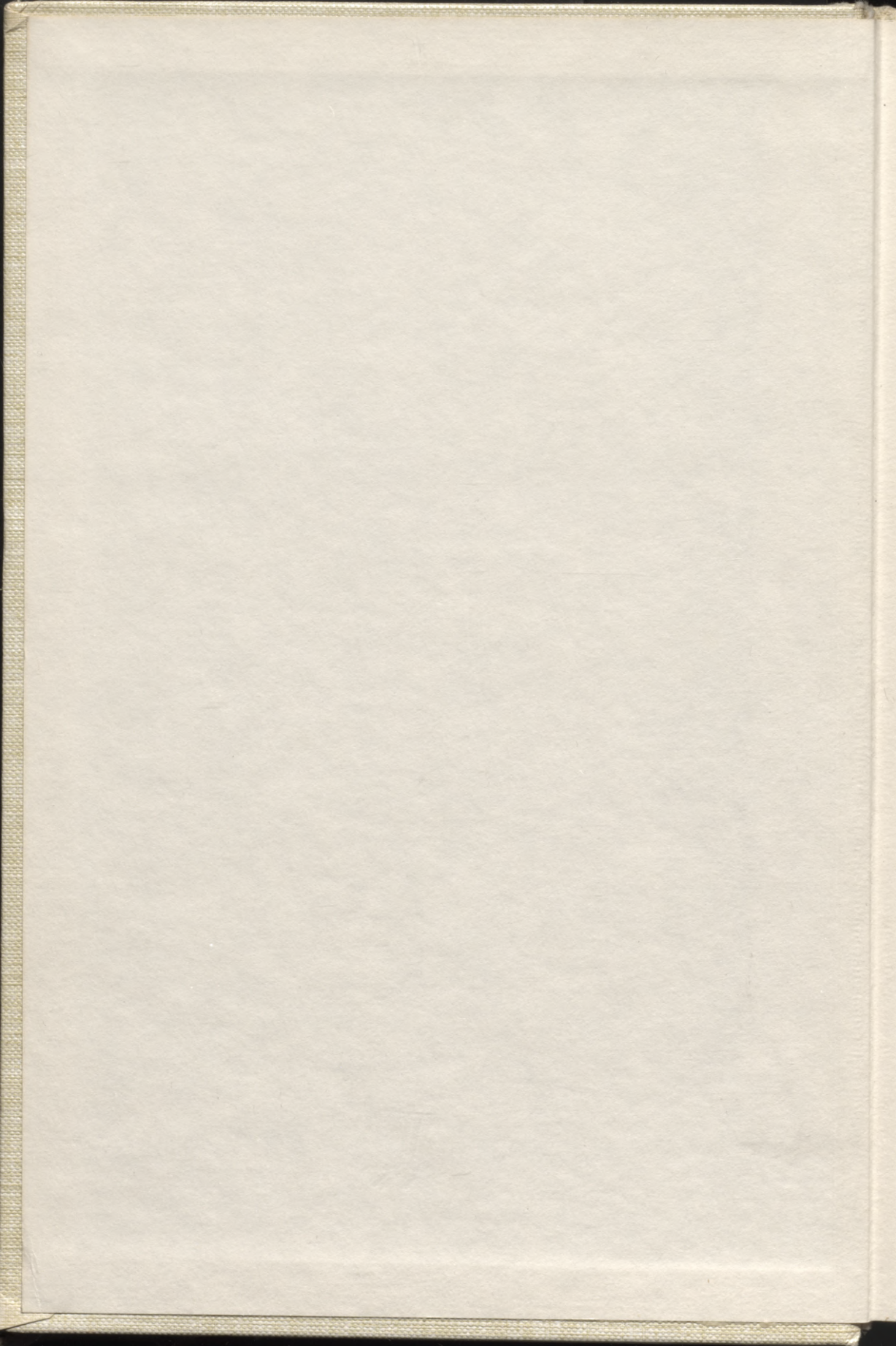
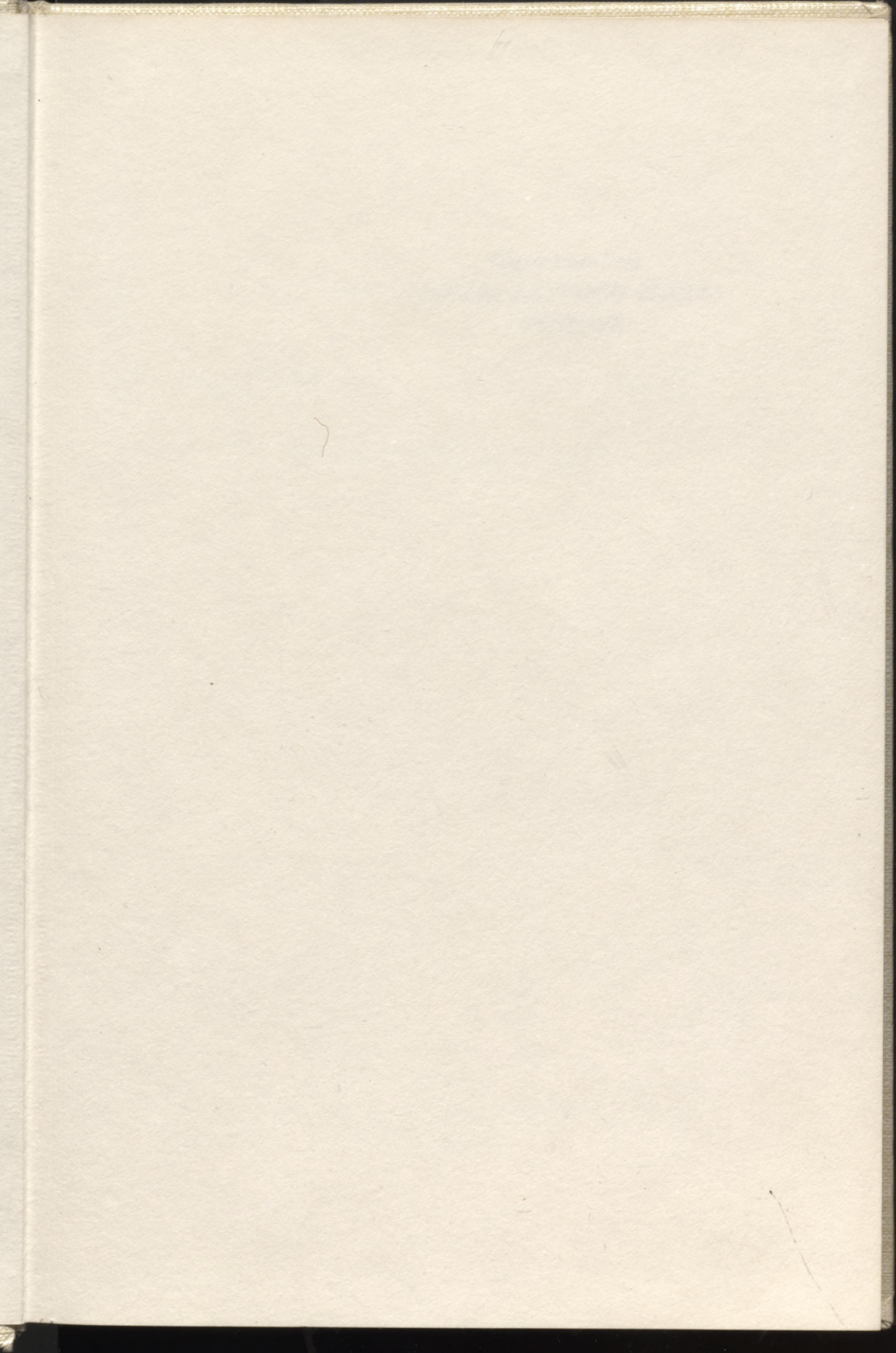
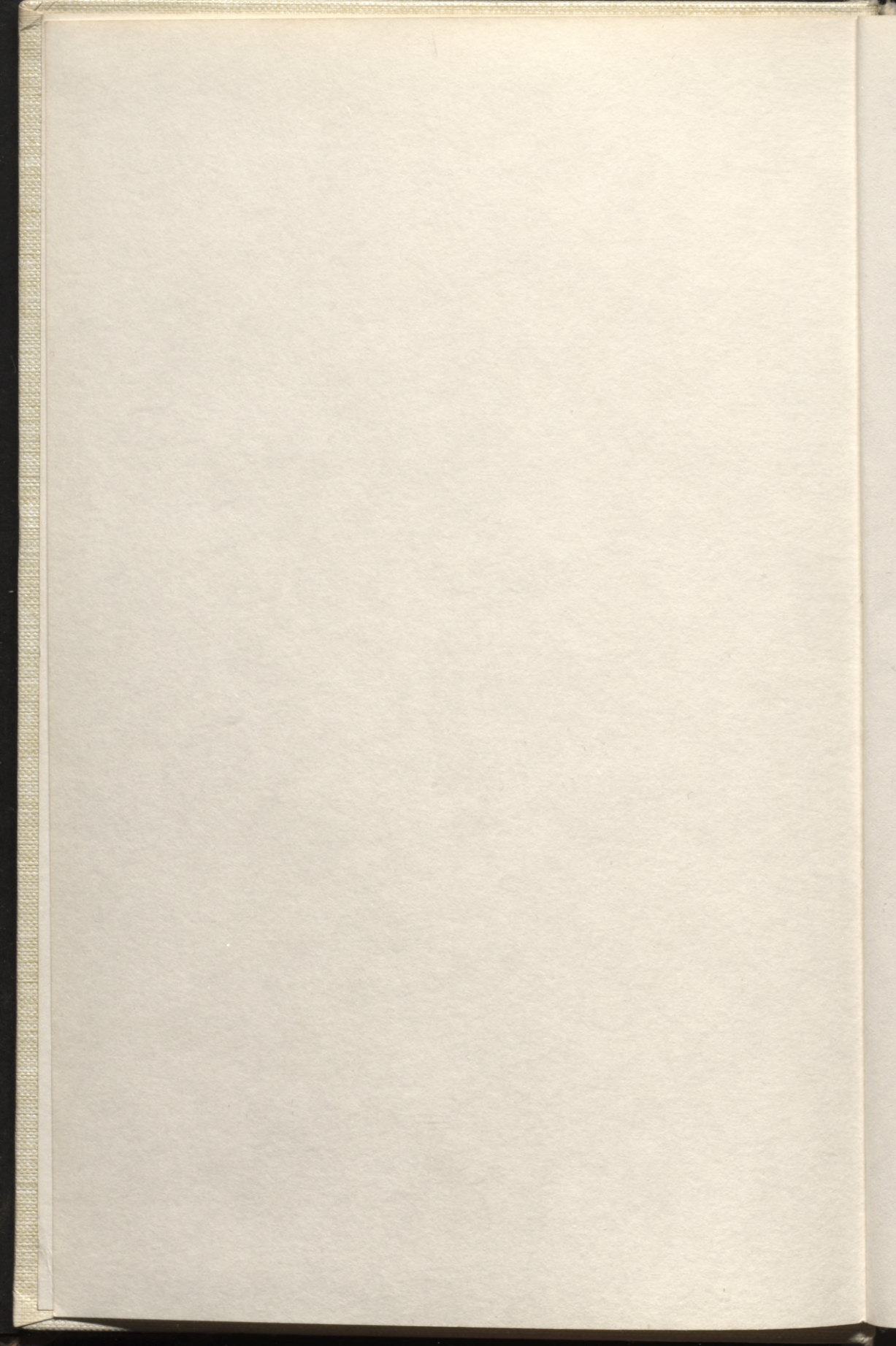

Edgars Dunsdorfs

**PIRMĀS LATVIEŠU BĪBELES
VĒSTURE**

L
2

Edgars Dunsdorfs

PIRMĀS LATVIEŠU BĪBELES
VĒSTURE

GESCHICHTE DER ERSTEN

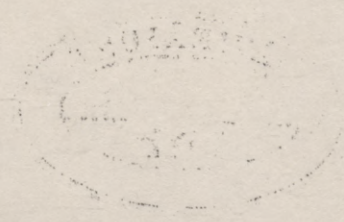
LETTISCHEN BIBEL

1879
DIE LEITISCHEN BÜCHER UND
AMERIKA

L

Edgars Dunsdorfs

**GESCHICHTE DER ERSTEN
LETTISCHEN BIBEL**

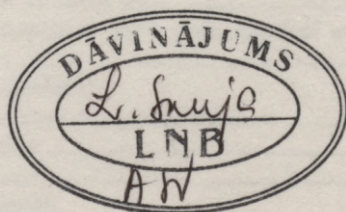
1979
DIE LETTISCHE EVANG. LUTH. KIRCHE
IN AMERIKA

99-5
L 45

L
2

Edgars Dunsdorfs

PIRMĀS LATVIEŠU BĪBELES
VĒSTURE

1979
LATVIEŠU EV. - LUT. BAZNĪCA
AMERIKĀ

Edears Donabors

PIRMĀS LATVIŠU BĪBELES

VĒSTURE

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~99-7.329~~

0304061371

"LAIKMETA" spiestuve
1515 E. Franklin Ave.
Minneapolis, Minn. 55404

SATURA RĀDĪTĀJS

	Lpp.
Priekšvārdi	7
1) Pirmie projekti un mēģinājumi tulkot bibli latviski	
Superintendenta Gecela ierosinājumi	9
Pārtraukums bibeles tulkošanas darbā	15
Jauns superintendents latviešiem	17
Vēres	19
2) Rodas darbinieki, kas rūpējas par bibli latviešiem	
Kārlis XI	23
Fišera pirmie ierosinājumi latviešu labā	25
Ernests Gliks — bibeles tulkotājs	28
Vēres	36
3) Bibeles tulkošanas darbs sākas	
Gliks — armijas mācītājs Daugavgrīvā	39
Gliks Rīgā	42
Gliku pārceļ uz Alūksni	44
Fišera iesniegumi karalim par bibeles tulkošanu	49
Turpmākie līdzekļu piešķirumi	54
Fišera plāns par līdzekļu izlietošanu	57
Jaunais ģenerālgubernātors — Johans Jakobs Hastfers	60
Vēres	63
4) Neparedzēti traucējumi	
Sarežģījumi ar igauņu bibeles tulkošanu	66
Reizē ar igauņu bibli aptur arī latviešu bibeles izplatīšanu	75
Fišera jaunie konflikti ar karali	77
Bibeles jautājuma atrisinājums 1694. gada apspriedē ar karali	79
Vēres	82
5) Cik maksāja bibeles izdošana?	
Fišera prasības un nolēsumi par bibeles izdošanu	84
Latviešu bibeles izmaksa	91
Vēres	95
6) Historiografiski komentāri	
Kad publicēja latviešu bibli?	97
Kur palika publicētie eksemplāri?	99
Vai Gliks viens pats pārtulkoja latviešu bibli?	102
Glika autobiografiskās skices analīze	109
Ernesta Glika darbi pēc bibeles tulkošanas pabeigšanas	114

Gliks kā mācītājs	119
Gliks kā prāvests	119
Ernests Gliks kā skolu dibinātājs	123
Glika raksturojums	125
Vai Gliks bija pietists?	126
Gliks strādā gar otro latviešu bībeles izdevumu	130
Gliks Krievijā	134
Vēres	137

Pielikumi

1. Prāvesta Glika autobiogrāfiskā skice	142
2. Glika iecelšana par mācītāju Alūksnē	146
3. Karaļa Kārļa XI 1681. gada rezolūcija par latviešu bībeles iespiešanu	148
4. Ģenerālmajora fon Mengdena sodanauda izlietojama bībeles iespiešanai	149
5. Fišera ziņojums par bībeles iespiešanas izmaksu	150
6. Karaļa rikojums par līdzekļu sagādi	152
7—9. Fišers lūdz karaļa pavēli, lai līdzekļus izmaksā	153
10. Karaļa rikojums piešķirtos līdzekļus uzņemt budžetā	156
11. Fišera plāns līdzekļu izlietošanai	157
12. Karaļa atbilde	158
13. Gubernatora Hastfera ziņojums	160
14. Karaļa atbilde Hastferam	161
15. Domstarpības par igauņu un latviešu bībeles iespiešanu	162
16—17. Fišera ziņojums šo domstarpību lietā	164
18. Bībeļu izdošanu aptur	171
19. Fišera lūgums atcelt izdošanas aizliegumu	171
20. Ģenerālgubernators Hastfers atbalsta Fišera lūgumu	174
21. Karaļa rezolūcija	176
22. Nolēmums par bībeles iespiešanu un revidentu atsauksmes	177
23. Karaļa lēmums nolēsuma lietā	189
24. Fišera personiskās prasības	190
25. Kokneses āpriņķa prāvesta tiesas zīmogs	191, 193
26. Gliks strādā gar latviešu bībeles otro izdevumu	191
Attēli	193
Zusammenfassung (vāciskais kopsavilkums)	203
Rādītāji	211

PRIEKŠVĀRDI

Ierosinājums tulkot bībeli latviski atskanēja pirms trīs simti gadiem — 17. gs. sešdesmito gadu sākumā, zviedru valdīšanas laikā Vidzemē. Tomēr tikai divdesmit gadu vēlāk radās vīrs, kas uzņēmās šo milzu darbu un astoņu gadu laikā pārtulkoja bībeli. Šai apcerējumā sešās nodaļās ir izsekots bībeles tulkojuma tapšanas gaitai no pirmajiem ierosinājumiem līdz laikam, kamēr iespiestā bībele nonāca mācītāju un draudžu locekļu rokās.

Apcerējums dibinās vai vienīgi uz avotiem, kas glabājas Stokholmā, Zviedrijas valsts archīvā. Autors tos vāca vispirms 1958. gadā, pārbaudot pirms kara vāktos materiālus iestrādāšanai Daugavas apgādā 1962. gadā publicētai *Latvijas vēsturei 1600 — 1710*. Kad radās ierosinājums izdot monografiju par bībeli, lai cienīgi pieminētu latviešu bībeles trīs simti gadu jubileju, autors devās uz Stokholmu 1971. gada Eiropas vasarā, lai vēlreiz pārskatītu avotus un galīgi nospraustu darba plānu. Manuskripts rakstīts 1972. gada maijā un jūnijā, Melburnas (Austrālijā) nepievilcīgākajā gada laikā.

Kad pēc apmēram divu gadu ilgās sarakstīšanās autoram izdevās saņemt no Maskavas (!) Latvijas valsts archīvā Rīgā uzglabāto, t.s., Emanuela Rēgera 1692. gada nolēsumu par bībeles iespiešanas izdevumiem, 1974. gada jūlijā manuskripts papildināts. Iespiešanas grūtību dēļ tomēr tikai 1978. gada beigās varēja sastādīt reģistru un 1979. gadā šo monografiju pabeigt.

Paldies manai sievai Lilijai Dunsdorfai par palīdzību, ar parasto rūpību pārbaudot manuskripta izveidojumu.

ED

PRISVÄRDI

Prisvärdet för denna bok är...

Prisvärdet för denna bok är...

Prisvärdet för denna bok är...

Prisvärdet för denna bok är...

ED

1. nodaļa

PIRMIE PROJEKTI UN MĒĢINĀJUMI TULKOT BĪBELI LATVISKI

SUPERINTENDENTA GECELA IEROSINĀJUMI

Pirmais ziemeļu kaŗš Latvijā sākās 1654. gadā ar krievu iebrukumu Latgalē. Pēc zviedru pretuzbrukuma (1655. g.) nākošajā gadā sākās krievu kaŗagājiens uz Rīgu, kam vēl pievienojās lietuvišu un poļu iebrukums Vidzemē 1657. gadā. Tomēr šai gadā kaŗa laime nosvērās zviedru pusē — viņi sakāva krievus un iebruka Kurzemes hercogistē. Ar Francijas starpniecību kaŗotāji uzsāka miera sarunas Olivas klosterī pie Dancigas un 1660. g. 3. maijā nolīga mieru. Miera sarunu laikā nomira Zviedrijas karalis Kārlis X, un troni mantoja mazgadīgais Kārlis XI. Kā bieži Latvijas vēsturē, kad tās kaimiņi kaŗoja, zeme smagi cieta, tā arī šoreiz Latvija kaŗā bija pamatīgi nopostīta.

Vidzemes baznīcas atjaunošanas darbā Zviedrijas valdība par superintendentu iecēla Juhanu Georgu Gecelu (*Gezelius*). Viņš bija piedzimis 1615. gadā Vestmanlandē, Zviedrijā. Gecels studēja Upsalā un vēlāk Tērbatā, kur 1641. gadā ieguva maģistra gradu un tika izraudzīts par profesoru grieķu valodā un orientālās valodās. 1645. gadā viņš bija teoloģijas profesors Tērbatas universitātē. 1649. gadā Gecels devās uz Zviedriju par mācītāju Stūra Skedvi draudzē Dalarnā. 1660. g. 22. novembrī viņu iecēla par Vidzemes superintendentu un kanclera palīgu Tērbatas universitātē. Teoloģijas doktora gradu viņam piešķīra 1661. gadā. Grūtajā superintendenta amatā viņš darbojās līdz 1664. gadam, kad viņu iecēla par bīskapu Somijā. Viņš nomira 1690. gadā.¹

Uzņemoties superintendentu amatu, Gecels iesniedza valdībai memorandu.² Šai dokumentā desmit paragrafos viņš aprāda, ka krievi ir izpostījuši daudz baznīcu, nopostījuši mācītājmuižas un izputinājuši zemniekus. Arī neizpostītās baznīcas būtu steidzīgi jāremontē, un bruņniecība landtāgā to ir apņēmusies. Jāatjauno arī mācītājmuižas. Baznīcu un mācītājmuižu zemi ir piesavināju-

šies citi, un tā jāatgūst atpakaļ. Tālāk Gecels raksta, ka esot ap- lam, ja studentus uzskata par pilntiesīgiem mācītājiem. Trūkst baznīcas nolikuma. Vecie ļaudis vēl ievēro katoļu svinamdienas. Draudzēs mācītājs ir viens pats, bez palīgiem, un daudziem mā- cītājiem ir jāapkalpo vairākas draudzes, kuŗu baznīcas atrodas attālās vietās. Nav kapellānu, un daudz vietās trūkst ķesteru, kas palīdzētu draudzei dziedāt un ļaudis apmācītu. Zemē trūkst sko- lu. Elkdievība tautā pieaugusi tieši kara laikā. Kur valdījuši krie- vi, ir iesakņojušies arī citi smagi grēki un netikumi. Apakškonsis- torijas locekļiem nav līdzekļu, lai apceļotu savu rajonu. Līdzekļi trūkst arī virskonsistorijai.

Pēc šiem konstatējumiem Gecels min desmit ierosinājumus, kā trūkumus novērst. No šiem ierosinājumiem mūs sevišķi var inte- resēt pēc kārtas otrs. "Ir ļoti nepieciešams baznīcas nolikums, kas piemērots zemes iekārtai, un bībele latviešu un igauņu valodā, jo visiem citiem karaliskās majestātes pavalstniekiem ir bībele viņu tēvu valodā".³

Gecela iesniegumu apsprieda valsts padomē 1662. g. 31. jūlijā un 3. septembrī.⁴ Kamēr pirmajā apspriedē tikai īsi formulēja lē- mumus, 3. septembrī pieņēma izstrādātās rezolūcijas. Par bībeles tulkojumu tur minēts: "4. §. Akceptē [ierosinājumu] par bībeles tulkojumu Vidzemes valodās, bet konsistorijai vispirms jāmin čet- ru labu un mācītu vīru vārdi, kas uzņemtos tulkošanu, un tiem tad jāizdod karaļa pilnvara".⁵

Šim lēmumam 1662. g. 6. decembrī sekoja karaliskā rezolūci- ja: "6. ... Karaliskā majestāte atzīst, ka bībeles tulkojums, sevišķi latviešu valodā, ļoti vajadzīgs un derīgs. Tādēļ karaliskā majestā- te pilnvaro ģenerālgubernātoru kopā ar superintendentu norīkot dažus labus un sapratīgus vīrus, kas bibeli skaidri un neviltoti va- rētu pārtulkot. Starplaikā karaliskā majestāte apsvērs līdzekļu sa- gādi iespiešanas izdevumiem..."⁷

Ievērosim, ka rezolūcija atšķiras no tā, ko Gecels sākumā lūdza. Viņa iesniegumā bija ierosināts tulkot bibeli kā latviešu, tā igau- ņu valodā. Rezolūcijā turpretim ir norādīts, ka sevišķi vajadzīgs bibeli tulkot latviski. Atšķirībā no valsts padomes rezolūcijas, kas noteica, ka konsistorijai jāizrauga četri tulkotāji, karaliskā re- zolūcija pilnvaro ģenerālgubernātoru kopā ar superintendentu iz- raudzīt nenoteiktu skaitu personu, kas bibeli tulkotu latviski. Jā- piezīmē, ka tai laikā ģenerālgubernātorā amatā bija grāfs Bengts

Gabrielsons Uksenšerna (*Oxenstierna*). Diemžēl, neizdevās noskaidrot, kādu iemeslu dēļ tieši latviskam bībeles tulkojumam dota priekšroka. Iespējams, ka iemesls bija igauņu dažādie dialekti, par ko minēts vēlākajā sarakstē. Katrā ziņā, Gecela nākošajā vēstulē karalim ir runa tikai par latvisko bībeles tulkojumu.

Gecela 1663. g. 21. jūlija iesniegumā par baznīcas lietām (konsistoriju, baznīcas nolikumu, universitāti, zviedru baznīcu un Jēkaba baznīcu Rīgā, mācītājiem un superintendenta algu) attieksmē uz latviešu bībeles tulkojumu teikts: ⁸

“Bībeles tulkošanai latviski, kāda ļoti vajadzīga, ir izraudzītas personas, kuŗas izdarīs parauga tulkojumu. Kad būs paveikta visas zemes vizitācija, visi mācītāji sanāks sinodē, [kur tad tulkojumu apspriedīs].” ⁹

Sakarā ar karalisko rezolūciju, ka Gecelam kopā ar ģenerālgubernātoru jā rūpējas par bībeles latvisko tulkojumu, jāpiemin Gecela memorands 1663. g. 8. oktobrī par jautājumiem, kas pārrunājami ar ģenerālgubernātoru. ¹⁰ Tajā minēts, ka bībele jātulko latviski un sinode sasaucama nākošā vasarā Cēsīs.

Par sinodes datumu Gecels izlēma, ka tai jānotiek no 15. līdz 17. jūnijam. Vidzemē mācītāju sinode sen nebija notikusi, un apmēram trešdaļa mācītāju uz sinodi neieradās, tā ka 38 mācītājiem piesprieda maksāt sodu par neierašanos. Par bībeles tulkošanu latviski sinode nolēma, ka desmit mācītājiem kā paraugs jāpārtulko psalmi. ¹¹

Nākošajā saglabātajā (nedatētā) vēstulē karalim, kas laikam rakstīta 1664. gadā, Gecels raksta par konsistoriju, bībeles tulkojumiem, universitātes atjaunošanu, mācītāju atraisīšanu nodrošināšanu, zviedru baznīcu u.c. Par bībeles latvisko tulkojumu vēstulē teikts: “Gar bībeles tulkojumu latviešu valodā pašlaik strādā. Turpretim tulkot biblii igauņiski ir grūti, jo šai valodā ir daudz dialektu ar lielām atšķirībām.” ¹²

Literātūrā ir ieviesies aplams uzskats, ka bībeles tulkošanā latviski nekas neesot bijis paveikts. ¹³ To rādot tas, ka tikai vēl 1664. gada sinodē lemts, ka jāsāk tulkot psalmus. Tā kā mācītāji nav varējuši vienoties par dialektu, kādā psalmus tulkot, no tulkojuma nekas neesot iznācis. Te nu ir sajaukts latviešu bībeles tulkošanas darbs ar igauņu bībeles tulkošanu. Biblii tulkojot latviski, nekad nav bijis domstarpību dialekta jautājumā.

Baznīcas vēsturnieks Vestlings, kas izteicis šo aplamo spriedumu, nebija pamanījis vai arī bija nepareizi interpretējis Gecela

vēstuli karalim, ko citēju iepriekš: ka bībeles tulkošana latviski ir uzsākta, bet tulkot bībeli igauniski būs grūti dialektu jautājuma dēļ.¹⁴ Totiesu ir pareizs Vestlinga spriedums, ka Gecela aizbraukšana uz Somiju pārtrauca viņa darbu bībeles tulkošanas lietā. 1664. g. 30. augustā Juhanu Gecelu iecēla par Obu (*Åbo*, tagad *Turku*, Somijā) bīskapu, un 1665. gada janvāra beigās viņš uz turieni pārcēlās.¹⁵

Šķiroties no Vidzemes, Gecels rakstīja, ka viņš esot priecīgs par pārcelšanu uz Somiju, jo Vidzemē mācītājiem jāstāpotos ar bezdievību un nepateicību.

Pēc 1825. gadā publicētās informācijas, Gecels 1662. gadā esot izdevis oktāva formātā jaunā izdevumā Mārtiņa Lutera katehismus latviešu valodā.¹⁶ Tādu izdevumu tomēr mūsu literatūras vēstures pētniekiem nav izdevies atrast.¹⁷

Tā kā Gecels ir apliecinājis, ka latviešu bībeles tulkošanas darbi esot uzsākti, dabiski rodas jautājums, cik īsti no šiem tulkošanas darbiem ticis paveikts. Rodas arī jautājums, kas bija izraudzītie mācītāji, kam Gecels bija uzdevis izdarīt parauga tulkojumu. Kas bija desmit mācītāji, kam sakarā ar sinodes lēmumu vajadzēja tulkot psalmus?

Mēģinot atbildēt uz šiem jautājumiem, pirmais, kas nāk prātā, ir latviešu tautības mācītājs Raunā Jānis Reiters. Ir ziņas, ka viņš 1662. gadā publicējis tēvreizi četrdesmit valodās, 1664. gadā izdevis Mateja evaņģēlija tulkojumu latviešu valodā un vēlāk, pēc Gecela laika, 1675. gadā izdevis bībeles fragmenta tulkojumu, kas tieši nosaukts par tulkojuma mēģinājumu (*Uebersetzungs Probe*) — termins, ko lietoja arī Gecels. Tai pašā 1675. gadā iznāca arī Reitera tēvreižu krājums otrā izdevumā. No šiem izdevumiem atrasts 1675. gadā publicētais bībeles fragmentu tulkojums: fragmenti no Mozus otrās grāmatas 20. nodaļas, Mateja evaņģēlija 5., 6. un 7. nodaļa un fragmenti vēl no dažām izraudzītām vietām, kopā 24 lappuses. Atrasti arī četri eksemplāri 1675. gada tēvreižu krājuma.¹⁸

Tomēr Jānis Reiters nepieder pie tiem mācītājiem, ko Gecels bija aicinājis piedalīties bībeles tulkošanas darbā. Gecels pret Reiteru 1664. gadā bija iesniedzis sūdzību konsistorijā par mācītāja pienākumu kavēšanu, par viņa simpatijām pret katoliskām izdarībām, mācības nesaskaņu ar ortodokso luterticību un novirzīšanos no Augsбургas konfesijas.¹⁹ Pēc pratināšanas konsistorijā 1665. gadā Reiteru atcēla no amata.

Ka Reiters nebija starp tiem mācītājiem, ko Gecels bija aicinājis piedalīties bībeles tulkošanā, rāda pārmetums viņam praktināšanas gaitā, ka viņš Mateja evaņģēliju licis iespiest bez recenzijas (t.i., bez konsistorijas atļaujas un pārbaudes) un superintendentam Gecelam nav piesūtījis nevienu eksemplāru. Uz šo pārmetumu Reiters atbildēja, ka recenziju izdarījuši Rīgas mācītāji un ka viņš labprāt piesūtīšot superintendentam evaņģēlija eksemplāru, ja pēdējam tas noderētu.²⁰ Literatūras pētniekiem līdz šim nav izdevies atrast Reitera tulkoto, 1664. gadā iespiesto Mateja evaņģēliju. Ja Reiters būtu izpildījis savu solījumu piesūtīt vienu eksemplāru Gecelam, varbūt šo eksemplāru derētu meklēt starp Gecela dokumentiem, pasekojot Tengstrēma rakstā minētiem avotiem?²¹ Reitera aizrādījums, ka tulkojumu pārbaudījuši Rīgas mācītāji, ir nozīmīgs tāpēc, ka Rīgai bija pašai sava konsistorija, un tā nebija pakļauta Gecela vadītai Vidzemes konsistorijai, bet gan Rīgas rātei.²² Tā kā Rīgas mācītāji bija neatkarīgi, varētu arī domāt, ka Gecels viņus vispār neaicināja piedalīties bībeles tulkošanā, un tad aicinātie būtu jāmeklē starp Vidzemes latviešu daļas lauku mācītājiem.

Kāds sakars ir Reitera tulkojumam ar Gecela aicinājumu mācītājiem piedalīties tulkojumā, avotu trūkuma dēļ nevar noskaidrot. 1662. gadā Gecels ierosināja tulkojumu izdarīt. 1664. gadā iespiests Reitera tulkotais Mateja evaņģēlijs. Varētu būt, ka Reiters savu tulkojumu izdarījis, Gecela aicinājuma ierosināts, bet pēc tam tulkojumu iespiedis, nesazinoties ar Gecelu. Varētu būt arī tā, ka Reiters tulkojumu izdarījis pirms Gecela aicinājuma. Beidzot, ir ar iespējams, ka tieši Reitera tulkojums (par ko Gecels varēja uzzināt, kad manuskripts nonāca spiestuvē) ir ierosinājis Gecelu koncentrēt visu uzmanību uz latviešu bībeles tulkojumu, pagaidām atmetot projektu tulkot arī igauņu biblii, kā redzams no iepriekš minētās karaliskās rezolūcijas 1662. g. 6., resp. 5. decembrī un Gecela 1663. g. 21. jūlija vēstules karalim.

Ir vēl ziņas, ka, neskaitot Jāni Reiteru, no lauku mācītājiem latviešu Vidzemē "par bībeles tulkošanu 17. gs. trešajā ceturksnī bija domājis Krimuldas mācītājs B. Štībners".²³ Bartolomejs Štībners laikā no 1661. līdz 1667. gadam bija Gaujienas mācītājs, un ir tiešām iespējams, ka viņš bija viens no tiem latviešu draudžu mācītājiem, kurus Gecels aicināja izdarīt parauga tulkojumu. Tomēr tā ir tikai hipoteze, kurai trūkst pierādījumu.

No pārējiem Vidzemes mācītājiem ar bībeles tulkošanu nebūs nodarbojies Dāvids Lotichs Cēsīs (superintendents viņu atcēla no amata) un Joachims Kaibels Valkā (kas līdz savai nāvei bija iesaistīts nepārtrauktās prāvās). Pārējos Gecela laika lauku mācītājus Vidzemē bez plašākām studijām nav iespējams šādā veidā eliminēt. Šie mācītāji ir: ²⁴ Pēteris Ārends Siguldā, Johans Heinrichs un Lorencs Balduīns Liepupē, Francis Bīlefelds Lielvārdē, Georgs Burmeisters Lēdurgā, Dāvids Celaks Alūksnē, Klauss Chersons Daugavgrīvas (Skanstes) baznīcā, Johans Reinholds Freizings Zaubē, Heinrichs Gigings Siguldā (kas amatā sekoja Ārendam 1664. gadā), Hinrichs Grajs Kalsnavā, Jakobs Grajs (Bērzaunes prāvests), Johans Vilhelms Gruels Cesvainē, Ludeks Gruners Suntažos, Adrians fon Hāns Gulbenē, Kristians Hērmans Dolē, Dāvids Hepfners Piebalgā, Johans Helšers Alojā, Johans Hofmans Vecsalacā, Johans Kristofs Janichs Mazsalacā, Joachims Karlštats Rubenē, prāvests Kristofs Kleinšmits Rūjienā, Kaspars Kupferšmits Straupē, Heinrichs Lademachers Ikšķilē un Salaspilī, Levins Magirs Madlienā, Erasmus Mentens Skujenē, Kaspars Mertens Koknesē, Johans Otoniss Cēsīs, Justs Johans Otoniss Smiltēnē, Gotfrīds Pinkēns Vestienā, Dāvids Plāmans Ērgemē, Hermans Prebstings Limbažos, Jakobs Raulins Krimuldā, prāvests Johans Raulins turpat, Johans Georgs Rēhauzens Aizkrauklē, Dāvids Reinekens Valmierā, Michaels Reisners Burtniekos, prāvests Johans Ruhendorfs Trikātā, Andrejs Širings Allažos, Verners Šnē Ērgļos, Klemenss Tomazijs Tīrzā, Nikolajs Uters Umurgā, Martins Vāgners Mālpilī, Zamuels Vitings Dikļos, Nikolajs Vurms Dzērbenē un Heinrichs Zēlmans Nītaurē.

Latviešu luterāņu draudzes bija arī Kurzemes un Zemgales hercogistē un Piltenē un viena draudze arī Latgalē. Tomēr nav ticams, ka kādu no šo draudžu mācītājiem Gecels būtu aicinājis bībeles tulkošanas darbā. Pirmkārt, šie mācītāji nebija pakļauti Gecela jurisdīkcijai un uz 1664. gada sinodi netika aicināti. Otrkārt, iepriekšējā kaņā zviedri bija iebrukuši hercogistē, un tur vēl nebija izzudis pret viņiem naidīgais noskaņojums. Bībeles tulko-tāji tāpēc jāmeklē starp iepriekš minētajiem Vidzemes latviešu draudžu mācītājiem.

Superintendenta Gecela spriedums, ko viņš izteica sešdesmito gadu sākumā, uzņemoties amatu Vidzemē — ka visām Zviedrijas valsts tautām, izņemot latviešus un igauņus, esot bībele savā valodā, visumā bija pareizs. Tā saucamā, Gustava Vāzas bībele zvied-

ru valodā bija izdota jau 1541. gadā. To izdeva Petri Laurencs. Jaunā derība bija tulkota no Erasma grieķu bībeles izdevuma, to salīdzinot ar Lutera vācu tulkojumu, bet Vecā derība bija tulkota no Lutera vācu tulkojuma. Nākošā zviedru bībele bija, tā saucamā, Gustava II (Ādolfa) bībele, kas iznāca 1618. gadā. Tā bija īstenībā 1541. gada bībeles jauns izdevums. Pēc tam zviedru bībele jaunā izdevumā iznāca tikai 18. gadsimteņa sākumā, un šo 1703. gadā publicēto bībeli nosauca par Kārļa XII bībeli. Arī tā bija atkārtots 1541. gada bībeles izdevums, tikai šoreiz ar modernizētu valodu.

Zviedrijas lielvalstī ietilpstošajai Somijai Jauno derību somu valodā bija tulkojis Mikael Agrikola 1548. gadā. No Vecās derības viņš pārtulkoja tikai apmēram ceturto daļu. Pirmo pilnīgo somu bībeli izdeva komiteja Petri Eskila vadībā 1642. gadā. Prāvesta Henrika Florina revidētā bībele iznāca 1685. gadā bīskapa Gecela uzdevumā, kam tāpat Somijā bija labākas sekmes bībeles izdošanas darbā nekā Latvijā.

Savā iepriekš minētajā spriedumā superintendents Gecels gan bija aizmirsis pieminēt arī lapus kā tautu bez bībeles. Lapi ieguva bībeli savā valodā tikai 1895. gadā, un par šo tulkojumu jāpateicas bīskapa Johanesa Nilsona Skora (*Skaar*) pūlēm.

Kā redzams, zviedriem bija tradīcija zviedru valodā izdot bībeli nosaukt tā karaļa vārdā, kuŗa valdīšanas laikā bībele izdota. Tāpēc saprotams, ka tad, kad pēc lielām pūlēm kādu ceturtdaļgadsimteni vēlāk pēc Gecela mēģinājuma latviešiem beidzot iznāca bībele, to nenosauca tulkotāja Ernesta Glika vārdā un arī ne tā laika ģenerālsuperintendenta Johana Fišera vārdā, kas to ļoti būtu vēlējies. Bībele bija veltīta toreizējam Zviedrijas karalim Kārlim XI, un ģenerālsuperintendenta Fišera rakstītajos priekšvārdos puse lappuses ir veltīta karaļa titulam.

PĀRTRAUKUMS BĪBELES TULKOŠANAS DARBĀ

Pēc tam, kad Vidzemes superintendents Gecels 1665. gada janvārī beigās aizbrauca no Vidzemes uz Somiju, nebija neviena, kas rosinātu bībeles tulkošanas darbu latviešu valodā. Notika pat tā, ka veselu gadu Vidzemei nebija augstākā garīgā vadītāja. Tikai 1665. gada 18. novembrī valdība iecēla Vidzemei jaunu superintendentu, šim amatam izraugot Sāmsalas superintendentu Georgu Preisu. Savu amatu Vidzemē viņš uzņēmas tikai 1666. gada sākumā.

Par Georga Preisa piemērotību superintendenta amatam literātūrā valda domstarpības. Par Preisu negatīvu spriedumu bija devis ģenerālgubernātors Klaudijs Tots, kas stājās amatā tai pašā gadā kā Preiss — 1666. gada rudenī. Šis spriedums tad arī atspoguļojas vairākos vēsturnieku darbos.²⁵ Starp ģenerālgubernātoru Totu un superintendentu Preisu jau pašā sākumā bija radies konflikts. Ģenerālgubernātors ar pieredzējuša administratora skatu tūlīt ievēroja, ka Vidzemē baznīcas lietās valda liela nekārtība — baznīcu ēkas nebija remontētas, un kara laikā izpostītās nebija atjaunotas, muižnieki nerūpējās par to, lai mācītāji saņemtu algu un baznīcas sieciņus. Tie bija jautājumi, kas, pēc ģenerālgubernātorā domām, bija steidzīgi nokārtojami. Saziņā ar muižniecības orgāniem — landtāgu un landrātiem — ģenerālgubernātors nodibināja baznīcas virspārziņa (*överkyrkoförstandaren*) posteni. Tā nebija jauna doma, jo tādu posteni jau bija 1650. gadā nodibinājis ģenerālgubernātors Magnus Gabriels Delagardijs, bet praksē šai amatā neviens nebija darbojies. Kaut arī Tota rīcība pamatojās uz precedentā, virskonsistorija un superintendents to tomēr uzskatīja par iejaukšanos baznīcas orgānu kompetencē un iesniedza valdībai sūdzību.²⁶

Konflikts bija ilgstošs, un kādā Zviedrijas valsts padomes sēdē (1671. g. 7. augustā) ģenerālgubernātors Tots teica, ka superintendents Preiss esot nonācis tādā neslavā (*misscredit*), ka nekā derīga nespējot paveikt. Pamatā superintendenta nespējai esot tas, ka viņš nodevis dzeršanai. Šī iemesla dēļ ģenerālgubernātors ieteic, lai superintendentam kā mācītam vīram piešķir kādu amatu universitātē (akadēmijā), jo tur viņš dzērumā nekādu ļaunumu nevarēšot nodarīt.²⁷ Šis Tota spriedums tad arī devis pamatu vēsturniekiem uzskatīt Preisu par dzērāju un nespējīgu baznīcas darbinieku. Ir pamats Īsberga kritiskajai piezīmei pie šī vēsturnieku sprieduma: ka pēc superintendenta pretinieka izteicieniem nevar spriest par pirmā raksturu un darbības spējām. Īsbergs atzīst Preisa darbību Vidzemes baznīcas labā un norāda, ka viņam bija grūti cīnīties ar tik spēcīgu pretinieku, kāds bija ģenerālgubernātors, un ka domstarpību pamatā bija cīņa par varas prioritāti starp laicīgu un garīgu institūtu jautājumos, kur robežojās abu kompetence.

Lai arī šis jautājums, kas interesē vēsturniekus, būtu kāds būdams, ir jākonstatē, ka cīņa starp abām varām ilgus gadus prasīja tikdaudz enerģijas, ka bībeles tulkošanas darbs latviešu valodā bi-

ja pilnīgi atstāts novārtā. Ja arī klusībā kāds šai svarīgajā laukā darbojās, tad par to nav saglabātas nekādas pēdas. Vēsture šai ziņā ir netaisna, ka parādības, kas nav dokumentētas, kaut arī tās būtu patiesībā notikušas, neskaita par notikušām.

Kaut arī Tota spriedums par Preisu būtu bijis nepareizs un izteikts debašu karstumā, savu iespaidu tas Zviedrijas valsts padomē atstāja. Tā izskaidrojams, ka 1671. gada 19. septembrī Tots saņēma rakstu no karaliskās kancelejas, ka Preisam ir paredzēts amats dibināmajā Pērnavas universitātē (kaŗa laikā darbību pārtraukušo Tērbatas universitāti bija paredzēts atjaunot Pērnāvā).²⁸ 2. oktobrī debatēs valsts padomē Tots ierosina, lai Preisam piešķir universitātes kanclera palīga amatu un iecel viņu par pirmo teoloģijas profesoru. Nākošā dienā karaliskā kanceleja paziņoja Preisam, ka viņš nevarēsot izpildīt divus amatus un savienot superintendenta darbu ar universitātē veicamiem pienākumiem, bet ka viņam arī turpmāk maksāšot līdzšinējo algu (universitātē viņam alga būtu zemāka). Preiss šo rakstu saņēma pēc atgriešanās no Stokholmas Vidzemē. Kaut arī viņa atcelšana no amata šādi bija apcukurota, viņš bija ļoti neapmierināts. Savā atbildes rakstā viņš aprādīja savus nopelnus, turpat septiņus gadus darbojoties Vidzemes baznīcas labā, un lūdza viņu atstāt amatā.²⁹

Preiss laikam bija griezies arī pie ģenerālgubernatora Tota, un pēdējais, gan norādot, ka "dievbijība ar viņu [Preisu] netiks veicināta", ierosināja Vidzemi sadalīt divos superintendentu iecirkņos. Tērbatas un Pērnavas apriņķi (tātad Vidzemes igauņu daļu) Tots ierosina atstāt Preisa pārziņā, kur tas darbotos kā superintendents, savienojot šo darbu ar amatu universitātē. Turpretim latviešu apriņķiem par superintendentu izraugāms kāds cits "labs un priekšzīmīgs vīrs". Valsts padome akceptēja šo jauno ģenerālgubernatora ierosinājumu un to paziņoja Preisam.³⁰

JAUNS SUPERINTENDENTS LATVIEŠIEM

Par to, kas būtu "labais un priekšzīmīgais vīrs" latviešu superintendenta amatā, radās lielas domstarpības. Pārrunās valsts padomē izvirzījās divi kandidāti. Viens bija karalienes galma mācītājs Gerts, otrs — Zulbachas superintendents Johans Fišers. Pēdējais bija ģenerālgubernatora kandidāts. Tomēr pret Fišera kandidātūru valsts padomē bija iebildumi, sevišķi pret to, ka vācietim dotu priekšroku, salīdzinot ar zviedru, kā arī tāpēc, ka Fi-

šers neesot stingri ortodokss luterietis. Lietas kļuva vienkāršākas, kad Gerts no savas kandidātūras atteicās, un tā Totam bija vieglāk pārliecināt valsts padomi par sava kandidāta labajām īpašībām. Ar karaļa vārdā izdoto aizbildņu valdības rīkojumu Fišeru iecēla par latviešu Vidzemes superintendentu 1673. g. 12. februārī. Attiecīgo rakstu Fišers saņēma 22. aprīlī.³¹

Jautājumā par to, kādēļ īsti Tots tik ļoti aizstāvēja vācieša kandidātūru superintendenta amatam, ir izteiktas domas, ka Tots nevēlējās šai amatā zviedru garīdznieku tādēļ, ka tradicionāli zviedru garīdznieki bija ļoti patstāvīgi attiekmē pret valsts varu. Turpretim vācu superintendenti bija lielā mērā atkarīgi no valsts varas, un tādu Tots vēlējās savā pārvaldes iecirknī.³² Irōniskā kārtā Totam tomēr neiznāca sadarboties ar Fišeru, jo 1672. gadā Totu iecēla par Zviedrijas sūtni Francijā. Turklāt Fišers nemaz neizrādījās tik padevīgs valsts varai, kā to Tots bija cerējis.

Johans Fišers bija piedzimis 1633. g. 13. decembrī Lībekā. 1648. gadā viņš immatrikulējās Rostokas universitātē, bet 1657. gadā Altdorfas un 1660. gadā Leidenas universitātē. Nobeidzis studijas ar maģistra gradu, viņš 1666. gadā pieņēma diakona vietu Zulbachā (50 km uz austrumiem no Nirnbergas). Nākošajā gadā Johans Fišers kļuva par Zulbachas pilsētas mācītāju un superintendentu. 1668. g. 24. janvārī viņš apprecēja Rēgensburgas birģermeistara meitu Regīnu Elizabeti Marktāleri (dz. 1645. g. 11. maijā Štutgartē, viņa nomira Vidzemē 1696. g. 11. martā), kas zināmā mērā raksturo viņa sociālo stāvokli.³³ Kādēļ tieši Fišeru ģenerālgubernātors Tots izraudzīja par Vidzemes latviešu superintendentu, par to ziņu trūkst. Nav arī ziņu par Fišera darbību Zulbachas superintendenta amatā.³⁴

Fišers ieradās Rīgā 1673. g. 15. septembrī un šeit piedzīvoja vilšanos. Uz Franciju aizbraukušā Tota vietā augstākā administratīvā amatpersona Vidzemē bija gubernātors Fabians fon Ferzens. Kad pēc ierašanās Rīgā Fišers viņam stādījās priekšā, Ferzens teicās par Fišera iecelšanu neko nezino. Par superintendentu viņš uzskatot Preisu.³⁵ Patiesībā Ferzens ļoti labi zināja par Fišera iecelšanu, bet izlikās, ka neko nezina, tādēļ, ka Fišera iecelšanas rakstā bija formāla neskaidrība. Tajā nebija teikts, ka Fišers iecelts tikai par latviešu apriņķu superintendentu, bet gan, ka viņš iecelts par superintendentu. Ferzenam nebija arī skaidrības par to, kuŗš no abiem superintendentiem būs virskonsistorijas priekšsēdis un no kādiem līdzekļiem Fišeram maksās algu.³⁶ Lietu vēl

vairāk sarežģīja virskonsistorijas nostāja. Tā rakstīja karalim, ka neko nezina par Fišera iecelšanu. Esot gan zināms, ka kāds teologs ar Fišera vārdu izdevis brošūras, no kuŗām redzams, ka tas esot apšaubāms teologs (*ein verdächtiger Theologus*). Neesot pareizi Vidzemi sadalīt divos superintendentu iecirkņos. Tālāk rakstā bija teikts, ka nevienam no abiem superintendentiem nepienākas jurisdikcija, kas piederot tikai virskonsistorijai. Raksts noslēdzas ar lūgumu karalim aizsargāt virskonsistorijas stāvokli un privilēģijas.³⁷ Stokholmā šie iebildumi radīja pārdomas, un Fišera vēstule karalim 1674. g. 15. jūnijā rāda, ka viņa jautājums vēl nebija izkārtots. Vēstulē Fišers lūdza aizstāvēt viņu pret nomelnotājiem.³⁸ Beidzot karalis (patiesībā valsts padome) izšķīra, ka Fišers ir iecelts superintendenta amatā latviešu apriņķos, un priekšsēža amatu virskonsistorijā ieņems pārmaiņus abi superintendenti.³⁹ 1674. g. 23. jūlijā Fišers stājās amatā.

Pēc stāšanās amatā Fišers uzsāka ļoti rosīgu darbību. Iepazīnies ar apstākļiem, viņš 1675. gadā devās uz Zviedriju, lai audiencē personīgi iesniegtu karalim Kārlim XI savus ierosinājumus. Kad Fišers tur ieradās, apstākļi Zviedrijas galmā bija ievērojami mainījušies, jo valsts padomes vietā valdības grožus bija pārņēmis karalis pats. Fišeram sākumā ar karali bija ļoti labas attiecsmes, bet, gadiem ritot, karalis kļuva pret viņu vēsāks. Šim personiskajām attiecsmēm starp Fišeru un karali izrādījās liela nozīme latviešu bībeles izdošanas gaitā.

¹ F. Westling, "Bidrag till Livlands kyrkohistoria 1656 — 1710", *Kyrkohistorisk Årsskrift* (1901), 43. un sek. lpp.; A. Isberg, *Livlands Kyrkostyrelse 1622 — 1695* (Uppsala 1968), 136. lpp.

² Nodatēts — RA (Riksarkivet), *Livonica II*, vol. 143: "Om kyrkiowäsendet i Liffland".

³ "Ähr en kyrkio ordning effter dhet Landet lämpad, rätt högnödig, och Bibleß version på det Lettische och Estnische språket, effter alla andre Kongl. Maytz undersåtare haffua Biblien i sit moderspråk." Minēto ierosinājumu vācisko tulkojumu sk.: RA, Liv. II, 387.

⁴ RA, Riksrādets protokoll 1662; sk. 95. fol.

⁵ "4. §. Om Biblens version på Lyflendiske språket agreeras, allenast att Consistorium först nampngifwer fyra goda och lärde män, som versionen sigh antaga, hwilke skall en fulmacht der till af H. Mt. medhdelas."

⁶ RA, Riksregistraturet 6. 12. 1662, 755. fol., 2. § noraksts: Liv. II, 387. kur minētais datums ir 5. decembris.

⁷ “2.§. Och såsom Kgl. Mtt. befinner det mycket nödigt och nyttigt wara att Bibeln må blifwa serdeles på det Lettiske språket tranfererat, alså will Kongl. Mtt. nådigst gifwa Herr General Gouverneuren och Superintendentes tillsamman uthi fullmact någre godhe Capable och förständigge män der till färdordna som Bibeln klart och oförfalskat vertera kunne; i medler tydh will Kgl. Mtt. uppå medell till deß omkostnad på trycket uti nåden wara åtenckt...”

⁸ RA, Liv. II, 143.

⁹ “Huad den Biblische Versionen widkommer på dhēt lettiska språket, som dhēt ähr myket nödigt, så ähro dhen till personer nembde att göre ett prob, till des hela ministerium, när visitationen offur landet ähr förättat, kan komma tillhopa till en Synodum.”

¹⁰ RA, Liv. II, 378. Sk. arī: A. Isberg, *op. cit.*, 145. lpp.

¹¹ A. Lehtonen, *Die Livländische Kirchenordnung des Johannes Gezelius*, Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar (Helsinki 1931), 303. lpp., pēc: VA, Deliberanda in Synoda Ao 1664 (to parakstijis Gecels 1664. g. 28. jūnijā). Sk. arī: A. Isberg, *op. cit.*, 146. lpp.

¹² “Den Biblische Versionen på dhēt Lettische språket hafwer nu under Händer; men på dhēt Estnische språket faller dhēt swårt Biblien at vertera, effter i dhēt språket äro fast mänge Dialecti medh stoor åtskilnad.”

¹³ F. Westling, *op. cit.*, 82. lpp., 2. vēre. — Sākums šai nepareizai informācijai ir ģenerālsuperintendenta Kārļa Gotlība Zontāga (Sonntag) ru-na, kas iespiesta krājumā *Reformationis-Jubilāums-Feier* in der Rigaischen Abtheilung der Russischen Bibel-Gesellschaft den 19. October 1817 (Riga 1817). Zontāgs teica, ka Gecela sasauktajā sinodē 1664. gadā pirmo reizi apspriesta bībeles tulkošana. Nolemts, ka jāsāk ar psalmiem. Tulkošanas darbi sadalīti starp desmit mācītājiem. “Šķiet, ka šo darbu neveica” (Die Arbeit aber scheint nicht zur Ausführung gediehen zu seyn).

¹⁴ A. Lehtonens (*op. cit.*, 71. lpp.) nav šo kļūdu atkārtojīs.

¹⁵ F. Westling, *op. cit.*, 82. lpp., un: A. Isberg, *op. cit.*, 147. lpp.

¹⁶ J. J. Tengström, *Biskopen i Åbo stift Johan Gezelii den äldres minne* (Åbo 1825), 24. lpp.

¹⁷ Sk.: A. Lehtonen, *op. cit.*, 111. un 349. lpp.

¹⁸ Edgars Dunsdorfs un Benjamiņš Jēgers, “Jāņa Reitera dzīve avotu gaismā”, *Archivs* IX (1969), 54. lpp. Kad šo rakstu publicēja, bija atrasti tikai trīs tēvreižu krājuma eksemplāri. Tagad Dr. B. Jēgers Upsalas universitātes bibliotēkā atradis arī tēvreižu krājuma ceturto eksemplāru un 1675. gadā publicēto bībeles fragmentu latvisko tulkojumu.

Minētā tulkojuma titullapai ir šāds teksts: “Eine Übersetzungs Probe, Genommen Aus dem XX. Capitel des andern Buches Moyses, wie auch V. VI. VII. Cap. Matthei, sampt andern schönen aus der heiligen Schrifft außerlesenen Sprüchen. Welche zu prüfen allen Frommen, und so woll der Grund- alß Lettischen-Sprachen Wolerfahren außgiebet J o h a n n e s R e u t e r, D. & Pastor Ronneburgensis. R I G A, Gedrukket durch Henrich Besse-messern, Im Jahre 1675.”

Veltījuma tekstā Zviedrijas karalim Kārlim XI pēc karaļa gaŗā titula Reiters raksta:

Allerdurchlächtigster, Großmächtigster König, Allernädigster Herr.

Daß Großen Monarchen große Geschenke gebühren, gestehe ich gerne; Weil aber nicht alle Geschenke nach der Quantität, sondern Einige nach der Qualität, am meisten zu schätzen, hat Alexander Magnus eine Hand voll Wassers nicht verachtet: So hoffe ich wird Ewer Königl. Mayst. gegenwertiges auch aufnehmen: in welchem nicht Platonis, Aristotelis oder Ciceronis, sondern Gottes des Vaters, Sohnes und heiligen Geistes eigene Worte, begriffen sindt. Vnd in dieser guten Hoffnung, wünsche Ewer Königl. Mayst. viel Cronen, eine glückselige Segenreiche Ehe, langes Leben, beständige Gesundheit, Glück-friedliche Regierung, steten Triumph wieder alle innerliche und äußerliche Seelen und Leibesfeinde! Gott erhöre den Wunsch, und ein iegliches frommes hertz spreche darzu, Amen.

Im übrigen verbleibe

Ewer Königl. Mayst. zeit meines Lebens vnterthänigst-gebetwilligster knecht in Christo Joh. Reuter, D. & Pastor.

Sk.: Jānis Reiters, *Tulkojuma paraugs*, 1675. gadā Rīgā iznākušo latviešu bībeles tekstu faksimīliespiedums. Ar B. Jēgera apceri (Daugava Stokholmā 1975/1976), 11. un sek. lpp.

¹⁹ Īsbergs (*op. cit.*, 159. lpp.) aizrāda, ka konsistorijā vairums prāvu bija par garīgo un laicīgo jurisdikciju un laulības lietām, bet vienīgā nozīmīgā prāva ticības lietās bija pret Jāni Reiteru Raunā, kas starp citu atteicies atzīt Augsburgas konfesiju. Gluži tā nebija. Reiters par Augsburgas konfesiju gan teica, ka tad, kad viņu ordinēja, viņš neesot zvērējis Augsburgas konfesijai. Pret pratināšanas protokolā teikto, ka viņš neatzīstot Augsburgas konfesiju, Reiters protestēja, bet viņa protestu noraidīja. Tomēr Reiteram bija taisnība, viņš nenoliedza Augsburgas konfesiju, bet viņam pret to bija trīs iebildumi — ka konfesija nosaukta kādas pilsētas (Augsburgas) vārdā, ka konfesijas latīņu un vācu teksts viens no otra atšķiras un ka konfesijas pants par baznīcas definīciju ir pretrunā ar Jāņa evaņģēliju.

Nav pareiza arī Īsberga informācija, ka Reiters bijis katoļu mūks Vācijā. Protokolā tikai teikts, ka Reiters kādu laiku uzturējies katoļu klosterī Frankfurtē pie Mainas, un kādā citā vietā teikts, ka viņš savā sirdī esot jezuīts. Ne viens, ne otrs apgalvojums nenozīmē, ka Reiters bijis katoļu mūks. Starp citu, Frankfurtē pie Mainas nekad jezuītu klostera nav bijis.

²⁰ Edgars Dunsdorfs un Benjamiņš Jēgers, *op. cit.*, 70. lpp. "Warumb Er des Evangelisten Matthaeum in Lettischer Sprache sine praevia censura ex consensu Consistorij drück[e]n laßen, und Ihme nichts gesagt, auch kein exemplar offeriret? Rp. Es sey von denen Rigischen Stad Pastoribus censiret worden. Wan Ihro Magnif. damit gedienet wehre wolte Er Ihr woll eines zukommen laßen."

²¹ J. J. Tengström, *op. cit.*, *passim*.

²² A. Isberg, *op. cit.*, 74. un 89. lpp.

²³ Andrejs Johansons, *Latviešu literātūra* (Stokholmā 1953), 23. lpp.

²⁴ Saraksts sastādīts pēc: K. E. Napiersky, *Beiträge zur Geschichte der Kirchen und Prediger in Livland* (Rīga 1843).

- ²⁵ F. Westling, *op. cit.*, 50. lpp.; G. Wieselgren, "Johann Fischer — Livlands nye apostel", *Svio-Estonica* XVII (Lund 1965), 28. lpp.
- ²⁶ Sīkāk sk.: A. Isberg, *op. cit.*, 161. un sek. lpp.
- ²⁷ RA, Rådsprotokoll 7. 8. 1671. Sk. arī: A. Isberg, *op. cit.*, 185. lpp.
- ²⁸ RA, Riksregistraturet 19. 9. 1671.
- ²⁹ Nedatēts Preisa raksts: RA, Liv. II, 143.
- ³⁰ RA, Riksregistraturet 16. 5. 1672.
- ³¹ Fišers karalim 1673. g. 6. maijā — RA, Liv. II, 143. Iecelšanas raksts: Riksregistraturet 12. 2. 1673.
- ³² A. Isberg, *op. cit.*, 189. lpp.
- ³³ Greta Wieselgren, "Fischer, Johann", *Svensk biografiskt lexicon* 16 (Stockholm 1964 — 1966).
- ³⁴ A. Isberg, *op. cit.*, 189. lpp.
- ³⁵ Fišers karalim 8. 10. 1673 — RA, Liv. II, 143.
- ³⁶ Ferzens karalim 27. 9. 1673 — RA, Liv. II, 117.
- ³⁷ A. Isbergs (*op. cit.*), atsaucoties uz 1673. g. 31. oktobra virskonsistorijas rakstu karalim: RA, Liv. II, 117.
- ³⁸ RA, Liv. II, 143.
- ³⁹ RA, Riksregistraturet 29. 5. 1674.

2. nodaļa

RODAS DARBINIEKI, KAS RŪPĒJAS PAR BĪBELI LATVIEŠIEM

KĀRLIS XI

Apcerot personas, kam nopelni bībeles latviešu tulkojuma izdošanā, pirmajā vietā jāmin Zviedrijas karalis Kārlis XI. No karaļa atkarājās, vai šo darbu vispār varēs uzsākt, tāpat arī, vai tulkojuma izdošanai būs vajadzīgie līdzekļi, t.i., vai darbu varēs pabeigt.

Zviedrijas karaļa Kārļa X (Gustava) un Holšteinas-Gotorpas hercogienes Hēdvigas Eleonoras dēls Kārlis piedzima 1655. gada 24. novembrī. Kad Kārlis X 1660. gadā nomira, viņa dēls ieguva karaļa troni ar Kārļa XI vārdu. Saprotais, pieci gadi vecā karaļa vietā valdīja aizbildņu valdība, un tikai 1672. gadā, Kārļa XI astoņpadsmitajā dzimšanas dienā, viņu pasludināja par pilngadīgu, un viņš sāka pats valdīt, vispirms gan tikai nōmināli, jo vadība palika valsts padomes aizbildņu valdības galvenā runasvīra Magnus Gabriela Delagardija rokās.

Kārlis XI pirmo izglītību ieguva māj mācības ceļā, un visi viņa biografi ir vienis prātis, ka viņa izglītība bijusi ļoti trūcīga. Arī desmit līdz divpadsmit gadu vecā karaļa studiju sekmes Upsalas universitātē 1665—1667. gadā bija vājas. 1665. gadā valsts padomnieki pratināja Kārļa skolotāju Gripenjelmu, kādēļ karalim nesot iemācīts lasīt zviedriski un latīniski. Gripenjelsms atbildēja, ka vainīga esot karaļa ātrā daba — mēģinādams lasīt, karalis sākot ar kādu burtu vārda vidū vai beigās un tā nevarot izlasīto saprast. Tātad, sākot studijas Upsalas universitātē, karalis vēl neprata lasīt! Izglītībā palika robi arī turpmāk. Līdz pat mūža beigām karalis pašrocīgajos rakstos jauca burtus,¹ kā tas redzams viņa rakstītajā dienasgrāmatā. Šai dienasgrāmatā ir ļoti skopās Kārļa piezīmes par ceļojumiem, medībām, munstuļiem, militāriem manevriem, galmā notikušajām kristībām, kāzām, bērēm, ugunsgrēkiem. Ir minēti tikai notikumi, bet nav izteiktas karaļa domas vai aprakstītas izjūtas.

Vispārējs spriedums par karali ir, ka jaunībā viņš bijis fiziski labi attīstīts, bet garīgi neattīstīts. Šai ziņā būs bijusi vainīga kā viņa māte, tā arī galms, kam nebija nekādu intelektuālu interešu.² Dzīves bargajā skolā tomēr attīstījās Kārļa XI rakstura pozitīvās puses.

1675. gadā pret Zviedriju uzsāka karu Dānija un tās sabiedrotie — Holande un Vācijas valstis. Kara dēļ divdesmit gadu vecais Kārlis XI uzņēmās valsts vadību personīgi un, iepazīstoties ar valsts lietām, redzēja, cik lielā mērā tās ir nolaistas. Tā viņam radās neuzticība pret esošiem valsts padomniekiem un pirmās domas par nepieciešamību reorganizēt valsts finanses un administrāciju. Pēc sākotnējām neveiksmēm karā zviedri panāca uzvaru 1676. gadā, bet tikai ar Francijas karaļa Luija XIV atbalstu viņiem 1679. gadā izdevās noligt mieru bez pametumiem. 1680. gadā Kārlis XI apprecēja dāņu princesi Ulriku Eleonoru. Kancelejas prezidenta Bengta Uksensernas ietekmē Zviedrija pārtrauca savu tradicionālo draudzību ar Franciju un tā nodrošināja gaļāko miera periodu Zviedrijas lielvalsts vēsturē. No pārciestā kara tomēr kā mantojums palika Kārļa XI patvaldnieka tiesības, ko riksdags valststiesiski atzina 1680. gadā. Kārlim XI riksdags piešķīra pilnīgu, neierobežotu varu, par ko karalis atbildīgs tikai Dievam.³

Kārlis XI patvaldības laikā izrādīja lielu pienākuma apziņu, izcilu gribas spēku, taisnīgumu, darbīgumu un bija ļoti reliģiozs. Viņš reformēja valsts pārvaldi, pārejot uz birokrātisku iekārtu: nealgotu dižciltīgo vietā sāka darboties algoti valsts ierēdņi. Nobeidzot jau agrāk sākto muižu redukciju (arī zviedru Vidzemē), Kārlis XI stabilizēja valsts finanses un nodibināja pastāvīgu armiju un stipru floti.⁴

Savā personiskajā dzīvē būdams vienkāršs, Kārlis XI vairījās no greznās galma dzīves un maz uzturējās Stokholmā, bet parasti dzīvoja Kungsērē, Vestmanlandē. Būdams ortodokss un ticīgs luterietis, Kārlis XI sevišķu vērību veltīja baznīcas lietām. 1686. gadā viņš apstiprināja zviedru baznīcas nolikumu, ko 1690. gadā attiecināja arī uz Vidzemi. Kārļa XI interese par latviešu bībeles tulkojuma izdošanu ir mūsu grāmatas galvenais temats.

Saslimis ar māgas vēzi, Kārlis XI nomira 1697. gadā, pašos spēka gados. Troni un patvaldnieka stāvokli mantoja viņa 1682. gadā dzimušais dēls Kārlis XII, kuŗa laikā aizgāja bojā Zviedrijas lielvalsts.

Tāds ir īsumā tā karaļa mūžagājums, ar kuŗu satikās superintendents Fišers, iegūstot karaļa labvēlību un panākot atļauju tulkot bībeli latviešu valodā. Fišera plašajā memoriālā, ko viņš iesniedza karalim 1675. gadā, gan bībeles tulkošana vēl nav pieminēta. Memoriālā uzsvērti trīs galvenie trūkumi Vidzemes baznīcas dzīvē: baznīcas ir kļūmīgā saimnieciskā stāvoklī muižnieku neatsaucības dēļ, skolu trūkums ir nožēlojams, un mācītāji, kas jāaicina no ārzemēm, neprot zemē parasto valodu. Lai šos trūkumus novērstu, Fišers ieteic nodibināt baznīcas ģenerālkomisiju, kuŗā būtu ap četri locekļi, kā garīdznieki, tā muižnieki. Pēc karaļa rīkojuma šo komisiju tiešām nodibināja. Saprotais, virskonsistorija to uzskatīja par iejaukšanos savā kompetencē, bet nav mūsu uzdevums šeit iztirzāt ilgstošo konfliktu, kas tādēļ radās.⁵

FIŠERA PIRMIE IEROSINĀJUMI LATVIEŠU LABĀ

Karalim iesniegtā 1675. gada Fišera memoriāla trešajā paragrafā lasām: ⁶ “Laukos nav nevienas pašas skolas, kuŗā jaunatnei mācītu dievticību. Arī pilsētās skolas ir nožēlojamā stāvoklī.”⁷ Fišers ar savu prasību pēc skolām iet pilnīgi jaunu ceļu. Viņa prasība ir, ka skolas izglītība vajadzīga ne vien dižciltīgajiem un namniekiem, bet arī zemniekiem. Šīs idejas realizēšanai tomēr vajadzēja kādus desmit gadus, kad Vidzemē pamazām sāka izveidoties tautskolu tīkls.

Tai pašā 1675. gada memoriālā Fišers ierosināja arī kādu citu jauninājumu, kas vēlāk bija nozīmīgs, izdodot bībeli. Fišers ierosināja, lai karalis dod viņam privilēģiju iekārtot grāmatu apgādu un atļauj bez muitas ievest spiestuvi, burtu liešanas materiālus un sietuves iekārtu. Šis apgāds tad izdotu grāmatas, kas obligāti būtu jāpērk ap 3000 baznīcām Zviedrijā un tās provincēs. Kā pirmos izdevumus viņš ierosina iespiest Dītricha katechismu, Augsburgas konfesiju, bībeli ebrēju un grieķu valodā un virkni citu grāmatu.⁸

Rīgā tomēr tad jau ar 1664. g. 3. septembrī piešķirto karalisko privilēģiju darbojās Heinriha Besemesera spiestuve. Tādēļ Rīgas rāte uzdeva saviem pārstāvjiem Stokholmā mēģināt aizkavēt jaunas spiestuves dibināšanu. Šis mēģinājums bija neveiksmīgs, un karalis piešķīra Fišeram grāmatspiestuves privilēģiju 1675. g. 9. augustā. Saskaņā ar šo privilēģiju uzņēmumam atļāva saukties par karalisko spiestuvi un burtu lietuvi, kā arī baudīt visas amatnie-

cības uzņēmuma priekšrocības. Bija noteikts, ka viss, ko Fišers šai spiestuvē iespiedīs, baudīs desmit (vācu tulkojumā: piecpadsmīt) gadu ilgu aizsardzību un šai laikā to neviens nedrīkstēs pārspiest. Fišeram bija atļauts nodarbināt grāmatstājēju. Vajadzīgos materiālus drīkstēja ievest un iespiedumdarbus izvest, maksājot ceturtdaļu procenta no izvesto un astotdaļu procenta no ievesto mantu vērtības. Spiestuvi varēja nodot kādai citai personai tikai ar karaļa atļauju.⁹

Par spiestuves tehnisko vadītāju Fišers aicināja no Vācijas uz Rīgu Johānu Georgu Vilkeni. Tikko jauniekārtotā karaliskā spiestuve sāka darboties, radās konflikti ar Rīgas pilsētas spiestuves vadītāju Besemeseru. Pēdējais sūdzējās, ka Fišers sakārtojis citādi jau esošo Rīgas dziesmugrāmatu un licis to iespiest. Tā kā Besemeseram vēl bijusi krājumā agrākā dziesmugrāmata, viņam tāpēc cēlušies zaudējumi.¹⁰ Desmit gadus vēlāk "karaliskais" grāmatiespiedējs, Georgs Vilkens savukārt sūdz Rīgas grāmatiespiedēju, Besemesera pēcteci, ka tas pārspiežot Fišera sakārtoto Vidzemes dziesmugrāmatu.¹¹ Citiem vārdiem, abas Rīgas grāmatspiestuves viena ar otru konkurēja, kas grāmatu cenām varēja nākt tikai par labu un palētināja arī bībeles iespiešanu latviešu valodā.

Trīs gadus vēlāk Fišers atkal griežas pie karaļa. Kopš 1677. gada bija sākusi darboties viņa ierosinātā baznīcas ģenerālkomisija (tik vēlū kara apstākļu dēļ). Prāvojoties ar virskonsistoriju, Fišers 1678. gadā personīgi ieradās Zviedrijā. Motivējot, kādēļ latviešu zemniekiem vajadzīgas skolas, Fišers šoreiz min politiskus iemeslus: "Vidzemē atšķirība no citām [Zviedrijas] provincēm ir tā, ka zemnieks ļoti noskaņots par labu pāvesta ticībai un attiecīgai kundzībai. Ja ar čaklu skološanu nepanāks, lai zemnieks atzītu taisnību un ienīstu pāvesta nebūšanas, tad Jūsu karaliskā majestāte nevarēs būt droša par zemniekiem un līdz ar to par šo Vidzemes provinci."¹²

Grūti zināt, vai Fišers pats ticēja tam, ko viņš rakstīja. Ir tiesa, ka latviešu zemnieks septiņpadsmitajā gadsimtenī nebūt nebija tik nospīestā stāvoklī, kādu to agrāk vēsturnieki iedomājās. Karā pret krieviem vēl tik nesen kā 1656. gadā zviedru kaņavulkos bija cīnījušies kādi divi tūkstoši latviešu, un par tiem krievu vairovards Ordins-Naščokins ar skaudību bija rakstījis caram Aleksejam Michailovičam: "Labākie kaņavīri zviedriem ir Vidzemes ļaudis". Pats Ordins-Naščokins, gan bez panākumiem, arī mēģināja mobilizēt latviešu zemniekus.¹³

Ka latvieši būs cīnītāji pret krieviem, par to Fišeram šaubas nevarēja būt. Toties viņam bija šaubas, vai latvieši būs tikpat uzticami cīnītāji pret Lietuvas un Polijas kopvalsti. Vēl vairāk, Fišers izsaka aizdomas, ka latviešu zemnieki varētu tieši nosvērties par labu Zviedrijas ienaidniekam dienvidos un austrumos no zviedru Vidzemes. Šai ziņā tad ir neapšaubāms pārspilējums, ja saka, ka latviešu simpatiju dēļ pret katoļu ticību Zviedrija varētu pazaudēt Vidzemi.

Lai būtu kā būdams, Fišera argumenti varēja tikai nākt par labu latviešiem, pamudinot valdību vairāk rūpēties par skolām. Pavisam mazsvarīgs šai ziņā ir apsvērumš, ka Fišera iecerētajās skolās galvenais bija ticības mācība, jo pirmais solis arī skolās ar šādu ierobežotu programmu taču bija iemācīt skolēniem prasmi lasīt. Lai mācītu lasīt, savukārt vajadzēja latviešu grāmatas. Gādājot latviešu grāmatas, izglītībai bija pavērts ceļš, turklāt ne vien garīgai, bet arī laicīgai. Lasot minēto Fišera rakstu ar mūsdienu modernā cilvēka acīm, saprotams, ir ļoti nesimpatiski, ka reliģija viņam kalpo politiskai indoktrinācijai. Bet jāatceras, ka to raksta 17. gadsimteņa garīdznieks, kas bija aicināts politiskā amatā.

Fišera brauciens uz Zviedriju 1678. gadā viņam deva lielus panākumus personiskajā karjērā. 5. jūnijā viņu apstiprināja par ģenerālsuperintendentu visai Vidzemei, kā latviešu, tā igauņu daļai. Šo amatu viņš bija gaidījis trīs gadus, kopš Preisa nāves 1675. gadā. Tā paša 1678. gada rudenī karalis noteica, ka visiem virskonsistorijas lēmumiem vajadzīgs Fišera paraksts.¹⁴ Virskonsistoriju pārcēla no Tartu uz Rīgu, kā to Fišers bija vēlējis. Apstiprināja viņam piešķirto grāmatspiestuves, sietuves un burtu lietuves privilēģiju. Viņa algu paaugstināja. Fišera pretinieki virskonsistorijā bija vākuši naudu, lai sūtītu uz Zviedriju delegāciju sūdzības iesniegšanai. Karalis noteica, ka šie līdzekļi izlietojami, lai samaksātu Fišera ceļa izdevumus.¹⁵

Par spīti šiem lielajiem Fišera panākumiem, viņa pretinieki negribēja rīties, un 1681. gadā Fišers atkal spiests doties uz Zviedriju, lai personīgi aizstāvētos.¹⁶ Arī šoreiz viņam izdodas iegūt karaļa uzticību, bet tā jau "malīnā mazliet iegrauzta".¹⁷

Mūsu grāmatas tematu iztirzājot, tomēr šis Fišera brauciens uz Zviedriju 1681. gadā ir ļoti svarīgs, jo Fišers pēc sava priekšlikuma dabū karalisko atļauju tulkot bībeli latviešu un igauņu valodā. Karaļa 1681. g. 31. augusta rezolūcijā ir pavisam 25 panti dažādos jautājumos kā atbilde uz Fišera iesniegumu (pats iesniegums nav

atrasts), gan par konsistoriju, gan Rīgas un Cēsu skolu, gan par reducēto stārstiju patronāta tiesībām, par sūdzībām, baznīcas nolikumu, kalvinistiem Vidzemē, mācītāju atraitņu pensijām un citiem jautājumiem. Sešpadsmitajā pantā ir karaļa rezolūcija par Fišera iesniegumu bībeles tulkojumu lietā: "Tā kā karaliskā majestāte ir labi apsvērusi, kāds labums būs, ja bībeli izdos nevācu valodā, tad karaliskā majestāte ar šo uzdod nosūtīt žēlīgu rīkojumu ģenerālgubernātoram, ka jāpiešķir zināmi līdzekļi minēto bībeļu iespiešanai." 18

Ar šo 1681. g. 31. augusta karalisko rezolūciju latviešu bībele no platoniskas idejas kļūst par realitāti. Vēl gan bija pārvarami daudzi šķēršļi, kamēr bībeli varēja iespiest, tomēr sākums bija rasts.

ERNESTS GLIKS – BĪBELES TULKOTĀJS

Ir saglabāta samērā plaša korespondence par bībeles tulkošanas norisi — starp ģenerālsuperintendentu Fišeru no vienas puses un karali vai ģenerālgubernātoru no otras puses. Pēc šīs korespondences varētu rasties ieskats, ka latviešu bībeles tulkošanas iniciātors un zināmā mērā pat darba veicējs bijis Johans Fišers. Ja nebūtu Ernesta Glika paša liecības, ka viņš bijis tulkotājs, tad mēs par bībeles tulkotāju paliktu pilnīgā neziņā. Tāpat par tulkošanas idejas iniciatoru Glikš min pats sevi, kamēr Fišers liek saprast, ka tulkošanas ideja nākusi no viņa puses. Arī šai jautājumā, kā redzēsim, taisnība ir Glikam.

Glika laikabiedriem tiešām bija ieskats, ka bībeli latviski tulkojis Fišers. Šo ieskatu pauda latīņu valodā Lībekā izdots laikraksts *Nova Literaria maris Baltici et Septentrionis*. 1699. gadā publicētajā rakstā latviešu bībeles tulkojums tur minēts starp Fišera darbiem, gan pieminot, ka Fišeram palīdzējuši citi mācītāji (*socia aliorum ecclesiae virorum opera*). Šo Lībekas laikrakstu lasīja plašas inteliģences un mācīto vīru aprindas. Glika liecība, ka viņš ir bībeles tulkotājs, viņa laikabiedriem (atskaitot viņa tuvākos līdzstrādniekus) nebija zināma. Tā izteikta Glika 1699. gada vēstulē Vidzemes ģenerālgubernātoram, un šo vēstuli pirmo reizi publicēja tikai 1818. gadā.

Ernests Johans Glikš (*Glück*, dažos dokumentos arī: *Glückk*) dzimis Vetinā (nepilnus 20 km uz ziemeļiem no Halles). Viņa pirmais kristāmvārds esot bijis Johans, bet viņu sākuši saukt par Ernestu. Literātūrā par viņa dzimšanas datumu ir pretrunīgas zi-

ņas. Vecākie dati, kas vēl joprojām dominē latviešu literātūras vēstures grāmatās, min 1652. g. 10. novembri,¹⁹ bet jaunākie — 1654. g. 18. maiju.²⁰ Lai noteiktu Glika ierašanos Latvijā, viņa dzimšanas datums ir ļoti svarīgs, jo savā autobiografiskajā skicē Gliks pats raksta, ka viņš Latvijā ieradies 21 gada vecumā.²¹ Tātad viņa ierašanās gads ir vai nu 1673., vai 1675., atkarā no gada, kad viņš būtu piedzimis. Glika darbības pareizai novērtēšanai, sevišķi jautājumā par viņa sadarbību ar Fišeru bībeles tulkošanas lietā, kā arī, lai noskaidrotu, no kā nāca ierosinājums tulkot, šis ierašanās gads savukārt ir ļoti svarīgs. Lai to izdibinātu, jāpaseko sīkāk Glika biografijai.

Par Glika izglītības gaitām viņa biografi min, ka viņš mācījies Altenburgas ģimnazijā un studējis Vitenbergas un Leipcigas universitātē. Bez kādām šaubām var konstatēt, ka Vitenbergas universitātē Gliks immatrikulējies 1672. g. 21. septembrī, tātad rudens semestrī.²² Pats Gliks savā autobiografiskajā skicē min, ka viņš izglītojies Altenburgā, Vitenbergā un Leipcigā, sevišķi izceļot Vitenbergu kā slavenu luteriskās izglītības centru. Pēc secības, kādā šīs pilsētas minētas, un, zinot, ka pirmo izglītību Gliks baudīja Altenburgā, ir skaidrs, ka pēc Vitenbergas viņš studēja Leipcigā. Ar avotā precīzi noteikto Glika iestāšanās datumu Vitenbergas universitātē iegūstam svarīgu pieturas punktu, kas ļauj kritiski novērtēt kā Glika dzimšanas gadu, tā viņa ierašanās gadu Latvijā.

Lai Gliks būtu varējis ierasties Latvijā 1673. gadā, būtu jāpieņem, ka viņš Vitenbergā studējis tikai vienu semestri un Leipcigā arī tikai vienu semestri. Viņa universitātes studijas tad kopā būtu ilgušas tikai divus semestrus, un tas liekas neticami maz, kaut arī nav ziņu, ka Gliks būtu ieguvis maģistra gradu. Šīs pazīmes tad arī liek vairāk ticēt, ka Gliks dzimis 1654., nevis 1652. gadā. Tā kā viņš raksta, ka 21 gada vecumā ir ieradies Latvijā, viņa ierašanās jādatē ar 1675. gadu.²³ Ja Gliks Latvijā ieradās 1675. gadā, tad viņa studiju ilgums (Vitenbergā un Leipcigā) bija trīs gadi, kas liekas daudz ticamāk nekā viena gada studiju ilgums, ja viņš būtu Latvijā ieradies 1673. gadā.

Varam tagad ar lielu drošību rekonstruēt Ernesta Glika izglītības gaitas. Pēc mājniecības viņš vienpadsmit gadu vecumā 1665. gadā sāka mācīties Altenburgas latīņu skolā. Par to liecina ieraksts viņa tēva bībelē par ģimenes locekļu gaitām (sk.: L. Bērziņš, *Ernsts Gliks, darba mūžs un mūža darbs* — Rīgā 1935, pārspiedums 1976. gadā, 9. lpp.). Pēc septiņiem gadiem (kas ir

normālais mācību laiks latīņu skolā) viņš 1672. gadā immatrikulējās Vitenbergas universitātē, kā redzams pēc ieraksta universitātes matrikulā. Triju gadu studijās divās universitātēs (Vitenbergā un Leipcigā), kā Vācijā toreiz bija parasts, Gliks beidza teoloģijas fakultāti un divdesmit viena gada vecumā 1675. gadā devās uz Latviju.

Gliks bija dzimis mācītāja ģimenē, kā no tēva, tā mātes radu puses. Viņa tēvs Kristians Gliks (1612—1683) bija Vetinas mācītājs un Deitlēbenes prāvests. Viņa māte Doroteja bija 1636. gadā mirušā Vetinas mācītāja un Deitlēbenes prāvesta Trithandri meita. Ernesta Glika tēvs tāpat bija ieprecējies amatā, un, izvēloties mācītāja amatu, viņa dēls turpināja ģimenes tradīciju. Tas, ka Glika vectēvs bija grāmatiespiedējs Leipcigā, varēja būt nozīmīgs faktors viņa darbībai latviešu grāmatniecībā, bet tikpat labi arī nejausa sagādīšanās. Ir iespējams, ka Gliks principā pazina grāmatu iespiešanas mākslu, un varbūt no viņa nāca ierosinājums, lai Fišers 1675. gadā iegūtu no karaļa grāmatspiestuves, sietuves un burtu lietuves privilēģiju. Tomēr tā ir tikai hipoteze. Turpretim, ja vien varam paļauties uz to, ko Gliks rakstīja 1699. gadā, izdot bibli latviešu valodā ierosināja viņš pats, nevis Fišers kā tas pieņemts literatūrā. Fišera prioritāte nodibinātajās literārajās legēndās ir sasaistīta ar hipotētisko Fišera un Glika kopējo ierašanos Latvijā. Fišers Latvijā ieradās 1673. gadā, bet Gliks, kā redzējām, tikai 1675. gadā. Ir interesanti, ka kopējā ierašanās vispirms literatūrā izteikta tikai kā varbūtība, bet tad pakāpeniski pārvērtusies par faktu.²⁴

Kas Gliku mudināja doties uz Latviju, lai te pavadītu gandrīz visu savu mūžu, par to ziņu mums nav. Kaut kāda smeldze ir samanāma viņa autobiografijā, kad viņš raksta par to, ka atstājis Vāciju, lai dotos uz Latviju. Gliks raksta: ²⁵ "Es gan šai zemē esmu svešnieks. Neesmu varējis savai tēvijai izrādīt īstenu pateicību par izglītību ("kultūru"), ko tā man sniegusi kopš bērnības, sagatavojot kalpošanai Dievam un viņa karaliskajai majestātei. Esmu varējis vienīgi, svešumā projām esot, lūgt Dievu par [savas dzimtenes] labklājību. Šo kalpošanu esmu veicis kopš sava divdesmit pirmā gada, *non Patriae, sed Livoniae* vislielākajā uzticībā un patiesībā."

Liekas, ka teiktais nav tikai retoriskas frazes. Zviedru ģenerālgubernātoram rakstītā vēstulē Gliks gan maksā savu nodevu, pieņemot kalpošanu karalim. Tomēr pilnīgi lieki šādā vēstulē būtu

izcelt savu uzticību Vācijai, ja vien Gliš nejestu iekšēju vjadzību to izteikt. Šo vajadzību savukārt būs izraisījis kāds notikums vai pārdzīvojums, kas viņu mudinājis atstāt Vāciju un doties uz svešu zemi, lai tur visus savus spēkus un enerģiju veltītu viņam svešajai latviešu tautai.

Mēģinot izsekot, kādā nolūkā Gliš ieradās Vidzemē, literātūrā ir izteikts minējums, ka viņš devās uz Latviju, lai kļūtu mājskolotājs kādā vācu muižnieku vai turīgu namnieku ģimenē. Tā bija parastā jauno teologu karjēra Latvijā, bet, vai tā bija arī šai gadījumā, par to tiešu pierādījumu trūkst.

Savā autobiografiskajā skicē Gliš tālāk raksta: "Pirmais trūkums, ko, ierodoties šai zemē [Vidzemē], ar savām, gan jaunajām, tomēr Dieva godam kalpot gribīgām, acīm ieraudzīju, bija, ka latviešu baznīcai nav bībeles un ka tādēļ dievkalpojumi šai valodā ir visai nožēlojamā stāvoklī. Apdomāsim, kā klātos nabaga dvēselēm, ja Dieva baznīcā Vācijā vai Zviedrijā nebūtu bībeles pašu valodā . . . Lai Vitenbergas universitāte nekad neiznīkst, jo tā devusi dvēseļu gaismu un dzīvības grāmatu.

Tas mani mudināja šo [latviešu] valodu ar Dievam dotu stingru solījumu pamatīgi izpētīt un to pilnīgi apgūt. Pēc tam pametu skatu tālāk krievu un Maskavijas robežās. Šais zemēs mūsu žēlīgais karalis un kungs arī valda divas provinces. Tajās sastapu pat vēl lielāku postu. Ir zināms, kāda viņiem bībele Ingrijā, Karelijā, Krievijā un Maskavijas valstī, proti, baznīcas slavu valodā. Krievu sarunas valoda no tās tik ļoti atšķiras, ka neviens vienkāršs krievs no tās nesaprot ne teikuma.

Tas mani satrieca, un ar Dieva vadību atradu iespēju šo valodu arī iemācīties, kaut nesapratu, nedz varēju paredzēt, kā augstais Dievs vadīs tālāk un ļaus sasniegt skaisto mērķi. Tomēr es jutu, ka ir vajadzīgs šī svētā nodoma dēļ vēl pamatīgāk iemācīties orientālās valodas, kaut biju tās jau studējis Altenburgā, Vitenbergā un Leipcigā. Tādēļ no Vidzemes devos atkal uz Hamburgu pie tālu pazīstamā Ecando. Domādams, ka esmu pietiekami pūlējies mācītāja amata (*subsidia administrantia*) dēļ, ierados atkal Vidzemē, un četras nedēļas pēc manas atgriešanās mani aicināja svētajā sprediķotāja amatā.

Tad ķeros pie darba, lai ar Dieva palīgu realizētu seno apņemšanos, un pārtulkoju lielo latviešu jautājumu katechismu ar katram jautājumam pievienotajiem paskaidrojumiem. To, paldies Dievam, vēl tagad lieto latviešu baznīcās un skolās.

Pēc tam iepazīstināju ģenerālsuperintendenta kungu ar savu nodomu iekārtot latviešu bibliotēku un piedāvājos, ka to pārtulkošu no ebrēju un grieķu avotiem. Dievs šo ierosinājumu svētīja, un neilgi, mūžam pieminamais karalis Kārlis XI ne vien atzina darbu par vajadzīgu un atļāva tam vajadzīgos līdzekļus, bet arī šī nezināmā valoda (*inpolite Sprache*) no dienas dienā vairāk tika izpētīta. Tā notika, ka astoņu gadu laikā, strādājot dienu un nakti (izņemot, kad darbs bija jāpārtrauc citu mana amata darbu dēļ), un ar viena vienīga darbinieka (*amannensus*), toreizējā studenta, tagadējā Lielvārdes mācītāja Vitena, palīdzību svētā bībele nāca klajā tik pilnīga, ka pieaicinātie teologu un cenzoru kungi no Vidzemes un Kurzemes, ja viņu cenzūras darbu skaita visu kopā, nepatērēja vairāk par 14 līdz 15 nedēļām, lai šo darbu vārdu pa vārdam liktu sev nolasīt priekšā. Tas ir laiks, kas vajadzīgs, lai bibliotēka izlasītu, ja to nemaz necenzē...

Ja ticam Glikas paša rakstam, tad ir jākorrigē virkne leģendu, kas laika gaitā sakuplojušas ap bībeles tulkošanas vēsturi. Tā, Ernests Blese savā literatūras vēsturē raksta: ²⁶

“[Ernests Glikas] jau 1673. g. [sic!] 21. gada vecumā dodas uz Vidzemi. Braucot uz Rīgu, viņam gadās būt ceļā biedros ar Jāni Fišeru [sic!], ko zviedru karalis bija izraudzījis par Vidzemes ģenerālsuperintendentu [sic!]. Glikas iedraudzējās ar Fišeru, kļuva par viņa domu un centienu biedru un pēdējais savukārt par Glikas atbalstītāju. Varbūt Fišera ietekmē Glikam vispārīgi radās doma ziedot arī savus spēkus garīgam darbam iedzimto Baltijas tautu — latviešu un igauņu [sic!] — labā. Iebraucis Rīgā un iepazīties ar vispārīgiem Vidzemes sadzīves apstākļiem, Glikas bija pārsteigts, ka ne latviešiem, ne igauņiem [sic!] nav vēl pilnā apjomā pārtulkota bībele (kaut gan atsevišķas bībeles daļas latviešiem jau bija pārtulkotas diezgan kuplā skaitā). Šķiet, ka atkal Fišera pamudinājumā [sic!] Glikas nolēmj ķerties pie šā darba pats un tulkot bībeli latviski tieši no ebrēju un grieķu oriģinālteksta. Laikam gan paredzamā darba ziņā bija panākta zināma vienošanās [sic!] ar Fišeru, un, šķiet, zviedru valdība, vismaz kopš 1675. gada, kad parādījās iespiesti Reitera bībeles tulkojuma paraugi [sic!], kas kaut kādu iemeslu dēļ tomēr netika atzīti par labiem un pieņemamiem, uzskatīja Gliku par oficiālo nākošo latviešu bībeles tulkotāju [sic!], piešķirdama viņam zināmu laiku [sic!] un laikam gan arī materiālus līdzekļus, lai viņš varētu godam sagatavoties [sic!] savam priekšā stāvošam tulkotāja uzdevumam.”

Kā redzams, šī versija un izteiktie minējumi ļoti atšķiras no tā, ko augšējā citātā raksta Gliks. Saprotams, arī Gliks, rakstot savu autobiografisko skici 1699. gadā, varēja būt notikumus aizmirsis, vai arī, tā kā šī skice bija iepīta kādā ģenerālgubernātoram adresētā aizstāvēšanās rakstā, varēja notikt, ka viņš notikumus interpretējis vairāk savā labā. Ir tāpēc nepieciešams iepazīties ar saglabātajiem avotiem, kas liecina par bībeles tulkošanas darbiem. Tāpat kritiski jānovērtē Glika autobiografiskā skice (ko darīsim vēlāk).

Komentējot Bleses apcerējumu, kas visumā saskan ar to, ko raksta citi literātūrvēsturnieki, vispirms vēlreiz uzsvērsim, ka Gliks Latvijā ieradās 1675. gadā un nebrauca kopā ar Fišeru. Turklāt Fišers nebija izraudzīts par ģenerālsuperintendentu, bet gan tikai par superintendentu, kopā ar otru superintendentu Preisu. Tikai 1678. gadā karalis Fišeru apstiprināja par ģenerālsuperintendentu. Ir tiesa, ka Gliks, ierodoties Latvijā, nolēma savu mūžu veltīt latviešu garīgās dzīves izkopšanai. Turpretim igauņi viņa centienos neietilpst, bet gan krievi, kā tas redzams no viņa autobiografiskās skices. Ka šie centieni būtu radušies Fišera ietekmē, ir nepierādīta hipoteze, tāpat tāda nepierādīta hipoteze ir, ka Fišers būtu ierosinājis tulkot bībeli — drīzāk domājams, ka Fišers šādu ierosinājumu saņēmis no Glika. Tā domāt vedina ne vien Glika rakstītais, bet arī tas, ka 1675. gadā Fišers iesniedz karalim ierosinājumu iespiest virkni grāmatu, bet starp tām nav nevienas latviešu grāmatas. Fišera ierosinājumā minētas tikai teoloģiskas grāmatas citās valodās, un starp tām ir ebrēju un grieķu bībele, bet ne latviešu (vai igauņu) bībele. Kā redzējām, Fišera ierosinājums par teoloģisko grāmatu iespiešanu 1675. gada projektā bija domāts visas Zviedrijas un tās pārējo provinču vajadzībām.

Īstenībā tas bija ļoti labs projekts no veikalnieciskā viedokļa, lai nodrošinātu darbu viņa paša paredzamai spiestuvei. Labs projekts tas būtu bijis gan tikai tad, ja karalis būtu noteicis, ka 3000 baznīcām (tāds skaits bija, pēc Fišera vērtējuma, visā Zviedrijā un tās provincēs — būtu interesanti šo skaitli pārbaudīt) šīs grāmatas ir obligāti jāiegādājas. Karalis tomēr šo projektu neuzskatīja par reālu, un nevar konstatēt, ka tas vispār būtu apspriests. Tai pašā laikā grāmatspiestuves privilēģiju Fišeram gan piešķīra, un kā pirmo iespiezamo darbu Fišers organizēja Rīgas vācu dziesmugrāmatas iespiešanu. Turklāt tas notika pēc tam, kad 1678. ga-

dā grāmatspiestuves privilēģiju karalis bija no jauna apstiprinājis. Kad īsti Gliks griezās pie Fišera ar savu ierosinājumu iespiest latviešu biblii, to pēc avotiem tagad nevaram noteikt. Ko var teikt, ir gan tas, ka Fišeram šāds ierosinājums bija ļoti patīkams — ne vien kā garīdzniekam, bet arī kā uzņēmējam spiestuves nodarbināšanai. Bībeles izdošana bija tik liels darbs, ka tas viens pats varēja nodrošināt spiestuves pastāvēšanu.

Ka “zviedru valdība”, vismaz kopš 1675. gada, būtu uzskatījusi Gliku par oficiālo bībeles tulkotāju, ir noteikti nepareizi, jo, kā redzējam, 1675. gadā Gliks tikai ieradās Latvijā un pēc tam devās ceļojumā uz Zviedrijas “krievu” provincēm — Ingriju un varbūt arī Kareliju. Turklāt būtu jāprecizē, ko nozīmē termins “zviedru valdība” — gubernātors Ferzens, ģenerālgubernātors Hurns vai karalis Kārlis XI. Ka šīm amatpersonām būtu bijis vaļas nodarboties ar latviešu bībeles tulkošanas lietām, nemaz nav ticams, ja ņemam vērā, ka tieši šai laikā Zviedrija bija iesaistīta smagā karā. Jāatgādina arī vēlreiz jau iepriekš uzsvērtais, ka 1675. gada iesniegumā karalim Fišers gluži neko nemin par latviešu bībeles tulkošanu, un tādēļ vien ir jānoraida doma, ka valdība jau 1675. gadā būtu izraudzījusi kādu oficiālu bībeles tulkotāju.

Bleses pieminētais Reitera bībeles fragmenta tulkojums arī prasa īsu komentāru. Jau redzējam, ka Gecels pārmeta Reiteram, ka pēdējais bez viņa atļaujas 1664. gadā ir publicējis Mateja evaņģeliju. Bleses pieminētais 1675. gadā izdots bībeles tulkojuma paraugs ir pieminēts divās versijās Upsalas bibliotēkas 1814. gada katalogā.²⁷ Līdz šim nav atrasts 1664. gada Mateja evaņģēlija izdevums. Turpretim pazudušo 1675. gadā iespiesto tulkojuma paraugu 1974. gadā Upsalas universitātes bibliotēkā atrada Benjamiņš Jēgers un ar viņa komentāru to faksimilā publicēja Dau-gavas apgāds. Bībeles fragmentu tulkojumus Jēgers atrada kopējā sējumā ar tai pašā 1675. gadā Reitera publicētajiem tēvreizes tekstiem daudzās valodās. Tēvreizes tekstus Reiteris jau bija publicējis 1662. gadā, bet šis agrais izdevums vēl nav atrasts. Salīdzinot 1675. gada tēvreizes tekstu izdevuma valodu ar tai pašā gadā izdotā bībeles fragmentu tulkojuma valodu, Jēgers izsaka domas, ka 1675. gada tēvreizes teksti būs pārspiesti negrozīti no 1662. gada izdevuma, jo bībeles tulkojuma paraugs ir labākā latviešu valodas rakstībā. Varbūt pēc analogijas varētu secināt, ka bībeles tulkojuma paraugā ievietotais Mateja evaņģēlija teksts nav tikai 1662. gada izdevuma pārspiedums? Katrā ziņā, no Jēgera

salīdzinājuma izriet, ka Gliks savā bībeles tulkojumā nav izmantojis Reitera tulkojumu.

Kādēļ Gecels neatzina Reitera 1662. gada Mateja evaņģēlija tulkojumu, varam puslīdz droši noteikt arī, neredzot 1662. gada tekstu, ja iepazīstamies ar Reitera biografiju. Reiteru šai laikā par luterieti neatzina, un tieši 1675. gadā viņš bija devies uz Stokholmu, lai nožēlotu, ka bijis pārgājies katoļticībā. 1675. g. 13. oktobrī viņš saņēma no karaļa apžēlošanas rakstu. Nākošā gadā viņam Rīgā, Jēkaba baznīcā bija publiski jāatzīst savi pārkāpumi pret luterisko baznīcu un grēks, ka viņš "bez kādas vajadzības un redzamiem iemesliem ir pievienojies katoļticībai".²⁸ Tie tad arī ir iemesli, kādēļ Reitera tulkojumus neatzina.

Pēc Glika autobiografijas spriežot, pēc tam, kad viņš bija konstatējis faktu, ka bībele neeksistē ne latviešu, ne krievu valodā, viņš sāka mācīties kā latviski, tā krieviski. Vispirms Gliks nolēma koncentrēties, lai mācītos latviski, un viņā nobrieda doma par latviešu bībeles tulkošanu. Savu oriģinālitāti un patstāvību Gliks parādīja ar to, ka nolēma tulkot bībeli no valodām, ko uzskatīja par oriģinālvalodām — Veco derību no ebrēju un Jauno derību no grieķu valodas. Ņemot vērā Lutera vācu bībeles tulkojuma lielo reputāciju toreiz ne vien Vidzemē, bet arī pārējā Zviedrijā (atcerēsimies, ka Vecā derība bija tulkota zviedriski no Lutera vācu tulkojuma), tas bija ļoti ievērojams nodoms.

Atzinis, ka viņa zināšanas ebrēju valodā nav pietiekamas, Gliks devās atpakaļ uz Vāciju, lai pie toreizējā ievērojamākā ebrēju valodas speciālista Esdrasa Edcarda papildinātos tieši šai valodā. Te atkal jāaizrāda uz kļūdām līdzšinējā literātūrā, rakstot par šo gadījumu. Atkārtojot Rekes un Napjerska kļūdu, Zeiferts savā literātūras vēsturē raksta, ka Gliks devies uz Hamburgu, lai papildinātos pie Sebastiana Edcarda. Blese gudri min tikai Edcardu bez priekšvārda, bet padara viņu ne vien par ebrēju valodas, bet arī grieķu valodas speciālistu. Johansons nemaz nemin Edcarda vārdu, bet raksta, ka Gliks braucis uz Hamburgu, lai papildinātos ebrēju un grieķu valodā. Sebastians Edcards bija dzimis 1673. gadā, un tas vien jau norāda, ka divi līdz seši gadi vecumā viņš nevarēja būt skolotājs 21 līdz 25 gadus vecajam Glikam. Skolotājs, pie kuŗa Gliks devās, bija 1629. gadā dzimušais Esdrass Edcards.²⁹

Esdrass Edcards (vāciski: *Esdras Edzard*, arī: *Edzardus*, 1629—1708) kopš 1647. gada bija studējis teoloģiju Leipcīgā un

Vitenbergā³⁰ un 1650. gadā Bāzelē rabīnu ebrēju valodu pie slave-nā Johana Bukstorfa (*Buxtorf, jun.*). 1656. gadā viņš ieguva teoloģijas licenciāta gradu Rostokā un pārcēlās uz Hamburgu. Tā kā viņš bija ļoti turīgs un turklāt apprecēja bagātu sievu, viņš turpināja studijas, centās pievērst žīdus kristīgai ticībai un kādus piecdesmit gadus mācīja ebrēju valodu pilnīgi bez maksas. Viņa reputācija auga augumā, un Vācijas universitāšu profesori ieteica tiem, kas vēlas iegūt krietnas zināšanas ebrēju valodā, doties uz Hamburgu pie Esdrasa Edcarda. Reizēm viņam bija 50—60 audzēkņu. Viņa metode, mācot ebrēju valodu, bija ļoti oriģināla. Kamēr universitātēs un skolās, kur mācīja ebrēju valodu, iesāka ar gramatiku, kas grūtā un nesaprotamā valodā bija īstas mocības, Esdrass Edcards lika saviem audzēkņiem vispirms iemācīties no galvas pirmās četras Vecās derības nodaļas ebrēju valodā kopā ar tulkojumu. Tādā veidā viņa audzēkņi vispirms praktiski iepazīs ar ebrēju valodu un tās gramatikas pamatprincipiem. Pēc šīs oriģinālās metodes tad arī Gliks papildināja un nostiprināja savas zināšanas ebrēju valodā. Diemžēl, nav iespējams konstatēt, kad īsti Gliks Hamburgā ieradās un cik ilgi viņš studēja Esdrasa Edcarda vadībā. Tāpat nekas nav zināms par to, vai viņš uzskatīja par vajadzīgu vēl padziļināt savas zināšanas bībeliskajā grieķu valodā, un, pie kā viņš tās būtu papildinājis. Katrā ziņā Gлика studijas Hamburgā būs notikušas pēc 1675. un pirms 1681. gada, kad saglabāta pirmā no Latvijas rakstītā vēstule Zviedrijas valsts archīvā. Gлика biogrāfi min, ka viņš Latvijā atgriezies 1680. gadā.

¹ S. Hildebrand, *Carl XI:s Almanacksanteckningar* (Stockholm 1918), X lpp.

² T. Dahl (ed.), "Karl XI", *Svenska män och kvinnor* 4 (Stockholm 1948).

³ E. Dunsdorfs, *Latvijas vēsture 1600 — 1710* (Stokholmā 1962), 110. lpp.

⁴ Par to sīkāk sk.: *ibid.*, *passim*.

⁵ Par to sīks iztirzājums Īsberga grāmatā (A. Isberg, *op. cit.*, 195. un sek. lpp.).

⁶ RA, Liv. II, 143.

⁷ "Im ganzen Lande ist nicht eine einzige Schule, darinnen die Jugend zur Gotts[elig]keit angewiesen werden. So sind die Schulen, so in den Städten angelegt, so schlecht [be]stellet, daß es zu beklagen." Pirms krievu iebrukuma gadsimtena vidū, neskaitot Rīgu, skolas bija vēl tikai Cēsis un Koknesē; pēdējā darbojās ļoti trūcīgos apstākļos. Sk.: RA, Liv. II, 143.

⁸ Saraksts ir šāds: *Catechesis Dietrici; Menzerus in Augustan. Confess.; Chemnity foci communes; Examen Concily Trid.; Gerhardi Loci comm.; Brachmanni Systema Theol.; Baltuinus in Epistolas Pauli; Centuria Magdeburgenses; Biblia Hebraea & Græca; Glossy explicato Evangelorum: und dgl.*

⁹ Arend Buchholtz, *Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588 — 1888* (pārspiedums: Nieuwkoop 1965), 147 — 155. lpp.; Greta Wieselgren, "Johann Fischer — Livlands nye apostel", 46. lpp.

¹⁰ RA, Bibliographica 10, Boktryckerier.

¹¹ *Ibid.* Par sacensību starp iespiedēju Vilkenu un Besemeseru Rīgas avīzes iespiešanas dēļ sk.: M. Taube, "Rīgas pirmie laikraksti kā kultūrvēstures avots", *Grāmata un to krātuves* (Rīgā 1966), 70. lpp.

¹² "Mit Livland aber hat es vor andern Provinzien diese Bewantnis, der Bauer in derselben ist zur Päbstlichen religion und folgendis zu dergleichen Herrschaft gar sehr geneigt, wann nun der Baur nicht durch fleißige unterweisung zum Erkenntnis der Wahrheit und Haß derer Päbstl. Greuel geführt wird, können Eur Königl. Maytt dießelben, und also dieser Province Lifland nicht versichert seyn". Fišers karalim 19. 2. 1678 — RA, Liv. II, 143.

¹³ E. Dunsdorfs, *Mūžīgais latviešu karavīrs* (Melburnā 1967), 154. lpp.

¹⁴ F. Westling, *op. cit.*, 56. lpp.

¹⁵ A. Isberg, *op. cit.*, 199. lpp.

¹⁶ Sīkāk par jaunajiem konfliktiem sk.: *ibid.*, 199 — 205. lpp.

¹⁷ *Ibid.*, 205. lpp.

¹⁸ RA, Riksregistraturet 31. 8. 1681 — 766. fol.: "16. Sāsom Konigl. Maytt och nogsamt betenker hwadh nytte det med sig skulle hafwa dher bibeln blefwe uplagd uthi det otyske språket, altså will Kongl. Maytt, deß nådige ordres leta til General Gouverneuren afgå, at han någre Medel til bemt. Bibels trykiande uplenter".

¹⁹ 1652. gadu min Teodors Beize 1859. gadā pēc datiem, ko viņš atradis kādā 1742. gadā publicētajā Andreja Ostermana biogrāfijā — tātad ne visai drošā avotā. Sk.: Nachträge und Fortsetzungen (*Allgemeine Schriftsteller und Gelehrten Lexikon*) unter Mitwirkung von Dr. C. E. Napiersky bearbeitet von Theodor Beize (Mitau 1859). Šo datumu tad arī labā ticībā pārņēmuši latviešu literātūrvēsturnieki. Sk.: T. Zeiferts. *Latviešu rakstniecības vēsture I* (1957. g. pārspiedums), 298. lpp.; Ludis Bērziņš (ed.), *Latviešu literātūras vēsture II* (Rīgā 1935), 57. lpp.; u.c.

²⁰ 1654. gadu min Rauchs: Georg v. Rauch, "Glück, Ernest Johann", *Neue deutsche Biographie VI* (Berlin 1963), un Penike: Herbert Pönicke, "Johann Ernst Glück, ein Widerstandskämpfer im Zeitalter der Frühaufklärung im Nordosten Europas", *Kirche im Osten* 13 (Göttingen 1970), 104. lpp. Glika kapakmenī savukārt minēts, ka viņš dzimis 1655. gadā — sk.: M. A. Obolenski & M. C. Posselt (eds.), *Tagebuch des Generals Patrick Gordon I* (Moskva 1849), XV lpp.

²¹ RA, Liv. II, 473 (Dorpat-Pernau universitet, rāteģangshandlingar).

²² Fritz Jantke (ed.), *Album Academiae Vitenbergensis. Jüngere Reihe II, 1660 — 1710* (Halle 1952), 135. lpp. Ar to, ka šis avots publicēts tikai pēc kara, ir izskaidrojams, ka Glika biografi to nav pamanījuši. Tā, vēl 1970. gadā izdotā Glika biogrāfijā minēts, ka viņš ap 1670. gadu devies uz Vitenbergu, lai studētu teoloģiju (H. Pönicke, *op. cit.*, 104. lpp.).

²³ Cik sīksti turas nepareizi tradicionāli dati, rāda fakts, ka Rauchs, kas min pareizāko Glika dzimšanas datumu, tomēr kā viņa ierašanās gadu pārņem no agrākās literatūras nepareizo 1673. gadu. Arī Penike (H. Pönicke, *op. cit.*, 105. lpp.) raksta, ka Gliks kopā ar Fišeru ieradies Vidzemē, turklāt vēl, ka Gliks pēc savas ierašanās Vidzemē bijis mājskolotājs. Kādi tam pierādījumi, viņš nemin.

²⁴ Tā, 1829. gadā publicētā darbā lasām: “[Glück] kam vermutlich 1673 mit dem Generalsuperintendenten Johann Fischer nach Livland, 21 Jahr alt” (J. F. v. Recke & K. E. Napiersky, *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland II*, 68. lpp.), bet 1953. gadā jau pilnīgi noteikti: “Vidzemē viņš ieradās 1673. g. — tieši vienā laikā ar Fišeru, kam bija plaši nodomi latviešu un igauņu grāmatu izdošanā” (A. Johansons, *Latviešu literatūra*, 26. lpp.).

Autoriem ir tendence vienam no otra norakstīt, tādēļ neko nevar pārnest Johansonam, ja viņš atkārtoti literatūrā vairākkārt izteikto apgalvojumu. Problēmu šai jautājumā gan rada citāts L. Bērziņa brošūrā *Ernsts Gliks* (1935), 9. lpp., kur citēts it kā Glika paša iesniegums ģenerālgubernātoram: “Dzimis esmu Vetinā Saksijā. Vispirms mani mācīja mans tēvs; tad nonācu Altenburgas skolā. Vitenbergā un Leipcigā es esmu studējis vecās valodas un absolvējis teoloģijas kursu; 1673. g. es ceļoju kā pēdējs uz Livoniju, kur es esmu mācījies latviski, un igauņiski, un krieviski un slaviski.” Profesors Bērziņš neraksta, vai viņš citē Glika vārdus no visumā nedrošās G. Hilnera 1918. gadā publicētās Glika biogrāfijas, kas Bērziņa brošūrā pieminēta tai pašā 9. lappusē, vai no Glika rokraksta, kas pieminēts 20. lappusē un ko Bērziņš pats ir lasījis Rīgas senatnes pētītāju biedrības bibliotēkas rokrakstu krātuvē. Pirmā gadījumā citātu varētu ignorēt, bet otrā gadījumā būtu jāredz rokraksts, lai zinātu, vai šis 1673. gada skaitlis nav lasīšanas kļūda. Šis grāmatas autors nevienā dokumentā nav varējis atrast norādījumu, ka Gliks pratis igauņiski, un, pēc tā spriežot, varētu domāt, ka citāts ir no G. Hilnera Glika biogrāfijas.

²⁵ RA, Liv. II, 473. Sk. 1. pielikumu.

²⁶ Ernests Blese, *Latviešu literatūras vēsture* (Hanavā 1947), 101. un sek. lpp.

²⁷ Sk.: *Archivs IX*, 54. un 55. lpp., un: Jānis Reiters, *Tulkojuma paraugs...* ar B. Jēgera apceri, *passim*.

²⁸ *Archivs IX*, 60. lpp.

²⁹ Sebastiana Edcarda biogrāfiju sk.: *Allgemeine deutsche Biographie V* (Leipzig 1877), 652. lpp. Esdrasa Edcarda biogrāfija turpat 650. lpp.

³⁰ *Neue deutsche Biographie IV* (Berlin 1959).

3. nodaļa

BĪBELES TULKOŠANAS DARBS SĀKAS

GLIKS – ARMIJAS MĀCĪTĀJS DAUGAVGRĪVĀ

Četru nedēļu laikā pēc atgriešanās Latvijā Glikš ieguva armijas mācītāja vietu. Kad ģenerālsuperintendents Fišers viņu 1682. g. 25. oktobrī ierosināja iecelt par Alūksnes mācītāju, ierosinājuma rakstā teikts, ka Glikš līdz šim bijis mācītājs Pistolkorsa pulkā, ka viņš ir vīrs, kas dzīvo pēc kristīgās mācības, prot valodu (t.i., latviski) un ka draudze viņu vēlas par savu mācītāju.¹

Parasti vervētus pulkus nosauca to pulkveža vārdā, tādēļ arī dokumentā ir runa par Pistolkorsa pulku. Liekas, ka mums šeit darišana ar pulkvedi un komandantu Ēriku Pistolkorsu, kas astoņdesmitajos gados prāvojās ar Peltsamas (igauniski: *Pöłtsamaa*, vāciski: *Oberpahlen*) grāfienei par savas muižas robežām.² Šis pulks Glikā darbības laikā bija novietots tagadējā Daugavgrīvā, ko Glikā laikā zviedriski sauca par *Nymynde Skantz*, bet vāciski par *Neumünde*. Švengela 1638. gada kartē šī vieta apzīmēta "Die grobe schantz", un tā atradās kreisajā Daugavas krastā, pussalā, ko veido Lielupes ieteka Daugavā no dienvidiem un Rīgas jūraslīcis no ziemeļiem. Pretstatā tagadējam nosaukumam 17. gadsimtenī par Daugavgrīvu (vāciski: *Dünamünde*, zviedriski: *Dynemynde Skantz*, Švengela kartē: *Dinamunde*) sauca tagadējos Skanstniekus. Skanstnieki atrodas Daugavas labajā pusē pie Vecās Daugavas. Olufa Kvista un Olufa Bergmana 1688. gadā zīmētajā kartē, tāpat mazāk precīzajā piecdesmit gadu iepriekš zīmētajā Švengela kartē, abas skanstes ir iezīmētas, tātad nav vēl bijušas izpostītas, tāpēc varētu domāt, ka Glikā laikā kaņaspēks bija novietots abās skanstēs.³ Kad 1710. gadā zviedri kapituleja krieviem, kaņaspēks atradās vienīgi *Nymynde* skanstē. Bez artileristiem un fortifikācijas kaņaspēka tur garnizonā bija novietots kāds somu kājnieku pulks (*Savaloy och Nyslotts läns infanteri regimentet*), kuŗa pulkvedis bija Gustavs Ernests Albedīls (*Albedyl*).⁴

Pēc 17. gadsimteņa zviedru kaņaspēka stata sarakstiem, pulkā bija 8 rotas, apvienotas divos bataljonos, ar apmēram tūkstoš ka-

raņīriem. Pulka stābā bija šādi virsnieki: pulkvedis, pulkvežleitnants, majors, kvartirmeistars, mācītājs, revidents, viens līdz divi bataljonu mācītāji, adjutants, rakstvedis, ārsts, ārsta palīgs un vēl trīs virsnieki, no tiem pēdējais bija bende. Spriežot pēc šīs parastās kaņaspēka iekārtas, Ernests Gliks kā Pistolkorsa pulka mācītājs bija pulka piektais virsnieks.

Pistolkorsi bija skotu cilmes, kas 17. gadsimteņa vidū bija ieguvuši zviedru dižciltību, kalpodami kā virsnieki zviedru armijā. Vienam šīs ģimenes zaram bija muižas Somijā, otram Igaunijā. Igaņu Pistolkorsi bija pārvācojušies, un arī Ērika Pistolkorsa pulkā vairums vervēto kaņavīru, jādomā, bija vācu tautības. Pēc tā varētu spriest, ka Daugavgrīvas laikā Glika amata valoda bija vācu valoda.

Septiņpadsmitā gadsimteņa beigās vervētajos pulkos tomēr sastopam arī latviešus. Par to liecina ne vien dokumenti, bet īsti daiļrunīgi arī 32042. daina: "Kaņā gāja mans bāliņš, kaņā naudas gribēdams. Tur palika kaņā nauda, tur smuidrais augumiņš." Iespējams tāpēc, ka Daugavgrīvas garnizonā Gliks varēja sastapties arī ar latviešiem un tā uzspodrināt savas latviešu valodas zināšanas.

Bez garnizona baznīcas, kas atradās Daugavgrīvā (*Nymynde*), vēl bija Daugavgrīvas draudzes baznīca. Tā atradās netālu no Skanstniekiem, Vecās Daugavas krastā, vietā, ko tagad sauc par Vecbaznīcu. Pēc atzīmes 1638. gada kartē redzams, ka baznīca toreiz bijusi nopostīta (kartē rakstīts: *Alhier hat vor diesem eine Kirch gestanden*). Turpretim pēc 1688. gada kartes spriežams, ka baznīca ir atjaunota un to sauc par Daugavgrīvas baznīcu (*Düнемünde ķiorķia*). Baznīcas tuvumā bija krogs. Vēlākajos gadsimteņos šo baznīcu sauca par Balto baznīcu, bet 17. gadsimtenī latvieši to sauca par Skanstes baznīcu. Šīs baznīcas mācītājs no 1644. līdz 1683. gadam bija Klauss Chersons.⁵

Par Glika darbības periodu Daugavgrīvā, kas ilga no 1680. līdz 1681. gadam (ieskaitot), literātūrā, diemžēl, arī ir neprecīzas ziņas. Tā, Blese raksta: ⁶ "Daugavgrīvā Gliks paliek tikai trīs gadus (1680.—1683.). Viņš ir stingrs ideju cilvēks, kas nemil šķirt vārdus no darbiem un sauc lietas īstā vārdā. Tādēļ, izvadīdams uz pēdējo dusas vietu savu priekšgājēju Betulīnu, viņš kapa runā nosoda viņa dzīves veidu un pārmērīgo nodošanos alkoholam. Par to izceļas prāva, un Gliku atstādina no vietas. Viņš pāriet uz Alūksni, kur attīsta rosīgu izglītības darbu skolas laukā."

Patiesībā Glikš tika iejaukts virskonsistorijas un Fišera domstarpībās ar mācītāju Dāvidu Lotichu, un Toma Betulīna lieta bija tikai iegansts, kas deva konfliktam jaunu vielu. Loticham bija konflikts ar baznīcas vadību kopš piecdesmitajiem gadiem jau ģenerālsuperintendenta Gecela laikā, kad viņš bija mācītājs Cēsis.⁷ Ģenerālgubernātors Duglass Pirmā ziemeļu kara laikā bija Lotichu iecēlis par kaņālauka mācītāju un kara konsistorijas priekšsēdi. Pamatojoties uz tā, Lotichs sāka sevi dēvēt par kara superintendantu, kas nav pakļauts virskonsistorijai. Tas tad bija galvenais konflikta iemesls astoņdesmitajos gados.⁸ Kad Lotichs uzaicināja Gliku kā Daugavgrīvas skanstu mācītāju ierasties kara konsistorijas sēdē, lai atbildētu sakarā ar apsūdzību, Glikš, nepārzinādams strīdu kompetences dēļ starp Lotichu un konsistoriju, bija sēdē ieradies. Kad viņš uzzināja, ka, pēc virskonsistorijas un Fišera ieskata, kara konsistorijai nav jurisdikcijas garīgās lietās, viņš vairs uz tālāku pratināšanu kara konsistorijā neieradās, un par to kara konsistorija viņu sodīja. Reaģējot uz šo sodu, Glikš griezās pie virskonsistorijas ar lūgumu viņu aizstāvēt.⁹ Zinot, ka Loticha prāvošanās ar virskonsistoriju ilga, kamēr vien pēdējo deviņdesmitajos gados pārorganizēja, un ka tā bija ilgusi veselu cilvēka mūžu, varam teikt, ka sīkais epizods par Glikā nelikumīgo sodīšanu kara konsistorijā izplēnēja bez kāda rezultāta. Apgalvojums, ka Glikš būtu sodīts, nav pareizs. Tieši otrādi, viņa pārcelšana uz lielo Alūksnes draudzi ir paaugstinājums. Ir jāpasvītro — Glikā pārcelšana, jo apgalvojums, ka Glikš pats pārgājis uz Alūksnes draudzi, liecina par situācijas pilnīgu neizpratni. Kad Gliku pārcēla uz Alūksni, vairums Alūksnes draudžu muižu bija reducēts, un līdz ar to patronāta tiesības bija karalim — iecelšana draudzes mācītāja amatā varēja notikt tikai ar speciālu karaļa rīkojumu.

Spriežot pēc iepriekš citētā fragmenta no Glikā autobiografiskās skices, Daugavgrīvā viņš kā vingrinājumu nodomātajam bībeles tulkošanas darbam ir tulkojis latviski jautājumu katechismu, par ko viņš raksta, ka tas biografiskās skices rakstīšanas laikā (1699. gadā) vēl bijis lietošanā baznīcās un skolās. Kad šis katechisms publicēts latviski pirmo reizi un pēc kāda oriģināla, vēl ir skaidrojams jautājums. Rekes un Napjerska leksikonā Glikā biografijā minēts, ka deviņi ar pus loksnes biezā oktāva formāta grāmata iznāca 1699. gadā ar nosaukumu *Swehta Behrnu Mahzibata deevakalpa Luterus*, ar daudz Jautaschanahm un atbildeschanahm teem Wid-Semes Latweescheem par labbu wairota un isspo-

schata Rīga 1699. Otrais izdevums (10 loksnes oktāva formātā) esot izdots 1700. gadā Rīgā, Vilkena spiestuvē. Turpat Glika biografijā paskaidrots, ka katechisms esot bijis Johana Fišera publikācijas *Schriftmässige Erklärung des kleinen Catechismus Lutheri* tulkojums.¹⁰

Jānis Misiņš šo informāciju atkārtoti ar 1325. numuru apzīmē Fišera 1680. gadā Rīgā publicēto *Schriftmässige Erklärung des kleinen Catechismus D Mart. Lutheri* un Glika tulkoto darbu *Swehta Behrnu Mahziba*, kas iznācis 1699. gadā. Tomēr Misiņš ar 1291. numuru apzīmē Rīgā 1689. gadā izdoto publikāciju *Behrnu-Mahziba, Swehtā, tā Deewa kalpa Luterus* un paskaidro, ka šo izdevumu vispirms Rivijs pārcēlis latviešu valodā, vēlāk Mancelis pārlabojis un, "kā liekas", E. Gliks izdevis. Izdevums esot arī pielikumā pie 1690. gadā izdotās rokasgrāmatas.¹¹

Pretrunā ar iepriekš minēto Rekes un Napjerska leksikonā sniegto informāciju ir tai pašā izdevumā iepriekš (Fišera biografijā, 60—61. lpp.) minētais, kur par grāmatas *Swehta Behrnu Mahziba* tulkotāju ir uzdots Fišers! No otras puses, katechisma oriģināls nav piedēvēts Fišeram, bet gan mācītāju grupai Frankfurtē pie Oderas,¹² kaut iespējams, ka teksts interpretējams tā, ka Fišers katechismu ir papildinājis, sagatavojot 1680. gada izdevumu.

Glika autobiografijā teikto tomēr var interpretēt tā, ka Lutera katechisms ir izdots jau agrāk, pirms 1699. gada. Līdz ar to Misiņa izteiktā varbūtība, ka Gliks ir pārstrādājis Rivija un Manceļa tulkoto latvisko Lutera katechismu, iegūst ticamību. Katrā ziņā te vēl ir pētījama problēma senākās latviešu literatūras vēstures pētniekiem, noskaidrojot attiecīgas starp visiem 17. gs. astoņdesmito gadu latviešu katechisma izdevumiem, tāpat to avotus un tulkotājus. Tikai tā varēs noskaidrot, kādi īsti bija Glika veiktie bībeles tulkošanas priekšdarbi, viņam dzīvojot un darbojoties Daugavgrīvā. No Glika autobiografijas izriet, ka jau Daugavgrīvā viņš bija sācis bībeles tulkošanas darbu un šai lietā griežies pie ģenerālsuperintendenta Fišera.

GLIKS RĪGĀ

Ģenerālsuperintendenta Fišera sekretāra Emanuela Rēgera 1692. gada nolēsumā lasāms (sk. 22a. pielikumu):

"Kopš [16]82. gada mācītājs Ernests Glika kungs kā latviešu bībeles tulkotājs vienu gadu un dienu apgādāts ar uzturu un istabu Rīgā, par ko [samaksāts] 100 vecdālderu."

Pēc šī lapidārā ieraksta, kas nav dokumentēts ar kvīti kā vairums pārējo ierakstu, spriežams, ka Gliks 1681. gada beigās vai 1682. gada sākumā būs pārcēlies no Daugavgrīvas uz Rīgu, lai veiktu latviešu bībeles tulkošanu. Citētajā tekstā vārdi “vienu gadu un dienu” nav tulkojami burtiski, jo tā ir parastā juridiskā formula, ar ko izteica, ka aplēstais laika sprīdis ir aptuveni viens gads. Par to, kad īsti Gliks no Daugavgrīvas pārcēlās uz Rīgu, zināmu norādījumu dod viņa Daugavgrīvē rakstītās vēstules. Tās datētas ar 1681. gada 30. septembri. Vēl cits norādījums ir ieraksti Rēģera reģistrā par Glikam izsniegtām grāmatām. Gliks saņēma skolasgrāmatas (acīm redzot, Daugavgrīvas kaņavīru bērniem iekārtotajai skolai) 1681. gadā šādos datumos: 9. februārī, 8. aprīlī, 27. augustā. Nākošais ieraksts pēc tam ir tikai 1682. gada 27. septembrī, un tas ir vienīgais ieraksts par 1682. gadu. Pēc tā varētu spriest, ka Gliks pēc pārcelšanās uz Rīgu sakarus ar Daugavgrīvas skolu galīgi nepārtrauca, kaut gan 1682. gadā viņš nebija vairs tik aktīvs kā 1681. gadā. Rēģera aktis ir vēl kāda grūti tulkojama Glika kvīts, pēc kuņas redzams, ka Gliks 1682. gada 7. novembrī ir saņēmis naudu no Daugavgrīvas vācu skolas (*Teutsche Schule in Neumünde*) vadītāja Šmita.

Kā redzēsīm turpmāk, kad atbrīvojās mācītāja vieta Alūksnes draudzē, Fišers šai amatā rekomandēja Daugavgrīvas garnizona mācītāju Gliku. Šī labi zināmā fakta dēļ vēsturnieki līdz šim uzskatījuši, ka Gliks tieši no Daugavgrīvas pārcēlās uz Alūksni, un tā viņa Rīgā pavadītais gads ir palicis nepamanīts.

Pēc Rēģera nolēmuma vēl redzams, ka, sākot ar 1682. gada 19. novembri, sākts maksāt par studenta Kristiana Bartolomeja Vitena (Witten, arī: Witte) uzturu un dzīvokli. Vitens vēlāk saņēma arī atlīdzību kā Glika “amanuensus”, t.i., palīgs latviešu bībeles tulkošanas darbā. Vitena vārdu jau lasījām iepriekš citētajā postmā no Glika autobiografiskās skices. Tur Gliks raksta, ka Vitens bijis viņa vienīgais palīgs. Tā kā drīz pēc tam, kad Vitens sāka darboties bībeles tulkojuma darbos, Gliku pārcēla uz Alūksni, tad, ņemot vērā vēl pārējos skopos datus par bībeles tulkošanas gaitu, ir jāsecina, ka Gliks viens pats, bez kāda palīga bija veicis lielāko tiesu no Jaunās derības tulkošanas darba.

Par to, ko darija bībeles tulkotāja palīgs, zināmu norādījumu dod somu Jaunās derības tulkotājs — mums jau pazīstamais Johans Gecels — savās atzīmēs. Viņš raksta: ¹³ “... bija vajadzīga kāda gados jauna, studējusi persona, lai 1) darba gaitā sameklētu

visus jau esošos rakstus un no tiem izvēlētos šim darbam visvairāk piemēroto; 2) salīdzinātu tos ar Lutera tulkojumu un ar zviedru tulkojuma priekšvārdiem un glosām; 3) salīdzinātu uzmetumu ar pirmo tīrrakstu un pēc tam ar otro tīrrakstu, kas pēc karaļa žēlīgā rīkojuma nosūtāms konsistorijai; 4) nokopētu visu vajadzīgo korespondenci.”

Līdzīgi spriežot, Vitenam bija jāsameklē un jāsalīdzina Glika tulkojums ar jau agrāk pārtulkotiem latviešu bībeles fragmentiem un jāpārraksta Glika manuskripts varbūt vairākos eksemplāros (spiestuvei un recenzentiem). Kad Gliks no Rīgas aizbrauca, Vitena uzdevums varēja būt pārraudzīt bībeles iespiešanas darbus un varbūt arī palīdzēt otram studentam Klembchenam, kas bija bībeles korektors, lasīt korektūru. Tie tomēr ir tikai minējumi, un, kamēr nebūs atrasti vēl sīkāki dati par Vitena dzīvesgaitu, ar šādiem minējumiem jāsamierinās. Par Vitenu vēl ir zināms tikai tas, ka, bībeles tulkošanas darbiem beidzoties, viņu 1689. gada 20. decembrī ordinēja par mācītāju Lielvārdē, nododot viņam amatu 1690. gadā. Vēlāk — 1710. gadā — Vitens ir mācītājs Bauskā, bet kopš 1714. gada arī Codē.¹⁴

Atlīdzība, ko maksāja par Glika uzturu un “kambari” Rīgā, bija lielāka nekā par Vitenu. Par Gliku maksāja 100 vecdālderu, bet par Vitenu tikai 60 vecdālderu gadā. Tomēr, salīdzinot ar mācītāju uzturādu, kuŗi vēlāk ieradās Rīgā, lai revidētu tulkojumu, Glika uzturāda bija mazāka. Par revidentu uzturu maksāja 3 vecdālderus nedēļā. Jāievēro, ka Gliks algu par bībeles tulkojumu saņēma tikai 1690. gadā. No teiktā izriet, ka Gliks Rīgā dzīvoja pieticīgi, saņemot tikai brīvu uzturu un dzīvokli, turklāt mērenos apmēros. No šī viedokļa viņa dzīves apstākļi Alūksnē nozīmēja ievērojamu uzlabojumu.

GLIKU PĀRCEĻ UZ ALŪKSNI

1682. g. 25. oktobrī ģenerālsuperintendents Fišers griezās pie karaļa ar lūgumu Pistolkorsa pulka mācītāju Ernestu Gliku iecelt par Alūksnes draudzes mācītāju un Jaunāsmuižas (*Neuhof*) mācītāju Johanu Neidālu par Gaujienas mācītāju (sk. pielikumu). Rakstā plaši motivēts, kādēļ Fišers šai lietā griežas pie karaļa, un izceltas viņa minēto kandidātu labās īpašības un piemērotība.

Vispirms Fišers atsaucas uz karaļa 1681. g. 21. augusta rezolūciju, kuŗā bija noteikts, ka Vidzemes stārstijās, kuŗās atbrīvo-

jas mācītāja vieta un kuņģis karalim ir patronāta tiesības, ģenerālsuperintendentam ir jānominē kandidāts mācītāja amatam. Kā Alūksnē, tā Gaujienā bez kādām šaubām patronāta tiesības pieder karalim, un abās šais draudzēs mācītājs ir miris. Tādēļ ģenerālsuperintendents ierosina pirmajā draudzē par mācītāju iecelt Ernestu Gliku un otrā Johanu Neidālu. Abi šie vīri dzīvo kristīgu dzīvi pēc kristīgās mācības, prot valodu [t.i., latviski], un draudze viņus vēlas. Fišers tādēļ lūdz, jo ātrāk, jo labāk, piesūtīt viņam karaļa iecelšanas rakstu, lai draudzes pārāk ilgi nepaliktu bez mācītāja.

Sakarā ar šo ģenerālsuperintendenta lūgumu 1683. g. 18. janvārī sekoja karaļa iecelšanas raksts, kam bija arī Lindšelda paraksts. Rakstu izgatavoja karaļa vācu kanceleja, un tā saturs ir šāds: ¹⁵

“Mēs, Kārlis utt. ar šo darām zināmu, ka pēc tam, kad līdzšinējais Alūksnes draudzes mācītājs ir miris un ar to atbrīvojusies viņa vieta, mēs uzskatām par vajadzīgu tajā iecelt kādu citu dievbijīgu un taisnīgu vīru. Apsverot turienes ģenerālsuperintendenta ieteikumu, savā žēlastībā esam minētajā Alūksnes draudzē iecēluši cienīgo un mācīto Ernestu Gliku pēc padevīgā priekšraksta, kā arī, ņemot vērā viņa līdzšinējo dienestu Pistolkorsa pulkā un krietno dzīvesgājumu.

Iecelšanu izdarām ar noteikumu, ka viņš mums, mūsu kundzei un miesīgiem mantiniekiem, un valstij būs uzticams, vienmēr uzticībā meklēs mūsu un valsts labumu, no zaudējumiem un nelaimēm laikus brīdinās un par tām ziņos. Jo sevišķi viņam jābūt uzticamam un jāmača Dieva vārds pēc Svētajiem rakstiem — Vecās un Jaunās derības, pēc galveniem trim simboliem istā un neviltotā Augsбургas konfesijā, to tīru un neviltotu mācot un svētrunas teicot; viņam jāpasniedz svētie sakramenti pēc mūsu vienīgā Pestītāja, kas mūs dara svētlaimīgus — Jēzus Kristus iestādījuma. Arī citādi viņam Dieva draudze ir čakli un uzticami jāmača un viss tas jādara un jāveic, kas pienākas pēc mācītāja amata zvēresta un pienākumiem. Par visu to viņam Dieva priekšā ir vīrišķīgi jāatbild.

Par to viņš savam uzturam un iztikai saņems visu to, ko visās lietās ir saņēmis viņa priekštecis. Pēc šī priekšraksta ir jārikojas visiem, uz kuriem tas attiecas, jo sevišķi mūsu Vidzemes hercogistē ieceltajam ģenerālgubernātoram un ģenerālsuperinten-

dentam. Augšā minētais Ernests Gliks ir patiešām ievedams minētajā pastorātā, tur jāuztur un jāaizstāv. Dokumentējis Kārlis.”

Lai izprastu, ko Ernesta Glika dzīvē nozīmēja iecelšana par Alūksnes draudzes mācītāju, ir jāzina, ka Vidzemes latviešu daļā tā 17. gadsimtenā beigās bija vislielākā draudze. Pēc revīzijas arkliem (pretstatā zemnieku arkliem, tieši revīzijas arkli ir vislabāk salīdzināmi), Alūksnes draudzē bija 151 $\frac{1}{8}$ arkla.¹⁶ Turpretim Glika iepriekšējai darbībai tuvākajā Daugavgrīvas, resp. Baltās baznīcas draudzē bija tikai 28 $\frac{1}{8}$ arkla. Lasītājam varbūt arkla jēdziens ir svešs, tādēļ minēšu vēl dažas citas ziņas, lai salīdzinātu Daugavgrīvas draudzi ar Alūksnes draudzi. Daugavgrīvas draudzē ap Glika iecelšanas laiku bija 193 ciemati (zemnieku mājas) ar 340 vīriešiem, vecākiem par 15 gadiem, un 193, jaunākiem par 15 gadiem. Zemniekiem piederēja 143 zirgi, 15 vērsi, 238 govys un 86 laivas. Zemnieku saimniecībās bija kopā 370 mucasvietas tīrumu un 29 mucasvietas atmatas, bet muižās 136 mucasvietas tīrumu un 20 mucasvietas atmatas. Alūksnes draudzē turpretim bija 339 ciemati. Tajos dzīvoja 729 vīrieši, vecāki par 15 gadiem, un 228 zem 15 gadiem. Zemniekiem piederēja 498 zirgi, 34 vērsi un 750 govys. Zemniekiem bija 4539 mucasvietas tīrumu, 77 mucasvietas atmatas un 645 mucasvietas mežazemes. Muižās šie skaitļi bija attiecīgi: 1047, 24 un 416.¹⁷

Ir pilnīgi saprotams, ka Glika materiālais stāvoklis pēc pārcelšanas uz Alūksni bija daudz labāks nekā Daugavgrīvā vai Rīgā. Glikam kaimiņos esošajā Daugavgrīvas mācītājmuižā bija $\frac{3}{8}$ arkla, bet Alūksnes mācītājmuižā 2 $\frac{1}{2}$ arkla. Zemnieku nodevas no mācītājmuižas zemniekiem Lielajā kadastrā bija novērtētas par 6 dāldejiem 22 $\frac{1}{2}$ graša un zemnieku klaušas mācītāja labā par 20 dāldejiem 72 grašiem. Alūksnē turpretim mācītājmuižas zemnieku nodevas bija novērtētas par 38 dāldejiem 41 $\frac{7}{8}$ graša un klaušas par 90 dāldejiem un 30 grašiem.

Alūksnes draudze bija lielākā Vidzemes latviešu daļā, bet Alūksnes mācītājmuiža bija trešā pēc lieluma aiz Valmieras un Trikātas.¹⁸ Tā kā mācītājs guva ienākumus ne vien no mācītājmuižas laukiem, bet arī no draudzes locekļu mācītāja sieciņu maksājumiem, tad tomēr varam ar lielu ticamību teikt, ka Glikam Alūksnē bija vislielākie ienākumi, salīdzinot ar citiem lauku mācītājiem. Katrā ziņā, pēc pārcelšanas uz Alūksni viņa materiālais stāvoklis ievērojami uzlabojās, salīdzinot ar ienākumiem Daugavgrīvā un Rīgā. Turklāt Glika vieta vervētajā Pistolkorsa pulkā

bija nedroša zviedru armijas reformu dēļ. Vervētās kaŗaspēka formācijas pakāpeniski likvidēja, pārejot uz, t.s., iedalīto kaŗaspēku, kas nozīmēja, ka vervēto kaŗaspēku aizstāja lokālās milicijas veidā organizēts kaŗaspēks. Igaunijā un Latvijā sāka novietot somu pulkus. Glikš neprata nedz zviedriski, nedz somiski, un viņam nebija izredzes dabūt pulka mācītāja vietu iedalītajā vai somu kaŗaspēkā. Latviešu kaŗaspēku Vidzemē zviedri noorganizēja tikai, kad sākās Lielais ziemeļu kaŗš, gandrīz 20 gadus vēlāk. Glika pārcelšana uz Alūksni tātad nāca īstā laikā.

Kādēļ tieši Ernestam Glikam ģenerālsuperintendents Fišers izrādīja tik lielu labvēlību, ierosinot, lai karalis viņu iecel par mācītāju draudzē, kas deva vislielākos ienākumus? Atbildi uz šo jautājumu sniedz iepriekš citētā Glika autobiogrāfija un tās turpinājums:

“Tai laikā, kad biju nodarbināts ar [bībeles] tulkošanas darbu, ar Dieva lēmumu mani aizsauca uz Alūksni. Šeit man Dievs rādīja, ka toreiz jau izgatavotais katechisms ne vien tiks lietots baznīcās, bet tas nonāca arī skolēnu rokās (agrāk Vidzemē, runājot par zemieku bērniem kā skolēniem, viņus sauca par *chimaericum*, par ko mēdza smieties un zoboties). Alūksne bija pirmā vieta Vidzemē [Glikš raksta: *Lettland*, t.i. latviešu Vidzemē], kur ar Dieva žēlastību manas ierašanās pirmajā — 1683. — gadā trīs skolas reizē sāka darbību, kaut arī ar pārdrošu uzdrīkstēšanos. Augstais Dievs tomēr šo darbu svētīja, un jau 1684. un 1685. gadā varēju no manis apmācītiem skolaspuišiem dažus nosūtīt kā skolmeistarus uz citām vietām un nodot citu mācītāju rīcībā, kas arī pēc šī parauga sāka ierīkot skolas. Tādā veidā visu Kokneses rajonu sākumā apgādāja ar Alūksnes skolmeistariem. Kaut arī sākumā nebija izbūvēti skolu nami, mācītāju kungi viņus [skolotājus] pieņēma savās mājās, un tā Kunga darbs varēja labi sākties.

Dieva žēlastībai tik vareni izpaužoties, radās vajadzība Dieva draudzi vēl apgādāt ar grāmatām. Tādēļ 1686. gadā sastādīju latviešu lūgšanas grāmatu, vēlreiz revidēju katechismu, lai visi *dicta classica* saskanētu ar starplaikā pabeigto bībeli. Tā aiz Dieva žēlastības un manu, kaut nabadzīgo un mazo, pakalpojumu dēļ, kas tomēr veikti uzticībā Dievam un cilvēkiem, visa latviešu baznīca šai zemē ieguva dvēseles kopšanai vajadzīgos palīglīdzekļus. Tos viņi tagad svētīgi izlieto un ar Dieva žēlastību saņems arī turpmāk, kas vien būs vajadzīgs. Visaugstākajam lai par to pateicība un gods mūžībā.”

Glika personā Fišers bija atradis enerģisku darbinieku, kas varēja realizēt to, ko Gecels bija ierosinājis jau pēc Pirmā ziemeļu kara 1662. gadā — skolu ierīkošanu un bībeles tulkošanu latviski. 1675. gadā Fišers arī no savas puses bija pieminējis skolu trūkumu, bet par latviešu bībeles vajadzību viņš vēl nebija iedomājies, tai vietā ierosinot ebrēju un grieķu bībeles izdošanu visu Zviedrijas baznīcu vajadzībām. Tikai 1681. gadā Zviedrijas karaļa kancelejā ienāk pirmais konkrētais ierosinājums par latviešu bībeles izdošanu. Ierosinājums saprotamā kārtā nāk no ģenerālsuperintendenta Fišera. Karaļa kancelejas atbildē arī ir minēts tikai Fišera ierosinājums, un šo oficiālo dokumentu skopā valoda neko nepastāsta par to, no kā nāca īstais ierosinājums tulkot bībeli, tāpat, kas ierosināja praktiski, ne vien teorētiski, skolu ierīkošanu zemnieku bērniem. No tā, ko Gliks par sevi raksta laikmeta stilam atbilstošajā pazemīgajā valodā, tomēr nepārprotami izriet, ka ierosinājumi par bībeles tulkošanu un latviešu grāmatu izdošanu, kā arī praktiskie soļi latviešu zemnieku bērnu skološanā nāca no viņa. Atcerēsimies, ka Gliks tieši raksta: “Pēc tam [t. i., pēc katechisma pārtulkošanas] iepazīstināju ģenerālsuperintendenta kungu ar savu nodomu iekārtot latviešu bībeli un piedāvājos, ka pārtulkošu to no ebrēju un grieķu avotiem.” Turpretim par skolām Gliks raksta, ka Alūksne bija pirmā vieta Latvijas laukos, kur ar viņa ierašanos 1683. gadā sākās skolas darbs. Saprotams, Glika darbība varēja tikai celt ģenerālsuperintendenta prestižu karaļa acīs, un tādēļ arī ģenerālsuperintendents izrādīja savu pateicību Glikam, ierosinot viņam piešķirt vislabāko mācītājmuižu Vidzemē.

Savu atzinību Glikam Fišers izrādīja arī turpmāk, 1687. gadā viņu ieceļot par Kokneses rajona prāvestu.¹⁹ Jāzina, ka latviešu Vidzemē tad bija trīs prāvesti — Cēsu apriņķī Johans Neihauzens, Rīgas apriņķī Bartolomejs Štibners un Kokneses apriņķī Ernests Gliks.²⁰

Literatūras vēstures pētnieku interesi var modināt Glika teiktais par viņa literāro darbību latviešu lūgšanu grāmatas un revidētā katechisma izdošanā. Glika pieminētā latviešu lūgšanu grāmata ar 1686. gadu bez kādām sīkākām ziņām ir minēta Rekes un Napjerska leksikonā. Jādomā, ka šīs ziņas avots ir Glika augšējais citāts. Glika revidētais katechisms varētu būt Misiņa minētā 1689. gadā izdotā *Behrnu-Mahziba, Swehtā, tā Deeva kalpa Luterus*. Ja tā būtu, tad vēl jāmeklē nekur neatzīmētais Glika tulkotais Luteru katechisms pirms šī revidētā izdevuma.

Glika laikā Alūksnes pilsēta, resp. ciems atradās citā vietā nekā tagad. Tagadējā Alūksne atrodas Alūksnes ezera līča krastā, dienvidos no salas, kur atradās Alūksnes pils un kur ir tagadējās pilsdrupas. Turpretim Glika laikā Alūksnes ciems atradās tā paša ezera līča ziemeļrietumu krastā. Arī mācītājmuiža atradās citur. Latvijas patstāvības laikā Alūksnes mācītāja māja bija kādus divus kilometrus uz ziemeļiem no tagadējās Alūksnes pilsētas. Turpretim Glika laikā mācītājmuiža atradās tagadējās Alūksnes pilsētas ziemeļu nomalē. Citā vietā atradās arī Alūksnes baznīca — tā bija tagadējā ceļu krustojumā, pusceļā starp tagadējo Alūksnes pilsētu un tagadējo mācītāja māju.²¹

Alūksnē Gliks nodzīvoja deviņpadsmit gadus (1683—1702). Ap 1685. gadu viņš apprecēja Alūksnes komandanta, zviedru ritmeistara Bernharda Reitera un viņa sievas, dzimušas fon Patkulas, meitu Kristīni Emerentiju (mirusi 1740. gadā). Viņiem bija četras meitas un divi dēli. Meita Agnete apprecēja majoru Granku, Kristīne — pulkvedi fon Koškulu; Elizabete kļuva Krievijas galmadāma un apprecēja admirāli Nikitu Vilboa; Margrieta bija princeses Elizabetes galmadāma un apprecēja poručiku Fitinghofu.

Glika dēli bija Kristians Bernhards un Ernests Gotlībs. Kristians bija piedzimis ap 1686. gadu. Pēc tam, kad Gliku 1702. gadā deportēja uz Krieviju, Kristians iestājās Krievijas dienestā un saņiedza Krievijas kamerpadomnieka titulu. Viņš nomira 1735. gadā. Otrs dēls — Ernests bija dzimis ap 1698. gadu. 1716. gadā viņš studēja tiesības Karaļaučos, 1725. gadā bija asistents Vidzemes un Igaunijas lietu justickollēģijā Pēterpilī, no 1740. gada padomnieks turpat un 1754. gadā valsts padomnieks; nomira 1757. gadā. Daudz augstāk sabiedriskajās kāpnēs pakāpās prāvesta Ernesta Glika bērnuakle un audzumeita Marta, kas ar Katrīnas vārdu bija Krievijas ķeizariene no 1725. līdz 1727. gadam.²²

FIŠERA IESNIEGUMI KARALIM PAR BĪBELES TULKOŠANU

Notikumu chronoloģija bībeles tulkošanas lietā liekas šāda. Pēc tam, kad ap 1680. gadu Gliks uzņēmās mācītāja pienākumus Daugavgrīvā, viņš pārtulkoja Lutera katechismu latviešu valodā. Viņš to uzskatīja par priekšdarbu bībeles tulkošanā. Bībeli tulkot viņš būs sācis jau 1680. vai 1681. gadā, informējot par to ģenerālsuperintendentu Fišeru. 1681. gada jūnijā un jūlijā Fišers atradās Zviedrijā, kur viņu pratināja komisija, kas bija iecelta viņa sūdzību izmeklēšanai.

Šai laikā Fišers karalim iesniedza memorandu divdesmit piecu pantu apjomā, kas gan nav saglabājies, bet kuŗa saturs izriet no karaļa kancelejas rezolūcijas 1681. g. 31. augustā,²³ ko jau minēju 27. lpp. Rezolūciju kanceleja nosūtīja ģenerālgubernātoram Hurnam ar norādījumu to iedzīvināt.²⁴ Kā redzējām, karalis ne vien bija atzinis bībeles tulkošanas nepieciešamību, bet arī norādījis, ka jāsadā vajadzīgie līdzekļi.

Tomēr līdzekļu sagāde, ņemot vērā Zviedrijas valsts budžeta sastādīšanas kārtību, nemaz nebija tik viegla. Pēc šīs kārtības, ikvienam izdevumu postenim bija paredzēts attiecīgs ienākumu postenis. Tas nozīmēja, ka budžets bija neelastīgs, un tādiem jauniem izdevumiem, kādi bija radušies tagad, ģenerālgubernātors nekādi nevarēja atrast ienākumus, no kuŗiem šos izdevumus varētu samaksāt — visi ienākumi jau bija budžetā paredzēti attiecīgiem izdevumiem.

Tā arī izskaidrojams, ka gadu vēlāk Fišers ir atkal spiests griezties pie karaļa ar iesniegumu bībeles tulkošanas izdevumu lietā. Šoreiz viņa iesniegumam ir seši panti, un bībeles tulkošanai vajadzīgā nauda minēta pirmajā vietā. Pārējie jautājumi ietver līdzekļu lūgumu trūcīgo kareivju u. c. bērnu skolasnauđai, Fišers lūdz arī līdzekļus Tērbatas skolas rektoram, grāmatu pārdošanas tiesības savai Rīgas grāmatspiestuvei, lūdz arī ierādīt viņam brīvu dzīvokli Rīgā un palielināt viņa algu sakarā ar notikušo naudas pārvērtējumu. Visos jautājumos karaliskā rezolūcija ir pozitīva, izņemot tikai pēdējo. To karalis noraida, lai nerādītu precedentu.²⁵

Pēc Johana Fišera lūguma par bībeles tulkošanas financēšanu karaļa rezolūcija bija šāda: "Jau pirms gada viņa karaliskā majestāte ar doto rezolūciju žēlīgi atzina par vajadzīgu, ka bībele jātulko nevācu valodā. Šis derīgais darbs tomēr prasa dažus izdevumus — uzturu tiem, kas tulkošanā strādā, un arī tiem, kam jārevidē pārtulkotais darbs. Viņa majestāte gan neatteiktos šim vajadzīgajam un derīgajam darbam tūlīt sagādāt zināmus līdzekļus. Tomēr šigada budžetā par to nekas nav minēts, un tādēļ jāgaida līdz nākošajam gadam, kad šim darbam piešķirs daļu līdzekļu, ko pavēlam ievērot viņa majestātes stata kantorim (*Statskontoret*).²⁶ Līdz tam laikam tomēr, lai šis darbs jau šogad varētu sākties, viņa majestāte ir žēlīgi paticis minētajam bībeles tulkošanas darbam nevācu valodā likt izlietot Tērbatas hoftiesas ģenerālmajoram fon Mengdenam piespriesto naudassodu. Viņa majestāte ar pievienoto rakstu ir pavēlējusi minētai hoftiesai to izpildīt."

Attiecīgo Tērbatas hoftiesai adresēto rakstu (zviedru valodā), ka ģenerālmajoram fon Mengdenam piespriestā naudassoda summa ir jāizmaksā superintendentam Fišeram nevācu bībeles tulkošanai, karaļa kanceleja nosūtīja tai pašā datumā (1682. g. 1. augustā).²⁷ Tai pašā dienā Fišeram izsniedza “nesen ierīkotās Rīgas grāmatu spiestuves” privilēģijas rakstu.²⁸

Ir saglabājies Fišera pateicības raksts par līdzekļu piešķiršanu, kas tai pašā reizē norāda, cik pavisam līdzekļu būs vajadzīgs, un dod zināmu ieskatu par bībeles tulkošanas darba progresu:²⁹

“Izsaku vēlreiz vispadevīgāko pateicību, ka Jūsu karaliskā majestāte ne vien aiz īstas, Dieva svētītas kristīgās karaliskās centības žēlīgi ir noteikusi, ka bībele jātulko kā latviešu, tā igauņu valodā un jāpublicē iespiestā veidā, bet arī aiz karaliskas laipnības un žēlastības ir solījusi izdevumam vajadzīgos līdzekļus (pēc izdarītā aplēsuma, izdevumi būs 7000—8000 vecdāldeņu, jo tulkojums jāiespiež trijās valodās) paredzēt Vidzemes budžetā un izmaksāt no licenšu līdzekļiem.

Paklausīgi izpildot Jūsu karaliskās majestātes gribu, tūlīt pēc ierašanās šeit [Rīgā] nekavējoties izrikoju, lai augšā minēto tulkojumu iesāktu (krietna daļa no Jaunās derības, ar ko ir iesākts, jau ir pārtulkota latviešu valodā). Arī vajadzīgais papīrs un citi materiāli iespiešanai jau pasūtīnāti. Tā ar Dieva žēlastību Jaunā derība latviešu valodā jau šoziem tiks pilnīgi pārtulkota un varēs tikt iespiesta, ja vien šim nolūkam vajadzīgos un Jūsu karaliskās majestātes žēlīgi atvēlētos līdzekļus bez kavēšanās izmaksās šejienes licente [muitas kantoris].

Materiāli, instrumenti, raksti un citas šim darbam vēl pasūtīnāmas lietas izmaksās 3000—4000 vecdāldeņu. Samaksai par tiem nepietiks ar 1500 vecdāldeņiem, kas saņemti kā sodanauda no ģenerālmajora fon Mengdena. Tādēļ padevīgi lūdzu Jūsu karalisko majestāti, lai ātrāk veicinātu Dieva goda un īstās pestīšanas atziņas izplatīšanu, žēlīgi pavēlēt stata kantorim, lai pašreizējā Vidzemes budžetā uzņemtu 6000 dāldeņu sudraba naudā un norādītu karaliskajai licentei, lai bez kavēšanās to izmaksā. [Šai vietā malā pierakstīta rezolūcija — rīkojums stata kantorim paredzēt ik gadus 2000 dāldeņu sudraba naudā.]

Ar šādu augsti slāvējamu Dieva svētīta darba veicināšanu Jūsu karaliskā majestāte iegūs nemirstīgu slavu visā pasaulē. Vidzeme ir ilgi kārojusi pēc Dieva vārda, bet šādu teicamu un labajam Die-

vam augstākā mērā patīkamu darbu agrāk neviens cits augsts valdnieks nekā Jūsu karaliskā majestāte nav varējis veikt. Ar to būs uzticīgi un taisnīgi kalpots visaugstākai žēlsirdībai, daudz miljonu dvēseļu atpestījot un uzvedot uz mūžīgās dzīvības ceļa. Lai Jūsu karaliskā majestāte saņem pāri plūstošu karalisku debesu svētību miesai un dvēselei un karaliskais tronis tiek žēlīgi pasargāts, ceļot Jūsu karalisko valsti un zemes ilgstošā mierā, ar varenām dāvanām apbalvots un neuzvarams līdz pasaules galam. To visuvarenajam Dievam nemitīgi lūdz Jūsu karaliskās majestātes padevīgākais, lūgšanās un paklausībā saistītais kalps Johans Fišers, ģenerālsuperintendents.”

Lai izprastu šos, vairāk nekā tikai laikmeta garā ar retoriskām frazēm bagāti pušķotos dokumentus, vispirms jāpaskaidro ģenerālmajoram Mengdenam piespriedā naudassoda cilme. Hoftiesa šo sodu bija piespriedusi Mengdenam par neatļautu divkauju ar ģenerāli Stēlu.³⁰ Kā redzējām, soda apmēri bija 1500 vecdālderu, kas, pēc Fišera domām un aplēsuma, bija gan labs sākums, bet nebūt nepietika visa nodomātā darba veikšanai. Ja Fišers raksta, ka bībele jāiespiež trijās valodās, kas kopā maksās 7000—8000 vecdālderu, tad te ir domāta latviešu valoda un divas igauņu izloksnes.

Tālāk jāpaskaidro Fišera lūgums paredzēt bībeles izdošanai līdzekļus no licenšu ienākumiem. Licentes bija jūfasmuita, ko dokumenta sastādīšanas laikā zviedru valdība ņēma Rīgā un Pērnavā. Saprotais, Pērnavā saņemtā summa, salīdzinot ar Rīgu, bija ļoti maza.

1680. gadā Zviedrijas valsts ienākumi un izdevumi Lielvidzemē bija šādi:

<i>Ienākumi</i>	<i>Vecdālderu</i>
Licente Rīgā un Pērnavā	86.092
Portorijs un akcīze Rīgā, Tēbatā un Pērnavā	41.916
Staciņš graudā: 10.278 mucas rudzu	
10.280 „ miežu	
5.678 „ auzu	
Staciņš naudā	8.912
Kontribūcija graudā: 4010 mucu rudzu	
340 „ miežu	
Kontribūcija naudā	843
Peļņa ar kursu starpību	1.854

Iztrūkums graudā	10.680 mucu rudzu	
	1.730 „ auzu	
Iztrūkums naudā		1.825
<hr/>		
Kopā		141.442
<i>Izdevumi</i>		
Algas ierēdņiem		21.764
Pensijas		2.754
Virskonsistorijai un garīdzniekiem		2.827
Skolām		2.008
Tiesām		5.173
Parādu maksājumi		1.775
Dažādi izdevumi		5.920
Kaŗaspēkam graudā:	24.968 mucas rudzu	
	8.594 „ mieŗu	
	7.408 „ auzu	
Kaŗaspēkam naudā		99.221
Pāŗpalikums	2026 mucas mieŗu	
<hr/>		
Kopā		141.442

Tabula rāda ne vien to, ka licentes deva galvenos ienākumus Vidzemē, bet arī, ka 1680. gadā valsts ienākumi Vidzemē nesedza izdevumus, un fisks saimniekoja ar iztrūkumu. Nākošajā (1681.) gadā zviedru valdība Vidzemē sāka izdarīt muiŗu redukciju, pārņemot agrākās publiskās muiŗas valsts ziņā un iznomājot tās līdzšinējiem muiŗu valdītājiem. Līdz ar to valsts finances strauji uzlabojās. Iztrūkuma budŗetā vairs nebija, bet tieši otrādi — Lielvidzeme deva ievērojamu pārpalikumu. Ar vispārējās konjunktūras uzlaboŗanos, tirdznieciskās rosības pieaugumu un muitas politikas pārkārtoŗanu pieauga arī ienākumi no licentēm. Tā, 1681. gadā licentes deva 110.058 vecdālderus, 1682. gadā 122.339 vd., 1683. gadā 133.235 vd. Turpmākajos gados ienākumi ar licentēm gan samazinājās, tomēr nekad nenoslīdēja zem 100.000 vecdālderiem. No šī viedokļa bībeles tulkoŗanas izdevumu segŗšanai bija ļoti labvēlīgs karaļa rīkojums, paredzot tos segt no lielākā ienākumu posteņa — licentēm. Vēlāk licenŗu ienākumus gan pāŗspēja redukcijas ienākumi, bet avotos minēts, ka bībeles izdoŗšanai atvēlēja līdzekļus arī no redukcijas ienākumiem.³¹

Ap to laiku, kad karalis noteica, ka bībeles tulkošanas darbiem atvēlams 2000 dāldeņu sudraba naudā, šī summa līdzinājās ap 1000 vecdāldeņiem.³² Tātad bībeles tulkošanas izdevumiem attiecīgajā gadā bija paredzēts nepilns procents no licenšu ienākumiem.

Bībeles tulkošanas vēsturē ir ļoti nozīmīga Fišera starp citu minētā piezīme, ka Jaunās derības latviešu tulkojums esot jau ievērojami paviszījies uz priekšu. Pēc tā varētu spriest, ka Gliks 1682. gadā jau bija paveicis lielu daļu no Jaunās derības tulkojuma (kaut Fišers viņa vārdu iesniegumā nemin).

TURPMĀKIE LĪDZEKĻU PIEŠĶĪRUMI

Nākošā (1683.) gada 18. janvārī sekoja jauns karaļa rīkojums stata kantorim.³³ Kļūdas dēļ rīkojuma ierakstā reģistrātūrā divās vietās latviešu valodas vietā ir ierakstīta latīņu valoda. Rīkojums ir šāds:

“Stata kantorim jāuzņem šīgada Vidzemes budžetā 2000 vecdāldeņu bībeles iespiešanai igauņu un latīņu [sic!] valodā.

Kārlis utt. ... Tā kā esam žēlīgi noteikuši, ka ar mūsu līdzekļiem ir jātulko un jāiespiež bībele igauņu un latīņu [sic!] valodā, tad ar šo jums darām zināmu savu žēlīgo gribu un pavēli, lai jūs šim nolūkam šīgada Vidzemes budžetā uzņemtu 2000 vd. speciņa naudā. Šie divi tūkstoši vd., kad tos saņems, ir jāizmaksā ģenerālsuperintendentam Fišeram, jo viņš rūpējas par šo darbu ...”

Nākošā dokumentācija šai lietā ir nedatēts Fišera iesniegums karalim,³⁴ kas neapšaubāmi attiecas uz nupat minēto piešķirumu un līdz ar to attiecināms uz 1683. gadu, turklāt pirms jūlija mēneša. Iesnieguma IV posma tulkojums ir šāds: “Jūsu karaliskajai majestātei pienākas nemirstīga slava un padevīgākā pateicība par kristīgi laipno piemaksu 4000 sudraba dāldeņu apmērā tik ļoti vajadzīgajam un derīgajam bībeles darbam igauņu un latviešu valodā. Šis darbs ar Dieva žēlastību jau tik tālu paviszīts, ka [latviešu] Jaunā derība ir pārtulkota un cenzēta. To tad vēl šovasar varētu iespiest, ja vien budžetā uzņemtos 4000 dāldeņus sudraba naudā pēc Jūsu karaliskās majestātes Dieva svētītās gribas varētu izmaksāt vēl šovasar. Kaut gan 2000 dāldeņu sudraba naudā ir uzņemti šīgada jūlija mēneša budžetā, no kasieņa esmu saņēmis visai nedrošu solījumu, ka tos saņems. Šai mēnesī esot paredzēts tikdaudz posteņu, ka nevarēsot pat pusi no tiem izmaksāt. Tādos apstākļos es

neuzdrošinot pasūtīnāt vajadzīgo papīru un citus materiālus. Lai ar šo novilcinājumu šis svētais un Dievam patīkamais darbs neaizkavētos par vienu gadu, lūdzu Jūsu karalisko majestāti Dieva goda labad, lai Jūsu karaliskajai majestātei labpatiktos šejienes budžeta [kantorim] Rīgā nopietni pavēlēt, lai 4000 dāldeņu sudraba naudā šīgada jūlijā un augustā tiktu tiešām izmaksāti. Tad es savā vietā un pēc labākās iespējas šo Dievam patīkamo darbu pienācīgi pabeidzināšu ...”

No latviešu bībeles tulkošanas vēstures viedokļa šai Fišera rakstā ir ļoti svarīgs aizrādījums, ka Jaunā derība ir ne vien tulkojumā pabeigta, bet tulkojums ir arī jau cenzēts, t. i., to pārbaudījusi un akceptējusi mācītāju konference. Šis darba posms tādā būtu pabeigts 1683. gadā pirms jūlija mēneša. No Rēgera nolēsuma izriet, ka cenzēšanu veikuši divi Vidzemes mācītāji 1682. gada 27. novembrī un pēc tam vēl trīs mācītāji (arī, jādomā, no Vidzemes) 1683. gada 8. augustā. Viņiem maksāta ceļanauda un uzturanauda — pirmoreiz 12 vecdāldeņi, otrreiz 36 vecdāldeņi. Tā kā parastā uzturanauda vienai personai nedēļā bija 3 vecdāldeņi, tad tas nozīmē, ka katrā gadījumā cenzēšana ilgusi divi nedēļas. Par 1683. gadu Rēgera nolēmumā vēl minēts, ka visa latviešu Jaunā derība cenzēta Kurzemē. Tur piedalījās arī Fišers, un par cenzētāju un viņu palīgu uzturu kopā izmaksāti 105 vecdāldeņi. No Fišera vēlākā paskaidrojuma izriet, ka bez viņa konferencē piedalījušās vēl desmit personas un ka konference ilgusi piecas nedēļas.

Fišera iesniegumam, kas rakstīts vācu valodā, ir pierakstīta rezolūcija zviedriski: “Rīkojums stata kantorim, lai tas šogad paredz no šiem līdzekļiem 2000 vd. bībeles iespiešanas veicināšanai Rīgā, un pavēlam, ja kaut kas no paredzētā trūktu, to pareizi un pilnīgi izmaksāt”.

Par spīti šai karaļa rezolūcijai, ka jāizmaksā 2000 vecdāldeņu, kas līdzinājas 4000 dāldeņiem sudraba naudā, Fišers saņēma tikai 2000 sudraba dāldeņu asignējumu, kurus viņam izmaksās jūlijā. Tādēļ viņš griezās pie karaļa ar jaunu lūgumu, kas ir saglabājies ar 1683. g. 19. jūniju datētā izvilkumā zviedru valodā.³⁵

Šis karaļa ieskatam sagatavotais Fišera iesnieguma savilkums modernam lasītājam sagādā patīkamu pārsteigumu ar savu lietišķīgo un konkrēto valodu, salīdzinot ar Fišera iesnieguma puķaino un izplūdušo stilu. Dokumenta tulkojums rāda ne vien šo stila starpību, bet arī lielās grūtības, kas tagad tikai sākās ar bībeles iespiešanu latviešu valodā.

Iesnieguma izvilums 1683. g. 19. jūnijā: “Generālsuperintendents Fišers padevīgi ziņo, ka bībeles tulkojums nevācu valodā tik tālu pavisināts, ka Jaunā derība ir pabeigta, un to patlaban revidē. Viņš izsaka padevīgu pateicību karaliskajai majestātei, ka tai patīcis šim darbam atvēlēt 4000 dāldeņu sudraba naudā. No tā viņš saņēmis asignāciju par 2000 dāldejiem sudraba naudā, kas samaksājami jūlijā. Tomēr šim svarīgajam darbam vairāk līdzekļu nav, bet papīrs un citi materiāli jāpasūtina vēl šovasar. Tādēļ viņš padevīgi lūdz rīkojumu stata kantorim, lai Vidzemes budžeta [kantori] izkārtotu, ka atlikušos 2000 dāldeņus sudraba naudā izmaksātu vēlākais augustā, lai šis darbs nebūtu jākavē un jāpārtrauc.”

Fišera iesniegumiem arī šoreiz bija panākumi, kā tas redzams pēc viņa 1683. g. 20. septembra raksta. Ar karaļa cildinājumu, ko grūti pārspēt pat 17. gadsimteņa galminieku aprindās, Fišers bija pārspējis birokrātisko nevēlēšanos dot līdzekļus bībeles tulkojumiem. Tomēr viņa lūgumiem pēc līdzekļiem bija savas robežas, un šis robežas jau bija saskatāmas.

1683. g. 20. septembra karalim adresētā Fišera raksta saturs ir šāds: ³⁶ “Prieks un tūkstoškārtīgais svētības lūgums, ko šīs zemes nabaga tauta izjūt par to, ka Jūsu karaliskā majestāte tai grib dāvēt svēto Dieva vārdu tās tēvu valodā (*Muttersprache*), ir tik liels, ka, ja vien šis rindas to varētu dzīvi attēlot, tās noteikti panāktu, ko tās pazemībā padevīgi lūdz. Dievs, tas Kungs, ir devis Jūsu karaliskajai majestātei lielu vārdu, līdzīgu citiem lielajiem mirstīgajiem. Pasaule ar Jūsu karaliskās majestātes varoņdarbu slavu ir tā piepildīta, ka agrāk varenie ienaidnieki klanās Jūsu karaliskās majestātes troņa priekšā.

Kā šī laicīgā Dāvida svētība (2. Samuela 7,9) ir skaists dārgakmens Jūsu karaliskās majestātes laicīgajā kronī, tā nevīstošais kronis, kas gaidāms pēc Jūsu karaliskās majestātes debesu aicinājuma Jēzū Kristū, būs nenovērtējams un mūžīgs greznums. Jūsu karaliskās majestātes slava piepilda debesis, jo Jūsu karaliskā majestāte ir Dieva žēlastības rīks, ar ko Kristus valstība tiek ievērojami paplašināta un jo sevišķi šī nabaga zeme tiek svētīta ar Dieva vārdu, kas nes pestīšanu.

Maza daļa no laicīgās mantas, ko Dieva maigā roka Jūsu karaliskajai majestātei tik bagātīgi ir piešķirusi, vēl vajadzīga, lai Jūsu karaliskā majestāte saņemtu pilnīgu slavu un lai iesāktais un tagad līdz pusei aizvirzītais bībeles tulkošanas darbs nenomirtu dzemdībās. Tādēļ daudzo tūkstošu dvēseļu vārdā nolieku pie Jūsu ka-

raliskās majestātes kājām vispadevīgāko [lūgumu] arī šogad nevācu bībeles iespiešanai uzņemt budžetā 2000 vecdāldeņu un likt tos man izmaksāt. Nešaubos, ka žēlastībā bagātais Dievs noskaņos Jūsu majestātes sirdi uz šādu karalisku devību un vēlāk ar svētību atlīdzinās [Jums] laicīgās un garīgās mantas. To līdz ar visu zemi vienmēr lūdz Jūsu karaliskās majestātes vispadevīgākais, lūgšanās un paklausībā saistītais kalps Johans Fišers, Vidzemes ģenerālsuperintendents. Rīgā 1683. g. 20. septembrī.”

Lai pilnā mērā izprastu Fišera glaimus karalim, jāatgādina, kas teikts 2. Samuela grāmatas 7. nodaļas 9. pantā, uz ko Fišers norāda un ko, bez šaubām, Kārlis XI pēc tam būs pārlasījis: “Un Es esmu visur bijis ar tevi, kur tikai tu esi gājis, un Es esmu iznīcinājis visus tavus ienaidniekus tavā priekšā, un esmu lielu darijis tavu slavu un diženu tavu vārdu, kādu guvuši tikai paši lielākie vīri zemes virsū.” Ja ņemam vērā, ka Fišers norāda uz šo Vecās derības pantu laikā, kad Zviedrijā bija sācies ilgstošs miers, kas nebūt nebija panākts kaņaulkā, bet gan ar toreizējās Zviedrijas sabiedrotās Francijas pūlēm, tad kļūst redzams, cik grotesks bija Fišera glaims. Tomēr arī šoreiz Fišers panāca ka karalis lūgtos līdzekļus atvēlēja.

Ar 1684. g. 21. februāri Kungsērē ir datēts karaļa rīkojums stata kantorim uzņemt budžetā 2000 vecdāldeņu bībeles iespiešanai Rīgā: ³⁷ “... Tā kā pagājušā gadā žēlīgi noteikto 2000 vecdāldeņu nepietika, lai iespiestu bībeli igauņu un latviešu mēlē un no-beigtu šo plašo un viņu kristietības celšanai derīgo darbu, tad esam arī šogad žēlīgi atvēlējuši 2000 vecdāldeņu tā paša darba veicināšanai. Tādēļ ar šo darām jums zināmu savu žēlīgo gribu un pavēli, lai jūs ne vien šos 2000 vd. šim nolūkam paredzat un asignējat no drošiem un zināmiem līdzekļiem Rīgā, bet pavēlam arī, ja kaut kas pagājušā gadā no noteiktā būtu pietrūcis, arī to pareizi un pilnīgi nodot un izmaksāt.”

FIŠERA PLĀNS PAR LĪDZEKĻU IZLIETOŠANU

Pēc Fišera lūguma karalis gadu no gada bija licis asignēt līdzekļus igauņu un latviešu bībeles tulkošanai, bet, kā liekas, neviens nebija paineresējies, vai līdzekļus izlieto noteiktajam mērķim un kā tos izlieto. Pirmie brīdinājuma signāli, ka tā nevar turpināties, nāca 1684. gada beigās. 23. decembrī karaliskajā reģistrātūrā ierakstīta vēstule, kas ziņo, ka stata kantoņa 1683. gadā igauņu bībeles sagatavošanai paredzētos 800 dāldeņus Rēveles konsistorija ir iz-

lietojusi citiem nolūkiem. Līdz ar to nāca rīkojums šo summu izlietot tikai nolūkam, kādam tā paredzēta.³⁸

Ar šo incidentu Fišeram tieši nebija nekāda sakara, bet viņa nākošajā saglabātajā (nedatētā, bet uz 1685. gadu attiecināmā) rakstā ir vērojama uzmanīga pieeja, lai arī viņu neapvainotu, ka viņš izlietojis atļautos līdzekļus citiem nolūkiem. Fišera rakstā minētā līdzekļu izlietošanas specifikācija dod arī svarīgu ieskatu par bībeles tulkošanas gaitu un norisi. Fišers raksta:³⁹

“Jūsu karaliskajai majestātei pienākas mūžīga slava, ka esat par saviem nabaga igauņu un latviešu pavalstniekiem ar kristīgi karalisku gādību rūpējušies, Jūsu karaliskajai majestātei sedzot izdevumus, lai viņi varētu lasīt bibeli savā tēvu valodā. Kaut gan šo līdzekļu izlietošana ir uzticēta manai nenožīmīgai izšķiršanai, es tomēr nevēlos par tiem noteikt bez Jūsu karaliskās majestātes žēlīgā rīkojuma. Tādēļ padevīgi to ceļu priekšā Jūsu karaliskajai majestātei, jo bibele abās valodās ir jātulko no sākuma līdz beigām, un ikviens darbinieks ir savas algas vērts, kādēļ katram tulkotājam ik gadus ir kaut kas jādod. Pamatojoties uz tā, es pēc Jūsu karaliskās majestātes sagaidāmā apstiprinājuma esmu tiem apsoliījis, ka tiklab latviešu, kā arī igauņu tulkotājam ik gadus no bībeles iespiešanai atļautajiem līdzekļiem *atlidzinās katram* [šie divi vārdi iesprausti ar Fišera roku] 200 vecdāleņu gadā, kā arī brīvu uzturu Rīgā, bet rakstvedim, kam pārtulkotais eksemplārs vairākkārt jāpārraksta, 100 vecdāleņu gadā.

Pārtulkotais teksts vairākiem teologiem, kas pārziņa valodas, ir kopēji (*collegialiter*) jāpārskata. Šai nolūkā viņi jāsaaicina kopā vienā vietā, tāpēc jāmaksā ceļa izdevumi un uztura nauda, ko arī līdz šim esmu no bībelei atvēlētiem līdzekļiem izmaksājis. Savas drošības labā padevīgi lūdzu, lai Jūsu karaliskajai majestātei patiktos žēlīgi dot rīkojumu, ka man ir brīvība izdarīt iepriekš minētos un līdzīgus vajadzīgos izdevumus no minētiem līdzekļiem, lai šis svētīgais darbs netiktu aizkavēts.

Ar grāmatiespiedēju un burtu lējēju ir nolīgts par vissīkāko. Arī papīrs iepirkts, cik lēti vien varēja.

Ko Jūsu karaliskā majestāte man, kam šai ziņā ir vislielākais darbs un ceļojumi, būtu ar mieru žēlīgi piešķirt, to atstāju Jūsu karaliskās majestātes žēlīgai labvēlībai. Ar Dieva palīgu ceru, ka divu gadu laikā kā latviešu, tā igauņu bibele būs iespiesta, ja vien Jūsu karaliskā majestāte vēl nākošajā gadā atļautu uzņemt budžētā 2000 vecdāleņu, ko ar šo padevīgi lūdzu.”

Rakstam pievienotas rezolūcijas: pie Fišera lūguma dot viņam tiesības noteikt, kā līdzekļi izlietojami — “Nosūtīt”. Pie Fišera lūguma atvēlēt viņam pašam par pūlēm kādu summu pēc karaļa ieskata — “Karaliskā majestāte atvēl viņam no šiem līdzekļiem kā atlīdzību 300 vecdāldeņu”. Pie lūguma piešķirt nākošajā gadā 2000 vecdāldeņu — “Nosūtīt vēstuli par to stata kantorim, lai ievēro nākošā gada budžetā”.

Iepriekš citētais bija Fišera iesnieguma pirmā daļa. Tai vēl seko lūgumi: attieksmē uz Kārļa skolu (*Schola Carolina*), par līdzekļiem skolām, par to, ka Fišers vēlas iegūt Johana Reitera namu, jo viņš gadu dzīvojis klosterā namā un tas dārgi izmaksājis, un par Tērbatas universitātes atjaunošanu.

Fišera iesnieguma malā pierakstītās rezolūcijas izstrādātas plašāk reģistratūrā ierakstītajā atbildes rakstā,⁴⁰ kas datēts ar 1685. g. 11. jūliju:

“Attieksmē uz līdzekļu izlietošanu, ko ģenerālsuperintendents ir saņēmis bībeles tulkošanai un iespiešanai igauņu un latviešu valodā, karaliskā majestāte savā žēlastībā akceptē padevīgo ierosinājumu. Proti, latviešu un igauņu tulkotājs no minētajiem līdzekļiem ik gadus, kamēr vien darbs ilgst, var izlietot par savām pūlēm 200 vecdāldeņu un bez tam saņemt Rīgā brīvu uzturu. Arī rakstveži, kas pārtulkotos eksemplārus pārraksta tūrrakstā, gadā [var saņemt] 100 vecdāldeņu, tomēr ar žēlīgu noteikumu, ka viņi jānodrīkst ar visu čaklumu un steidzināt darbu, lai to nobeigtu. Tāpat, cik bieži vien tas vajadzīgs, pārtulkotais ir kādā zināmā vietā jāpārskata vairākiem teologiem, kas prot attiecīgās valodas, un šim nolūkam ģenerālsuperintendentam atļauts izlietot no bībeles iespiešanas līdzekļiem, cik vajaga, ceļa un uztura naudu, kā arī visu, ko vajadzētu šī darba ātrai nobeigšanai.

Tā kā karaliskā majestāte atzīst, ka visvairāk darba un pūļu ir ģenerālsuperintendentam, kas ar savu nerimtīgo čaklumu ir pārvīzējis darbu tik tālu, ka to ar Dieva palīgu nākošajos divi gados varēs nobeigt, tad karaliskā majestāte, to žēlīgi atzīstot, par to novēlējusi viņam dāvināt un dot 300 vecdāldeņu gadā. To viņš no minētam darbam noteiktajiem līdzekļiem var sev par labu atvilkt un ieskaitīt.

Karaliskā majestāte arī liek nosūtīt žēlīgu rīkojumu stata kantorim, lai nākošā — 1686. gada budžetā uzņem 2000 vecdāldeņu darba tālākai veicināšanai.”

Pēc tam seko rezolūcijas pārējos Fišera iesnieguma jautājumos. Stata kantorim nosūtītais karaļa rīkojums šai lietā ir datēts ar 11. jūliju, tāpat kā iepriekšējā rezolūcija: ⁴¹

“... Ar šo darām jums zināmu savu žēlīgo gribu un rīkojumu, lai jūs nākošā — 1686. gada budžetā uzņemtu 2000 vecdāldeņu bībeles tulkošanai un iespiešanai igauņu un latviešu valodā. Ģenerālsuperintendents Fišers domā, ka ar to minētais darbs jāpaveic un ka vairāk līdzekļu nevajadzēs...”

Latviešu bībeles tulkošanas un iespiešanas vēstures noskaidrošanai Fišera 1685. gada iesniegums un karaļa rezolūcija 11. jūlijā ir ļoti svarīgi dokumenti. No tiem izriet, ka latviešu teksta tulkotājam gadā atļauts 200 vecdāldeņu un bez tam uztura nauda Rīgā un latviešu teksta norakstītājam 100 vecdāldeņu gadā un arī uztura nauda. Turklāt Fišeram ar karalisko rezolūciju par viņa darbu, kas saistās ar latviešu un divu igauņu izlokšņu bībeli, piešķirts 300 vecdāldeņu gadā (vēlāk gan par šo piešķirumu radās domstarpības). Ņemot vērā literatūrā jaunākā laikā ievieštos uzskatu, ka bez Glika bībeles tulkošanā piedalījušies vēl citi mācītāji (pie šī jautājuma atgriezīšos vēlāk), ir svarīgs Fišera iesniegumā minētais, ka viņš runā tikai par vienu latviešu un vienu igauņu tulkotāju (... *es würde sowol dem Lettischen alß Ehstnischen Translatori* ...).

JAUNAIS ĢENERĀLGUBERNĀTORS — JOHANS JAKOBS HASTFERS

Ar 1686. gadu Zviedrijas politikā Vidzemē praktiski visās dzīves nozarēs iestājās ievērojamas pārmaiņas. Līdzšinējā ģenerālgubernatora Kristera Svantesona Hurna vietā karalis iecēla Johanu Jakobu Hastferu (vispirms par gubernatoru), kas amata pienākumus uzņēmas 1686. gada vasarā, lai nākošā gada sākumā kļūtu ģenerālgubernators. Sešdesmit četrus gadus veco Hurnu karalis atcēla no amata, uzaicinot viņu atlūgties. Iemesls bija ne tik daudz Hurna vecums, kā viņa nespēja un nevēlēšanās realizēt karaļa nodomus Vidzemes muižu redukcijas lietās. ⁴² Šķīroties veco vīru sarūgtināja tas, ka viņam pārmeta valsts līdzekļu izšķiešanu (kaut vainīgs bija pavisam cits ierēdnis — domēņu priekšnieks Jakobs Snekenšelds), radot grūtības saņemt pensiju.

Jaunais ģenerālgubernators Johans Jakobs Hastfers, uzņemoties amatu, bija 39 gadus vecs. Viņš bija dzimis Rēvelē 1647. gadā vācu dižciltīgo dzimtā. ⁴³ 1666. gadā viņš kā vienkāršs musketieris iestājās kādā zviedru pulkā Rīgā. Pēc dažiem mēnešiem viņš devās uz Stokholmu, vispirms kā galma junkurs un tad iestājās flotē.

1671. gadā viņš sasniedza karodznieka (apakšleitnanta) pakāpi karaliskajā gvardē, 1672. gadā kļuva leitnants, 1673. gadā kapteinis gvardē, 1675. gadā majors flotē un 1676. gadā — gvardē. Kā majors viņš piedalījās karā pret dāņiem, izpelnoties ievēribu ar personisko varonību. 1676. gada beigās viņu paaugstināja par pulkvežleitnantu un nākošajā gadā par pulkvedi. 1678. gadā viņam piešķīra brīvkunga titulu, 1686. g. 9. februārī paaugstināja no pulkveža par ģenerālleitnantu un nākošajā dienā iecēla par Vidzemes gubernātoru, bet 1687. g. 1. janvārī par ģenerālgubernātoru un valsts padomnieku; tā paša gada decembrī karalis viņam piešķīra grāfa titulu un 1690. gadā paaugstināja par feldmaršalu. Tāda bija īsumā šī vīra meteoriskā karjēra, kas izpelnījies Baltijas vācu apoloģētisko vēsturnieku nicināšanu un lāstus par to, ka viņš ne vien lojāli, bet ar dedzību un lielu enerģiju kalpoja Zviedrijas karalim.

Hastfers ar savu enerģisko darbību, uzstājoties pret Vidzemes muižniekiem redukcijas jautājumā un ar savu rīcību nostiprinot arī Vidzemē karaļa Kārļa XI vienvaldību, ieguva karaļa atzinību. Ar pieaugošo ģenerālgubernatora populāritāti arvien vairāk sāka bālēt ģenerālsuperintendenta ietekme. Ir ļoti iespējams, ka Kārlim XI, kas savā būtībā bija vienkāršs cilvēks, sāka kļūt nepatīkami Fišera pārspīlētie glaimi, kaut sākumā tie karalim būs patikuši. Fišeram savukārt nepatika karaļa nodomi vienādot arī Vidzemes baznīcas dzīvi un, ignorējot senas tradīcijas, iekļaut Vidzemes baznīcu kā filiāli visas Zviedrijas baznīcā.

Daži vēsturnieki ir izteikuši domas, ka Fišers bijis arī naidīgi noskaņots pret redukciju un šai ziņā simpatizējis muižniekiem. Tādām vēsturnieku viedoklim pierādījumu avotos nav. Ka Fišers personiski nebaidījās no redukcijas, liecina fakts, ka viņš 1688. gadā nopirka 5 arklu lielo Raiskuma un 3¼ arkla lielo Daibes muižu Straupes draudzē. Tiesa, šīs muižas bija atzītas par nereducējamām, tādēļ Fišera risks nekāds lielais nebija.

Kā jau varēja sagaidīt, ģenerālgubernātoram Hastferam savs vārds bija sakāms arī bībeles tulkošanas lietā. Jau 1686. g. 26. jūnijā Hastfers sniedza ziņojumu karalim par bībeles tulkošanu: ⁴⁴

“Svētīgo un īsti kristīgo darbu, ko Jūsu karaliskā majestāte aiz īpatas augstas dziņas un Dieva svētības dēļ likusi pasākt, tulkojot svēto bibēli latviešu un igauņu valodā ģenerālsuperintendenta Fišera rūpīgā vadībā, pēc savas ierašanās šeit saskaņā ar ievāktu informāciju esmu atradis tādā stāvoklī, ka par laimīgu turpinājumu un turpmākiem labiem panākumiem nevarētu šaubīties, ja vien pie-

tiks vajadzīgo līdzekļu. Es gan būtu labprāt licis izmaksāt šī derīgā darba turpināšanai 2000 vecdāldeņu, ko Jūsu karaliskā majestāte ar man uzrādīto žēlīgo rezolūciju 1685. g. 11. jūlijā likusi uzņemt šīgada budžetā un ko šī darba vajadzība arī prasa. Tomēr neesmu varējis šo [summu] budžetā atrast un tādēļ neesmu uzdrošinājies no savas puses kaut ko darīt. Tai pašā reizē man padevīgi jājautā Jūsu karaliskajai majestātei, vai šos 2000 vecdāldeņus šī darba turpināšanai nevarētu izmaksāt no šejienes licentēm, kur nau da patlaban svētīgi ienāk. Darbs ne vien pie iespiedēja rit pilnā sparā, bet ar pūlēm un lieliem izdevumiem ir savākti arī spiestuves zēļi. Rūpīgi tulkojuma pārbaudei uz šejieni ir ataicināti arī pārējie teologi. Paliekot bez līdzekļiem, viss darbs varētu apsīkt, kavējot nevācu draudžu apgaismošanu. Jūsu karaliskā majestāte ar šo veicina darbu, kas izplata Dieva slavu un ko augstākā vara bez šaubām atmaksās. Tādēļ nevarēju atteikties atbalstīt šo lietu, padevīgi iejaucoties ar Jūsu karaliskās majestātes atļauju . . .”

Karalis uz šo gubernātorā iesniegumu parakstīja atbildi Čepingā 1686. g. 24. jūlijā: ⁴⁵

“ . . . Mūsu žēlastībai patīk Jūsu rūpība, ko apliecināt savā padevīgajā rakstā par kristīgā darba veicināšanu ar pašlaik notiekošo bībeles tulkošanu un iespiešanu latviešu un igauņu valodā. Tādēļ ar žēlīgu prieku un akceptu uzņemam Jūsu padevīgo ierosinājumu, ka šos divi tūkstošus vecdāldeņu šī darba veicināšanai, kuŗus esam šogad žēlīgi atļāvuši, ņem no tur iegūtiem licenšu ienākumiem saskaņā ar budžetu un rīkojumiem, ņemot vērā Jūsu ziņojumu, ka šogad ar Dieva gādību šie līdzekļi labi ienākuši. Šī iemesla dēļ mēs dodam savu rīkojumu stata kantorim, to reizē ar šo nosūtīt . . . ”

Karaļa rīkojums stata kantorim tika nosūtīts tai pašā dienā. ⁴⁶ Tomēr 1686. gada decembrī Hastferam vēlreiz vajadzēja šo lietu karalim atgādināt. ⁷⁴

Hastfera interese par bībeles tulkojumiem izpaudās arī viņa 1687. g. 19. septembra iesniegumā Vidzemes bruņniecības landtāgā. Galvenais šai landtāgā, bez šaubām, bija redukcijas jautājums, un ir ļoti iespējams, ka, pieminot bībeles tulkošanu un skolas, Hastfers gribēja tikai parādīt bruņniecībai, ka karaļa motīvi, izdarot redukciju, nav tikai valsts finanču saglabāšana, bet ka aiz redukcijas slēpjas arī augstāki mērķi. Hastfera propozīcija bībeles tulkojumu un skolu jautājumā bija šāda: ⁴⁸

“... diemžēl, nabaga zemniekiem un lauciniekiem ļoti trūkst īstas Dieva atzišanas, un viņi daļēji vēl mīt pagāniskā tumsībā un elkdievībā, daļēji mānīcīgajā pāvesta tumsonībā. Tādēļ viņa karaliskā majestāte ne vien ar lieliem izdevumiem un darbu likusi svēto biblii pārtulkot un iespīest latviešu un igauņu valodā mācītājiem un zemniekiem par labu, bet arī žēlīgi pavēlējusi iekārtot zemnieku skolas, kā pilsētās, tā laukos pie ikvienas draudzes...”

Hastfers pēc tam aizrāda, ka arī muižniekiem pienākas iekārtot skolas, celt skolu ēkas un citādi veicināt karaļa pasākto darbu. Muižniekiem šāds temats ar mudinājumiem iekārtot skolas nebija nekas jauns. Visos iepriekšējos landtāgos bija atskanējis līdzīgs mudinājums, un vienmēr landtāgs bija pieņēmis pozitīvu lēmumu, ka skolas ir jāiekārto. Tomēr vairāk par solījumiem nekas nebija darīts. Tikai tagad ar Glika enerģisko rīcību latviešu Vidzemē un Bengta Gotfrīda Forsela darbību igauņu novados⁴⁹ reducētajās muižās bija iekārtotas skolas zemnieku bērniem.

¹ Fišers karalim 25. 10. 1682 — RA, Liv. II, 143.

² Prāvas akti: RA, Liv. II, 319.

³ 1681. gada 30. septembrī Gliks parakstās kā “Regiments Pastor”, un vēstule rakstīta vietā, kas apzīmēta par “Nieminde Schanze” (RA, Liv. II, 397). Turpretim virskonsistorijā 1681. g. 1. oktobrī saņemtajā vēstulē Gliks parakstās “Pastor in der Dünamündischen Schanze” (*ibid.*, 406).

⁴ V. F. Arfwidsson, *Försvaret av Ostersjöprovinserna* (Gefle 1936).

⁵ 1638. gada karte ir reproducēta E. Dunsdorfa un A. Spekkes grāmatā *Latvijas vēsture 1500 — 1600*, starp 622. un 623. lpp. 1688. gada karte atrodas RA. Tās nosaukums: “Geometrisch Affrytning öfwer Düna Ström...” Šī Kvista un Bergmana karte iespiesta *Archiva IV* sējuma otrā izdevumā (Melburnā 1973); sk. 124. un 137. lpp. Skanstes baznīcas mācītāja vārdu sk.: K. E. Napiersky, *Beiträge zur Geschichte der Kirchen und Prediger in Livland IV* (Mitau 1852). Salīdzinājums par tagadējo stāvokli izdarīts pēc 1940. gada Armijas stāba ģeodēzijas un topografiskās daļas 1: 75.000 mēroga kartes (rekognoscēta 1938. gadā): “38 — Daugavgrīva”.

V. Pāvulāns (*Satiksmes ceļi Latvijā XIII — XVII gs.*, Rīgā 1971) karšu pielikumos (3. attēls) publicē kādu karti, kur Daugavgrīva ir nosaukta par *Die Dünna Münde Festung*, bet Skanstnieki par *Die Alte Dünna Münde*.

⁶ E. Blese, *op. cit.*, 102. lpp.

⁷ A. Isberg, *op. cit.*, 151. lpp.

⁸ *Ibid.*, 217. lpp.

⁹ RA, Liv. II, 406. Gliks (*Pastor in der Dünemündischen Schanze*) virskonsistorijai. Saņemts 1681. g. 1. oktobrī.

¹⁰ J. F. v. Recke & K. E. Napiersky, *op. cit.*, 70. lpp.; L. Bērziņš (*Ernsts Gliks*, 27. lpp.) ir noskaidrojis vārda "izspožāts" cilmi. Tā latīņu ekvivalents ir *adornatus*, t.i., izpušķots.

¹¹ J. Missiņš, *Latviešu rakstniecības rādītājs 1585 — 1910* (Rīgā 1924).

¹² *Schriftmäßige Erklärung des kleinen Catechismi D. Mart. Luther*, durch gewisse Fragen und Antworten zuerst gestellet von den gesammten Lutherischen Predigern zu Frankfurt an der Oder; hernach aufs neue übersehen, mit vielen Fragen und Sprüchen der heiligen Schrift vermehret, und zur Ehre Gottes, auch Erbauung der Jugend und Einfältigen im Christenthum, mit Approbation der hochlöbl. Theologischen Facultät in Wittenberg zum Druck befördert (Riga 1680).

Generālsuperintendents Zontāgs min (*Reformations-Jubilāums-Feier*, Riga 1817, 47. lpp.), ka Fišera izdarīto šīs grāmatas izvilkumu latviski tulkojis Gliks. Pēc 1690. gada decembra grāmatu cenu saraksta (Rēģera nolēsuma pielikumā) redzams, ka Rīgā tad bija pārdošanā izdevums *Dreibels lettisch Catechismus*, kas maksāja 9 grašus.

¹³ J. J. Tengström, *op. cit.*, 318. un sek. lpp.

¹⁴ K. E. Napiersky, *op. cit.*, IV, 104. lpp.

¹⁵ RA, Riksregistratūret 18. 1. 1683 — 281. fol.

¹⁶ E. Dunsdorfs, *Der grosse schwedische Kataster in Livland 1681 — 1710* (Stockholm 1950), 171. lpp. Sal. arī Vidzemes baznīcu atrašanās vietas 1702. gada kartē: P. Campe, "Innenausstattung der Landkirchen im lettischen Distrikt von Vidzeme", *Commentationes Balticae VI/VII* (Bonn 1959).

¹⁷ Dati pēc Lielā kadastra kartotēkas autora arhīvā. Skaitļi par zemi mucasvietās ir noapaļoti, atmetot daļas. Mucasvietā bija divas pūrvietas, resp. 0,74 ha.

¹⁸ Sk. mācītājmuižu sarakstu ar arklu skaitu: L. Adamovičs, *Vidzemes baznīca un latviešu zemnieks 1710 — 1740* (pārspiedums 1963), 617 — 618. lpp. (arkli priekš Lielā ziemeļu kara).

¹⁹ J. F. v. Recke & K. E. Napiersky, *op. cit.*, 68. lpp.

²⁰ RA, Liv. II, 143.

²¹ Salīdzinājums ir izdarīts ar zviedru laika Alūksnes apkārtnes plānu, kas glabājas Zviedrijas kara arhīvā (reproducēts E. Dunsdorfa grāmatā *Latvijas vēsture 1600 — 1710*, pret 432. lpp.) un Armijas stāba ģeodēzijas un topografiskās daļas 1:75.000 mēroga kartes 1932. gada izdevumu.

²² Par Ernesta Glika sievu un bērniem sk.: "Glück, Ernest Johann", *Neue deutsche Biographie VI*. Par viņa vecāko dēlu sk. Glika vēstuli: RA, Liv. II, 415 (Gliks Pērnavas konsistorijai 23. 4. 1702). Par jaunāko dēlu: Wilhelm Lenz (ed.), *Deutsch-baltisches biographisches Lexikon 1710 — 1960* (Köln 1970), 249. lpp. Par Katrīnu I sk. turpmāk. Par Glika meitām sk.: "Gljuk", *Russkij biografičeskij slovarj* (pārspiedums 1962).

²³ RA, Riksregistratūret 31. 8. 1681 — 762. fol.

²⁴ *Ibid.*, 761. fol. Til Hr Christer Horn för Superintendenten Fischer. 3. pielikums.

²⁵ RA, Riksregistratūret 1. 8. 1682: 504 — 505. fol. 4. pielikums.

²⁶ "Statskontoret" bija kopš 1680. gada decembra lielā mērā patstāvīga iestāde kamerkolleģijas ietvaros. Pēdējā bija iestāde, kas atbilst modernai finanču ministrijai. "Statskontoret" bija tieši karalim pakļauts departaments, kas noteica valsts līdzekļu izlietošanu. Sk.: N. Edén, E. Schalling & L. Berglöf, *Kammarkollegiets historia* (1941).

²⁷ RA, Riksregistraturet 1. 8. 1682: 507 — 508. fol.

²⁸ *Ibid.*, 508. fol. Rēģera nolēsumā (Latvijas valsts archīvā) minēts, ka 1682. gada augustā saņemta karaļa piespriedā ģenerālmajora Mengdena sodanauda — 1500 vecdālderu.

²⁹ RA, Liv. II, 143 — nedatēts Fišera raksts karalim. 5. pielikums.

³⁰ F. Westling, *op. cit.*, 83. lpp.

³¹ Visi dati par financēm pēc: E. Dunsdorfs, "Vidzemes zviedru laika finances", *Turība un brīvība septiņpadsmitā gadsimteņa Latvijā* (1961), 44. un sek. lpp.

³² A. Platbārdis, *Die königlich schwedische Münze in Livland* (Stockholm 1968), 375. lpp.

³³ RA, Riksregistraturet 18. 1. 1683 — 282. fol. 6. pielikums.

³⁴ RA, Liv. II, 143. 7. pielikums.

³⁵ RA, Bibliographica. Böcker. Bibeln: odat — 1705. Extract af suppliquer d. 19 Juny 1683. 8. pielikums.

³⁶ RA, Liv. II, 143. 9. pielikums.

³⁷ RA, Riksregistraturet 21. 2. 1684 — 606. fol. 10. pielikums.

³⁸ *Ibid.*, 23. 12. 1684 — 592. fol.

³⁹ RA, Liv. II, 143. 11. pielikums.

⁴⁰ RA, Riksregistraturet 11. 7. 1685 — 654. un 655. fol. 12. pielikums.

⁴¹ *Ibid.* 11. 7. 1685 — 659. fol.

⁴² A. Isberg, *Karl XI och den livländska adeln 1684 — 1695* (Lund 1953), 48. lpp.

⁴³ *Ibid.*, 50. lpp.

⁴⁴ RA, Liv. II, 89. 13. pielikums.

⁴⁵ RA, Riksregistraturet 24. 7. 1686 — 964. fol. 14. pielikums.

⁴⁶ *Ibid.*, 963. fol.

⁴⁷ RA, Liv. II, 89, memoriāla 6. paragrafs.

⁴⁸ C. Schirren (ed.), *Die Recesse der livländischen Landtage 1681 — 1711* (Dorpat 1865), 90. lpp., un: RA. Liv. II, 89 — 19. 9. 1687.

⁴⁹ Greta Wieselgren, *B. G. Forselius und die Grundlegung der estnischen Volksschule* (Lund 1943).

4. nodaļa

NEPAREDZĒTI TRAUČĒJUMI

SAREŽĢĪJUMI AR IGAUŅU BĪBELES TULKOŠANU

Kamēr latviešu bībeles tulkojumu Gliks veica bez kādiem sarežģījumiem, igauņu bībeles tulkojums ziemeļu izloksnē atdūrās uz šķēršļiem, un tie ietekmēja arī latviešu bībeles publicēšanu. Jau savos pirmajos iesniegumos karalim Fišers bija norādījis, ka bībele jātulko trijās valodās — latviešu, Tērbatas igauņu valodā un Rēveles igauņu valodā.

Dienvidigaunijas, resp. Tērbatas igauņu valodā Jaunās derības tulkojumu veica Adrians Virgins un pēc tam ķērās pie neveiksmīgā Ziemeļigaunijas bībeles tulkojuma. Adrians Virgins dzimis Kambja (*Kamby*) mācītājmuižā 1663. g. 20. oktobrī. Viņš studēja Ķīles universitātē no 1681. līdz 1683. gadam. Pēc šīm studijām Fišers viņu aicināja uz Rīgu Tērbatas igauņu bībeles tulkošanas darbā. 1685. gadā viņu iecēla par Rengu (*Ringen*) mācītāju Tērbatas tuvumā. Iecelšana tomēr bija pārpratoms, jo tur nebija brīvas mācītāja vietas, un tā Virgins uzņēmās Puchjas (*Kawelacht*) mācītāja pienākumus.¹ Sakarā ar sarūgtinājumiem, kas radās, tulkojot Jauno derību Ziemeļigaunijas valodā, Virgins atteicās no Vecās derības tulkošanas Dienvidigaunijas valodā. 1694. gadā viņš uzņēmās Otepejas (*Odenpäh*) mācītāja amatu. 1704. gadā viņš bēga no krieviem uz Rēveli. Kad krievi bija Tērbatā nostiprinājušies, viņš atgriezās uz krievu okupēto Igauniju un deva uzticības zvērestu caram. Virgins turpināja savu plašo korespondenci, un tās dēļ viņu apvainoja nodevībā, apcietināja un divus gadus spīdzināja. Krievi viņam piesprieda nāvessodu un lika nocirst galvu 1706. g. 27. jūlijā.

Sarežģījumi igauņu bībeles tulkošanas lietā iezīmējās jau 1686. gadā. Sakarā ar domstarpībām Igaunijas konsistorijā Igaunijas bīskaps doktors Johans Gerts (*Gerthy*) griezās pie karaļa ar jautājumu, no kāda oriģināla tulkot bībeli ziemeļigauņu valodā. Karalis norādīja,² ka vairums Igaunijas mācītāju ir studējis Vācijā, kur lieto Lutera bībeles tulkojumu, tāpēc karalis atzīst par labāko un

pavēl, ka bībele igauņu valodā ir jātulko no pēdējā Lutera tulkojuma. Tā neradišoties nekādas domstarpības. Karaļa lēmums citēts Igaunijas konsistorijas protokolā 1687. g. 12. janvārī.

Kaut gan karaļa fraze, ka neradišoties domstarpības, bija domāta tīri dogmātiskā plāksnē, jautājums par to, vai igauņu bībeli tulkot tāpat, kā Glikš to bija darījis, no ebrēju un grieķu valodas, vai no Lutera vācu tulkojuma, radīja ļoti nopietnas domstarpības. Ir taisnība, ka šai jautājumā "izpaudās visdažādākās intereses, gan personiskas, lokālpatriotiskas, gan saimnieciska, gan arī tīri principiāla, zinātniska un reliģiska rakstura".³

Nākošajos divi gados konflikts par to, no kādas valodas tulkot igauņu bībeli, turpināja bīst, un 1688. gadā Fišers saņēma karaļa bārienu. Karaļa 1688. g. 18. augusta raksts Fišeram sagādāja lielas nepatīksmas.⁴ Šai vēstulē karalis informē Fišeru par Igaunijas konsistorijas sūdzību, ka Fišers esot iespiedis savā bīskapijā igauņu bībeli. Karalis nosaka, ka viena bīskapija nedrīkst iejaukties otras bīskapijas kompetencē, jo katrai ir savs priekšnieks.⁵ Tādēļ karalis pavēl bez kavēšanās nodot iespiesto igauņu bībeli Igaunijas konsistorijai un aizliedz Fišeram ar šo lietu turpmāk nodarboties.

Strīds par kompetenci bija radies tādēļ, ka Zviedrijas provinces Baltijā bija divi garīgi iecirkņi (karalis raksta: bīskapijas — *stiftet*). Fišeram kā ģenerālsuperintendentam bija pakļauts iecirknis, ko zviedriski sauca par *Livland* un ko mūsu vēsturnieki ļoti neizdevīgi mēdz tulkot "Vidzeme". Šāds tulkojums ir neizdevīgs tādēļ, ka šai iecirknī bija apvienoti kā latviešu apriņķi (ko arī latviski sauc par Vidzemi), tā arī igauņu apriņķi. Šis grāmatas autors tādēļ savā laikā ierosināja terminu "Vidzeme" atstāt tagadējai Vidzemei, t.i., zviedru laiku latviešu apriņķiem — vēsturiskos dokumentos šai laikā to bieži sauc par *Lettland*. Turpretim kā latviešu, tā igauņu pārvaldes iecirkņa apriņķus kopā autors ir ierosinājis saukt par Lielvidzemi. Diemžēl, mūsu vēsturnieki nav šo ierosinājumu pamanījuši, tādēļ tas vēl nav bijis pārrunu priekšmets.

Tagadējā Ziemeļigaunija zviedru laikos bija atsevišķs ģenerālgubernatora pārvaldes iecirknis. Šai ģenerālgubernatūrā bija sava konsistorija, un tās priekšnieks bija amatpersona ar bīskapa titulu. Karaļa norādījums tāpat bija, lai ģenerālsuperintendents Fišers nejaucas bīskapa Gerta kompetencē. Tomēr, karalim nepārzinot tautību sadalījumu Baltijas provincēs, šai rīkojumā pali-

ka neskaidrs, vai Fišeram nav tiesības organizēt bībeles tulkošanu arī Dienvidigaunijas robežās, kas bija viņa pārvaldes iecirknī.

Šo un citus ar bībeles tulkošanu saistītos jautājumus Fišers mēģināja noskaidrot 1688. g. 20. oktobrī karalim adresētajā rakstā, ko Stokholmā saņēma 19. novembrī.

Fišers raksta, ka saņēmis karaļa 18. augusta rakstu, un no tā redzams, ka Igaunijas konsistorija sūdzas par Jaunās derības tulkojumu. Kad karalis 1682. gadā licis Fišeram tulkot (sic!) bībeli attiecīgās zemes valodā, viņš (Fišers) aizrādījis, ka tur ir trīs valodas. Kad karalis to pieņēmis, tūlīt sācies darbs ar latviešu bībeli. Tulkojumu pēc tam pārlūkoja daudzi prāvesti un mācītāji, kā no Vidzemes, tā no Kurzemes, iekāms tas nodots iespiešanai. Tāpat noticis ar Tērbatas igauņu (t.i., ar Dienvidigaunijas) bībeli.

Fišers pēc tam norāda, ka latviešu bībeli pilnīgi iespiedis to pašu (1688-89. gada) ziemu, bet Tērbatas igauņu valodā Jaunā derība iespiesta jau pirms diviem gadiem. Kad Fišers bijis 1685. gadā Stokholmā, viņš jautājis, vai to pašu darīt ar Rēveles igauņu bībeli. Karalis tad pavēlējis bīskapam Gertam, lai izrauga šīs bībeles tulkotājus. Gerts izraudzījis prāvestu Benderu, prāvestu Heidrichu un piesēdētāju Beiteru. Rēveles konsistorijai vajadzēja sasaukt sanākumi, lai jautājumu apspriestu, bet tā sanākumi novilcinājusi veselu gadu. Beidzot sanākme notikusi 1686. g. septembrī un 1687. gada februārī. Sanāsmē piedalījušies no Sāmsalas divi, latviešu Vidzemes četri un Igaunijas četri prāvesti un mācītāji, kas visi bijuši pieredzējuši valodas pratēji. Astoņās nedēļās pārlūkota Jaunā derība. Par tulkojuma pretinieku izvirzījies prāvests Heidrichs, kas nemaz apspriedē nebija piedalījies. Kad Fišers visu izkārtojis, Heidrichs Rēveles konsistorijas vārdā aizliedzis tulkojumu iespiest, kaut gan viņš tulkojuma labā neko nebija darījis. Fišers aizrāda, ka Heidrichs jau Rēveles dziesmugrāmatas izdošanā neatbildīgi kļūdījies, un lūdz, lai karalis paliek pie sākotnējās rezolūcijas un atļauj tulkojumu iespiest. Viņa raksta pielikumā ir pievienota Rēveles igauņu bībeles titullapas un astoņu lappušu korrektūra.⁶

Karaļa atbilde uz šo Fišera iesniegumu bija noraidīga (datēta 1689. g. 7. janvārī):⁷ iespiešana nevar notikt. Abām konsistorijām jāizrauga jauna komisija, kuŗā ietilptu tie, kas jau piedalījušies agrāk, un vēl citi, kas prot valodu. Komisijai par darba rezultātu jāziņo karalim. Tai pašā reizē karalis nosūtīja Igaunijas bīskapam Gertam savas atbildes tekstu uz Fišera iesniegumu.⁸

Nākošais raksts šai lietā ir karaļa 1689. g. 7. maija vēstule, kas adresēta kā bīskapam Johanam Gertam, tā ģenerālsuperintendentam Johanam Fišeram.⁹ Šis raksts ir svarīgs arī no latviešu bībeles tulkošanas vēstures viedokļa. Karalis raksta: "Mums nācis zināms, ka bībeles tulkojuma iespiešana igauņu un latviešu valodā nav varējusi tādēļ notikt, ka abas konsistorijas, proti, Igaunijā un Lielvidzemē (*Lyfland*), ir dažādos ieskatos par to, vai Svēto rakstu tulkojumā minētajās mēlēs būtu jāseko pamatvalodām, vai Lutera vācu versijai. Šis domstarpības gan neattiecas uz visu bībeles tekstu, bet tikai uz dažām pasāžām un izteiksmi, ko Lutera būs tulkojis saskaņā ar vācu valodas raksturu (ģeniju), dabu un īpašībām. Nevar tomēr pieņemt, ka ar to teksts būtu mainīts un sagrozīts, jo Lutera tulkojums ir vienīgais derīgais Vācijā, kur turas pie nemainīgās Augsburgas konfesijas un tīras, neviltotas mācības. Šis tulkojums ir saņēmis daudz cildinājuma vārdu no mācītiem un ortodoksiem teologiem par tā zīmīgo un skaidro izteiksmi un vārdu formu. Ja mūsu provincēs Lutera tulkojumu uzskatītu par nepareizu un par to rastos kādi strīdi, tas radītu mācītājos dusmas un piedauzību. Ja nu no vienas vai otras puses dzird, ka dažas lietas igauņu vai latviešu valodā var labāk izteikt, ja turas pie pamatvalodām, un tādā veidā labāk saskaņot, tad, lai šo jautājumu izšķirtu, ir jāzina, kādas īsti ir šīs pasāžas un izteicieni, kur tāda starpība varētu rasties.

Tādēļ mēs esam atzinuši par labu, lai abas konsistorijas uzraksta tieši šīs vietas, par kurām tās nevar vienoties. Vienā ailē lai viņi uzraksta tekstu igauņiski vai latviski un otrā ailē — vāciski. Lai tad viņi pieraksta klāt apsvērumu un iemeslu, uz ko viena vai otra nozīme dibinās. Tomēr tas jāraksta iespējami īsi, bez kādiem uzbrukumiem vai piedauzības vienam pret otru.

Kad šāds apraksts ienāks, esam nodomājuši to likt pārtulkot kādiem teologiem šai valstī [t.i., Zviedrijā], ko mēs šim nolūkam izraudzīsim. Pēc šādas atsauksmes ievākšanas varēsim labāk izkārtot šī kristīgā darba veicināšanu, lai minētajās provincēs celtu mūsu pavalstnieku kristietību un sekmētu viņu dvēseļu mūžīgo svētlaimību. Uzdodam jums tādēļ izpildīt, ko šādā veidā jums pavēlam, to veicināt un ar to pasteigties, lai šo svētīgo darbu — jo ātrāk, jo labāk — varētu nobeigt."

Fišera 1689. g. 23. jūnijā Rīgā rakstītā atbilde, kas pienāca Stokholmā 26. septembrī, ir aprīņojami lietišķīga. Fišers tagad

bija ievirzīts aizstāvēšanās pozīcijā un tādēļ vairs nenodarbojās ar skaistu fražu sacerēšanu. Viņa vēstules pirmā daļa ir karaļa 9. maija vēstules atkārtojums — acīm redzot, lai novērstu jebkādas pārpratumus. Vēstules otrajā daļā ir savirknēti viņa argumenti, kādēļ bībele ir jātulko no oriģinālvalodām. Vēstules trešajā daļā Fišers akceptē karaļa pavēli, ka jā sastāda pārskats, ar ko tulkojami no oriģinālvalodas atšķiras no Lutera tulkojuma, bet aizrāda, ka Zviedrijā būs grūti atrast teologus, kas pietiekami prot igauņu valodu, un, lai darba izdošanu paātrinātu, lūdz, lai karalis paliek pie sava iepriekšējā lēmuma, ka diferences noskaidro abu konsistoriju sastādītā teologu komisija. Šis svarīgās vēstules tulkojums ir šāds: ¹⁰

“No Jūsu karaliskās majestātes žēlīgā 1689. g. 9. maija raksta padevīgi redzu, ka Jūsu karaliskajai majestātei ziņots: bībeles igauņu un latviešu tulkojumu neesot varēts iespiest tādēļ, ka abas konsistorijas Igaunijā un Lielvidzemē esot dažādos uzskatos, vai tulkojumu izdarīt no pamatvalodām, vai no nelaiķa Lutera vācu versijas. Jūsu karaliskā majestāte gan nedomājot, ka šis jautājums attiecas uz visu bībeles tekstu, bet gan tikai uz dažām Svēto rakstu pasāžām, kuŗās Luters vairāk sekojis vācu valodas raksturam nekā pamattekstam utt. Tādēļ Jūsu karaliskajai majestātei patika pavēlēt, ka abām konsistorijām jānorāda tieši tie posmi, par kuriem nevar vienoties, ko tad Jūsu karaliskā majestāte nodos citu teologu izšķiršanai.

Atbildot Jūsu karaliskajai majestātei visā padevībā, negribu plaši izklāstīt, kādēļ ir vajadzīgs bībeles tulkojums šīs zemes valodās, jo līdz šim katrs mācītājs bībeles tekstus, Dievs vien zina, cik sakropļotā veidā, pēc sava ieskata draudzei cēla priekšā kā Dieva vārdu. Tā vietā padevīgi ziņošu, kā izkārtots ar tulkojumiem.

Kad, sekojot Jūsu karaliskās majestātes žēlīgai pavēlei, šo darbu vispirms sāku latviešu valodā, tūlīt pieaicināju valodu prātējus teologus no Vidzemes un Kurzemes un ar tiem apspriedos, vai tulkot no Svēto rakstu autentiskā teksta, vai no vācu versijas. Tad tika nolemts, ka: 1) Visas versijas nāk no pamatteksta. 2) Lietas būtība prasa, ka tam, kas jāuzskata par Dieva vārdu, ir jā saskana ar valodu, kādā Dieva vārds ir rakstīts. 3) Visi mūsu teologi pamatoti apgalvo, oponējot katoļiem (*Papisten*), ka pamattekstam jā dod priekšroka, salīdzinot ar tulkojumu. Tādēļ 4) dažādām nācijām agrākā versija ir revidēta (kā tas, piemē-

ram, vēl priekš dažiem gadiem notika ar somu tulkojumu) un, cik vien iespējams, saskaņota ar pamatvalodām. Teiktais 5) vēl jo vairāk jāievēro attieksmē uz pašreizējiem tulkojumiem, jo šejienes tautām līdz šim nav nevienas Svēto rakstu versijas, un, sekojot sirdsapziņai, tie jādod, cik vien iespējams, tuvi autentiskam tekstam. Šo motīvu dēļ bībeles tulkojumā ir jāseko pamatvalodām vairāk nekā kādām versijām. Šai uzskatā mūs ne mazumu stiprināja Jūsu karaliskās majestātes žēlīgais akcepts, datēts Stokholmā 1689. g. 7. janvārī.

Tā kā Lutera versiju visas vācu draudzes uzskata par *Versio Ecclesiastica*, ir atrasts paņēmieni, to gandrīz viscaur paturot un malā atzīmējot, kā tas izteikts pamatvalodā. Tā kā vai nu šo valodu raksturs, vai arī citi svarīgi iemesli prasīja, ka jāseko ļoti cieši autentiskam pamattekstam, tad uzmanības dēļ ir nodrošināts ortodoksu teologu akcepts, kā tas atrodams viņu rakstos.

Pēc šīs metodes, paldies Dievam, visa bībele (izņemot apokrifus) latviešu valodā jau gatava. Jaunā derība šai valodā iespiesta priekš pieciem gadiem un Tērbatas igauņu valodā iespiesta un izdota priekš trim gadiem. Nabaga tauta to lasa ar lielu prieku un pacilātību. Visa bībele jau būtu gatava visās trijās valodās, ja viens vienīgs vīrs Rēveles konsistorijā nebūtu cēlis šķēršļus. Viņš gan neprot īsti nedz pamatvalodas, nedz igauņiski, tomēr visu grib virzīt pēc sava prāta.

Rēveles igauņu Jaunās derības pārlūkošanai ir veltīts vairāk par astoņām nedēļām, un tur bija saaicināti teologi no Vidzemes, Rēveles un Sāmsalas diecēzes, kas konferencē par visu vienojās, piekam jaunā revidētā somu versija mums ļoti nāca par labu. Šai versijai lielāko tiesu sekojām, un tā Jaunās derības versija Rēveles igauņu valodā bija pilnīgi pabeigta. Nezinu, kādēļ tas šo labo vīru kaitināja, viņš centās visu ko izgudrot, un šis svētīgais un visai vajadzīgais darbs apstājās.

Pēc tā Jūsu karaliskā majestāte var redzēt, ka Jūsu karaliskajai majestātei nepareizi ziņots, it kā ar bībeles iespiešanu nekas nesot darīts un ka šejienes versijā sagrozīts viss bībeles teksts. Viegli pārliecināties, ka tā nav. Tas, ka dažās pasāžās ir starpība starp vācu un šo versiju, radies augšā minēto iemeslu dēļ. Šai ziņā mums ir zviedru un somu versija kā priekštecē, kas arī visur vārdu pa vārdam nesaskan ar vācu tekstu. Atšķirīgās pasāžas saskaņā ar Jūsu karaliskās majestātes žēlīgo pavēli nosūtīs, cik vien ātri iespējams. Tomēr, ņemot vērā, ka Zviedrijā nebūs atrodami

teologi, kas tik pilnīgi prot igauņu valodu, kā to prasa šī darba raksturs, gribu padevīgi lūgt paātrināt lietu, no kā atkarājas tik daudzu dvēseļu labklājība: lai Jūsu karaliskā majestāte paliktu pie savas 1689. g. 7. janvārī Stokholmā dotās rezolūcijas — ka dažiem deputātiem no abām konsistorijām igauņu Jaunā derība vēlreiz jārevidē. Viņi tad par diferencēm varēs viegli vienoties, un turpmāk nekādi šķēršļi neradīsies. To visu tomēr paklausībā pakļauju Jūsu karaliskās majestātes žēlīgai gribai un novēlu karalisku veiksmi un labklājību. Jūsu karaliskās majestātes vispadevīgākais, uzticībā saistītais kalps Johans Fišers, ģenerālsuperintendents, Rīgā 1689. g. 23. janvārī.”

Kamēr Fišers savā 1688. g. 20. oktobra rakstā karalim par galveno pretinieku viņa nostājai igauņu bībeles tulkojuma lietā bija minējis prāvestu Heidrichu, šai 1689. g. 23. janvāra vēstulē viņš Heidrichu tieši vārdā nemin, bet pēdējais ir domāts ar nicinošo epitetu “labais vīrs”. Fišera taktiskā kļūda bija, ka viņš norādīja uz Heidrichu kā savu vienīgo pretinieku. Bez Antonija Heidricha tomēr vēl četrpadsmit citi mācītāji bija parakstījuši karalim iesniegto protestu pret Fišera nostāju. Šo rakstu karalis saņēma 1690. g. 29. martā.¹¹ Tajā atkal uzsvērts, ka Rēveles igauņu bībeles tulkojums nav izdarīts pēc Lutera teksta, un Fišera apgalvojums, ka malā esot atzīmēta Lutera versija, kad tā atšķiras no pamatteksta, neesot pareizs. Tieši otrādi — attiecīgās vietas esot iestrādātas tekstā pēc pamatvalodām, neko neminot, ka tās atšķiras no Lutera tulkojuma.¹²

Igauņu bībeles tulkojuma pētnieki ir uzsvēruši, ka galvenais pārmetums pret Virgina veikto Rēveles igauņu bībeles tulkojumu bijis, ka nepareizi pārtulkots Pāvila 1. vēstules korintiešiem 7. nodaļas 39. pants un ka vārds “bezdievība” (vāciski *Gottlosigkeit*) igauņiski tulkots ar vārdiem *Iummala wallatus*.¹³

Šī uzskata pamatā ir Virgina vēstule Forselam, rakstīta 1688. g. 28. jūlijā:¹⁴ “Tikdaudz varēju, rūpīgi un čakli pētīdams, noskaidrot un uzzināt, ka esmu lietojis *Gottlosigkeit* apzīmēšanai vārdus *Iummala wallatus* un ka, pēc viņu domām, slikti tulkots 39. pants no 7. nodaļas pirmajā vēstulē korintiešiem. Tas tad ir bijis iegansts pasludināt visu darbu par nederīgu, kaut vairums konsistorijā maz ko saprot no savas Rēveles igauņu valodas un nemaz neprot Tērbatas valodu.”

Īstenībā domstarpības nebija tikai kazuistiskas, bet gan principiālas dabas. Ziemeļigauņu vācu mācītāji vēlējās izvairīties no

maldu mācībām, kas varētu rasties, atkāpjoties no bībeles ortodoksā Lutera tulkojuma. Viņiem Lutera bija visaugstākā autoritāte, un visniecīgāko atšķirību igauņu tekstā, salīdzinot ar Lutera vācisko tekstu, viņi uzskatīja par hairezi. Pret tādu principiālu uzskatu pēc tam, kad karalis to bija akceptējis, Fišera cīņa bija velta. Domstarpības starp Fišeru un viņa pretiniekiem Rēveles konsistorijā bija vēl par citu jautājumu, proti, par pareizrakstību. Fišera viedoklis bija, ka ir aplam rakstu piesārņot ar burtiem, kam attiecīgajā valodā nav fōnēmas, un ka svešniekam ir jāmacās no iezemiešiem, nevis otrādi.¹⁵ Jānožēlo, ka Fišers šo moderno principu neattiecināja arī uz latviešu rakstu. Tad Glika bībeles tulkojuma ortografija būtu izskatījusies pavisam citāda. Pati pirmā rinda tulkojumā "Ta Pirma Mohsus Grahmata" varbūt būtu izskatījusies šāda: "Pirma Mosus Gramata", ja ne pavisam moderni: "Pirmā Mozus grāmata".

Igauņu konsistorijas viedokļa uzvaru iezīmē karaļa 1691. g. 19. septembra raksts ģenerālsuperintendentam Fišeram.¹⁶ Karalis esot uzzinājis, ka igauņu valodā iespīestā Jaunā derība ļoti atšķirītos no Lutera versijas. 1689. g. 7. janvārī karalis jau devis rīkojumu, ka šīs bībeles iespīšana līdz turpmākam jāaptur un jāieceļ Igaunijas un Vidzemes konsistorijas deputāti, kas ir mācīti un prot valodas, lai pārbaudītu tulkojumu. Nav dzirdēts, ka tas būtu izdarīts, un pretēji karaļa rīkojumam darbs ir iespīests. Tādēļ karalis pavēl apturēt igauņu bībeles tulkojuma izdalīšanu. Līdz šim izdalītie eksemplāri ir jāatprasa. Karalis pavēl ziņot, cik pavisam eksemplāru ir iespīests.

Varam iedomāties Fišera noskaņojumu, kad viņš saņēma šo karaļa vēstuli, un to spilgti pauž viņa 1691. g. 15. oktobra atbilde.¹⁷

Atbildes rakstā Fišers vispirms "ar izmisumu" (*Bestürzung*) konstatē karalim ziņoto, ka pretēji karaļa 1689. g. 7. janvāra rīkojumam neiespīest Jauno derību igauņu valodā tas tomēr esot darīts. Karalis tagad uzdod apturēt iespīestās Jaunās derības izplatīšanu un jau izplatītos eksemplārus atprasīt. Sakarā ar to Fišers padevīgi ziņo, ka viņam uzticētajā bīskapijā dievkalpojumi notiek trijās valodās — latviešu, Tērbatas igauņu un Rēveles igauņu. Tādēļ bībele ir vajadzīga visās šajās trijās valodās.

Kad karalis 1682. gadā uzdevis Fišeram tulkot bībeli, viņš tūlīt sācis šo darbu. Dievs darbu svētījis, un latviešu bībeli bijis

iespējams iespiest 1685. gadā un Tērbatas igauņu valodā 1686. gadā. Latviešu tulkojumu bija pārbaudījuši Vidzemes un Kurzemes teologi — valodas pratēji. Pa to laiku turpināta Vecās derības tulkošana abās valodās. 1685. gadā Fišers bijis pie karaļa Stokholmā un lūdzis atļauju tulkot bibliu Rēveles igauņu valodā. Karalim šis ierosinājums paticis, un viņš pavēlējis Rēveles biskapam, lai izrauga šim darbam dažus teologus. 1686. un 1687. gadā notikušas vairākas konferences, apspriežot Rēveles igauņu Jauno derību. Tur bijuši klāt ne vien Vidzemes un Igaunijas, bet arī Sāmsalas teologi, un visi labi sapratušies. Vienīgi kāds Rēveles prāvests Antonijs Heidrichs gribējis darbu kavēt. Vispirms viņš sācis burtu kaŗu, jo gribējis igauņiski rakstīt nevis pēc somu valodas parauga, no kuŗas igauņu valoda ir cēlusies, bet pēc vācu parauga. Pēc Heidricha uzskata, igauņu valodai vajadzēja veidoties pēc vācu valodas, un “zemniekiem būtu no viņa jānācās sava tēvu valoda”. Kad Heidrichs ar šo absurdu nav guvis panākumus, viņš uzbrucis Jaunās derības tulkojumam tādēļ, ka tas pārāk atšķīroties no Lutera tulkojuma.

Fišers turpina: “Nebūt nenoliedzu, ka Lutera, lai runātu tīrā vācu valodā, vairākkārt ir atkāpies no pamatteksta. Tādēļ arī, lai runātu tīru igauņu valodu, ir bijis vairākkārt jāatkāpjas no Lutera [tulkojuma] un jāvadās no pamatvalodas. Ja ar to radušies kļūdaini ieskati, tad mani ienaidnieki ir mani nelaiņi un nepierādīti apvainojuši.”

Pēc Fišera domām, ja igauņu bībeles tulkotāji būtu turējušies pie vācu valodas, tad gan tulkojumā būtu radusies nepareiza jēga. Arī zviedru un somu tulkojums vietām atšķīras no Lutera tulkojuma.

Lai nodibinātu mieru, karalis 1689. g. 7. janvārī esot atzinis, ka Rēveles igauņu Jaunā derība nav jāiespiež, kamēr nebūs panākta vienošanās. Šāda vienošanās būtu panākta, ja Igaunijas bīskaps būtu sūtījis pārstāvjus uz Tērbatā sasaukto konferenci. Rēveles igauņu Jaunā derība nav iespiesta, bet Tērbatas igauņu Jaunā derība iespiesta jau trīs gadus pirms minētajām domstarpībām ar Heidrichu. Tādēļ Fišers domā, ka karaļa aizliegums neattiecas uz Tērbatas igauņu Jauno derību. Ja karalis tomēr attiecinātu aizliegumu arī uz šo tulkojumu, tad Fišers lūdz, lai reizē ar Rēveles tulkojuma pārbaudi pārbaudītu arī Tērbatas tulkojumu. Viņš ziņo, ka Tērbatas igauņu valodā Jaunā derība ir iespiesta 500 eksemplāros, un gaida karaļa turpmāko rīkojumu.

REIZĒ AR IGAUŅU BĪBELI APTUR ARĪ
LATVIEŠU BĪBELES IZPLATĪŠANU

Karalis savu Fišeram rakstīto 1691. g. 19. septembra rakstu, ka jāaptur igauņu bībeles iespiešana un izplatīšana un jāatprasa jau izdalītie eksemplāri, bija nosūtījis uz Rīgu arī gubernātoram Ēricham Knutsonam Sōpam (*Soop*).¹⁸ Pēdējais tūlīt sāka enerģiski rīkoties. Vispirms viņš uzaicināja ierasties Rīgas pili karalisko grāmatiespiedēju Johanu Georgu Vilkenu, lai viņu nopratinātu. Liekas, ka Fišers 15. oktobrī, kad viņš rakstīja karalim, par šo pratināšanu nekā nezināja. Pratinājuma rezultāti ir protokolēti.¹⁹

Vilkenam jautāja par Jaunās derības igauņu versiju: 1) kad tā iespiesta, 2) cik eksemplāros iespiesta, 3) cik eksemplāri pārdo ti, 4) cik eksemplāri vēl krājumā un 5) kur krājumā esošie eksemplāri atrodas.

Vilkens atbildēja, ka 1) iespiešana sāka pirms septiņiem gadiem un gada laikā pabeigta. Viņš atnesīšot titullapu, pēc kuŗas to var redzēt. Igauņu Jaunā derība bijusi pirmā versija, kas vispār iespiesta. 2) Pavisam iespiesti 500 eksemplāri. 3) Pusi no iespiestā pēc ģenerālsuperintendenta pieprasījuma ir saņēmis sekretārs Rēgers. Pats Vilkens neko neesot pārdevis, nedz tieši izsniedzis, un puse iespiesto eksemplāru vēl pie viņa glabājoties. Kam Rēgers saņemtos eksemplārus pārdevis vai izsniedzis, viņam neesot zināms. 4) Pie viņa apmēram puse eksemplāru vēl būšot, un 5) viņš tos pārskaitīšot un ziņošot.

Tālākie izteicieni protokolēti šādi. Latviešu bībele vēl neesot gatava. Metiens esot 1500 eksemplāru, un tiekot vēl strādāts gar apokrifu grāmatām, tā ka viss darbs kādās trijās nedēļās varētu būt gatavs. No latviešu Jaunās derības bez tam vēl iespiesti 50 eksemplāri, kas izdoti atsevišķi jau 1689. gadā. Tie izdalīti skolām, kamēr visa latviešu bībele nāktu gatava, kuŗa maksātu 3 vecdālderus eksemplārā.

Pēc tam protokolā atzīmēts: "Viņam [Vilkenam] neatļāva vairs turpmāk izsniegt nevienu eksemplāru, bet pie viņa esošos eksemplārus lika tur arī atstāt, līdz saņemtu citādu rīkojumu. Ar to viņu atlaida."

Šis protokolā minētais aizliegums ārkārtīgi neskaidri formulēts — nebija skaidri pateikts, vai tas attiecas tikai uz igauņu Jauno derību, vai arī uz latviešu bībeli. Turpmākie notikumi liecina, ka aizliegumu attiecināja arī uz latviešu bībeli.

1691. g. 19. oktobrī Vilkens atnesa igauņu Jaunās derības titullapu, kas iespiesta 1686. gadā, un ziņoja, ka superintendents savā laikā pieprasījis 350 eksemplārus. Saskaņā ar karaļa reskriptu tad Sōps Vilkenam noteica, ka igauņu Jaunā derība līdz turpmākam nav izsniedzama un jau izsniegtie eksemplāri pieprasāmi atpakaļ.²⁰ Par pratināšanas rezultātu Sōps ziņoja karalim tai pašā dienā — 19. oktobrī.²¹

Pēc karaļa rīkojuma viņš pūlējies noskaidrot, cik eksemplāru Jaunās derības ir iespiests, un šai nolūkā ataicinājis iespiedēju. Tas saskaņā ar protokolu ziņojis, ka iespiests 500 eksemplāru un 350 eksemplāru ir paņēmis ģenerālsuperintendents. Pēc sekretāra Rēģera paskaidrojuma, iespiestā Jaunā derība gan neesot igauņu valodā, bet valodā, ko lieto Tērbatas rajonā. Tā ļoti atšķīroties no Igaunijā parastās valodas. Citur Igaunijā vajagot citu versiju. Tāda gan arī esot gatava, bet par to apspriežas Igaunijas garīdznieki. Izdalītie eksemplāri ir nodoti baznīcām un skolām, un par to karalim ziņos ģenerālsuperintendents. Sōps turpina: “Esmu kā iespiedējam, tā minētam sekretāram noteicis, ka viņi nedrīkst nevienu eksemplāru vairs izsniegt, un arī ģenerālsuperintendentam saskaņā ar pielikumu uzdevis izdalītos eksemplārus atkal ievākt. Bez tam Tērbatas apriņķī pūlēšos, lietojot iespējamus līdzekļus, dabūt rokā tur izplatītos eksemplārus...”

Kā redzams, Sōps karalim neziņo, ka viņš ne vien bija aizliedzis iespiedējam Vilkenam izsniegt igauņu Jauno derību, bet 13. oktobrī aizliegumu attiecinājis arī uz latviešu bībeli.²² Šai sakarā nav svarīgi, ka visa šī izdevuma apķīlāšana balstījās uz pārpratumu. Igauņu konsistorijā nemaz nebija iebildumu pret Tērbatas igauņu Jauno derību, bet gan pret vēl neiespiesto Jaunās derības tulkojumu Rēveles igauņu valodā. Karalim Kārlim XI visa šī lieta bija un palika neskaidra, un tā var izskaidrot, ka viņš savā laikā bija noteicis, ka Fišera un Gerta diecēze ir neatkarīgas viena no otras, bet tagad pats abas sajauca. Sekretārs Rēģers ļoti drastiskā veidā mēģināja situāciju glābt, paskaidrojot, ka Tērbatas igauņu valoda nemaz nav igauņu valoda!²³ Nelaimīgā kārtā ar to, ka Tērbatas igauņu Jaunā derība bija iespiesta Rīgā tai pašā spiestuvē, kur iespieda arī latviešu bībeli, aizliegumu izplatīt igauņu Jauno derību attiecināja arī uz latviešu bībeli, kas gan vēl nebija pabeigta.

Ir jāšaubās, vai Sōps apzinīgi attiecināja aizliegumu uz latviešu bībeli, zinot, ka visi Fišera vadībā tulkotie izdevumi atšķiras no

Lutera tulkojuma, un baidoties, ka zviedru labā slava par viņu tīro mācību vācu akadēmiķu acīs mazināsies, kā to izteicis Vestlings.²⁴ Drīzāk liekas, ka aizliegums izplatīt latviešu bībeli bija radies paviršības dēļ. Šis aizliegums bija izteikts un ierakstīts protokolā tūlīt pēc Vilkena ziņojuma par latviešu bībeles iespiešanas gaitu, un tādēļ to viegli bija attiecināt uz latviešu bībeli, kaut tas būtu bijis domāts tikai par igauņu Jauno derību. Tikai tā var izskaidrot, ka savā ziņojumā karalim Sōps gluži neko nesaka par to, ka arī latviešu bībeles izplatīšana ir aizliegta.

FIŠERA JAUNIE KONFLIKTI AR KARALI

Kā redzējām, Fišera attieksmes ar karali bija kļuvušas stipri vēsas. Kamēr agrāk, kad Fišers bija uzņēmis superintendenta amatu, un arī astoņdesmito gadu sākumā, karalis izpildīja katru viņa vēlēšanos, tagad — astoņdesmito gadu otrā pusē — Fišers vairs nevarēja panākt, lai karalis vispār viņa viedoklī iedziļinātos, nemaz nerunājot par pretimnākšanu. Kad 1693. gadā pēc karaļa rīkojuma Upsalas universitāte Fišeram piešķīra doktora gradu, tas vairāk bija tradicionāls karaļa žests nekā labvēlības izteikšana. Jāatzīmē, ka šis gadījums ir vienīgais, kur Fišera vārds ir pieminēts Kārļa XI personīgi rakstītajā dienasgrāmatā. Fišers tur minēts starp pārējiem doktoriem, kam toreiz piešķīra gradu, un, kā parasts, Kārļa XI pašrocīgajā rakstā starp citu arī Fišera vārds pamatīgi sakropļots par *Jahan Fisiker*.²⁵

Fišera konflikts ar karali kļūva neatrisināms, kad 1690. gadā Zviedrijas 1686. gada baznīcas likumu attiecināja arī uz Lielvidzemi. Pret šo "Gleichschaltung" nostājās ne vien bruņniecība, kuŗai sakarā ar redukciju jau bija savas domstarpības ar karali, bet arī baznīcas iestādes un katrā ziņā pats Fišers. Bruņniecība bija pret zviedru baznīcas likumu tādēļ, ka tajā saskatīja savu privilēģiju jaunu aizkārumu. Virskonsistorija bija pret zviedru likumu tādēļ, ka ar šo likumu bija paredzēta arī virskonsistorijas pārorganizēšana no *Consistorium mixtum* par *Consistorium purum* — t.i., laicīgos konsistorijas locekļus atstādināja no amata. Fišera iebildumiem bija vēl personiskas dabas raksturs, jo karalis viņam pavēlēja no Rīgas pārcelties uz Tērbatu, kur bija paredzēts pārorganizētās konsistorijas sēdeklis.

Fišera centieni, ja ne novērst, tad vismaz aizkavēt zviedru baznīcas likuma attiecināšanu uz viņa diecēzi nedeļa nekādus panākumu-

kumus. Ar ģenerālgubernātora Hastfera enerģisko rīcību jauno konsistoriju Tērbatā nodibināja, un tajā bez Fišera bija atjaunotās Tērbatas universitātes teoloģijas profesori: Olavs Mūbergs, Kristīns Jernfelds un Gabriels Skrage. Ar šiem zviedru kollēģām vācietis Fišers tomēr nepagalam nevarēja satikt, un tā konflikts auga augumā.

Šādā situācijā Fišers nolēma doties personīgi pie karaļa, iesniegumā viņam paskaidrojot savas domas par Lielvidzemes baznīcas pārkārtojumiem.²⁶ Tā bija septītā reize divdesmit viena gada laikā viņa amatā, kad viņš ieradās pie karaļa audiencē personīgi. Sava iesnieguma ievadā Fišers to sevišķi uzsvēra, laikam cerot, ka septiņi un trīs reizes septiņi ir laimīgi skaitļi.

Kā daudzi Fišera iesniegumi, arī viņa plašais memoriāls par ierosinājumiem baznīcas reformas lietās ir bez datuma, bet tas attiecināms uz 1694. gadu. Viņa iesniegums aptver piecus jautājumus — par konsistoriju, baznīcu saimniecību, bībeles tulkojumiem, baznīcu un skolu ēkām un skolu un skolotāju uzturēšanu. Par konsistoriju Fišera ierosinājumā ir teikts, ka no esošām septiņām apakškonsistorijām būtu jāpatur trīs, kas darbotos katra sava prāvesta vadībā. Virskonsistorijas locekļiem, pēc Fišera projekta, vajadzētu sanākt ik nedēļas Tērbatā un Rīgā, bet svarīgie jautājumi izlemjami februārī Tērbatā un jūnijā Rīgā. Tālākie Fišera ierosinājumi bija domāti, lai novērstu pastāvīgos konfliktus starp laicīgo un garīgo jurisdikciju.

Par baznīcas saimniecību Fišeram ir iebildumi, ka ekonomijas vietnieks to turpmāk kārtos, nesazinoties ar ģenerālsuperintendentu un virskonsistoriju. Tāpat Fišeram ir iebildumi, ka skolu un baznīcu ēku celšanai paredzētās lielās summas izlietos, nesazinoties ar baznīcas pārvaldes iestādēm. Attieksmē uz skolām Fišers izsaka pārmetumus, ka tikai retās vietās skolotāji ir nodrošināti ar zemes piešķirumu.

Karalis šo Fišera iesniegumu nodeva Hastfera atsauksmei (1694. g. 16. jūlijā). Pēdējais ar pilnu krūti aizstāvēja zviedru baznīcas likuma attiecināšanu uz Lielvidzemi. Fišera iebildumus pret ekonomijas vietnieku nodeva pēdējā (Michaela Strokirka) atsauksmei. Strokirks kā labāko aizstāvēšanās līdzekli izraudzījās uzbrukumus, minot virkni gadījumu, kur, pēc viņa domām, Fišers rīkojies nepareizi un pārkāpis savu kompetenci. Vainagu saviem pārmetumiem Strokirks uzliek, pieprasot, lai Fišeru atstādina no

amata un soda ar 2000 dālderiem sudraba naudā par nepareizu ziņu sniegšanu karalim.

Kā varēja sagaidīt, karalis akceptēja Hastfera viedokli. Fišeram karalis pavēlēja tūlīt posties mājup un doties uz Tērbatu. Iespējams, ka pēc šīs neveiksmes Fišeram radās pirmās domas par Latvijas atstāšanu. Piecus gadus vēlāk viņš tās realizēja. Fišers simpatizēja pietismam — jaunam virzienam Vācijas luteriskajā baznīcā (sīkāk par to sk. 6. nodaļā). Šo virzienu zviedru administrācija uzskatīja par sektantismu un bargi apkaņoja. Iespējams, ka pietistu vajāšana bija galvenais iemesls, kādēļ Fišers Latviju atstāja. Varbūt izšķiršanos atstāt Latviju paātrināja arī viņa sievas Rozīnas Elizabetes nāve 1696. gadā. 1699. gadā Fišers, formāli neatsakoties no Vidzemes ģenerālsuperintendenta amata, aizbrauca uz Vāciju — vispirms uz Lībeku, tad Halli un beidzot uz Magdeburgu, kur 1701. gadā viņu iecēla par superintendentu. Viņš nomira 1705. gadā.

BĪBELES JAUTĀJUMA ATRISINĀJUMS 1694. GADA

APSPRIEDĒ AR KARALI

Iepriekš redzējām, ka viens no pieciem jautājumiem, ko savā 1694. gada memoriālā Fišers iesniedza karalim, bija arī problēma attieksmē uz bībeli. Bija noskaidrojami divi galvenie jautājumi — pirmkārt par bībeles publicēšanas izdevumu nolēsumu un otrkārt par bībeles izplatīšanas aizlieguma atcelšanu. Pirmo jautājumu aplūkosim atsevišķi, šai apakšnodaļā pievērsoties otrajam jautājumam.

Kā redzējām, latviešu bībeles un Tērbatas igauņu Jaunās derības izplatīšanas aizliegums bija radies aiz pārpratuma. To klaji pateikt nebūtu bijis diplomātiski, jo karalis varēja iecirsties un aizliegumu neatcelt. Tādēļ Fišers izvēlējās aplinku ceļu, vispirms atkal jau kuņģi apcerot bībeles tulkošanas vēsturi un tad nākot ar negaidītu ierosinājumu latviešu bībeli izdalīt par velti. Ar ģenerālgubernatora Hastfera atbalstu šai taktikai bija panākumi.

Fišera iesniegums par bībeli ir viņa 1694. gada memoriāla otrā daļā: ²⁷ "Jūsu karalisko majestāti esmu jau agrāk vairākkārt padevīgi informējis par nevācu draudžu postu, kas dzīvoja bez bībeles un kam tādēļ nebija īstenas Dieva atziņas, kādu dod rakstītais Dieva vārds. Kā katrs mācītājs pratis, viņš tulkojis, ko iedomājas par Dieva vārdu, bieži vien par Dieva vārdu uzdodot, kas

nedz izteiksmes, nedz jēdzienu ziņā neatbilda Svētajam garam. Tādēļ Dieva atzišanās nebija progresa un ticībā drošības. Lai šo postu novērstu, Jūsu karaliskā majestāte gan jau 1682. gadā ir devusi svētīgo rīkojumu, ka bībele jātulko nevācu valodās. Ar Dieva žēlastību tad arī paveikts, ka latviešu bībele — kā Vecā, tā Jaunā derība — kā arī Jaunā derība Tērbatas igauņu valodā labu laiku ir gatavas un iespēstas.

Tulkojums Rēveles igauņu valodā turpretim ir novilcinājies, jo radās daudz kavēkļu. Ja nu, žēlīgais karali, nevācu draudzēm pēc bībeles svētā Dieva vārda ir bijušas ilgas, un darbs ar Dieva žēlastību tiktālu attīstījies, ka viņu ilgas var apmierināt, turklāt pret latviešu bibeli nekad nav bijuši iebildumi, un Kurzemē ir dzirdēts, ja ar latviešu bibeli ilgi vilcināsies, viņi to liks iespēst un izdot, jo strādājuši ir kā Kurzemes, tā Vidzemes teologi, tad izlūdzos Jūsu karaliskās majestātes pavēli šādos jautājumos:

1) Vai Jūsu karaliskajai majestātei nepatiktos latviešu bibeli aiz Dieva svētītas karaliskās laipnības Jūsu karaliskajai majestātei par mūžīgu slavu nākotnē atdāvināt un izdalīt, jo maz ir to, kas bibeli spēj nopirkt — vairums ir nabadzīgi?

2) Vai Jūsu karaliskajai majestātei nepatiktos Rēveles igauņu bībeles jautājumā sasaukt jaunu konferenci, kurā piedalītos teoloģijas profesori un valodas pratēji Igaunijā un Vidzemē? Šī konference tad no jauna pārlūkotu agrāko darbu, lai to ar Jūsu karaliskās majestātes žēlīgo akceptu varētu iespēst.”

Karalis arī šo iesniegumu bija nodevis atsauksmei ģenerālgubernātoram Hastferam (1694. g. 16. jūlijā), kas tad 17. septembrī izteicās: ²⁸

“Nevācu bībele. Ar Jūsu karaliskās majestātes augsto labvēlību un ģenerālsuperintendenta slavējamo čaklumu un atbalstu sagatavotā bībeles versija latviešu valodā un tās iespēšana ir īstēni kristīgs un nabaga draudzēm ļoti derīgs darbs. Tādēļ nevaru citādi, kā tās publicēšanu un izdošanu atzīt par ļoti vajadzīgu un derīgu. Tā jāpublicē iespējami ātri, lai latviešu draudzēm ilgāk neatrautu krāšņo labumu, ko var cerēt gūt, bibeli lietojot. Šai ziņā neredzu nekādus grūtumus, jo par versijas pareizumu nevaram šaubīties, tādēļ ka gar to strādājuši Vidzemes un Kurzemes ortodoksie teologi, abu [sic!] valodu pratēji.

Ja nu šis Dieva svētītais darbs ar Jūsu majestātes augsto labvēlību [*Munifizenz*, modernā valodā: *Freigiebigkeit*] ir pabeigts, tad Jūsu karaliskās majestātes augsti slavējamo centību vairo Die-

va godu vēl vairāk izcels un darīs krāšņāku, ja zināmu eksemplāru skaitu nodos nabadzīgajiem, sevišķi katrai baznīcai un katrai skolai vienu eksemplāru bez atlīdzības. Acīm redzamās nabadzības dēļ viņi nevar par to samaksāt, un vēlāk tas paliks baznīcas un skolas inventārā.

Vai kādus eksemplārus piešķirt Kurzemes mācītājiem, sevišķi tiem, kas darbā strādājuši līdz, un kā pārdot pārējos eksemplārus, tas paklausīgi atstāts Jūsu karaliskās majestātes žēligai izlemšanai.

2) Tā kā igauņu versija ne mazāk derīga un vajadzīga kā latviešu versija, bet nav sasniegusi pilnīgu pareizumu līdzšinējo domstarpību (*contradictionem ob dialectus varietatem*) dēļ, tad ieteiktais līdzeklis katrā ziņā jāatzīst par derīgu. Proti, jāsasauca jauna konference, kur piedalītos kā teoloģijas profesori, tā abu provinču valodu pratēji. Šī konference pārlūkotu iepriekšējo darbu, ievērojot atšķirības dialektos, un ar Jūsu karaliskās majestātes akceptu tad to iespiestu, atzīmējot atšķirības valodā.”

Karaliskā rezolūcija uz iepriekš minēto Fišera iesniegumu sekoja 1694. g. 30. septembrī, un attieksmē uz bībeli tā bija šāda: ²⁹

“Par nevācu bībeli. 1) Lai latviešu bībeli varētu publicēt, karaliskā majestāte atzīst par vajadzīgu, lai Vidzemes un Kurzemes mācītāji, kas strādājuši gar šīs bībeles latvisko versiju, dod reversālu, ka viņi stāv un atbild par to, ka versija visādā ziņā ir pareiza un tajā nav atrodamas nekādas piedauzības. Kad tāds apliecinājums un reversāls ienāks, karaliskā majestāte dos rīkojumu par šīs latviešu bībeles izdalīšanu baznīcām un skolām, kas tad tur paliks inventārā. Par Kurzemes mācītājiem, kas pūlējušies ar sastādīšanu (*afsättiande*), kā arī citiem nabadzīgajiem [sic!], kas nespēj vienu eksemplāru nopirkt, bet kas tomēr nevarētu bez tā iztikt — karaļa majestātes žēligā griba ir, lai ģenerālsuperintendents sastāda sarakstu un iesniedz ģenerālgubernātoram. [Tajā ierakstāmas] baznīcas un skolas Vidzemē, kā arī Kurzemes mācītāji un citas personas, kam minētā latviešu bībele būtu jāpiešķir un tās eksemplārs jādabū. Kad šāds saraksts ienāks, karaliskā majestāte pēc tam dos tālāku rīkojumu par bībeles izdalīšanu.

2) Par igauņu bībeli karaliskā majestāte akceptē ģenerālsuperintendenta priekšlikumu, proti, ka jāsasauca jauna konference, kurā piedalītos teoloģijas profesori, kā arī tie Igaunijas un Lielvidzemes mācītāji, kas vislabāk prot igauņu valodu. Tiem tad jāpārskata un jāpārbauda iepriekšējais darbs, un, kad tas būs pārlūkots

un atzīts par pareizu, karaliskā majestāte dos rīkojumu par zināmiem līdzekļiem iespiešanai.”

Jānožēlo, ka līdz šim nav izdevies atrast karaļa pieprasīto sarakstu par teologiem, kas palīdzējuši pārbaudīt latviešu bībeles tulkojumu. Šis saraksts bez šaubām pavērtu tālāku ieskatu latviešu bībeles tulkošanas vēsturē. Tā kā ir zināms, ka latviešu biblii izsniedza par velti baznīcām, kur saskaņā ar karaļa rīkojumu grāmatu ierakstīja inventārā, tad nevar šaubīties, ka Fišers viņam pieprasīto sarakstu būs iesniedzis. Ar to tad pēdējais šķērslis latviešu bībeles izdošanai bija pārvarēts, un bībele beidzot nonāca ne vien baznīcās, bet arī tautas rokās.

Bībelei Rēveles igauņu valodā liktenis totiesu nebija labvēlīgs. Tā varēja iznākt tikai pēc Lielā ziemeļu kara, jau krievu laikos, 1739. gadā, kad kaislības bija norimušas.

¹ J. F. v. Recke & K. E. Napiersky, *op. cit.* IV (Mitau 1832), 436. lpp. Par to, ka Adrians Virgins tulkojis Jauno derību dienvidigauņu dialektā, sk.: Greta Wieselgren, *B. G. Forselius...*, 23. lpp., un: H. Salu, “Förbjuden estnisk litteratur under svensktiden”, *Svio-Estonica X* (Lund 1951), 185. lpp. Turpretim Vestrens-Dolls (A. Westrén-Doll, “Die schwedische Zeit in Estland und Livland”, *Baltische Kirchengeschichte*, Göttingen 1956 — 107. lpp.) min, ka daļu Jaunās derības dienvidigauņu valodā esot tulkojis mēri mirušais Johans Gutslefs. Adrianam Virginam viņš piedēvē tikai 1695. gadā izdoto publikāciju *Haus- und Kirchenbuch*.

Kā redzams, arī attieksmē uz igauņu bībeles tulkošanas vēsturi līdzšīnējā literatūrā valda tikpat liela neskaidrība kā attieksmē uz latviešu bībeles tulkojuma vēsturi.

² RA, Riksregistraturet 9. 12. 1686 — 111. fol.

³ Greta Wieselgren, *B. G. Forselius...*, 3. lpp.

⁴ RA, Riksregistraturet 18. 8. 1688 — 760. fol.

⁵ “... Såsom nu det ena Stifftet ej bör skeep något ingreep af det andra, uthan hwart sitt wäsende särskilt för sigh hafwa under sin egen förman...”

⁶ RA, Bibliographica. Böcker. Bibeln; odat. — 1705. Pavisam citus ziemeļigauņu bībeles tulkotājus, nekā šai dokumentā Fišers, min Vestrens-Dolls (A. Westrén-Doll, *op. cit.*, 107. lpp.). Jauno derību esot pārtulkojis Heinrichs Gēzekens (Göseken) un Kristofers Blūms. Cenšanās ieceltais prāvests Heidrichs šo tulkojumu esot atzinis par nederīgu. Kāds šim apgalvojumam pamats, rakstā nav minēts. Vestrena-Dolla teiktais (*op. cit.*, 108. lpp.) par Fišera lomu igauņu bībeles tulkošanā galvenajos jautājumos nesaskan ar mūsu darbā minētajiem avotiem. Vēl skaidrojams, kāda loma Ziemeļigauņijas bībeles tulkošanā bija Adrianam Virginam (sk. 13. vēri).

Karalim adresētās Fišera 1688. g. 20. oktobra vēstules dati gluži nesaskan ar Rēģera nolēsumā (Latvijas valsts arhīvā) minēto. Pēc šī nolēsuma, par uzturu 12 mācītājiem no Tērbatas un Sāmsalas, sešas nedēļas apspriežot igauņu bībeles tulkojumu 1686. gada augustā un septembrī, maksāts kopā

180 vecdāledeju. 1687. gada februāra sanāksme Rēgera nolēsumā nav minēta, bet tā notikusi Igaunijā no janvāra līdz martam. Dalībnieki minēti igauņu bībeles 1715. gada tulkojuma priekšvārdos.

⁷ RA, Riksregistraturet 7. 1. 1689 — 53. fol.

⁸ *Ibid.*, 54. fol.

⁹ *Ibid.* 7. 5. 1689 — 266. un sek. fol. 15. pielikums.

¹⁰ RA, Liv. II, 143 — Fišers karalim 23. 1. 1689. 16. pielikums.

¹¹ RA, Liv. II, 143.

¹² "... Lutheri Versio, da Sie vom Grund Texte abgehen, dergestalt vorbey gegangen, daß nicht nur die discrepante stellen nicht in margine notiret, sondern Sie, wie Sie nach dem Grundt Texte, so nahe man demselben immer kommen können vertiret, ohne eintzige Beati Lutheri version nach gegebener Anmerkungen vielmehr gar beständig zum Texte gemachet worden ..."

¹³ H. Salu, *op. cit.*, 185. lpp. Salu kļūdās, abus šos pārmetumus apvienojot un rakstot, ka Pāvila 1. vēstulē korintiešiem 7. nodaļas 39. pantā vārds "bezdievība" tulkots ar *Iummala wallatus*. Minētajā pantā vārda "bezdievība" nemaz nav.

¹⁴ Vēstules citātu sk.: Greta Wieselgren, *B. G. Forselius ...*, 58. lpp.

¹⁵ Fišera 1687. g. 29. augusta vēstule konsistorijai Igaunijas valsts arhīvā citēta G. Viselgrenas darbā (*B. G. Forselius ...*, 15. lpp.).

¹⁶ RA, Riksregistraturet 19. 9. 1691: 1004 — 1005. fol.

¹⁷ RA, Liv. II, 143 — Fišers karalim 1691. g. 15. oktobrī. 17. pielikums.

¹⁸ RA, Riksregistraturet 19. 9. 1691 — 1008. fol.

¹⁹ RA, Bibliographica. Böcker. Bibeln; odat. — 1705 "Ex Protocollo Cancellariae Rigieae Arcis Rigensis d. 13 Octobr. 1691". 18. pielikums.

²⁰ *Ibid.*

²¹ RA, Liv. II, 119.

²² F. Westling, *op. cit.*, 86. lpp.

²³ Herberts Salu (*op. cit.*, 187. lpp.) raksta, ka, acīm redzot, Stokholmā nezināja, ka Igaunijā pastāvēja divas rakstu valodas. Fišers gan to bija līdz apnikumam karalim atkārtojis, bet kaut kā šis fakts nebija nonācis līdz karaļa apziņai.

²⁴ F. Westling, *op. cit.*, 86. lpp.

²⁵ S. Hildebrand, *op. cit.*, 258. lpp.

²⁶ Sikāk sk.: A. Isberg, *Livlands kyrkostyrelse ...*, 235. lpp.

²⁷ RA, Liv. II, 143. 19. pielikums.

²⁸ *Ibid.*; atsauksmes 13. lpp. 20. pielikums.

²⁹ RA, Riksregistraturet 30. 9. 1694: 354 — 356. fol. 21. pielikums.

5. nodaļa

CIK MAKSĀJA BĪBELES IZDOŠANA?

FIŠERA PRASĪBAS UN NOLĒSUMI PAR BĪBELES IZDOŠANU

Ģenerālsuperintendenta Fišera uzdevumā sekretārs Emanuels Rēgers sastādīja nolēsumu par bībeles tulkošanas un iespiešanas izdevumiem. Šis nolēsums, kā arī sarakste, kas par to radās, ir ļoti svarīgs avots, lai noskaidrotu, kā patiesībā norisinājās bībeles tulkošanas un iespiešanas darbi.

Nolēsumu Fišers iesniedza 1691. gada vidū karaliskajai kamer-kollēģijai Stokholmā. Pašrocīgi rakstītajā iesniegumā karalim 1691. gada 11. jūlijā (saņemšanas datums) Fišers saka: ¹ "1) Par to, ko esmu aizdevis bībeles un citiem darbiem, esmu iesniedzis karaliskajai kamerai nolēsumu, kuŗa to atzinusi par pareizu. Tādēļ visā padevībā lūdzu, lai Jūsu karaliskā majestāte dod rīkojumu šo naudu man izmaksāt. Naudu izlietošu turpmākiem karaliskajai majestātei derīgiem nolūkiem."

Karaļa tūlītējā atbildes rakstā (tai pašā dienā, kad saņemts Fišera iesniegums) bija noteikts, ka Fišeram viņa aizdotos līdzekļus, kuŗu summu [kā Fišers raksta] kamerkollēģija atzinusi par pareizu, var atmaksāt, ja vien lēses atzītu par pareizām. ²

Kamerkollēģija tomēr vēlējās, lai nolēsuma pārbaudi izdara persona, kam pazīstami lokālie apstākļi, tādēļ uzdeva par to rūpēties ģenerālgubernātoram Hastferam, kas tai laikā arī atradās Stokholmā. 1691. gada 16. jūlijā ģenerālgubernātors Hastfers nolēsumu līdz ar pievienotajiem dokumentiem nosūtīja uz Rīgu gubernātoram Sōpam. Sōps dokumentus savukārt 11. augustā nosūtīja kamerieram Paulam Strokirkam. ³ Pašu nolēsumu šīs grāmatas autoram neizdevās atrast, bet tas būs identisks ar sekretāra Rēģera 1692. gadā sastādīto nolēsumu, kas glabājas Rīgā. ⁴

Fišers, saprotams, bija neapmierināts ar to, ka viņam neizdevās tūlīt saņemt saskaņā ar nolēsumu pieprasīto atmaksu, jo nolēsums bija sastādīts ar atlikumu par labu Fišeram. Sakarā ar Fišera žēlošanos, ka nolēsums vēl nav pārbaudīts, 1691. gada 23. decembra rakstā Sōps uzdod Strokirkam pārbaudi pasteidzināt.

Pārbaudes aktu Strokirks parakstīja tikai 1692. gada 23. aprīlī. Sōps to nosūtīja uz Stokholmu karaliskajai kamerkollēģijai 29. jūlijā kopā ar Fišera paskaidrojumiem, jo pret vairākiem nolēsuma posteņiem Strokirkam bija iebildumi.⁵ Zviedrijas valsts finanču dzirnas bija lēnas, jo visiem izmaksājamo summu dokumentiem bija jāiziet caur sīku birokratisku sietu. Tas, ka Fišers vairākus gadus pēc kārtas samērā viegli bija dabūjis avansus izdevumu segšanai, izskaidrojams tā, ka karalis bija saīsinājis birokratisko ceļu, pavēlot attiecīgās summas izmaksāt. Tagad turpretim karaļa vārdi par nolēsumu pārbaudi iedarbināja birokratijas aparātu.

Tā tikai 1694. gada otrā pusē pēc Fišera neatlaidīgām pūlēm un, personīgi ierodoties Stokholmā, nolēsuma lieta pavisinājās uz priekšu. Nolēsums bija nonācis Zviedrijas kamerkollēģijas iestādē, t. s., kamertiesā.⁶ Kamerkollēģija bija modernai finanču ministrijai atbilstoša iestāde, bet kamertiesa izdarīja dokumentu revīziju. Vēlāk, ar 1693. gadu, kamertiesa kļuva patstāvīga iestāde, atbilstoša modernai valsts kontrolei. Ar 1696. gadu kamertiesai bija atsevišķs prezidents.

Kamertiesa savu atsauksmi par Fišera nolēsumu deva 1694. g. 27. septembrī. Tā lielā mērā atkārtoja to pašu, ko jau 1692. g. 23. aprīlī bija rakstījis Pauls Strokirks. Pirmais iebildums bija par Fišera nolēsumā minētajām saņemtām summām — 1500 vecdāldeņu viņš bija saņēmis ar Mengdena sodanaudu un 6000 vecdāldeņu ar licenču un arī redukcijas līdzekļiem Rīgā. Lai šo iebildumu saprastu, vajadzīgi daži paskaidrojumi par naudas iekārtu Vidzemē 17. gadsimtenī.

Galvenā nauda, kādā skaitīja tik lielas summas, ar kādām rīkojās Fišers bībeles izdošanā, bija vecdālderis (vāciski: *Reichstaler*, zviedriski: *Riksdaler*). Vecdāldeņu tomēr bija vairāk sugu, katra ar savu īpatu svārstīgu kursu. Vecdāldeři iedalījās divās lielās grupās — specija dāldeņos un Alberta dāldeņos. Rīgā 17. gadsimtenī bija apgrozībā 24 dažādu nosaukumu specija dāldeři un vienpadsmit nosaukumu Alberta dāldeři.⁷

Specija dāldeři visumā bija vērtīgāki par Alberta dāldeřiem, jo to svars bija lielāks (no 14 lotēm 1 grena līdz 14 lotēm 12 greniem un ar raudzi $7\frac{7}{8}$ līdz $8\frac{1}{4}$ gabala uz vienu Ņelnes mārku), salīdzinot ar Alberta dāldeřiem (kas svēra 13 lotes $2\frac{1}{4}$ grena līdz 14 lotēm 2 greniem un kam raudze bija $8^{1/12}$ līdz $8\frac{1}{2}$ uz vienu Ņelnes mārku). Minot kādu konkrētu piemēru — Lielā kadastra aplēšumos Burtnieku zemnieku kunga tiesa bija kopā novērtēta 255

Alberta dāldeři un 2 graši, bet, pārlēšot speciņa dāldeřos, iznāca 244 speciņa dāldeři un 76 $\frac{7}{8}$ graša.

Fišers no saņemtajiem 6000 vecdāldeřiem 4000 bija saņēmis speciņa dāldeřos un 2000 Alberta dāldeřos. Turpretim visas viņa izmaksas bija izdarītas Alberta dāldeřos.⁸ Starpību kamerkollēģija neaplēsa, bet, ja vadāmies no oficiālā Lielā kadastra aplēsuma par Burtniekiem, tad uzlēsums varēja būt ap 150 vecdāldeřu. Kad Fišeru šai jautājumā pratināja, viņš atzina par iespējamu, ka viņš saņēmis 4000 dāldeřu speciņa naudā un izdevis Alberta naudā. Tomēr viņš speciņa dāldeřus saņēmis mazos daļu maksājumos, un tas vien starpību starp speciņa dāldeřiem un Alberta dāldeřiem samazinot. Izdarot maksājumus, viņš nav pievērsis vēribu kursa starpībai un Alberta dāldeřu vietā izmaksājis speciņa dāldeřus. Līgumi viņam bijuši jāslēdz iepriekš un nauda jāaizņemas. Tādos gadījumos viņam bieži vien saņemtie Alberta dāldeři bijuši jāatmaksā speciņa dāldeřos, lai nerastos traucējumi veicamā darba gaitā. Tālāk Fišers aizrādīja, ka viņam bijuši ceļa izdevumi un cita rakstura izdevumi, kas nav uzņemti nolēsumā, un, to ņemot vērā, kursa starpība tiks kompensēta. Viņš arī pievienoja māklera apliecību, ka 1682., 1685. un 1686. gadā starpība starp speciņa un Alberta dāldeři bijusi 2 $\frac{1}{4}$, 2 $\frac{1}{2}$ un, augstākais, 3 $\frac{3}{4}$ procenta. Fišers vēl aizrādīja, ka vairumu izdevumu viņš līcis samaksāt ar zīmi licenšu kasei, un viņš nezinot, vai maksājumi izdarīti speciņa dāldeřos vai Alberta dāldeřos. Ja viņš šai lietā būtu kļūdījies, tad iemesls bijusi nezināšana, jo viņš naudas lietās neesot speciālists. Fišera paskaidrojums kamertiesā paziņoja karalim, atstājot pēdējā izšķiršanai, vai Fišeru atbrīvot no uzlēsuma. Uzsverot, ka Fišers nav paradis rīkoties ar naudu, kamertiesā tomēr zināmā mērā lika karalim saprast, ka šis uzlēsums nebūtu jāizdara.

Otro uzlēsumu kamertiesā izdarīja, neatzīstot Fišera nolēsumā ierakstīto posteni 150 vecdāldeřu apmērā par burtiem. Praksē esot parasts, ka burtus sagādā iespiedējs uz sava konta. Tādu pašu iemeslu dēļ kamertiesā neatzina izdotos 50 vecdāldeřus par dažādiem iespiešanai vajadzīgiem instrumentiem un materiāliem. Neatzina arī Fišera nolēsumā uzņemtos 600 vecdāldeřus par nama īri grāmatiespiedējam piecus gadus. Visur esot parasts, ka, maksājot pienācīgu atlīdzību grāmatiespiedējam, visi izdevumi, atskaitot vienīgi par papīru, esot viņam pašam jāsamaksā. Turklāt grāmatiespiedējs nav pieņemts tikai bībeles iespiešanai — viņš ieradies Vidzemē 1671. vai 1672. gadā, kad neviens vēl nav domājis par

bībeles iespiešanu. Ja Rīgas pilsētas grāmatiespiedējam ir piešķirts brīvs dzīvoklis, tad tas tāpēc, ka viņš par saviem līdzekļiem iespiež visu, kas pilsētai vajadzīgs, piemēram, statūtus, rīkojumus un tml. Turpretim šis grāmatiespiedējs, kas gan saucas karaliskais grāmatiespiedējs, pagājušajos piecos gados nevienu loksni nav iespiedis karaļa labā par velti, bet tikai pret atlīdzību. Kamertiesa arī atzīst, ka bībeļu iespiešanai tik ilga laika nemaz nevajadzēja. Grāmatiespiedējs lēsis $4\frac{1}{2}$ vecdāldeņa par loksni kā iespiedēja algu, kopā 1431 vecdāldeři. Ņemot vērā, ka citi grāmatiespiedēji, iespiežot 1500 eksemplāru lielu metienu, prasa tikai 8, augstākais, 9 vecdāldeņus par balli, var aplēst, ka iespiedējam pārmaksāts 730^{19/20} vecdāldeņa.

Ģenerālsuperintendents sakarā ar to paskaidrojis, ka, viņam uzņemoties amatu, tur neesot bijis nevienas skolas. Tā kā skolas bez skolasgrāmatām nevar iekārtot, un tā kā toreizējais pilsētas grāmatiespiedējs Besemesers par darbu prasījis pārāk augstu cenu, kādēļ trūcīgie nav varējuši grāmatas nopirkt, ģenerālsuperintendents ar paša līdzekļiem (apmēram 6000 vecdāldeņu apmērā) iekārtojais grāmatspiestuvi. Karalis viņam 1675. gadā izsniedzis privilēģiju spiestuvi ierīkot. Šo grāmatspiestuvi Fišers nodevis tagadējam karaliskajam grāmatiespiedējam Vilkenam, kuŗu nelaikis karaliskais padomnieks grāfs Tots izrakstījis no Ūelnes. Vilkens arī uzņēmis iespiest darbus par daudz lētāku cenu nekā Rīgā parasts, bet pielīdzis, ka viņam jādod materiāli, burti, instrumenti un jāmaksā nama īre, kuŗā viņš dzīvoja. Tāds nolīgums bijis attieksmē uz visām tām grāmatām, ko ģenerālsuperintendents izdevis par saviem līdzekļiem kopš spiestuves ierīkošanas, un tāds arī bijis nolīgums par bībeles iespiešanu. Esot jāievēro, ka tagadējam Rīgas grāmatiespiedējam Melleram (*Möller*) nav vajadzīgo piedzīvojumu un zināšanu, lai tik lielu darbu iesāktu, kur nu vēl pabeigtu. Fišers vēlreiz aizrāda, ka Vilkens nav ataicināts uz Rīgu tikai bībeles iespiešanai, bet spiestuve ir nepieciešama skolām. Par bībeles iespiešanu Fišers vēl piezīmē, ka šis darbs prasa rūpīgu pārbaudi un ka personas, kas tulkojumu pārbaudījušas un apstiprinājušas, dzīvo gan Kurzemē, gan Vidzemē, un katrreiz ir jāataicina uz Rīgu. Savu pārējo amatu dēļ šīs personas nevarēja ierasties tad, kad tas būtu vēlams, un tā reizēm viens vai vairāk mēneši pavadīti bezdarbībā. Pēc tā var spriest, kādēļ bībeles iespiešana ilga piecus gadus. Starplaikā grāmatiespiedējam bija jāuztur pieņemtie ļaudis, kādēļ Fišers domā, ka aplēstā nama īre būtu jāmaksā.

Par grāmatiespiedējam izmaksāto algu — 4½ vecdālderu par loksni — Fišers uzsvēra, ka viņš esot uzrādījis attiecīgo kvīti. Šādu algu grāmatiespiedējs esot pilnīgi nopelnījis, jo dzīve Rīgā ir dārga, un, tā kā Rīga ir nomalē, ir grūti sarunāt zeļļus, kas ar mieru uz Rīgu nākt. Tādēļ zeļļiem jāmaksā vairāk. Fišers vēl piezīmēja, ka paša apgādā izdotie psalmi viņam izmaksājuši 7½ vecdālderu par loksni, tādēļ 4½ vecdālderu par bibli — svešā valodā, lielā formātā un ar daudzām marginālijām — ir uzskatāmi par lētu cenu. Vācijā, kur iespiešana maksā mazāk, par loksni būtu jāmaksā vismaz 1½ vecdālderu un bez tam par katriem simt eksemplāriem vēl viens guldenis. Tur tad bībele 1500 eksemplāros būtu izmaksājusi 6½ vecdālderu par loksni.

Kamertiesa, noklausījusies šos Fišera paskaidrojumus, atzina, ka tie ir nepierādīti apgalvojumi, un nolēma ataicināt Stokholmas grāmatvedi un grāmatiespiedēju Burhardu. Burhardam jautāja, cik tāds darbs varētu maksāt, ja viņam dotu burtus, instrumentus un materiālus, kā arī maksātu viņa mājas īri, un, ja iespiešana nevarētu notikt raiti, bet cenzēšanas un korrektūru dēļ ieilgtu līdz pieciem gadiem.

Burharda atbilde bija, ka tik ilgstošu darbu viņš nevarētu uzņemt, ja viņam bez minētā vēl nemaksātu 4 vecdālderus par loksni, ja metiens būtu 1000 eksemplāru. Par 1500 eksemplāru lielu metienu viņš prasītu 6 vecdālderus par loksni. Pēc šīs ekspertīzes kamertiesa atzina, ka ģenerālsuperintendentam šai lietā nevar uzlēsumu izdarīt, sevišķi, ņemot vērā, ka karalis 1675. un 1685. gadā ir piešķīris grāmatspiestuves privilēģiju, saskaņā ar ko Fišers ir noslēdzis līgumu.

Treškārt kamertiesa pārbaudīja ar tulkošanu saistītos izdevumus. Šie izdevumi kopā bija 170½ vecdālderu. Bez tam par patēriņu konferencē Kurzemē bija izdoti 105 vecdālderu, par 12 personu patēriņu sešās nedēļās 1686. gadā Fišera Liepmuižā (*Lindenhof*) 180 vecdālderu un par 1688. gada konferences patēriņu četrās nedēļās 150 vecdālderu. Kamertiesa domā, ka tik ilgs laiks bībeles tulkošanai igauņu un latviešu valodā nebija vajadzīgs, un nebija arī jāpatērē tik daudz darba pārraudzībai un cenzēšanai. Fišers atbildēja, atsaucoties uz karaļa 1685. g. 11. jūlija rezolūciju. Šais izdevumos viņš ievērojis vislielāko taupību. To liecinot kaut vai fakts, ka tulkotājam latviski viņš nolēsumā uzņēmis tikai viena gada uzturādu, kaut karaliskā rezolūcija atļāva maksāt uztur-

naudu, kamēr vien tulkošana notiek. Tikpat taupīgs viņš bijis maksājumos rakstvedim, kas šai darbā strādājis.

Par 105 vecdāldejiem, kas maksāti par uzturu Kurzemē, Fišers paskaidroja, ka bez viņa konferencē vēl bijušas desmit personas, un konference ilgusi piecas nedēļas. Ja skaita $2\frac{1}{2}$ vecdāldeņa par personu ar kalpiem un zirgiem, tad izdevumi sanāktu 108 vecdāldeři, bet Fišers maksājamo summu nokaulējis līdz 105 vecdāldeřiem. Par šiem izdevumiem viņš gan nevarot uzrādīt kvīti, jo tādu prasīt būtu bijis neparasti. Visiem Kurzemē esot zināms, ka konference notikusi ar tikdaudz personām un tik ilgā laikā. Par 180 un 150 vecdāldeřiem Fišers paskaidro, ka Liepmuižā bijušas sapulcējušās 12 personas 6 nedēļas, visi ar kalpotājiem un zirgiem, un lētāk par $2\frac{1}{2}$ vecdāldeņa nedēļā nevarējis iztikt. Arī 1688. gadā Igaunijā bijuši sapulcējušies 12 mācītāji ar diviem palīgiem (*amanuenses*), kas kopā patērējuši uzturu par 150 vecdāldeřiem.

Tā kā 1685. g. 11. jūlija karaliskā rezolūcija bija atļāvusi Fišeram izlietot no bībeles izdošanai atļautiem līdzekļiem tik, cik vajadzētu ceļa un uztura izdevumiem tiem teologiem, kas prot latviski un igauņiski, lai pārlūkotu tulkojumus, tad, ņemot vērā ģenerālsuperintendenta taupību, kamertiesa ir ar mieru izdevumus atzīt, ja piegādātu trūkstošās kvītis. Kaut gan darbu, pēc Fišera paša liecības, varēja nobeigt divos gados, tas dažādu apstākļu dēļ ieildzis. Uz šo faktu aizrādot, kamertiesa nodod aplēsumus karaļa galīgai izlemšanai.

Karalis kamerkollēģijai atbildēja 1694. g. 30. septembrī.⁹ Saskaņā ar viņa rezolūciju Fišeram neizdarīja uzlēsumu par vecdāldeņa kursa starpību. Tāpat karalis apstiprināja 150 vecdāldeřu izdevumus par burtiem, 50 vd., par instrumentiem, 600 vd. par piecu gadu nama īri iespiedējam un 1431 vd. iespiedēja algai. Beidzot karalis apstiprināja $170\frac{1}{2}$ vd. izdevumus, kaut arī par tiem nebija pienācīgu kvīšu, 105 vd. konferences laikā Kurzemē, 180 vd., kas izdoti, 12 personām uzturoties 6 nedēļas Liepmuižā, un 150 vd. 4 nedēļu patēriņam 1688. gadā Igaunijā.

Ar to Fišera naudaslietas tomēr vēl nebija nokārtotas, jo viņam bija vēl kāda prasība par bībeles izdošanu, bez tam viņam bija jāsniedz nolēmums par saņemtām summām liceja (*Schola Carolina*) un citu skolu ierīkošanai, algām un dzīvokļa īrei skolotājiem, pabalstiem trūcīgiem skolēniem, grāmatām un rakstāmpapīram skolām, malkai skolu apkurināšanai u. c. izdevumiem. Šīm vajadzībām

viņš bija saņēmis 7046 vecdāldeņus 35½ graša. Kaut nolēsumi par šīm summām paveŗ tikpat interesantu ieskatu Vidzemes skolu vēsturē, kādu nolēsums par bībeles iespiešanas izdevumiem deva bībeles izdošanas vēsturē, šos jautājumus, kas tieši neskaŗ šīs grāmatas tematu, atstāsim neiztirzātus.

Tai vietā pievērsīsimies Fišera prasībai par bībeles izdošanas izdevumiem, kas, pēc viņa domām, vēl nebija nokārtota. 1694. g. 24. oktobrī karaļa kanceleja saņēma jaunu Fišera rakstu.¹⁰

Fišers atgādināja karalim, ka savā laikā viņam solīts par darbu bībeles tulkošanas lietā 300 vecdāldeņu gadā. Deviņos gados šis postenis tad nu būtu 2700 vecdāldeņu. Šo summu Fišers esot izdevis, lai darbs neapstātos, un tagad lūdz to viņam atmaksāt. Kamertiesā atzinusi, kas šis postenis attiecas uz karaļa atvēlēto Fišera algu, tādēļ tā neesot kompetenta šo jautājumu izšķirt, bet ieteic viņam griezties pie karaļa. Fišera nolēsumos par bībeles izdevumiem neesot atzīti 266 vecdāldeņi. Tos atskaitot, Fišera prasība par šo posteni ir 2434 vecdāldeņi. (No tā, ko Fišers min par 266 vecdāldeņu neatzišanu, spriežams, ka bez iepriekš iztirzātā 1694. g. 27. septembra kamertiesas rakstā minētā Fišera nolēsuma viņš par bībeli iesniedzis vēl kādu nolēsumu. Tas tomēr nav atrodamš.)

Ar 1685. g. 11. jūlija rezolūciju karalis tiešām bija noteicis, ka Fišers par darbiem bībeles izdošanā saņems 300 vecdāldeņu gadā (kamēr abiem tulkotājiem — latviešu un igauņu bībeles tulkotājam — bija paredzēts 200 vecdāldeņu katram un skrīverim, kas tulkojumu pārrakstīs tīrrakstā, 100 vecdāldeņu). Tomēr rezolūcijā tai pašā teikumā, kuŗā šie 300 vecdāldeņi gadā bija solīti, bija arī teikts, ka darbu varēs nobeigt divu gadu laikā. Līdz ar to 1694. gada rezolūcija (kas pierakstīta Fišera iesnieguma malā) bija, ka saskaņā ar karaļa 1685. gada rezolūciju viņam pienākas tikai alga par divi gadiem, ne vairāk.

Kamerkollēģijas protokolos ir minēti vēl vairāki Fišera nolēsumi par bībeles izdošanu, bet, diemžēl, neminot konkrētas summas.¹¹

1694. g. 8. oktobrī kamertiesas atbildi Fišera nolēsumu lietā nosūta atpakaļ kamertiesai.¹² Tāds pats ieraksts ir 31. oktobrī.¹³ Konkrēts fakts ir izteikts 1694. g. 19. decembrī pieņemtajā lēmumā, ka Fišeram atvēlētie 300 vecdāldeņi gadā par divi gadiem ir jāaplēš Alberta dāldeņos.¹⁴ Turpretim visi pārējie samērā daudzie ieraksti komerkollēģijas protokolā un kamerrevīzijas dienasgrāmatā (*Kammerrevisionen dagbok*) nesniedz nekādus konkrētus datus par Fišera nolēsumiem. Pēc 1694. g. 21. decembra ieraksta kamerkol-

lēģijas protokolā ir redzams, ka kambarkungs Tranjēlms (*Tranhjelm*) ir pabeidzis Dr. Fišera nolēsuma pārbaudi un rezultātus viņam paziņojis.¹⁵

LATVIEŠU BĪBELES IZMAKSA

Pēc sekretāra Emanuela Rēģera 1692. gada nolēsuma, latviešu un igauņu bībeles publicēšanai izdoti 7389 vecdāldeņi 43 graši, neietilpinot nolēsumā Fišeram paredzēto atlīdzību. Papildinot šo nolēsumu, 1692. gada 1. oktobrī Rēģers vēl min 137½ vecdāldeņa, tā tad kopsumma ir 7527 vecdāldeņi.¹⁶ Bez tam Fišeram vēlāk izmaksāja 600 vecdāldeņu, kas kopā dod 8127 vecdāldeņus. Spriežot pēc nolēsuma un tam pievienotajiem kvīšu norakstiem, uz latviešu bībeli no šīs summas varētu attiecināt 6532 vecdāldeņus. Pārējā summa attiecināma uz Tērbatas izloksnē tulkoto igauņu Jauno derību.

Izdevumus par latviešu bībeli var specificēt šādi:

Tulkošanas izdevumi	1941 vd.
Papīrs un citi materiāli	2414 „
Iespēšanas izdevumi	1877 „
Atlīdzība Fišeram	300 „

Kopā 6532 vd.

Tulkošanas izdevumos ietilpst 1682. gadā samaksātie 100 vecdāldeņi par Ernesta Glika uzturu un istabu Rīgā un viņam 1690. gada 26. jūlijā (ne 20. jūlijā, kā minēts literātūrā) pēc kvīts par septiņu gadu darbu izmaksātā summa 866 vecdāldeņi 42½ graša. Saskaņā ar karaļa solījumu Glikam par septiņiem gadiem būtu pienācies 1400 vecdāldeņu, un tā kā savā 1699. gada autobiografiskajā skicē Glikš minēja, ka bībeles tulkošanas darbos viņš nostrādājis astoņus gadus, pat 1600 vecdāldeņu. Arhīvos nav atrodamu norādījumu, ka viņam būtu maksāts vairāk nekā iepriekš minētie 866 vd. 42½ gr. Ja viņam tiešām nebūtu vairāk maksāts, tad izmaksātā summa liecina par Fišera taupību, kas groteskā veidā kontrastē ar to, ka Fišers pats par bībeles tulkošanas darbu organizēšanu pieprasīja sev 2700 vecdāldeņu, gan saņemot tikai 600. Arī par uzturu un istabu Rīgas gadā Glika labā izmaksāja tikai divi trešdaļas no tā, ko maksāja recenzentiem — arī te parādījās Fišera taupība attieksmē uz Gliku.

Tulkošanas izdevumos tālāk ietilpst Glika palīgam Kristianam Vitenam maksātā atlīdzība 364 vecdālderī un laikā no 1682. gada 19. novembra līdz 1690. gada 11. martam par viņa uzturu un dzīvokli izdotā summa 302 vecdālderī un 15 graši jeb kopā 666 vecdālderī un 15 graši. Arī Vitens nesaņēma kā atlīdzību karaļa atļautos 100 vecdālderus gadā. Beidzot tulkošanas izdevumos jāieskaita Vidzemes un Kurzemes mācītāju uztura izdevumi, kad viņi pārbaudīja tulkojumu, kopā 308 vecdālderī. Vidzemes mācītājus Fišers aicināja 1682. un 1683. gadā. 1682. g. 27. novembrī samaksāja par divu mācītāju uzturu divas nedēļas, bet 1683. g. 8. augustā par uzturu trim mācītājiem, kas laikam bija nostrādājuši četras nedēļas. Šo mācītāju vārdi nav zināmi, jo pie Rēgera nolēsuma par attiecīgajiem izdevumiem nav kvīšu. Tāpat nav zināms, kas bija pārējās desmit personas bez Fišera, kuŗas 1683. gadā sapulcējās uz piecām nedēļām Kurzemē, lai pārbaudītu tulkojumu. Pēc tam 1685., 1687., 1688. un 1690. gadā atkal Kurzemē pārbaudi izdarīja šādi mācītāji: galma mācītājs Hollenhāgens, mācītājs Adolfijs un mācītājs Hespe. Sākot ar 1688. gadu, pārbaudē piedalījās arī Gliks.

Johans Ādolfs Hollenhāgens piedzimis Kuldīgā (gads nav zināms). Studējis Jēnā, kur 1670. gadā ieguvis filozofijas maģistra gradu. 1675. gadā viņš ir mācītājs Kalnamuižā (*Hofzumberge*) un nākošā gadā kļūst hercogistes galma mācītājs. 1689. gadā viņš ir mācītājs Bauskā un prāvests, bet 1696. gadā superintendents un līdz 1698. gadam arī galma mācītājs. Miris mērī 1710. gadā.

Nikolajs Frīdrichs Hespe bija dzimis Kurzemē (arī viņa dzimšanas gads nav zināms). 1683. gadā viņu ordinēja par mācītāju Džūkstē un Irlavā, un no turienes ap 1696. gadu viņu pārcēla uz Bausku. 1697. gadā viņš iecelts par Bauskas prāvestu. Viņš miris 1699. gadā.

Heinrichs Adolfijs nebija latviešu literātūras vēsturē ar tādu pašu vārdu pazīstamā persona. Pēdējais nomira 1686. gadā, bet avotos minētais bībeles recenzents Adolfijs dzīvoja vēl 1690. gadā, kad viņš pēdējo reizi piedalījās bībeles tulkojuma pārbaudē.

Pavisam Kurzemes revidenti sapulcējās sešas reizes (1683. gadā uz piecām nedēļām, 1685. gadā no 29. aprīļa līdz 17. maijam, 1687. gadā no 20. jūnija līdz 3. jūlijam, 1688. gadā no 25. janvāra līdz 11. februārim un no 4. jūlija līdz 6. augustam, 1690. gadā no 14. līdz 28. jūlijam), kopā nostrādājot 19 un pus nedēļas. Glika autobiografiskajā skicē teiktais, ka pārbaude ilgusi tikai 14—15

nedēļas, varētu attiekties tikai uz pēdējām precīzi datējamām pārbaudēm.

Otrā izdevumu postenī ietilpinām papīru un citus materiālus. Par burtiem un citiem materiāliem uz latviešu bībeli attiecinām 200 vecdāldeņu. Pārējo summu (2258 vecdāldeņus) attiecinām uz franču "Cornet" papīru. Šai summā ietilpst arī vedammaksa, muiža Zundā un citi izdevumi. Daļu papīra atveda uz Rīgu tieši, bet daļu caur Liepāju. Papīru pārdeva un to atveda holandiešu tirgotāji.

Iztirzājot iespiešanas izdevumus, jākonstatē, ko īsti un cik iespieda. Latviešu bībeles pirmajā izdevumā bija četras daļas ar šādu lokšņu un lappušu skaitu:¹⁷

a) Piecas Mozus grāmatas, Jozuas, Soģu, Rutes grāmata, divas Samuela, divas Kēniņu, divas Laiku grāmatas, Ezras, Nechemijas, Esteres un Ījaba grāmata; Psalmi, Salamana pamācības un Salamans mācītājs — 153 astoņu lappušu loksnes un vēl 4 lappuses. Šī daļa datēta ar 1689. gadu.

b) Pravieša Jesajas un Jeremijas grāmata, Jeremijas raudu dziesma, Ecēchiela, Daniela, Hozejas, Joela, Āmosa, Obadjas, Jonas, Michas, Nachuma, Habakuka, Cefanjas, Hagaja, Cakarijas un Malechija grāmata — 56 loksnes pa astoņām lappusēm un bez tam 4 lappuses. Arī šī daļa datēta ar 1689. gadu.

c) Apokrifi: Judītes, Gudrības, Tobija, Sīraka, Baruka un Makabiēšu grāmata un gabali no Esteres un Daniela grāmatas — 37 astoņu lappušu loksnes un 8 lappuses atsevišķi. Šī daļa tāpat datēta ar 1689. gadu.

d) Jaunā derība: Mateja, Marka, Lūkas un Jāņa evaņģēlijs, Apustuļu darbi, Pāvila vēstule romiešiem, divas Pāvila vēstules korintiešiem, Pāvila vēstule galatiešiem, efeziešiem, filipiešiem, kolosiešiem, divas vēstules tesalonikiešiem, divas vēstules Timotejam, vēstule Titam, Filemonam un ebrējiem, Jēkaba vēstule, divas Pēterņa vēstules, trīs Jāņa vēstules, Jūdās vēstule un Apokalipse — kopā 63 astoņu lappušu loksnes un bez tam 4 lappuses teksta, 4 lappuses titulam un priekšvārdiem latviski. Šī daļa datēta ar 1685. gadu.

Pavisam kopā, ieskaitot 6 lappuses Johana Fišera priekšvārdus vācu valodā, grāmatā bija 309 loksnes un 26 lappuses jeb kopā 312 loksnes un 2 lappuses (2502 lappuses). Bībeles izdevuma atsevišķajās četrās daļās loksnes numurētas ar alfabēta burtiem, katru daļu sākot ar A. Katrai daļai ir sava atsevišķa titullapa ar at-

šķirīgu kompozīciju. Pēc tā var secināt, ka bībeles iespiešana veikta četros paņēmienos. Datējumi ar 1689. un 1685. gadu nekādā ziņā nenorāda, ka attiecīgajā gadā minētās daļas būtu iespiestas (sīkāk par to sk. turpmāk).

Visu bībeli iespieda 1500 eksemplāros, bet bez tam vēl 50 eksemplārus Jauno derību. Pārbaudot izlietotā papīra daudzumu un iespiedējam par loksni maksāto summu, attiecīgie skaitļi nesaskan. Uz šo nesaskaņu arī aizrādīja nolēsuma pārbaudītājs — kameriers Pauls Strokirks. Izkaidrojums nesaskaņām tomēr varētu būt, ka tās radušās korrektūras lokšņu un brāķa dēļ.

No summas, kas samaksāta par iespiešanu, uz latviešu bībeli varētu attiecināt 1162 vecdāldeņus. Pie iespiešanas izdevumiem vēl pieskaitāma īre par namu, kur spiestuve bija novietota. No kopsummas (600 vecdāldeņu) uz latviešu bībeli attiecināmi 467 vecdāldeņi. Vēl jāpieskaita izdevumi par korrektūras lasīšanu. Korrektūru lasīja students Klembchens. Kā atlīdzību par korrektūras lasīšanu viņam samaksāja 69 vecdāldeņus un 58 grašus, bet par viņa uzturu no 1686. līdz 1690. gadam kopā 179 vd. 45 gr. Pavisam kopā korrektūras lasīšana izmaksāja 249 vecdāldeņus 13 grašus. Holšteinā dzimušais Michaels Klembchens pēc 1690. gada kļuva mācītājs, bet nevienā draudzē viņu lāga neieredzēja. Tā viņš bija mācītājs Liezērē, Tīrzā, Lazdonā, Valmierā, Ēvelē un Burtniekos. Pēc krievu iebrukuma viņu deportēja. Neiedziļinoties avotos, daži literātūrvēsturnieki ir minējuši Klembchenu kā vienu no bībeles tulkotājiem, kas nav pareizi.

Pēdējais postenis bībeles tulkošanas izdevumos bija atlīdzība ģenerālsuperintendentam Fišeram. Kaut viņš prasīja 2700 vecdāldeņu, viņam izmaksāja tikai 600. Tā bija atlīdzība par latviešu un igauņu bībeles tulkošanas darbu organizēšanu. Tā kā ar igauņu bībeles tulkošanas darbiem (ar iespiesto Jauno derību Tērbatas igauņu dialektā un neiespiesto bībeli Rēveles dialektā) Fišeram bija daudz vairāk pūļu un nepatīkšanu nekā ar latviešu bībeles izdošanu, tad no Fišeram maksātās atlīdzības uz latviešu bībeli attiecinām pusi — 300 vecdāldeņu.

Bībeles iespiedējs Vilkens 1691. gadā liecināja, ka latviešu bībeles eksemplārs izmaksāšot trīs vecdāldeņus. Šai kalkulācijā Vilkens bija ņēmis vērā tikai papīru, citus materiālus un iespiešanas izdevumus. Te jāpiezīmē, ka līdz šim atrastajos nolēsumos par bībeles iespiešanu nav ietilpināti iesiešanas izdevumi. Ja kā iesiešanas izdevumus pieskaitītu 200 vecdāldeņu, tad sanāktu Vilkena minētā

pašizmaksa. Tomēr jāšaubās, vai par 200 vecdāldeņiem varēja iesiet visus 1500 bībeles eksemplārus un vēl 50 eksemplāru Jaunās derības. Ja bībeles pašizmaksā skaita ne vien iespēšanas izmaksu, bet arī tulkošanas un citus izdevumus, tad bībeles pašizmaksa bija 4 vecdāldeņi un 39 graši (vecdāldeņi ir 90 grašu) par eksemplāru. Igaunu Tērbatas izloksnes Jaunās derības pašizmaksa bija divi vecdāldeņi. Tā iznāca tik dārga mazā metiena (500 eksemplāru) dēļ.

Lai iegūtu aptuvenu priekšstatu, vai latviešu bībeles izdošanas izdevumi bija lieli vai mazi, salīdzināsim tos ar bīskapa Johana Geceļa izdevumiem par somu bībeles tulkošanu, ko viņš veica tai pašā laikā, kad risinājās latviešu bībeles tulkošanas un izdošanas darbi.¹⁸ Iespējams tikai aptuvenus salīdzinājums, jo tulkošanas izdevumi attiecas uz visu somu biblii, bet iespēšanas izdevumi tikai uz Jauno derību. Turklāt tulkošanas izdevumi aplēsti sudraba dāldeņos, kas ir apmēram puse no vecdāldeņu vērtības, un iespēšanas izdevumi vara dāldeņos, kas ir apmēram sestdaļa no vecdāldeņu vērtības. Pēc šiem aptuveniem kursiem pārlēšot izdevumus par somu biblii vecdāldeņos, iegūstam tulkošanas izdevumus 4353 vecdāldeņus, papīra un citu materiālu izmaksu 2371 vecdāldeņi, iespēšanas izdevumus 2696 vecdāldeņus — kopā 9420 vecdāldeņu. Kā minēts, iespēšanas izdevumi attiecas tikai uz Jauno derību. Visa latviešu bībele turpretim izmaksāja 6532 vecdāldeņus.

¹ RA, Liv. II, 143, prod. d. 11 July 1691. Šo iesniegumu nav rakstijis rakstvedis (kā citus Fišera rakstus karalim), bet Fišers pašrocīgi. Iesnieguma 4. paragrafs ir šāds: "Waß zu beforderung deß Bibel-werckß und sonstens ich Vorgeschossen da Von habe in d. Königl. Kammer die rechnung übergeben, welche die selbe auch richtig befunden. Bitte demnach allerunterthänigst, Ew. Kön. Mtt. geruhen allergnädigst, ordres ergehen zu lassen daß diese gelder mir jetzo außgezahlet werden. Zumahlen dieselbe zu Ew. Kön. Mayts fernerer nützlichen diensten angewendet werden sollen."

² RA, Riksregistraturet 11. 7. 1691 — 151. fol.: "Såsom General Superintendenten underdånigst anhåller, att han måtte niuta refusion ock betalning för dee Medell, hwilcke han så till Bibelwårckets befordring som elliest hafwer forskutit, hafwendes han däröfwer een Räckning inlagt uti kongl. Mayttz Cammarcollegio, den han underdånigst berättar där wara richtig befunden, Så här Kongl. Maytt låtit deß nådigste ordres till des statt-Contoir afgå, att dee skola förnöga honom sådane förskutne Medel, så wyda Räckningen befinnes richtig, och därwid intil något är att påminna."

³ Latvijas PSR centrālais valsts vēsturiskais arhīvs, 4038. fonds, 2. apraksts, 732. lieta.

- ⁴ *Ibid.* Sk. 22a. pielikumu.
- ⁵ RA, Kammarkollegiet Kansliet A I a. Protokoll. Huvudserien 1694, 2672. nr.
- ⁶ RA, Kammarkollegium till Kungl. Maj:t 1694 Juni-Sept. — vol. 54.
- ⁷ Sk. sarakstu: E. Dunsdorfs, "Dažas Rīgas tirdzniecības parašas 17. un 18. gadu simteni", *Turība un brīvība 17. gadsimteņa Latvijā*, 152. lpp.
- ⁸ RA, Kammarkollegium till Kungl. Maj:t 1694 (54. sēj.) 27. 9. 1694.
- ⁹ RA, Riksregistraturet 30. 9. 1694 — 368. fol. 23. pielikums.
- ¹⁰ RA, Liv. II, 144. 24. pielikums.
- ¹¹ RA, Kammarkollegiet Kansliet A I a. 79 Protokoll. Huvudserien 1694. 2672. nr.
- ¹² *Ibid.*, 3392.
- ¹³ *Ibid.*, 3850.
- ¹⁴ *Ibid.*, 4826.
- ¹⁵ *Ibid.*, 4857.
- ¹⁶ Latvijas PSR centrālais vēstures arhīvs, 4038. fonds. Sk. 22a. pielikumu.
- ¹⁷ Benjamiņš Jēgers, "Verzeichnis der lettischen Drucke des 16. un 17. Jahrhunderts", *Zeitschrift für Ostforschung* (1960), 579. lpp., un Edgara Kiploka pēc bībeles eksemplāra pārbaudītie dati.
- ¹⁸ J. J. Tengström, *op. cit.*, 317. un sek. lpp.

6. nodaļa

HISTORIOGRAFISKI KOMENTĀRI

KAD PUBLICĒJA LATVIEŠU BĪBELI?

Latviešu bībeles latviskā titullapa modernizētā rakstībā bija šāda: Tā svētā grāmata jeb Dieva svētais vārds, kas priekš un pēc tā Kunga Jēzus Kristus svētās piedzimšanas no tiem svētiem Dieva-cilvēkiem, praviešiem, evaņģelistiem jeb priecas-mācītājiem un apustuļiem uzrakstīts, tām latviešām Dieva draudzībām par labu iztaisīta. Rīga. Gedruckt bey Johann Georg Wilcken, Königl. Buchdrucker MDCLXXXIX.

Otrās daļas titullapa bija šāda: Tie pravieši visi latviski. Rīga. Gedruckt bey Johann Georg Wilcken, Königl. Buchdrucker, im Jahr 1689.

Trešās daļas titullapa: Apocrypha: Tie ir grāmatas, kas tiem svētiem Dieva rakstiem līdzī ne turamas, un tomēr derīgas un labi lasāmas iraid. Rīga. Gedruckt bey Johann Georg Wilcken, Königl. Buchdrucker im Jahr MDCLXXXIX.

Jaunajai derībai savukārt priekšlapā bija šāds teksts (tāpat modernizējot latvisko rakstību): Tas jauns testaments mūsu Kunga Jēzus Kristus, jeb Dieva svētais vārds, kas pēc tā Kunga Jēzus Kristus piedzimšanas no tiem svētiem priecas-mācītājiem un apustuļiem uzrakstīts. Cum Gratia & Privilegio S.R.M. Sueciae. Rīga. Gedruckt durch Johann Georg Wilcken Königl. Buchdr. Im Jahr MDCLXXXV.

Kā redzams, šeit Jaunā derība datēta ar 1685. gadu, bet visa bībele ar 1689. gadu. Agrāk latviešu literātūrvēsturnieki šos gadus arī uzskatīja par publicēšanas gadiem, bez kritikas pieņemot, ka Jaunā derība publicēta 1685. gadā, bet visa bībele 1689. gadā.¹ Ar kritiskāku pieeju jaunākos laikos šis uzskats ir daļēji revidēts, piemēram, rakstot: "1685. g. iznāca Jaunā derība; visa bībele datēta ar 1689., bet galīgi bija iespiesta tikai 1694. g. . ."² Kritiskam lasītājam te nu tūlīt rodas jautājums: ja nevar paļauties uz visas bībeles titullapā minēto gadaskaitli, kāds pamats ir pieņemt

par pareizu Jaunās derības priekšlapā minēto gadaskaitli? Tā vien liekas, ka literātūrvēsturnieku kritiskā pieeja ir palikusi pusceļā.

Nemot vērā dokumentāciju iepriekšējās nodaļās, rodas jautājums, vai vispār var runāt par latviešu Jaunās derības atsevišķu izdevumu. Kad grāmatiespiedēju Vilkeni 1691. g. 13. oktobrī Rīgas pilī pratināja gubernātors Sōps, Vilkens starp citu teica, ka no Jaunās derības esot iespiests vairāk 50 eksemplāru, kas nākuši gatavi jau 1689. gadā un izdalīti skolās. Tātad no salikuma 1689. gadā tika atsevišķi novilkti 50 eksemplāri skolu vajadzībām. Grāmatu apgādu praksē nedz tagad, nedz toreiz šādi atsevišķi novilkumi nav skaitīti par atsevišķu izdevumu, un no šī viedokļa nav pareizi vispār runāt par atsevišķu Jaunās derības izdevumu.

Ja nu tomēr, par spīti teiktajam, mūsu literātūrvēsturnieki arī turpmāk gribētu skaitīt 50 eksemplāros novilkto Jauno derību par atsevišķu izdevumu, tad par publicēšanas gadu saskaņā ar iespiedēja liecību būtu jāskaita 1689. gads. Fišers gan 1689. gada 26. septembrī raksta karalim, ka Jaunā derība publicēta pirms pieciem gadiem. Lai šo teicienu izprastu, jāzina, ka 17. gadsimtenī laika periodus, acīm redzot, skaitīja citādi nekā tagad. Piemēram, pēc kādas šai grāmatā vēlāk citētās kvīts (124. lpp.) redzams, ka periodā neieskaita sākuma gadu, ko mēs parasti skaitām tagad. Tātad Fišers minētajā vēstulē karalim gribēja teikt, ka Jaunā derība publicēta 1685. gadā, kā tas arī iespiests titullapā. Tomēr, kā jau pagājušā gadsimteņa literātūrā aizrādīts, Jaunās derības priekšlapā minēto gadu var izskaidrot vienkārši kā gadu, kad šo priekšlapu iespieda — kad Jaunās derības un bībeles iespiešana vispār sākās.

Līdzīgs izskaidrojums ir arī bībeles titullapā minētajam gadam. 1689. gads, kas minēts ne vien bībeles titullapā, bet arī ģenerālsuperintendenta Johana Fišera parakstītajos bībeles priekšvārdos ("1689. gada Kārļa dienā"), būs Vecās derības iespiešanas sākuma gads. Katrā ziņā, pēc iespiedēja Vilkena liecības, 1691. gadā bībele vēl nebija gatava, jo tad vēl strādāja gar apokrifiem (ievērosim, ka arī apokrifi ir iespiedumā datēti ar 1689. gadu!). Iespiedējs gan teica, ka visu darbu nobeigšot triju nedēļu laikā, tātad 1691. gada novembrī. Tomēr, kad Rīgas gubernātors aizliedza latviešu bībeles izplatīšanu, varēja gadīties, ka bībeles iespiešanu pārtrauca. Līdz ar to nav iespējams konstatēt, kad īsti pabeidza latviešu bībeles iespiešanu.

Literātūrā ir izteikti spriedumi, ka bībele "galīgi bija iespiesta tikai 1694. g."³ Šāds spriedums, liekas, pamatojas uz nepareizas

vēsturisku dokumentu interpretācijas. 1694. gadā notika izšķirējas sarunas bībeles izdošanas lietā starp ģenerālsuperintendentu Fišeru un karali. Tomēr šais sarunās nav minēts, ka bībeles iespiešana būtu pabeigta tikai tai pašā 1694. gadā, kad sarunas notika. Pavisam citādi — Fišers savā nedatētajā 1694. gada iesniegumā par latviešu bībeli minēja, ka latviešu bībele, kā Vecā, tā Jaunā derība, tāpat Tērbatas igauņu Jaunā derība, jau labu laiku (*vorlängst*) ir gatava un iespiesta. Kaut arī Fišers, kā nule redzējām, nav visai ticams liecinieks attieksmē uz iespiešanas laiku, tomēr šis Fišera spriedums nekādi nav interpretējams, ka iespiešana pabeigta tikai 1694. gadā. To varētu attiecināt kā uz 1691., tā 1692. un arī 1693. gadu. Vienā no šiem gadiem bībele bija “galīgi iespiesta”, bet kuŗā īsti, to tagadējā pētniecības stāvoklī nav iespējams pateikt.

Bībeles iespiešanas gads, t.i., kad iespiešanu pabeidza, saprotams, var saskanēt un arī nesaskanēt ar bībeles publicēšanas gadu. No tā, ko tagad zinām par bībeles publicēšanas vēsturi, var pilnīgi noteikti apgalvot, ka latviešu bībeles publicēšanas laiks atšķīrās no iespiešanas gada. Pasekojot īsumā igauņu bībeles publicēšanas vēsturei, redzējām, ka karalis, vēlēdamies aizliegt vēl publicētās Rēveles igauņu bībeles publicēšanu, aiz pārpratuma nosūtīja rīkojumu Rīgas gubernātoram, kas ne vien pavēlēja atprasīt jau izdalītos Tērbatas igauņu Jaunās derības eksemplārus (pret kuŗiem nevienam iebildumu nebija), bet pārcenšoties izteica arī aizliegumu publicēt latviešu bībeli (pret ko arī neviens nebija iebildis). Ka šis pārpratuma dēļ izteiktais aizliegums bija spēkā vēl 1694. gadā, rāda karaļa 1694. g. 30. septembra rezolūcija, nosakot, ka bībeli varēs izplatīt pēc tam, kad būs saņemts Vidzemes un Kurzemes mācītāju reversāls, ka viņi uzņemas atbildību par bībelisko versiju, t.i., apliecina, ka tulkojumā nav ķecerību. Diemžēl, avotos neizdevās atrast norādījumu, kad karalis šo reversālu saņēma un kad izplatīšanas aizliegumu atcēla. Literātūrā ir norādījumi, ka 1696. gadā latviešu bībele bija jau izdalīta.⁴

KUR PALIKA PUBLICĒTIE EKSEMPLĀRI?

Saskaņā ar karaļa norādījumu bībeles eksemplāru būs saņēmušas visas Vidzemes latviešu baznīcas un skolas. Samērā droši var arī pieņemt, ka zināmu skaitu saņēma mācītāji, kas piedalījās bībeles tulkojuma recenzēšanā, kā Vidzemē, tā Kurzemes un Zemgales hercogistē. Vidzemē var skaitīt 73 latviešu baznīcas. Skolu

skaitis Vidzemē bija 25. Var pieņemt, ka Vidzemes baznīcām un skolām nodots ap simt bībeles brīveksemplāru. Ja būtu taisnība, ko Johana Fišera dēls, superintendents Jakobs Benjamins Fišers rakstīja otrā latviešu bībeles izdevuma (1739. g.) vāciskajos priekšvārdos — ka arī Kurzemes hercogīstes baznīcas saņēmušas pa brīveksemplāram, tad jāpieskaita vēl 128 brīveksemplāri (šāds baznīcu skaits bija hercogīstē). Vēl pieskaitot brīveksemplārus, ko saņēma bībeles recenzenti, aptuveni iegūstam L. Adamoviča novērtētos 250 brīveksemplārus.

Pārdošanai tātad palika 1250 eksemplāri. Pēc L. Adamoviča informācijas, 1702. gadā bija krājumā vairs tikai kādi 300—400 eksemplāri. Maz ticams, ka sekojošajos nemierīgajos kara gados no šiem atlikušajiem eksemplāriem būtu lielāks skaits pārdots, tādēļ var domāt, ka uz šiem eksemplāriem attiecas bībeles otrajā izdevumā teiktais, ka “daudz eksemplāru bībeles pirmā iespaiduma gāja bojā lielajos plūdodos, kas Rīgu piemeklēja 1709. gadā. Bez minētajām skolasgrāmatām arī šīs bībeles vairākas nedēļas daļēji gulēja ūdenī, daļēji pilnīgi izmirkušos saiņos, iekāms varēja sameklēt pietiekami daudz pažobeļu, kur šos galīgi samirkušos iespaidumdarbus izžāvēt. Žāvējot ne vien radās iztrūkumi, bet arī vēl pilnīgi eksemplāri bija pa pusei satrunējuši.”

Kļūst saprotams, ka 1730. gada landtāgs ierosināja, lai apmēram simt pāri palikušo bībeles pirmā izdevuma eksemplāru valdība izdala par brīvu vai pārdod par lētu maksu. Pēdējais simts tad arī esot pārdots par dālderu eksemplārā vai arī izdalīts par velti baznīcām.⁵

Pēc teiktā varam vērtēt, ka līdz 1702. gadam latviešu zemnieki nopirka ap 850 bībeles eksemplāru. Tādēļ arī no 1693. līdz 1703. gadam publicētajā *Rokas grāmatā* ir teikts, ka “svēta Bibel iekš daudz ļaužu rokām ir . . .”

Ir pilnīgi aplamas domas, ka 17. gadsimtenī latvieši būtu bijuši analfabēti. Tāpat nav pareizs Johana Fišera un viņa dēla spriedums, ka tikai Johana Fišera laikā dibināto skolu dēļ latvieši iemācījušies lasīt. Bībeles otrā izdevuma vāciskajos priekšvārdos Jakobs Fišers starp citu raksta, ka Johans Fišers dažus latviešu zemnieku zēnus paņēmis līdz uz Stokholmu, kur karaļa klātienē viņus eksaminējis lasīšanā un kristīgās zināšanās. Līdzīgas ziņas ir arī par igauņu zēniem, ko uz Stokholmu esot aizvedis Forsels. Saprotams, ka varēja būt abi gadījumi. Bībeles pirmā izdevuma vāciskajos priekšvārdos Johans Fišers savukārt raksta: “Vēl priekš

dažiem gadiem smējās un uzskatīja par neiespējamu (daži, kas sevi šķita gudrus, pat domāja, ka nebūtu vēlams) šejienes tautai mācīt lasīt. Tai pašā laikā arī pati maldinātā tauta ne mazumu pretojās šādiem derīgiem nodomiem. Tomēr, tik tikko roka bija pielikta bībeles tulkošanas darbam, žēlīgais Dievs gandrīz kā žēlastības brīnumā noskaņoja tautas sirdi gribīgu mācīties un turklāt darija [šo tautu] tik ļoti spējīgu, ka tas, kas pats to nav redzējis, nemaz nevarēs ticēt.”

Johana Fišera tendence šai spriedumā ir acīm redzama — gluži tāpat, kā viņš centās attiecināt uz sevi visus nopelnus par bībeles tulkošanu latviešu valodā, viņš cenšas sev iegūt atzinību arī par to, ka latvieši prata lasīt. Ka starp latviešiem bija grāmatnieki jau pirms bībeles izdošanas, liecina kaut vai tas, ka Manceļa sprediķu grāmata iznāca ap 1654. gadu trijos izdevumos un ap 1685. gadu Dresela izdevumā arī vairākos iespiedumos. Par latviešu prasmi lasīt 17. gadsimtenī liecina arī fakts, ka ģenerālgubernātors un kaņaspēka daļu komandieři iespieda rīkojumus latviešu valodā ne vien nolasišanai baznīcās no kanceles, bet arī piestiprināšanai pie ēkām.

Ir jautājums, kur palikuši bībeles pirmā izdevuma 1500 vai — ja atskaitām plūdus bojātos — teiksim, 1400 eksemplāri? Kad 1739. gadā Karaļaučos iznāca bībeles otrais izdevums, daļa latviešu, domājams, būs iegādājusies šo jauno izdevumu, un nodeldēto pirmo izdevumu viņi būs ielikuši mirušajiem piederīgajiem līdz zārkā. Tas pats būs noticis arī, kad iznāca bībeles turpmākie jaunie izdevumi. Tā izskaidrojams, ka Latvijas neatkarības laikā bija saglabāties tikai samērā maz eksemplāru no bībeles pirmā izdevuma. Daļa no šī mazuma būs aizgājusi bojā Otrajā pasaules karā.

Ārzemju bibliotēkās ir apzināta pirmā izdevuma bībele šādās vietās: ⁶ visa bībele atrodama Vācijā, Dānijā, Lielbritānijā, Zviedrijā un Amerikas Savienotajās Valstīs. Vācijā tā ir Getingenas universitātes bibliotēkā, Virtembergas zemesbibliotēkā Štutgartē, Hercoga Augusta bibliotēkā Volfenbitelē; Dānijā — karaliskajā bibliotēkā Kopenhāgenā, Kopenhāgenas universitātes bibliotēkā; Lielbritānijā — universitātes bibliotēkā Kembridžā, Britu mūzejā Londonā, divi eksemplāri Bodleja bibliotēkā Oksfordā, Džona Reilanda bibliotēkā Mančestrā; Zviedrijā — universitātes bibliotēkā Lundā, draudzes un zemes bibliotēkā Linčepingā, karaliskajā bibliotēkā Stokholmā, Upsalas universitātes bibliotēkā; Amerikas

Savienotajās Valstīs — divi eksemplāri Ņujorkas publiskajā bibliotēkā.

Bībeles eksemplārs bez pirmās daļas atrodams ASV Hārvarda universitātes bibliotēkā Kembridžā (Bostonā). Jaunā derība atrodama Lielbritānijā Britu mūzeja bibliotēkā.

Daži eksemplāri atrodas arī privātās kolekcijās, un viens eksemplārs esot Bostonas latviešu baptistu draudzes īpašumā.

1974. gadā Latviešu ev.-lut. draudžu apvienība Amerikā izdeva 500 eks. bībeles pirmo izdevumu faksimilā. Līdz ar to vērtīgais latviešu bībeles pirmais izdevums autentiskā atdarinājumā ir pieejams jo plašām aprindām.

Šo izdevumu izgatavoja no divi eksemplāriem. Vienu apvienība ieguva no Ellas Mazjānes Detroitā. Viņas vīrs skolotājs Roberts Mazjānis to bija nopircis 1936. gadā no alūksnieša Viļa Skrodeļa. Bībele stipri lietota, pārsieta, nogrieztas daudz lapām marginālijas, dažas lapas trūkst. Šos trūkumus aizpildīja no Dr. Andrim Kadeģim (Ņudžersijā) piederošā bībeles eksemplāra. To īpašnieks bija ieguvis no antikvāra Menno Herbergera Amsterdamā. Pēdējais to bija nosolījis ūtrupē Maincā 1971. g. 31. maijā no retu grāmatu ūtrupnieka Godeberta M. Reisa par DM 4600. Šis eksemplārs atradies bibliofila rokās Spānijā ļoti labā stāvoklī, trūkst tikai vienā lapā dažas rindas no teksta.

VAI GLIKS VIENS PATS PĀRTULKOJA LATVIEŠU BĪBELI?

Pēc Glika paša liecības, kas rakstīta 1699. gadā: "... astoņu gadu laikā, strādājot dienu un nakti (izņemot, kad darbs bija jāpārtrauc citu mana amata darbu dēļ) un palīdzot vienam vienīgam darbiniekam, toreizējam studentam, tagadējam Lielvārdes mācītājam Vitenam, svētā bībele nāca klajā tik pilnīga, ka pieaicinātie teologu un cenzoru kungi no Vidzemes un Kurzemes, ja viņu cenzūras darbu skaita visu kopā, nepatērēja vairāk par 14 līdz 15 nedēļām, lai šo darbu vārdu pa vārdam liktu sev nolasīt priekšā. Tas ir laiks, kas vajadzīgs, lai bībeli izlasītu, ja to nemaz necenzē..."

Salīdzināsim ar šo Glika rakstīto, ko lasām kādā mūsu literāturas vēstures grāmatā: ⁷ "Jaunākie pētījumi liecina, ka Glika loma bībeles tulkošanā nav bijusi tik centrāla, kā agrāk mēdza pieņemt: zināmās daļās viņš noteikti tikai rediģējis citu tulkotāju darbu. Teksta galīgo saskaņošanu veica lietpratēju komisija, kas darbojās Fišera vadībā, bet kuņģa atbildīgāko lomu drīz ieguva Kurzemes pār-

stāvji. Pēdējie 1683. g., pārlūkojot Jaunās derības tulkojumu, pat atzina to par iespēšanai nederīgu, un tas iznāca tikai divus gadus vēlāk, kad Gliks bija to rūpīgi pārstrādājis. Līdzīgā kārtā pārbaudīta un izsvērtā Vecā derība. Ko un cik Gliks patapinājis no iepriekšējiem tulkotājiem, nav precīzi nosakāms. L. Bērziņa pētījumi rāda, ka aizguvumi no Fīrekerā bijuši ievērojami; J. Straubergs savukārt ģenerālkonsistorijas archīvā Stokholmā atklājis dokumentus, kuŗos apstiprināts, ka bībeles tulkošanā bez Glika un viņa palīga, norakstītāja K. Vitena, piedalījušies arī daži citi mācītāji ...”

Tas pats autors divus gadus vēlāk publicētajā apcerējumā raksta: ⁸ “... pilnīgs bībeles tulkojums latviešu valodā ... datēts ar 1689., bet īstenībā iznāca tikai 1694. gadā ... Jaunākie pētījumi rāda, ka agrākais uzskats, it kā viņš [Gliks] milzīgo darbu veicis viens, ar K. Vitenu kā sekretāru, būs jārevidē. Viņš noteikti izmantojis Fīrekerā manuskriptus, bez tam viņam palīdzējuši vairāki Vidzemes mācītāji, to vidū Tirzas draudzes Klembchens — šis īpatnējais vīrs, kas mira, deportēts uz Krieviju, ietīnies ilgus gadus audzētā, kopš aizvešanas necirtā bārdā. Bībeles tulkojumu noslīpēja lietpratēju komisija, kuŗā izcilā loma bija kurzemiekiem, Manceļa un Fīrekerā tradīciju mantiniekiem.” Abos gadījumos citēto darbu autors turpinājumā uzsvē, ka Gliks tomēr tulkojis vairumu tekstu, tos rediģējis un pārvarējis daudzas terminoloģijas, izteiksmes un gramatikas problēmas. Ar visu to tomēr paliek grūti saskaņojama pretruna starp to, ko raksta pats Gliks, un to, kas it kā atrasts “jaunākos pētījumos”. Pēc iepriekšējā nodaļā teiktā redzams, ka students Klembchens lasīja bībeles korrektūru, un viņu par līdzstrādnieku tulkošanā tādēļ nevar uzskatīt.

Iepriekšējā citātā ir minēti divu autoru vārdi, uz kuŗiem varētu attiecināt teikto par “jaunākiem pētījumiem” — Ludis Bērziņš un Jānis Straubergs. Ludis Bērziņš savas domas par Glika atkarību no Fīrekerā ir izteicis 1935. gadā koncentrētā kopsavilkumā. To tad arī šeit citēju: ⁹

“Filologu biedrības VIII rakstu krājumā par Fīrekeru rakstīdams, esmu mēģinājis noskaidrot Glika attiecības pret priekšgājējiem, pie kam fakti ved pie slēdziena, ka Gliks visumā ir pieslēģies Fīrekeram. Kā piemērs noder Lūkasa evaņģelīja 15. nodaļas 3. pants.

Grieķiski: Eipen de pròs autoùs tèn parabolèn taúten légōn. Manceļa tulkojums burtiski saskan ar oriģinālu, izdevīgāki būtu tik “runāja līdzību” vietā izlietot: teica līdzību sacīdams. Fīrekers bez

vajadzības šo "teica" jeb "runāja" pārvērš par "deve" un participa vietā ievēd veselu teikumu: "in sacīja", kas sīkstī turas arī pēdējā bībeles tulkojumā: "viņš tiem šo līdzību stāstīja un sacīja!" Izvairīšanās no participa laikam vedama sakarā ar vācu izteiksmi, kam šē particips nebūtu iespējams.

Tā kā Gliks šē pilnīgi seko Firekeram, atkāpdamies no Manceļa un grieķu parauga, tad domājams, ka Gliks būs uzmanīgi konsultējis Firekeru. Un tā arī izrādās. Vairāk atšķiras apustuļu raksti, bet evaņģeliju perikopes saskan vietām burtu pa burtam. Šur un tur, protams, arī evaņģelijos Gliks dažu ko redīgē citādi, īpaši turēdamies pie vienas noteiktas izteiksmes, kur Firekers nevar izšķirties starp divi un trīs redakcijām. Bet visumā Firekers kā tulko-tājs ir ietēmējis arī Glika darbu. Jādomā pat, ka viņš ir tieši likts Glika tulkojuma pamatā. Negaišs tikai paliek jautājums, kāpēc epistulās saskaņa mazāka nekā evaņģelijos. Varbūt Glikam pie darba stājoties, viņam priekšā bija Firekera evaņģeliji rokrakstā, bet epistulu vēl nebija? — Katrā ziņā redzam, ka Firekers arī bībeles tulkošanā, tāpat kā vārdnīcas un gramatikas sastādīšanā, strādā "it kā nabags, bet daudzus darīdams bagātus" (2. Kor. 6, 10)."

Vai tiešām L. Bērziņa pētījumi rāda, ka aizguvumi no Firekera bijuši ievērojami? Manā izpratnē tas, ko Ludis Bērziņš teicis, bija, ka, tulkojot evaņģelijos, Gliks nav sekojis Mancelim, bet gan Firekeram, kamēr epistulu tulkojumos šādu sekošanu nevar konstatēt. Tā kā evaņģeliji aizņem vairāk telpas bībelē nekā epistulas, tad gadījumā, ja Gliks būtu tikai tulkojis Jauno derību, varētu sacīt, ka aizguvumi no Firekera bijuši ievērojami. Tomēr ir jāatceras, ka Gliks tulkoja visu bībeli, un tādā aspektā Firekera ietekme ievērojami saplok. Katrā ziņā vēl ir veikts par maz konkrētu pētījumu, lai noskaidrotu, kuŗš no iepriekšējiem tulkotājiem un cik lielā mērā ir Gliku ietēmējis.

Par to, ka Jānis Straubergs Stokholmā ģenerālkonsistorijas archīvā būtu atklājis dokumentus, kuŗos apstiprinātos, ka pirmā bībeles izdevuma tulkošanā piedalījušies vēl citi mācītāji, katēgoriski jāsaka, ka ģenerālkonsistorijas archīvā tādu dokumentu nav. Jāņa Strauberga raksts par bībeles tulkošanu ir pārspiests nedēļas laikrakstā *Latvju domas*, 1945. g. 29. novembrā numurā, un par jautājumu, kas mūs interesē, tur teikts: ¹⁰

"Reāla bībeles tulkošanas lieta kļuva tad, kad par Vidzemes superintendentu nāca Fišeris. Par spīti ārkārtīgajai pretestībai, ko

Fišeris sastapa tiklab vietējā konsistorijā, tā arī sabiedrībā, Fišeris, balstoties uz zviedru karaļa labvēlību, prata ne tikai uzstādīt plašu darbības plānu, bet to arī sistematiski un neatlaidīgi realizēt. Pirmais solis — nodrošināt sevi ar tipografiju, kur iespiest grāmatas, kas vajadzīgas tautai, izdevās sekmīgi. Tur iespieda latviešu ābece un lielo katechismu. Nākošais solis bija skolu dibināšana, lai radītu latviešu grāmatniekus. Tad tikai varēja nākt latviešu bībeles izdošana.

Fišerim izdodas nodrošināt līdzekļus bībeles izdošanai. 1500 Alberta dāldeņus tas saņem 1682. g. augustā no soda naudām un nākošos trīs gadus pa divi tūkstoši Alberta [sic!], dāldeņus no muitas ienākumiem. No šīs naudas bija jāsedz tad arī ne tikai latviešu, bet arī igauņu bībeles tulkošanas izdevumi (no igauņu bībeles gan iespieda tikai jauno derību Tērbatas izloksnē), tā ka nesepts palika paša Fišera honorārs, kas par 9 gadiem sastādīja 2700 dāldeņus [sic!].

Vadību par bībeles tulkošanas un izdošanas darbiem kā latviešu, tā arī igauņu valodā Fišeris no savām rokām neizlaiž. Administratīvos uzdevumus veic sekretārs E. Rēderis [sic!], bet tulkošanas darbs uzdots E. Glikam. Tas no sākuma pie bībeles tulkošanas ķērās viens pats un 1682. g. saņem par bībeles tulkošanas darbu brīvu uzturu un dzīvokli; tas izmaksājis gadā 100 Alberta dāldeņus. 1682. g. novembrī darbs jau veikts tik tālu, ka var uzaiicināt divus Vidzemes mācītājus, kas pārbauda pastrādāto darbu. Bet jau toreiz izrādās, ka bez palīga Gliks nevarēs darbu veikt, un 1682. [kļūdains iespiests: 1862.] g. novembrī šim palīgam K. B. Vitenam ierāda brīvu dzīvokli un uzturu pie pilsskolas skolotāja Fogela. Bībeles tulkojuma nākošā revīzija notiek 1683. g. augustā, un tajā piedalās trīs Vidzemes mācītāji. To vārdi nav zināmi. Liekas, ka principi, no kuriem tie vadījās, tiek vēlāk atmeti un tālāko bībeles tulkojumu redakciju pārņem Kurzemes mācītāji. Tas notiek pēc lielās konferences pie Fišera [sic!], kur bez Kurzemes mācītājiem piedalās tulkotājs un viņa palīgi [sic!] un, domājams, arī līdzšinējie revidenti. Šai konferencē, kas, pēc rēķiniem spriežot, ilgusi vairāk kā mēnesi, neseko vis, kā to varēja gaidīt [sic!] Jaunās derības izdošana. Glika tulkojums te atdūries uz tik stipru Kurzemes mācītāju pretestību, ka viss bija no jauna jāpārstrādā [sic!] pēc konferencē pieņemtiem principiem, un šādā pārstrādātā veidā darbu nodod Kurzemes mācītāju caurskatīšanai tikai 1685. gadā, kad tie konferencē (29. IV.—17. V.) to skata no jauna

cauri, pārlabo, un tad Fišeris to nodod iespiešanai. Šis pēdējās konferences dalībnieku vārdi mums zināmi. Tie ir galma mācītājs Hollenhāgens, Zaļās muižas mācītājs H. Adolfs un Džukstes mācītājs N. Hespe. Kurzemieku rokās 1583. g. [sic!] konferencē, domājams, bija jau tādi palīgīdzekļi kā Firekeļa gramatikas materiāli (gramatiku izdeva 1585. g. [sic!]), kas bībeles tulkošanas darbam bija ārkārtīgi nepieciešami, Firekeļa tulkotie perikopi, varbūt ar citas bībeles grāmatas, un, iespējams, arī Firekeļa vārdnīca. Un varbūt Kurzemes delegātiem bija pieejami arī paša Firekeļa padomi.

Tādēļ nav arī nekāds brīnums, ka 1683. g. [sic!] lielajā sanāksmē, kur kurzemieki ieradās ar tādiem materiāliem, kādu vidzemnieku rokās nebija, pirmie palika uzvarētāji, un tika nolemts pieņemt kurzemieku rakstību un pašiem kurzemiekiem nodota bībeles tulkojuma galīga redakcija [sic!].

Vecās derības tulkojuma rediģēšanai sēdes notiek 1687. g. no 20. VI līdz 3. VII, 1688. g. no 25. I līdz 11. II un no 4. VII — 6. VIII un pēdējo apokrifu rediģēšanai 1690. g. no 14. VII — 28. VII.

Pirmajā sēdē piedalās tikai Hollenhāgens, Adolfs un Hespe, trīs pēdējās tie strādā kopā ar Gliku. 1690. g. jūlijā tātad bībeles rediģēšanas darbi jau bija nobeigti. Bija pastrādāts ne tikai liels tulkošanas, bet arī liels literārs darbs. Komisiju sēdēs tika nosprausti rakstības un gramatikas principi, jauni termini un kopā ar to izbeigta tā nenoteiktība un neskaidrība, kas valdīja līdz bībeles rediģēšanai latviešu literātūrā. Radās tā sauktā bībeles valoda, kas garīgajos rakstos palika stiprā mērā līdz Latvijas dibināšanai.

Atliekas vēl apstāties pie tās nesaskaņas, kas ir Fišera un Glika uztvērumos par bībeles tulkotāju. Fišeris apzīmē bībeles tulkojumu par mācītāju kopīgu darbu. Glikš pasaka, ka tas ir viņa tulkojums. Faktiskais tulkošanas darbs bija uzdots Glikam, un tas arī parakstījis 1690. g. 20. VII šādu kvīti: "Es, apakšā parakstījies, saņēmu man no ķēniņa majestātes piešķirtos 866 d. 42½ gr. par septiņgadīgu darbu pie svētās bībeles tulkošanas latviešu valodā un ar pašrocīgu parakstu to apliecinu."

Tomēr Gliku nevar apzīmēt par tādu tulkotāju, kāds bija Luters. Tulkošanas darbu aktīvi vadīja Fišeris un valodas un rakstības noteicēji bija Firekeļa un Adolfa skolnieki. Tādēļ mēs par viena cilvēka darbu šo tulkojumu nevaram saukt..."

Daži Jāņa Strauberga rakstā minētie fakti ir inkorporēti Ernesta Bleses latviešu literatūras vēsturē.¹¹

“Viss Jaunās Derības tulkojums, šķiet, bijis gatavs līdz 1683. g. augustam, kad notiek šā tulkojuma teksta revīzija triju Vidzemes mācītāju komisijā. Šai laikā tulkošanas darbā iejaucas Kurzemes mācītāji. Pie Fišera notiek vairāk kā mēnesi ilga konference, kuŗā piedalās Gliks, viņa palīgi, pirmie teksta revidenti — Vidzemes mācītāji un Kurzemes mācītāju pārstāvji. Glika tulkojums te atdūries uz stipru kurzemnieku opozīciju, un konferencē tikuši pārveidoti pat paši tulkošanas darba principi. Saskaņā ar tiem Gliks savu tulkojumu pārļabojis un jaunā redakcijā iesniedzis Kurzemes mācītāju caurskatīšanai tikai 1685. g. konferencē, kas ilgusi no 29. IV — 17. V. Tad teksts arī pieņemts iespiešanai, un 1685. gadā tas arī iespiests. Līdzīgas redakcijas komisijas sēdes notikušas arī Vecajai Derībai. Pirmā notikusi 1687. g. vasarā, tad 1688. g. divas un 1690. g. viena. Arī šā tulkojuma redakcijas noteikšanā galvenā loma piekritusi Kurzemes mācītājiem ...”

Analizējot Jāņa Strauberga rakstu, kas, kā redzējām, ir ieguvis zināmas pilsoņa tiesības mūsu literatūras vēstures grāmatās, vispirms jāatskīr avotos konstatējamie fakti no Jāņa Straubergs paša viedokļiem un spriedumiem. Šis ir samērā grūts uzdevums, jo Jānis Straubergs nesevoja parastajam vēsturnieku paņēmienam un nedokumentēja savus rakstus, norādot avotus. Tā arī virkne konkrētu fakti, kas minēti Strauberga rakstā, varētu būt tikai viņa viedoklis. Pēc iepriekšējās nodaļās teiktā ir redzams, ka citētā Strauberga raksta avots ir Fišera sekretāra Rēģera 1692. gada nolēmums, kas tagad glabājas Latvijas valsts archīvā.

Vispirms dažas kļūdas viņa stāstā, kas pašas par sevi ir svarīgas tikai kā simptomi autora pieejai. Noteikti konstatējams, ka bībeles izdošanai saņemtie līdzekļi nebija Alberta dāldeņos, kā raksta Straubergs, bet vairumu Fišers saņēma specija dāldeņos. Tālāk — Fišers gan pieprasīja par deviņiem gadiem honorāru 2700 dāldeņu, bet viņam pienācās tikai 600 dāldeņu par divi gadiem; tikai šo summu viņam arī izmaksāja. Sekretāra vārds bija Rēģers, ne Rēderis. Straubergs uzskata Vitenu par Glika palīgu, kas tiktāl saskaņotu, bet tad tekstā nedaudz tālāk sāk runāt par palīgiem daudzskaitlī. Šo palīgu vārdus tomēr neuzzinām. Par to, ka Gliks būtu bijis spiests pēc kurzemnieku pretestības Jaunās derības tulkojumu pārstrādāt, pierādījumu nav. Atcerēsimies, ka Fišers iesniegumā karalim 1683. gadā rakstīja, ka pabeigts ne vien latviešu Jaunās

derības tulkojums, bet arī paveikts cenzēšanas darbs. Šis (diemžēl, nedatētais) Fišera iesniegums rakstīts pirms 1683. g. jūlija.

Mācītāju konferences bija vairāk cenzēšanas, mazāk redakcijas sēdes.¹² Straubergs turpretim tās pilnīgi pārvērs par redakcijas sēdēm un tad bez kāda pamata sāk runāt par “komisiju” sēdēm.

Iekāms sīkāk analizējam avotos atrodamos datus par mācītāju konferencēm, jāapstājas pie Jāņa Strauberga gala secinājuma, ka tulkojumu nevar saukt par viena cilvēka darbu tādēļ, ka darbā piedalījies Fišers un rakstības noteicēji bijuši Firekera un Adolfiga skolnieki.¹³ Fišera loma bībeles tulkošanā mūsu grāmatā vairākkārt apskatīta — viņš bija tas, kas izkaulēja līdzekļus no karaļa. Tas tomēr ir par maz, lai Fišeru uzskatītu par vienu no tulkotājiem. Ka Glikš izvēlējās kurzemnieku nodibināto pareizrakstību, ir fakts, par ko viegli var pārliecināties. Uz šo faktu jau norādīja Ludis Bērziņš, minot, ka Kurzemes dziesmugrāmatā, kas iznāca 1685. gadā, ir tā pati pareizrakstība kā Glikš bībelē. Tomēr nav nekādu pierādījumu, ka šo pareizrakstību viņam uzspieda Kurzemes mācītāji, kā varētu domāt pēc Strauberga raksta. Ja jau Glikš izlietoja Firekera tulkotos evaņģēlijus, tad tikpat viegli var pieņemt, ka viņš šo pareizrakstību izvēlējās pēc paša iniciatīvas.

Vainagu saviem apgalvojumiem Jānis Straubergs uzliek ar spriedumu, ka Glikšu nevar uzskatīt par tādu tulkotāju, kāds bija Luters. Tas rāda, ka Jānis Straubergs nemaz nepārzina vācu bībeles tulkošanas vēsturi. Jebkurā bībeles enciklopēdijā var lasīt, ka Veco derību Luteram palīdzēja tulkot ebrēju valodas profesors Aurogals (Aurogallus), ka vispār viņa galvenais palīgs tulkojot bija Melanchtons un ka bez viņiem Luteram palīdzēja vēl daudzi citi daudzajos tulkojuma pārstrādājumos.

Teze, ka Glikš tulkotā Jaunā derība būtu vispirms cenzoru noraidīta un pēc tam, kad Glikš to pārstrādājis, pieņemta 1685. gada konferencē un tai pašā gadā iespiesta, ir vēl citā pretrunā ar avotos atrodamo informāciju. Kā redzējām iepriekšējā apakšnodalījumā, spriedums par to, ka Jaunā derība būtu izdota atsevišķi, vispār ir pārpratus. Bija gan tā, ka 1689. (nevis 1685.) gadā ģenerālsuperintendents Fišers saņēma skolu vajadzībām 50 eksemplāru atsevišķa Jaunās derības novilkuma. Bez tiem nekāds cits atsevišķs Jaunās derības izdevums neeksistēja. Grāmatiespiedējs Vilkens būtu uzņēmies neiedomājamu risku šai ziņā, melojot gubernātoram Sōpam 1691. gadā.

Kritiskam lasītājam rodas jautājums, cik ticama ir Ernesta Glika 1699. gadā rakstītā autobiografiskā skice, uz ko šo rindu autors ir vairākkārt atsaucies. Glikam šo skici rakstot, kopš notikuma bija pagājuši desmit līdz piecpadsmit gadi. Nevar tādēļ pielaist, ka viņš notikumus būtu aizmirsis. Turpretim ir gan iespējams, ka šo to viņš aprakstā ir nostādījis sev labvēlīgākā gaismā nekā patiesībā bija, un šī iespēja tad nu ir jāpārbauda.

Tas, ko šeit nosaucu par Ernesta Glika autobiografisko skici, nebija viņa memuari, uzrakstīti ar mērķi saglabāt par sevi ziņas saviem piederīgajiem vai plašākai publikai, vai arī atstāt dokumentāciju vēsturei. Aprakstu par savu dzīvi Gliks ietilpināja kādā aizstāvēšanās rakstā.

Kopš Pirmā ziemeļu kara pārtraukto Tērbatas universitātes darbību atjaunoja 1690. gadā. Tajā starp citu Johanu Fišeru iecēla par kanclera palīgu un pirmo teoloģijas profesoru. Lai veicinātu universitātes darbību, ģenerālgubernators 1698. gadā izdeva rīkojumu, ka Lielvidzemē neviens nevarēs būt kādā publiskā amatā, ja viņš nebūs divi gadus studējis Tērbatas universitātē. Lai pasargātu zemi pret mācībām, kas eventuāli nesaskanētu ar ortodokso luterismu, bija noteikts, ka visiem privātskolotājiem, kas vēlējas iegūt mājskolotāja vietu, t.s., studentiem, bija jāiztur pārbaudījumi universitātē un jāsaņem apliecība par savu cilmi, ticību un zināšanām. Uzraudzība par šī rīkojuma izpildīšanu bija uzticēta mācītājiem.¹⁴

Šis rīkojums radīja lielu neapmierinātību, un mājskolotāju skaits Vidzemē ļoti ievērojami saplaka. Prāvests Gliks, vērojot mājskolotāju skaita mazināšanos, vēlējas panākt rīkojuma mīkstināšanu un kādā ziņojumā no sava prāvesta iecirkņa izsacījās par šo rīkojumu kritiski. Sakarā ar to universitātes vadība viņu apvainoja par nelojālu izturēšanos un dumpja celšanu, kā arī pieprasīja konkrētus pierādījumus, ka rīkojums tiešām apdraud māj mācības. Pret Gliku iesniedza sūdzību ģenerālgubernatoram Ēricham Dālbergam. Savā aizstāvēšanās rakstā Dālbergam Gliks tad arī ietilpināja savas dzīves aprakstu, lai atspēkotu, ka apsūdzētāji viņu nosaukuši par dumpinieku. Ar savu dzīves aprakstu Gliks grib demonstrēt, ka viņš visu mūžu kalpojis Zviedrijas karalim lojāli un uzticami.

Saprotams, Glikam bija zināms, ka universitātes pārvalde (ko sauca par universitātes konsistoriju) ļoti kritiski lasīs visu, ko viņš varēs atbildēt. Nevar tādēļ sagaidīt, ka šādā situācijā Gliks būtu uzdrošinājies savā dzīvē kaut ko izpušķot, jo tas būtu tikai devis

viņa pretiniekiem ieganstu jauniem uzbrukumiem. Glikam bija sevišķi jāsargās, jo viņa sakaru un pazīšanās dēļ viņu viegli varēja nosaukt par pietistu, kuŗi toreiz ortodoksajā zviedru baznīcā bija lielā neslavā. Visam, ko Gliks par sevi šai 1699. gada iesniegumā rakstīja, tādēļ jāpieskir ticamība, jo Gliks to rakstīja uzmanīgi un ar apdomu.

Ir saglabājies 1699. g. 2. jūlija universitātes pārvaldes atbildes koncepts uz šo Glika rakstu.¹⁵ Tajā izpaužas samērā nespēcīgas dusmas par Glika atbildi, kas nosaukta par nederīgu dedukciju (*onyttige Deduction*). Rakstā teikts, ka labāk būtu bijis, ja Gliks savu paša bērnu mājskolotājus būtu nosūtījis uz Tērbatu pārbaudīt, nekā plaši izklāstījis savu dzīvi un centienus izplatīt Dieva vārdu Latvijā un Krievijā, lai tā radītu par sevi uzticama karaļa pavalstnieka iespaidu. Noslēgumā ir ieteikums, lai ģenerālgubernātors aizsūta Glikam viņa rakstu atpakaļ. Par laimi, šis raksts ir saglabājies, vismaz norakstā.

Glika dzīves laikā šis viņa dzīves apraksts nebija zināms. Izvilcums no tā pirmo reizi publicēja ģenerālsuperintendents K. G. Zontāgs (*Sontag*) 1811. gadā Rīgā Merķeļa laikrakstā *Zeitschrift für Literatur und Kunst* un pēc tam 1818. gadā Tērbatā izdevumā *Beiträge zur Kenntnis Rußlands und seiner Geschichte*, herausgegeben von G. Ewers und M. v. Engelhardt.

Pēc teiktā ir jānoraida, tā saucamie, jaunākie atklājumi, ka bez Glika un Vitena pie pirmā bībeles izdevuma tulkošanas būtu strādājuši vēl arī citi mācītāji. Tas, ka Gliks ir izlietojis bībeles daļu iepriekšējos tulkojumus un tos iestrādājis savā tulkojumā, saprotams, ir ne vien iespējams, bet ļoti ticams. No katra apzinīga tulkotāja taču var sagaidīt, ka viņš konsultē iepriekšējos tulkojumus, tāpat kā no katra zinātnieka var sagaidīt, lai viņš kritiski pārbauda iepriekš izteiktos viedokļus. Tomēr pat tad, ja Gliks būtu bez grozījumiem pārņēmis savā tulkojumā kādus agrāk tulkotus bībeles fragmentus (no tā, ko par šo jautājumu rakstīja Ludis Bērziņš, neizriet, ka tāda negrozīta fragmentu pārņemšana būtu notikusi), nebūtu pamata bez Glika tulkotājos ieskaitīt arī tos, kuŗu tulkotos fragmentus viņš savā tulkojumā būtu inkorporējis. Minot kādu citu piemēru — šī apcerējuma autors ir ļoti plaši citējis Zviedrijas karaļa Kārļa XI rakstus, ģenerālsuperintendenta Johana Fišera vēstules, citējis arī modernus autorus — tomēr, inkorporējot šos fragmentus šai darbā, to autori nebūt nekļūst arī par šī apcerējuma autoriem. Tāpat tulkotāja godu Glikam neatņem tas, ka viņa darbu

pārbaudīja mācītāju komisija. Tas notika un vēl joprojām notiek ar visiem bībeles tulkojumiem. Nevienam tomēr līdz šim nav ienācis prātā šādu komisiju locekļus pieskaitīt tulkotājiem.

Nelaime ar Gliku bībeles tulkojumu ir tā, ka savā pavisam nekristīgajā egoismā ģenerālsuperintendents Johans Fišers plašajā sarakstē ar karali un pārējām Zviedrijas iestādēm visus nopelnus bībeles tulkošanas darbā piedēvēja tikai sev. Arī bībeles priekšvārdos viņš gan, kā jau parasts, cildināja Kārli XI (kas bija šādu cildinājumu pelnījis, jo bez viņa atvēlētajiem līdzekļiem tulkojums nebūtu ieraudzījis dienas gaismu), bet neaizmirsta pieminēt arī sevi. Saprotams, šoreiz viņš nevarēja pieminēt sevi vienu pašu, kā viņš to darīja savās vēstulēs. Bībeles priekšvārdus iespieda 1500 eksemplāros, un tos lasīja ne vien Gliks un Vitens, bet arī tie vismaz desmit mācītāji, kas bija piedalījušies tulkojuma cenzēšanā un arī uzskatīja, ka viņiem ir nopelni šī tulkojuma tapšanā. Tādēļ arī Fišers raksta: "Kas no manas un manu līdzstrādnieku kungu puses šai darbā bija iespējams... ir lietota visa iespējamā uzmanība, lai izteiktu Svētā gara vārdus un to nozīmi tīrā latviešu valodā..."

Šai ziņā būtu interesanti noskaidrot, vai Fišers pats vispār latviski prata. Principā karalis bija devis rīkojumu, ka Vidzemē mācītājiem ir jāprot draudzē parastā valoda. Šāds rīkojums bija izdots 1684. g. 21. februārī sakarā ar to, ka grāfiene Anna Marija Krūze Nītaurē bija iecēlusi mācītāju, kas neprata latviski. Pēc sūdzības karalis tad izdeva Fišeram adresētu rīkojumu, ka Lielvidzemē nevienu nevar iecelt par mācītāju, kas neprot "nevācu valodu".¹⁶ Uz Fišeru pašu šis rīkojums tomēr neattiecās. Viņš bija superintendents kā latviešu, tā igauņu draudžu iecirknī, un konsekvences dēļ, prasot no viņa latviešu valodas prasmi, būtu bijis jāprasa arī igauņu valodas prasme. Baznīcas administratīvā valoda bija vācu, un šo valodu lietoja arī satiksmē ar Zviedrijas iestādēm un karaļa kanceleju. Vienā gadījumā var konstatēt, ka karalim cēla priekšā Fišera iesnieguma zviedrisku tulkojumu. Ir tādēļ vietā jautājums, vai Fišers prata latviski, un ir aizdomas, ka atbilde uz šo jautājumu ir negatīva. Vienīgais norādījums, ka Johans Fišers būtu pratis latviski, ir viņa dēla stāsts, ka Zviedrijas karaļa Kārļa XI klātienē Johans Fišers esot pārbaudījis uz Stokholmu aizvesto latviešu zēnu prasmi lasīt. Diemžēl, kā tūlīt redzēsīm, Jakobs Fišers nav visai uzticams liecinieks par sava tēva darbiem.

Komentējot mūsu literatūras vēstures grāmatās teikto, ka, pēc jaunākiem atklājumiem, Gliks nav uzskatāms par vienīgo bībeles

tulkotāju, jāsaka, ka šie jaunākie atklājumi ir krietni veci, jo tie balstās uz Jakoba Fišera izteicieniem bībeles otrā izdevuma priekšvārdos. Tur lasām: "... pēc padevīgākā iesnieguma viņa karaliskajai Zviedrijas majestātei tā žēlīgi izšķīra, ka visa bībele ar viņa majestātes samaksātiem izdevumiem mana tēva vadībā ir tulkojama latviešu valodā un iespiežama. Pēc tam 1680. gadā sākās tulkošana. Ņemot vērā, ka Kurzemē lauciniekiem ir tā pati valoda kā Vidzemē, prāvesti un mācītāji, kas vislabāk prata latviešu valodu, kā no turienes, tā arī no Vidzemes, strādāja šeit Rīgā gar tulkojumu, izdevumus sedzot viņa karaliskajai majestātei. Tā vispirms 1685. gadā Jaunā derība, bet 1689. gadā visa Vecā derība un visa latviešu bībele, tika iespiesta šeit Rīgā mana tēva grāmatpiestuvē.

Izdevumi, ko viņa karaliskā Zviedrijas majestāte sedza, bija tuvu pie 7500 Alberta vecdāldeļiem. Tomēr nevarēja izdot vairāk kā 1500 eksemplāru, jo bija jādod brīvs uzturs un jāmaksā izdevumi prāvestiem un mācītājiem no Vidzemes un Kurzemes vairākus gadus. Pēc tam vairākās revīzijās bija jāmaksā izdevumi vairākiem Vidzemes un Kurzemes mācītāju korporācijas locekļiem, korrektūru lasītājiem, palīgiem un korrektoriem, dažiem pat pilnīgi visa gada alga. Turklāt vajadzīgais papīrs toreizējā kaŗa laikā ar lieliem izdevumiem bija jāizraksta no Francijas ..."

Šeit citētajā posmā dēls cildina sava tēva piemiņu un nostiprina viņa izveidoto mītu par Johana Fišera svarīgajiem nopelniem latviešu bībeles tulkošanā. Lai tad nu neiznāktu, ka tēvs viens pats iztērējis avotos minētos 7200 vecdāldeļus (kā redzējām, tie nebūt nebija Alberta dāldeļi, kas bija apgrozībā tad, kad Jakobs Fišers rakstīja augšējos teikumus), Jakobs Fišers rada jaunu mītu, ka, bībeli tulkojot, Rīgā strādājuši Kurzemes un Vidzemes prāvesti un mācītāji vairākus gadus. Tiem tad bijis jāmaksā uzturnauda un izdevumi. Tāpat bijis jāmaksā korrektoriem un viņu palīgiem, dažiem arī alga. Ja vēl pieskaita dārgo franču papīru, tad Jakobs Fišers, pēc sava prāta, ir pietiekami labi izskaidrojis, kā izdevumi par 1500 bībeles eksemplāriem varēja sasniegt 7500 vecdāldeļus.

Pēc iepriekšējā redzējām, ka izdevumi prāvestiem un mācītājiem no Vidzemes un Kurzemes bija pavisam tikai 308 vecdāldeļi. Korrektūras lasīšana maksāja 249 vecdāldeļus. Tā nu ir maza daļa no kopējiem izdevumiem. Jakobs Fišers ar daudz lielākām tiesībām būtu varējis uzsvērt, ka par 7500 dāldeļiem izdota ne vien latviešu bībele, bet arī igauņu Jaunā derība Tērbatas izloksnē.

Savu stāstu turpinot, Jakobs Fišers min, ka kuģim, kas vedis papīru no Francijas uz Rīgu, ceļā uzbrukuši jūraslaupītāji. Kad viņi kravas telpās atraduši papīru un viņiem paskaidrots, ka uz papīra iespiedis dievvārdus, jūraslaupītāji atlaiduši kuģi ar visu apkalpi un kravu. Diemžēl, šis anekdots ir atrodams arī stāstos par bībeles iespiedumiem citās valodās, un tas tikai liecina par Jakoba Fišera nekritisko pieeju. Kā redzams, “jaunāko atklājumu” vecā baze nav tāda, kas kritikas gaismā varētu pastāvēt.

Uz to, ka Jakoba Fišera latviešu bībeles 1739. gada izdevuma priekšvārdos teiktais nesaskan ar aktīm zviedru archīvā un Rēgera nolēsumu, pirmais ir norādījis ģenerālsuperintendents Kārlis Gotlibš Zontāgs (*Sonntag*) 1817. gadā teiktajā runā (sk. 13. vēri 20. lpp.). Par anekdotu, ka Alžīras jūraslaupītāji ļāvuši sveikā aizbraukt kuģim ar franču papīru latviešu bībeles iespiešanai, Zontāgs sausi piezīmē, ka papīrs bībeles iespiešanai nāca no Holandes un papīru no Francijas izrakstīja tikai nedaudz, lai iespiestu piecdesmit bībeles sevišķi grezno eksemplāru. Zontāgs ar nožēlu saka, ka varētu gan vēlēties, lai būtu pierādījumi par šī interesantā anekdota patiesību, nevis argumenti pret to!

No iepriekš teiktā izriet, ka uz jautājumu šīs nodaļas virsrakstā — vai Glikš viens pats pārtulkoja latviešu bībeli? — ir jāatbild ar jā. Kopā ar savu palīgu Vitenu, kas saņēma algu kā pārrakstītājs, astoņu gadu laikā Glikš pārtulkoja bībeli latviski. Mēģinājums atņemt Glikam vienīgā tulkotāja godu ir gan sensacionāls un oriģināls, bet, diemžēl, kā redzējām, tas nav saskaņojams ar avotiem. Tomēr šis mēģinājums ir radījis un, jādūmā, arī turpmāk radīs nedrošību kritiskajā zinātnē. Piemēram, kāds autors kādā valodnieciskā darbā, skaidrojot absolūtā datīva lietošanu bībeles tulkojumā, konstatē sekojošo: “Tādējādi šīs konstrukcijas [absolūtā datīva] lietošanas respektīvi nelietošanas fakts vien dažādos tulkojuma teksta posmos vēl nevar noderēt par norādījumu dažādu tulkotāju konstatēšanai.” Tomēr dažas lappuses tālāk tai pašā apcerējumā lasām: “Sniegtais pārskats liecina, ka absolūtais datīvs bijis visai spēcīgs ierocis tulkotāju arsenālā...” Kā redzams, par spīti autora konstatējumam, ka nav iespējams ar absolūtā datīva analīzi noteikt, vai bībelei bijis viens vai vairāki tulkotāji, viņš mierīgi turpina rakstīt par vairākiem tulkotājiem.¹⁷

Noslēgumā jāpiemin, ka Zviedrijas valsts archīvā ir atrodams viens vienīgs kritisks konstatējums par latviešu bībeles tulkojumu.¹⁸ Norādījums ir uz Pēterļa pirmās vēstules 3. nodaļas 13. pantu, kur

vārda “labs” (Un kas jums varēs ļaunu darīt, ja jūs no visas sirds dzīsities pēc tā, kas labs?) vietā esot “ļaušana”. Attiecīgās zīmes teksts ir šāds: “Petr. Epist cap 3 v 13 Och hoo är den som kan giöre Eder skada om J fahren effter det goda Men uti den Lettiska Version står twärt emot, nembl. Och hoo är den, som kan giöra Eder Skada, om J fahren effter det *Onda*.”

Diemžēl, trūkst jebkādu norādījumu, kā un kādā sakarā šī acīm redzamā kļūda bībeles tulkojumā ieviesusies un kas to atklājis.

ERNESTA GLIKA DARBI PĒC BĪBELES TULKOŠANAS PABEIGŠANAS

Pēc tam, kad Gliks savā autobiografijā aprakstījis savas pūles skolu dibināšanā, 1686. gada lūgšanu grāmatas izdošanā un latviešu rokasgrāmatas un katechisma rediģēšanā no jauna (tos saskaņojot ar pašā tulkoto bībeli), viņš apcer kādu pilnīgi jaunu pasākumu.

“Kad nu šis darbs ar Dieva svētību bija paveikts, bija pienācis laiks domāt par kaimiņu nācijām, kas vēl atradās nāves ēnā. Kā lai viņus iegūst un kā lai tie patiesi tic, ja viena svece neaizdedzinās otru.

Zviedrija dievišķīgās atzišanas gaismu saņēma no vāciešiem. Tāpat arī Vidzeme. Tādēļ mums ir pienākums ar saņemto talentu augļot tālāk.

Šī iemesla dēļ ģenerālsuperintendenta kungs priekš pieciem gadiem mani aicināja līdz uz [Zviedrijas] valsti. Kaut gan nelaiķis karalis toreiz bija ieradies no ziemeļu zemēm un, nākot no munstuļa Upsalā, uzturējās Stokholmā tikai divas vai trīs dienas un tūlīt pēc tam devās uz nelaiķa feldmaršāla Ašemberga kunga bērēm uz Skoni, man parādīja žēlastību, piešķirot audienci pie viņa karaliskās majestātes, lai pārrunātu šo jautājumu. Tur varēju ierosināt divas lietas — pirmkārt par latīņu skolu ierīkošanu šīs zemes prāvestu iecirkņos un otrkārt par tiem krievu nācijas ļaudīm, kas saucas raskoļņiki (*Roskolscki*).

Ar šo svinīgi apliecinu, ka viņa karaliskā majestāte par abiem jautājumiem ieguva pamatīgu informāciju un — šeit runājot tikai par otro jautājumu — noteica, ka jādodomā par viņu jaunatnes audzināšanu. Šīs nācijas bērni, pretēji karaliskajam ticības plakātam, visi tiek audzināti savu tēvu maldos. Tādēļ jā rūpējas par viņu audzināšanu un jā sagādā arī skolasgrāmatas viņu valodā. Pēc Dieva prāta tad šīs grāmatas varētu lietot arī citās krievu provincēs, kas pakļautas karaļa valdīšanai.

Līgumos gan viņiem ir atļauta ticības brīvība. Tomēr visuvarenais karalis pieņēma padomu, ka ar Dieva vārda izplatīšanu viņu starpā (ja vien neskaņ ticības strīdu jautājumus) nekaitēs nedz viņu krievu, nedz mūsu luteriskajai ticībai, un tādēļ šādus dievišķīgus centienus nevar uzskatīt par līgumu pārkāpumu.

Rezolūciju šai jautājumā vajadzēja saņemt toreizējam ģenerālgubernātoram Hastferam. Ģenerālsuperintendentam šai lietā bija turpmākas sarunas ar karalisko majestāti, kad tā atgriezās no Skones.

Dažādu iemeslu dēļ, bet visvairāk netaika karaļa Kristus svētītās, tomēr sāpīgās aiziešanas dēļ cerētais un gaidītais vēl nav noticis. Dievam ir pašam savs laiks un nodoms. Tomēr neesmu tādēļ turējis rokas klēpī, nedz bezcerībā tās nolaidis, bet gan labā cerībā sagatavojis krievu skolasgrāmatas. Pat vēl tagad ar lieliem izdevumiem uzturu savās mājās kādu vecu krievu priesteri, kas man palīdzēja tulkot senslavu bībeli krievu tautas valodā. Ceru patiesi, ka, tāpat kā centieniem latviešu labā, arī šim darbam Dievs liks izdoties un plaukt Viņa goda cildināšanai un daudz ļaužu labā.

Ir daudzi, gan Vācijā, gan Krievijā, kas par to bieži rakstveidā ir apjautājušies un likuši ievākt ziņas, starp tiem arī Golovina kungs, viens no vecākiem sūtņiem cara pēdējā ambasādē.

Visu to, cienījamais kungs, esmu veicis gribīgi, bez citu mudinājuma un, necerot uz nicināmu atlīdzību. Esmu to veicis ārpus saviem citiem amata darbiem, visvairāk agrās rīta un nakts stundās. Tomēr nedz manā draudzē, nedz prāvesta iecirknī nekas nav nokavēts. Tas viss liecina, ka nekā ļauna un pretdarbīga, nedz arī neuzticama nav nedz manās rokās, nedz sirdī.”

Glika autobiografiskajā skicē norādījums uz feldmaršala Ašenbergas bērēm ļauj ļoti precīzi datēt laiku, kad karalis pieņēma Gliku audiencē. Feldmaršals Ašenbergs nomira 1693. g. 17. aprīlī, bet viņa bēres, pēc toreizējās paražas, notika ļoti vēlu — 1694. g. 26. augustā. Bērēs piedalījās arī karalis.¹⁹ Fišeram bija savs nolūks, kāpēc viņš tieši 1694. gadā bija paņēmis Gliku līdz uz Stokholmu, lai viņu stādītu priekšā karalim. Savas vēstules karalim Fišers gan vēl joprojām parakstīja kā lūgšanās un darbos padevīgais kalps, bet kopš 1692. gada viņš pasīvi un aktīvi pretojās karaļa nodomiem un kavēja Zviedrijas baznīcas likuma attiecināšanu uz Vidzemi. Tomēr 1694. gada Stokholmas apmeklējumā Fišeram bija vairāk nekā jebkad vajadzīga karaļa labvēlība, jo bija pienācis laiks sniegt

nolēsumu fiskam ne vien par daudzajiem saņemtajiem avansiem bībeļu izdošanai, bet arī par skolu vajadzībām saņemtajiem līdzekļiem. Lai atgūtu karaļa labvēlību, Fišeram likās izdevīgi paņemt līdz uz Stokholmu Gliku ar pēdējā oriģinālo projektu par misijas darbu krievu provincēs Zviedrijas nomalē. Visus ilgos gadus, kamēr notika latviešu bībeles tulkošanas un iespiešanas darbi, Fišers karalim bija noklusējis Glika eksistenci. Vienīgais Fišera iesniegums, kurā pieminēts Glika vārds, bija, kad viņš ierosināja, lai karalis Gliku ieceļ par Alūksnes draudzes mācītāju. Tā būtu bijusi izdevīga reize pieminēt, ka Gliks sācis tulkot latviešu bibeli, tomēr Fišers to noklusēja. Sarunās ar karali Fišers izturējās tā, it kā viņš pats būtu bībeles tulkotājs, un tā kā karalis neinteresējās par to, kā bībeles tulkošana tehniski notiek, Glika vārds palika neminēts. Tagad, 1694. gadā Fišers pirmo reizi iepazīstināja karali ar Gliku — ne jau kā ar latviešu bībeles tulkotāju un daudzu latviešu garīgo grāmatu autoru, bet kā ar krievu hairētiku misio-nāru.

Pēc tā, ko Gliks raksta, varētu domāt, ka viņa projekts par krievu grāmatām būs spējis ieinteresēt karali, kamēr viņa projekts par vidusskolu (Gliks raksta: latīņu skolu) ierīkošanu latviešiem nebūs radījis atsaucību. Tomēr ne viens, ne otrs projekts nedabūja valsts varas sankciju. Gliks par iemeslu min karaļa Kārļa XI nāvi 1697. gadā un “dažādus iemeslus”.

Šie “dažādie iemesli” neapšaubāmi bija liels politiskais konflikts starp karali un Lielvidzemes muižniecību. Tieši 1694. gadā šis konflikts, kas bija radies redukcijas dēļ, iegāja izšķirīgā stadijā. Pēc Zviedrijas valsts padomes lēmuma Johanu Reinholdu Patkulu un viņa domubiedrus starp bruņniecības amatpersonām (Budbergu, fon Lauenšteinu, Fītinghofu, Krūnšernu, Šlipenbachu, Mengdeni un Reicu) bija paredzēts nodot ārkārtējai tiesai. Šai sakarā 1694. g. 29. marta valsts padomes sēdē bija atskanējusi barga apsūdzība pret Vidzemes muižniekiem par latviešu apspiešanu. Nilss Jildenstolpe, Fabians Vrēde un Bengts Uksenserna debatēs aizrādīja, ka Vidzemes muižnieki apspiež latviešus materiāli un garīgi. Liedzot latviešiem izglītību, muižnieki cenšas panākt, lai pirmajiem nerastos spēks nokratīt dzimtbūšanu. Pēc Bengta Uksensernas domām, vācu iekarojumi Baltijā bijuši tikpat nožēlojami kā spāniešu iekarojumi Amerikā. Zemnieku stāvoklis esot jāuzlabo, lai viņi nākotnē kļūtu par pretsvaru muižniekiem.²⁰

Valsts padomes locekļus, kas runāja tādu bargu valodu, bez šaubām, būtu interesējies iepazīties ar latviešu skolu tēvu, Ernestu Gliku. No otras puses, no šādas satikšanās nekas labs nebūtu varējis iznākt. Kamēr Gliks bija vācu "kultūrtrēģerisma" domas spilgts aizstāvis ("Zviedrija dievišķās atzišanas gaismu saņēma no vāciešiem. Tāpat arī Vidzeme."), tikmēr Zviedrijas valsts padomes locekļi akceptēja Bengta Uksenšernas viedokli, kas bija diametrāli pretējs ("Vācu iekarojumi Baltijā bija tikpat nožēlojami kā spāniešu iekarojumi Amerikā").

Valsts padomes locekļu izteicieni debatēs gan bija vairāk deklarācija nekā politiska platforma. Politiskā platforma bija iznīcināt vācisko "Landesstaat" un tai vietā nodibināt Lielvidzemē absolūto karaļa valdīšanu. 1694. gada decembrī tas arī notika. Notikumiem ņemot labvēlīgāku virzienu, latviešu zemnieki varēja kļūt par līdzvērtīgiem pilsoņiem viņu zviedru līdziniekiem, un tad spāniskais lāsts un apspiešana būtu zudusi.

Te jāpaskaidro, ko Gliks raksta par "karalisko ticības plakātu". Šāds nosaukums bija 1667. g. 19. marta likumam. Visiem, kas nebija luterieši un uzturējās Zviedrijā vai kādā Zviedrijas provincē, astoņu dienu laikā vajadzēja pieteikties turienes luteriskajam mācītājam, minot savu ticību. Saskaņā ar šo likumu citu konfesiju mācītājiem un priesteriem bija aizliegts uzturēties Zviedrijā un tās provincēs. 1675. gadā likumu vēl papildināja ar to, ka tikai luteriešiem bija tiesības būt valsts amatos. Visus noteikumus, kas attiecās uz iedzīvotāju ticību, kodificēja 1686. gada baznīcas nolikumā, ko nākošā gadā tulkoja vācu valodā un attiecināja arī uz Zviedrijas provincēm Baltijā. Likumā bija 28 nodaļas. Saskaņā ar šo likumu starp citu bija noteikts, ka visiem mācītājiem un skolotājiem ir jāzvērē Augsburgas konfesijai.

Baznīcas nolikuma pirmajā nodaļā bija noteikts, ka citticībnieku bērniem tikai tad ir zviedru pilsoņu tiesības, ja viņi pāriet luteritībā. Liekas, ka tieši šis noteikums bija Glikam prātā, kad viņš savā autobiogrāfiskajā skicē minēja karalisko ticības plakātu un sakarā ar to rakstīja par raskolņikiem, t.i., pareizticīgo vecticībnieku sektu. Vairoties no vajāšanām Krievijā, šie vecticībnieki bija sākuši meklēt patvērumu Zviedrijas provincēs Baltijā.

Mūsu interesi var modināt Glika rakstītais par Golovinu un cara ambasādi. Šī ambasāde bija krievu delegācija, kas 1697. gadā 250 līdz 270 cilvēku sastāvā devās uz Eiropu. Oficiāli deklarētais ambasādes nolūks bija: "Stiprināt veco draudzību un mī-

lestību, kā arī lietas, kas kopējas visai kristietībai, vājināt krusta ienaidniekus — turku sultānu, Krimas chanus un musulmaņu ordas — un stiprināt kristīgos valdniekus”.²¹ Varbūt vairāk nekā šī diplomātiskā misija caru interesēja iepazīties ar Eiropu pēc visa tā, ko viņš bija novērojis Maskavas ārzemju kvartālos. Tādēļ ambasāde bija arī studiju ceļojums, kur, pārvarot pretestību, cars lika piedalīties krievu augstmaņu dēliem, pats piedaloties inkognito. Ambasādes nolūks bija arī rekrūtēt speciālistus Krievijai un iepirkt materiālus un ieročus dibināmai Krievijas kaņaflotei.

Krievijas robežu lielā ambasāde sasniedza pie Vastselinas (Ncuhausen), iebraucot zviedru teritorijā, un 1697. g. 27. martā pie Gaujienas pārcēlās ar plostu pāri Gaujai. Caur Smilteni, Cēsīm un Ādažiem piecās dienās pēc zviedru robežas pāriešanas bija sasniegta Rīga.²² Alūksne bija palikusi uz dienvidiem no ambasādes ceļa, un Glikam personīgi ar to neiznāca sastapties. Krievu ceļojums Latvijā bija tik lēns tādēļ, ka bija agrs pavasaris, un bez tam zemē valdīja bads.

Glika pieminētais Golovins bija otrais sūtnis (pirmais sūtnis bija Pēterļa favorīts Francis Leforts) — bojāris Fedors Aleksejevičs Golovins, ģenerālis un diplomāts ar formālo titulu: Sibīrijas pārvaldnieks. Kā redzams, Glikam bija sakari augstās Krievijas galma aprindās jau pirms krievu iebrukuma. Par Glika vēlāko darbību Maskavā viņš ir nosaukts par kollaborantu. Protams, nav simpatiski, ka viņš lauza savu uzticības zvērestu Zviedrijas kronim un kalpoja Zviedrijas pretiniekiem. Bet te jāatceras, ka viņa ideāls bija kalpot Vācijai, kā viņš to bija formulējis savā autobiografiskajā skicē. Pāri kalpošanai laicīgajām varām Glikš tomēr stādīja kalpošanu Dievam, un no šī viedokļa abas naidīgās varas — zviedru lauva un krievu ērglis — Glika uztverē bija vienādas. Tā atrisinās psiholoģiskā problēma, kas ir bijusi mīkla mūsu literātūrvēsturniekiem. Nevis Glika kosmopolitiskā nosliece lika viņam viegli (cik viegli, mēs nezinām) pāriet Zviedrijas ienaidnieka kalpībā, bet gan viņa pārliecība, ka Dievs ir augstāks par jebkuŗu laicīgo varu un ka jēdzieni — draugi un ienaidnieki kļūst nenozīmīgi Dieva mūžības gaismā.

Slavistu aprindās, saprotams, modinājis lielu interesi Glika pieminētais krievu bībeles tulkojums. Gadebušs un pēc viņa Pekarskis ir minējuši, ka krievu priesteris, kas palīdzējis Glikam tulkot bībeli no senslavu valodas, ir bijis kāds mācīts mūks no Petseru klosteŗa.²³ Kad Alūksni ieņēma krievi, tulkojums esot aizgājis bojā.

GLIKS KĀ MĀCĪTĀJS

Līdzšinējā apcerējumā iepazīnāties ar Ernestu Gliku kā bībeles tulkotāju, latviešu garīgo rakstu autoru un zināmā mērā kā misionāru. Par Gliku kā mācītāju ir saglabāties samērā maz liecību, bet toties tās jo zīmīgas.

Literātūrā ir vairākkārt pieminēta viņa svētruna, izvadot Daugavgrīvā mācītāju Tomu Betulinu. Pie Betulina kapa Glikš viņu nosodījis kā dzērāju un, saprotams, ar to izpelnījies Betulina draugu nelabvēlību.

Ir zīmīgi, ka Ernests Glikš tādu pašu bezbailību parāda arī savā jaunajā draudzē pēc viņa pārceļšanas uz Alūksni. Pēc iepazīšanās ar apstākļiem Alūksnes draudzē Glikš savu neapmierinātību ar draudzes garīgo dzīvi izteica atkārtotās svētrunās. Viņa paša vārdiem runājot, viņš sprediķojis par "latviešu tautas postu un muižniecības slinkumu rūpēties par viņu dvēselēm". Kad nu vairākus gadus muižnieki viņa mudinājumus neņēma vērā, Glikš sāka lietot stiprākus vārdus. Viņš muižniekus nosauca par sātana kalpiem.²⁴

Šo Glika svētrunu personīgi uz sevi attiecināja divi muižnieki — kapteinleitnants Koškuls un kapteinis Derfelds. Pēc dievkalpojuma viņi iebruka mācītājmuižā, un notika nepatīkams ekscess. Glikš vēlāk rakstīja par iebrukuma sekām, ka trīs dienas vēlāk miris viņa dēls zīdains, jo māte bijusi pārbijusies.²⁵ Neatkarīgi no tā, vai zīdaiņa nāve tiešām bija iebrukuma sekas, šis gadījums rāda, ar kādu aizrautību un bezbailību Glikš rūpējās par savu draudzes locekļu — latviešu garīgo labklājību. Viņa uzruna pie Betulina kapa un svētruna par muižnieku "slinkumu" verd no tās pašas pārlicības, ka mācītāja uzdevums ir nosodīt ļaunumu, vienalga, vai vainīgie ir augstas vai zemas kārtas. Ar drosmi uzstājoties pret augstākajām kārtām un nepiemiedzot aci pret to grēkiem, Glikš spilgti atšķīrās no daudziem citiem viņa laika mācītājiem.

GLIKS KĀ PRĀVESTS

Generālgubernatora iecelts, ar 1687. gadu Glikš uzņēmās prāvesta amatu plašajā Kokneses apriņķī, kas sniedzās no igauņu Vidzemes robežām līdz pat Daugavai. Spriežot pēc Vidzemes 1686. gada kartes (Charta öfwer Hertigdömmet Liefflandh förfärdigat Anno 1686 ultimo July) un pēc 1702. gada Arvida Mellerā (Mollerus) kartes (tātad Glika darbības laika beigās), Kokneses

prāvesta iecirknī bija šādas draudzes: Alūksnes (*Marienburg*) ar filiālbaznīcām Apē (*Hoppenhof*) un Zeltiņos (*Selting*), Bērzau-
nē (*Berson*), Cesvainē (*Seßwegen*), Ērgļos (*Erla*), Gaujienā
(*Adsel*), Gulbenē (*Schwaneborg*) ar filiāli Lejasciemā (*Aahof*),
Jaunpiebalgā (*Nyhof*), Kalsnavā (*Kaltzenau*), Koknesē (*Koken-
husen*), Lazdonā (*Labdon*), Liezērē (*Löser*), Lubānā (*Luban*),
Laudonā (*Laudon*), Raunā (*Ronnenhof*), Skujenē (*Schujen*),
Tirzā (*Tirsen*), Vecpiebalgā (*Pebalg*), Vestienā (*Festen*) un
Vietalvā (*Fehkeln*). Šīs draudzes tomēr nepastāvēja nemainīgas
visu laiku, kamēr Gliks bija prāvests. Piemēram, 1696. gadā Zel-
tiņus un Lejasciemu apvienoja patstāvīgā draudzē.

Prāvesta pienākums bija izdarīt draudzēs periodiskas vizitāci-
jas, pārbaudīt mācītāju darbību, rūpēties par jaunu baznīcu iekār-
tošanu parocīgās vietās, gādāt par skolu iekārtošanu un to kārtīgu
darbību un, rodoties vakancēm, ierosināt jaunu mācītāju izraudzi-
šanu. Sākot ar 1694. gadu, viņam vajadzēja prezidēt jauniekārto-
tajā Kokneses apriņķa prāvesta tiesā.

Šī Glika darbība samērā plaši atspoguļojas vēstures dokumen-
tos — gan viņa pašā ziņojumos virskonsistorijai, gan arī sūdzībās
par Gliku tai pašā augstākajā garīgajā iestādē. Telpas trūkuma
pēc var minēt tikai spilgtākos gadījumus, lai ilustrētu šo Glika
baznīcas administratora darbu.²⁶

Glika ziņojumos vienmēr ir ierosinājumi. Piemēram, kādā 1689.
gada ziņojumā²⁷ Gliks ieteic virskonsistorijai noteikt, ka mācītā-
jiem ir jāuzrāda vizitējošam prāvestam savu latvisko svētrunu
konспекти. Ar to radīšies iespēja pārbaudīt divi lietas — vai mā-
cītāji turpina savas teoloģiskās studijas un vai viņi pietiekami
prot latviski. Attieksmē uz teoloģijas kandidātiem (“studīoziem”) Glika prasība ir vēl lielāka — tiem visi savi latviskie svētrunu kon-
spekti būtu jāpiesūta prāvestam.

Kādā 1690. gada ziņojumā Gliks informē, ka iepriekšējā zie-
mā iekārtotas trīs jaunas skolas, bet citur radušās grūtības skolu
iekārtošanā.²⁸ Ļoti plaši šai ziņojumā ir apskatīti apstākļi apga-
balos, kas robežojas ar Latgali. Tas ir temats, pie kā Gliks at-
griežas arī citos ziņojumos. Šos ziņojumus lasot, vienmēr jāpatur
prātā laikmeta gars un vēsturiskie apstākļi.

Gliks raksta: “Pagājušā rudenī gadījās, ka trīs jauni puīši no
Latgales (*Polnisch-Lieffland*) pūlējās šeit Alūksnes un arī Gul-
benes draudzē bildināt trīs zemnieku skuķes un aizvest viņas uz
savu bezdievīgo (*heil-loses*) zemi. Sava amata dēļ es šim nodo-

mam uz visnoteiktāko pretojos..." Tomēr, kamēr Gliks bijis aizceļojis amata lietās, "... šīs trīs dvēseles aizvestas prom un pievestas pie elles rikles. Ja viņas būtu palikušas pie mums, būtu bijušas izredzes, ka tās iegūs mūžīgo dzīvību..." Gliks ierosina izdot rīkojumu kungiem un mācītājiem, lai turpmāk novērstu, ka dvēseles tiek upurētas Molocham.

1692. gadā Gliks sūdz virskonsistorijai Ļaudonas un Lubānas mācītāju Kristianu Rēhauzenu, starp citu arī par to, ka mācītājs ir laulājis zemnieku meitas ar katoļiem. Viņš aizrāda, ka latgalieši ir ne vien katoļticīgi, bet arī ļaudis pilnīgi bez ticības. Mācītājs par laulāšanu ar latgaliešiem esot saņēmis dārgas kažokādas.

Mācītājs Rēhauzens taisnojoties atbildēja, ka esot labāk, ja viņš laulādot ar katoļiem, nekā, ja to darītu katoļu priesteris viņpus robežas. Neesot tiesa, ka latgalieši dzīvojot "universālā tumsībā" — arī Latgalē esot luteriskie mācītāji, ko ordinējis pats superintendents. Lubānā ieprecējušās daudzas latgalietes, kas nāk pie dievgalda un, cik spēdamas, audzina bērnus par kristiešiem. Arī uz Latgali aizprecētās nākot Lubānā pie dievgalda. Rēhauzens turpina: "Prāvesta kungam tas viss palicis nezināms (*welches alles dem H. Ppraep. Böhmische Dörfer sind*). Viņš gan ļoti lielās ar savām vizitācijām, bet Lubānā nekad nav bijis — nedz oficiāli, nedz neoficiāli." Ja aizliegtu jaunavām precēties ar latgaliešiem, tad viņi aizvestu meitas ar varu un slepeni. Par kažokādām mācītājs paskaidro, ka nav saņēmis nedz lapsu, nedz lūšu ādas, bet tikai aitādas.

Glika atbilde uz šo mācītāja uzbrukumu bija, ka viņš pats pārbaudījis uz Latgali aizprecētās meitas, kas sevi uzskatījušas par katoļticīgām, bet nav pratušas tēvreizi. Ziņu ievākšanai viņš sūtījis uz Latgali kādu vīru vārdā Krēšliņu un tas ziņojis, ka Latgalē nav luteriešu. Viss latgaliešu dievkalpojums esot tikai dažu vaska sveču novietošana svētbilžu priekšā.

Mācītāja Rēhauzena atbilde uz šo prāvesta Glika argumentu ir ļoti plaša. Par to, ka Gliks sūtījis spiegu uz Latgali, viņš aizrāda, ka, ja Latgales zemnieki būtu uzzinājuši, kādēļ Krēšliņš tur ieradies, pēdējam būtu slikti klājies. Rēhauzens arī šaubās, vai prāvestam bijušas tiesības sūtīt kādu pāri robežai, un aizrāda, ka ļaudīm, kas tik bīstamā pasākumā dodas kannas alus un gabala maizes dēļ, taču nevar ticēt.²⁹

Savā 1692. gada ziņojumā virskonsistorijai Gliks aizrāda, ka dievkalpojumu apmeklētāju skaits esot pārāk mazs — no tūkstoš

draudzes locekļiem dievkalpojumus apmeklējot tikai 100—300. Lai bērniem skola nebūtu pārāk tālu, tāda būtu jāierīko katrā pagastā.³⁰

Tai pašā gadā kādā citā ziņojumā Gliks raksta,³¹ ka Alūksnes draudzē ierīkotas septiņas skolas. No tām trīs esot labi apgādātas. Kļūmīgs stāvoklis esot Gulbenes draudzē, turienes skolotāji par savām pūlēm neesot saņēmuši trīs gadus, jo baznīcas lāde esot tukša. Gliks ierosina, lai virskonsistorija šīm skolām piešķir līdzekļus no soda maksām.

Nākošajā gadā Gliks ziņo, ka Alūksnes draudzē derētu iekārtot divas filiālbaznīcas — Zeltiņos un Gaujienā. Jaunās mācītājmuižas varētu iekārtot zemnieku mājās, kuŗas Gliks min vārdā.³²

Ar 1697. gadu datēta informācija, ka Gliks no personiskiem līdzekļiem algo ziņnesi.³³

Plašs ir Glikas ziņojums par 1697. gada vizitāciju. Gaujienā viņš noskaidrojis, ka mācītājs Reichards Veidmans neprot latviski. Viņš devis Veidmanam rīkojumu iemācīties valodu viena gada laikā. Pēc pusgada Gliks ieradies pārbaudīt sekmes. Katechismu mācītājs lasījis kropļotā valodā, bet svētrunu nemaz nav spējis teikt. Gliks ierosina pārcelt Veidmanu uz igauņu daļu. Viņš vispār izdevis rīkojumu "*dicta Classica*, uz kā pamatojas mūsu ticība, iemācīties no latviešu bībeles".³⁴

1699. gada ziņojums ir vairāk optimistisks.³⁵ Gada laikā Kokneses prāvesta iecirknī esot iesvētītas piecas baznīcas — Ļaudonā, Apē, Vestienā, Gaujienā un Lazdonā. Atkal Gliks uzsvē, cik nepieciešams mācītājiem prast latviski. Pēc tam, kad mācītājs Klembchens aizgājis no Liezēres draudzes, tur atrbrīvojušies vieta. Kāds mācītāja kandidāts teicis mēģinājuma svētrunu baznīcā, un baznīcēni sākuši smieties. Zemnieki pēc tam izteikušies, ka šis kandidāts gada laikā nedabūšot pat sieku auzu, kur nu vēl rudzus vai miežus. Gliks turpina: "Lai šis vienīgais piemērs rāda, cik ļoti nepieciešams pārbaudīt kandidāta zināšanas latviešu valodā, pirms viņu prezentē viņa karaliskajai majestātei, lai ieceltu amatā."

Par Glikas darbību prāvesta tiesā informāciju starp citiem ir saglabājis Johans Broce, sniedzot Kokneses apriņķa prāvesta tiesas zīmoga nospieduma zīmējumu. Broce šo zīmējumu komentē: "Šo visai reto zīmogu, kādu agrāk nekad nebiju redzējis, atradu melnā lakas nospiedumā uz kādas prāvesta Ernesta Glikas vēstules, datētas Vietalvā 1699. g. 6. martā un adresētas Ozolmuižas mācītājam Johanam Ulricham. Vēstules saturā ir rīkojums par kādu

kalponi, kas netikumības dēļ publiski sodāma pie Ozolmuižas baznīcas. Redzams, ka zviedru laikos Vidzemes prāvestiem bija zināma jurisdikcija. To pierāda ne vien uzraksts zīmogā: SILLUM REGII JUDICII ECCLESIASTICI DISTRICTUS KÖKENHUSENSIS, bet vēstules beigās, kur teikts: "Im namen u. wegen deß Königl. Probstey Gerichts Kokenhusenschen Kreyses Ernestus Glück, Praep. et Prases mp."

Tālāk Broce paskaidro, ka saskaņā ar 1694. g. 30. septembra karalisko rezolūciju katrā apriņķī nodibinātas prāvesta tiesas, lai steidzīgos gadījumos būtu iespējams izspriest garīgās lietas, kas citādi lielā attāluma dēļ konsistorijā aizkavētos. Prāvestam bez ikgadējās vizitācijas jāvada šī tiesa, pieaicinot divus mācītājus no sava iecirkņa un lokālo mācītāju. Prāvesta tiesai lietas vai nu jāizspriež, vai pēc izmeklēšanas jānodod izspriest konsistorijai vai laicīgai tiesai. Apriņķa fогtam ar saviem notāriem jāpiedalās prāvesta tiesas sēdē. Ārkārtas gadījumos tiesas sēdes jāriko citā laikā nekā parastajos termiņos. Šo karalisko rezolūciju ģenerālgubernators Ēriks Dālbergs izsludinājis iespiestā plakātā Rīgas pilī 1697. g. 12. oktobrī (sk. 25. pielikumu).

Viens no svarīgākiem prāvesta Glikas administratīvajiem darbiem bija baznīcgrāmatu iekārtošana savā prāvesta iecirknī. Jau pirms zviedru baznīcas likums kļuva obligāts Vidzemē, nosakot, ka baznīcgrāmatas ir jāiekārto katrā draudzē, Glikas 1688. gadā sava rajona mācītājiem piesūtīja apsvēšanai projektu par baznīcgrāmatām. Glikas ierosinājumā bija paredzēts, ka baznīcgrāmatā ierakstāmi visi draudzes locekļi pēc muižām un mājām. Viņš arī vēlējās, lai baznīcgrāmatās atzīmē dievgaldniekus un skolniekus, protams, arī kristītos, laulātos un apbedītos.

Kad Glikas izsūtīja savu apkārtrakstu par baznīcgrāmatām, dažās draudzēs jau tādas bija iekārtotas. Tā Valsts archīvā līdz jaunākam laikam bija saglabāta 1668. gadā sāktā Krimuldas un 1679. gadā sāktā Straupes baznīcgrāmata. Glikas projekts tomēr ir sistematiskāks un pilnīgāks, un tas lielā mērā saskaņēja ar noteikumiem par baznīcgrāmatām, kas ar 1690. gadu kļuva obligāti.

ERNESTS GLIKS KĀ SKOLU DIBINĀTĀJS

Trešā nodaļā citētajā autobiografiskajā skicē Glikas raksta, ka, ierodoties Alūksnē, viņš jau pirmajā (1683.) gadā nodibinājis trīs skolas un ka šais Alūksnes skolās sagatavoti skolotāji citām no jauna dibinātajām skolām Kokneses prāvesta iecirknī. Pēc Glikas

liecības, tās bija pirmās lauku skolas latviešiem. Pirms šo lauku skolu nodibināšanas skolas pastāvēja pilsētās vācu namnieku un arī latviešu bērniem, un bez tam darbojās skolas garnizonos kaņavīru bērniem. Iespējams, ka Gliks pats darbojās par skolotāju Daugavgrīvas garnizona kaņavīru bērnu skolā.

Glika informāciju par viņa dibinātām lauku skolām var pārbaudīt pēc dokumentiem. Fišera sekretāra Emanuela Rēgera 1692. gada nolēsumā, uz ko jau atsaucos iepriekš un kas glabājas Latvijas valsts archīvā Rīgā, ir gan kvišu noraksti par skolotājiem maksātām algām, gan arī saraksti par skolu vajadzībām izsniegtām ābecēm, katechismiem, dziesmugrāmatām un citiem garīgajiem rakstiem. Pēc šiem avotiem var aptuveni spriest, kad attiecīgā skola sāka darboties (nav teikts, ka skola jau pirmajā gadā saņēma grāmatas), kā sauca skolotāju, un pēc izsniegtā grāmatu skaita var aptuveni vērtēt, kāds bija skolēnu skaits attiecīgajā skolā.

Starp šiem dokumentiem ir kāda kvīts, kas pilnī mūsu uzmanību. 1687. gada 4. jūlijā Gliks apliecina, ka saņēmis piecu gadu laikā (t.i. līdz 1687. gadam) 164½ Alberta dāldeņa, lai uzturētu Alūksnes skolu pirmos divi gadus un Alūksnes un Zeltiņu skolu pēdējos trīs gadus. 1692. gadā revidents, kameriers Pauls Storkirks, pieprasīja sīkāku motivāciju, kādām īsti vajadzībām minētā summa izdota (diemžēl, atbildi neizdevās sameklēt). Kā šī kvīts saskan ar 1699. gadā Glika biografiskajā skicē minēto, ka viņš 1683. gadā nodibinājis trīs skolas? Vispirms ir skaidrs, ka no kvītī minētajiem pieciem gadiem 1682. gads periodā nav ieskaitīts, bet ir gan skaitīts 1687. gads. Tikai tā var kvītī teikto saskaņot ar Glika ierašanās laiku Alūksnē un perioda piecu gadu ilgumu. Grūtāk saskaņot kvītī teikto ar Glika autobiografijā minēto, ka viņš jau 1683. gadā Alūksnē nodibinājis trīs skolas. Pēc kvīts, ko Gliks izdeva par saņemto subsidiju, tomēr varētu domāt, ka Alūksnes skola nodibināta 1683. gadā, kam tad pēc divi gadiem sekojusi Zeltiņu skola. Trešā Alūksnes skola ir Apes skola. Alūksnes skolas skolotājs Jānis Ķepars (*Johan Köper*) saņēma pirma algu 1685. gadā, Zeltiņu skolas skolotājs Jānis Bārējs (*Johan Baraeus*) 1689. gadā, Apes skolas skolotājs Jānis Kreijs (*Johan Krey*) arī 1689. gadā. Grāmatas Alūksnes skola pirmo reizi saņēma 1685. gada 11. februārī, un ir iespējams, ka visas Alūksnes skolas saņēma grāmatas kopīgi.

1685. gadā sarakstos parādās vēl vairāk skolu. Gulbenē ir skolotājs Gothards Kristians Raulins, kas laikam bija vācu tautības.

Tad tai pašā gadā sarakstos parādās Cēsu latviešu skola ar skolotāju Jāni Velleru (*Johan Weller*), Bukultos (*Neuermühlen*) ar Johanu Štrauchu, Siguldā ar Kristoferu Šipentavu (*Christoffer Schippentau*). Ap to pašu gadu sarakstos ir minētas skolas vēl Cesvainē, Gaujienā, Valtenbergī, Valmierā, Krimuldā, Burtņiekos, Cēsis, Koknesē, Liepmuižā. Vēlāk, sākot ar 1687. vai 1688. gadu, sarakstos parādās skolas Valkā, Skujenē, Dzērbenē, Lielvārdē, Raiskumā, Lazdonā — ar skolmeistaru Jāni Ogstonu (*Ogstoun*), Suntažos. Ar 1689. gadu sarakstos minētas skolas Ropāžos, Nītaurē, Zaubē, Liezērē, ar 1690. gadu — Mālpilī, Piebalgā, Meņģelē un Ozolmuižā. Daudzos gadījumos dokumentos tieši minēts, ka tās bija latviešu skolas.

Skolēnu skaita ziņā lielākās skolas bija Alūksnē, Valmierā un Piebalgā. Šīs skolas saņēma grāmatas 60—100 eksemplāros. Piemēram, Kristians Vitens 1689. gadā apliecina, ka prāvesta Glika uzdevumā viņš saņēmis Alūksnes skolai 100 latviešu katechismu, 20 latviešu dziesmugrāmatu un 56 ābece. Latvijas vēsturē pazīstamais Piebalgas muižkungs H. G. fon Trautfeters (pazīstams ar to, ka latviešu zemnieki par viņu sūdzējās) 1690. gadā apliecina, ka saņēmis Piebalgas “zemnieku skolai” 20 aģendu, 14 mazās dziesmugrāmatas, 20 katechismu un 20 ābeču latviešu valodā.

Skolotājiem algu maksāja gan graudā, gan naudā 10 līdz 20 vecdālderu gadā.

Prāvestam Ernestam Glikam ir neapšaubāmi nopelni latviešu kultūras vēsturē ne vien kā bībeles un citu grāmatu tulkotājam, bet arī kā lauku skolu dibinātājam. Viņa dibināto tautskolu tīkls, kā rāda saglabātie fragmentārie dati, bija ļoti plašs. Viņam bija nodoms dibināt latviešiem arī nākošās pakāpes, t.s., latīņu skolu, bet šo projektu viņam neizdevās realizēt.

GLIKA RAKSTUROJUMS

Vēsturnieks uzņemas lielu risku, mēģinot izteikties par kādas vēsturiskas personas raksturu. Avotos saglabājušies dati parasti ir ļoti fragmentāri. Reizēm pēc šiem fragmentiem samērā labi var konstruēt notikumu ārējo norisi. Turpretim, lai sniegtu kāda cilvēka raksturojumu, šie fragmenti parasti ir pārāk trūcīgi. Lai spētu ieskatīties un attēlot kāda dvēseles dziļumus, vēsturniekam jābūt arī māksliniekam ar sevišķām spējām iejusties otra cilvēka psihē. Ir nodarīts daudz netaisnības ar vieglprātīgiem rakstu-

rojumiem, kaut tieši šie vieglprātīgie raksturojumi, saspiesti īsā formulā, ir tie, kas gūst vislielāko popularitāti.

Mūsu literātūrā daudzkārt izteikti Glika raksturojumi. Kaut šo rindu autoram ir bijusi izdevība studēt visas saglabātās Glika vēstules, kas atrodas Zviedrijas valsts arhīvā, viņš neuzdrošinās sniegt par Gliku šādu īsu formulu. Autors tomēr cer, ka savs spriedums par Gliku būs radies katram lasītājam pēc tiem fragmentiem, kurus autors uzskata par reprezentatīviem un kas minēti šai rakstā iepriekš un turpmāk.

Gliks pieder pie tiem darbiniekiem, par kuriem viņu biografiem labprāt tik sniegt nepareizas ziņas. Jau pirmā Ernesta Glika biogrāfija, ko Kristians Gotlībs Jechers (*Jöcher*) publicēja 1750. gadā,³⁶ ir pilnīgi aplama. Tur teikts, ka Gliks bijis prāvests Narvā (sic!). Viņš pratis pamatīgi vācu (sic! — viņš taču bija vācietis!) un maskaviešu valodu. Kad 1704. gadā Narvu iekarojis cars Pēteris un saņēmis Gliku gūstā, cars viņu atbrīvojis ar noteikumu, ka Glikam jāiekārto kņaza Nariškina namā publiska skola. Tur Gliks esot pārtulkojis krievu valodā bibli (sic!) un, kad tā gājusi zudumā, Jauno derību (sic!). Šo darbu vēl veicot, Gliks esot miris 1706. gadā (sic!).

Šīs aplamības gan nākošajā Glika biogrāfijā nav atkārtotas, bet to vietā ir radušās citas. Varētu teikt, ka pašreizējā literātūrā valda mode mazināt Glika nopelnus latviešu bībeles tulkošanas darbā, piedēvējot viņam visdažādākos palīgus. Sekojot šai modei, Glika biografi nav papūlējušies noskaidrot, vai šie piedēvētie palīgi vispār bībeles tulkošanas laikā prata latviski un vai viņi vispār bija spējīgi veikt tādu literāru darbu, kāds ir bībeles tulkojums.

VAI GLIKS BIJA PIETISTS?

Arī jaunākajā Glika biogrāfijā, ko 1970. gadā publicēja Herberts Penike (*Pōnike*) un uz ko jau šai darbā vairākkārt aizrādīts, pēc šī apcerējuma autora domām, Gliks ir nepareizi tēlots, uzskatot viņu vai nu par pietistu, vai vismaz par pietismam ļoti tuvu.

Pietisms bija reliģiska kustība, kas sākās 17. gadsimtenī Vācijā luteriskajos novados. Savu vārdu šī kustība ieguva no Filipa Jakoba Spenera 1675. gadā publicētā darba *Pia desideria*. Pretēji ortodoksajiem luteriešiem, kas reliģijas jautājumiem tuvojās ar prātu, pietisti uzskatīja, ka reliģija pieder pie jūtu pasaules. Kustības mērķis bija personiska dievbijības padziļināšana un Kristū atdzimu-

šo pulcināšana. Pietisti prasīja grēku atzišanu un nožēlošanu, iekšēju attieksmi ar Jēzu, individuālu lūgšanu un dievbijības praktisku izpausmi. Pret oficiālo luterisko baznīcu ar tās akcentēto Mārtiņa Lutera katechisma iemācīšanos pietisti izturējās rezervēti. Halles universitāte izveidojās par pietistu galveno centru. Bez Spenera ievērojama loma, sevišķi praktiskajā darbā, starp vācu pietistiem bija A. H. Frankem.

Zviedru valdība pietistus savas valsts robežās vajāja kā sektantus. Par sektantismu un maldu mācību izplatīšanu no amata atstādināja Pērnavas garīdzniekus Šilingu un Vestringu, profesoru Folcheru un Rīgas mācītāju Krīgeru.

Kādi ir argumenti, ka arī Gliks būtu skaitāms pie šiem zviedru valdības vajātajiem pietistiem?³⁷ Pirmkārt — Gliks studiju laikā esot pārgājis no ortodoksās Vitenbergas universitātes uz Leipcigas universitāti, jo viņš būšot dzirdējis, ka tur valda jaunais — pietistu gars. Diemžēl, mums gluži nekas nav zināms par iemesliem, kādēļ īsti Gliks pārgāja studēt uz Leipcigu. Zinām gan, ka Vācijā bija ļoti parasta parādība studēt vairākās universitātēs, un zinām arī to, ka Gliks savā autobiografiskajā skicē par Vitenbergas universitāti izsakās ļoti cildinoši.

Otrkārt, kāds Frankes līdzstrādnieks I. Šaršmits ceļojumā uz Maskavu 1696. gadā esot apmeklējis Gliku Alūksnē un tad ziņojis Frankem, ka Gliks tulko krievu bībeli. Saprotams, pēc šī fakta nevar spriest, ka Gliks būtu bijis pietists. Ceļš uz Maskavu gāja caur Alūksni, un Hallē, kur spiestuvei bija sarunas par krievu burtu iegādi, tādēļ vien sevišķi interesējās par Gliku krievu bībeles tulkojumu. Šaršmits būs viens no tiem daudzajiem Vācijā, par kuriem Gliks savā autobiografiskajā skicē rakstīja, ka tie interesējas par viņa krievu bībeles tulkojumu.

Ka Gliks esot bijis pietists, liecinot arī tieši viņa darbība latviešu un krievu bībeles tulkošanā (ka Gliks būtu tulkojis arī igauņu Jauņo derību, ir pilnīgi aplams apgalvojums). Tomēr jāatgādina, ka Gliks tulkoja ne vien bībeli, bet arī Lutera katechismu, pret kuriem pietistiem nekādas sevišķas bijības nebija.

Ka Gliks savā studiju laikā pie Esdrasa Edcarda būtu personīgi saticis Franki, ir pilnīgi nepierādīts minējums.

Par Gliku pietismu liecinot tas, ka viņš par Zeltiņu mācītāju rekomandējis pietistu Johanu Milleru. Par to, vai Johans Millers bija pietists vai ne, šo rindu autors pētījumus nav izdarījis. Tomēr Johana Millera rekomendācijā pasvītrots, ka viņš labi prot latviski,

un tas Glika acīs bija pietiekams iegansts, lai kādu teologu rekomendētu mācītāja amatā.

Ka "Spenera raksti un Frankes svētīgā darbība Hallē ir panākusi, ka Gliks kļuva par sajūsminātu pietisma piekritēju un cīnītāju pret zviedru baznīcas vadības sastingušo ortodoksismu" (sk.: H. Pönike, *op. cit.*, 115. lpp), būtu jāpierāda ar avotiem, jo ar kailu apgalvojumu vien šis svarīgais konstatējums nav pierādāms. Tāpat ir pārdroši teikt, ka Johana Georga Šilinga atceļšana no mācītāja amata (*ibid.*, 118. lpp.) būtu bijusi domāta kā bridinājums Glikam.

Par Glika pietisko uzskatu pierādījumu nevar arī uzskatīt viņa protestu pret to, ka Vidzemes mājskolotājus aicināja pārbaudīties Tērbatas universitātē (kā redzējām, šī protesta dēļ mums saglabājusies Glika biogrāfiskā skice — bez tās mēs par viņu zinātu vēl mazāk nekā tagad). Nevar šaubīties, ka to daudzo Vidzemes mājskolotāju starpā, kas nevēlējās pārbaudīties un tādēļ labāk atstāja Vidzemi, bija arī pietisti. Tomēr Gliks neprotēja tādēļ, lai aizstāvētu pietistus, bet gan tādēļ, ka Vidzeme zaudēja lielu skaitu mājskolotāju.

Par pierādījumu Glika pietismam nevaram arī uzskatīt viņa 1701. g. 17. aprīlī rakstīto vēstuli ģenerālsuperintendentam. Tajā viņš ieteic mirušā Rīgas liceja rektora Adriana Preisa vietā aicināt kādu no Halles, norādot, ka viņš (Gliks) ir ar mieru sazināties ar Breithauptu un Franki Hallē (RA, Liv. II, 413). Viņš piezīmē, ka Halle esot vieta, no kurienes var dabūt krietnus darbiniekus. Šī vēstule tikai liecina par parasto Glika bezbailību, norādot uz visiem labi zināmo faktu, ka Hallē tiešām sagatavoja labus darbiniekus.

Ja argumenti par to, ka Gliks būtu bijis pietists, neiztur kritiku, kādi ir norādījumi, ka Gliku par pietistu nevarētu uzskatīt? Zināmu atbildi uz šo jautājumu dod Glika vēstuļu salīdzinājums ar Johana Fišera vēstulēm. Kamēr Johana Fišera vēstules, pat tās, kas rakstītas karalim Kārlim XI (un kas šai apcerējumā citētas), ļoti atgādina pietistu traktātus kā saturā, tā stilā, Glika vēstules rakstītas pavisam citādā tonī. Tajās nav nekādas pārmērīgas aizrautības, bet tās ir lietišķīgas un pilnīgi atbilst tam stilam, kādu redzam ortodokso zviedru garīdznieku vēstulēs.

Spilgtu pierādījumu tam, ka Gliku nevar uzskatīt par pietistu, ir publicējis tas pats H. Penike, kas citās sava darba lappusēs viņam piedēvē pietismu. Savā Maskavā nodibinātajā un vadītajā ģimnazijā (par ko sīkāk turpmāk) Gliks bez akadēmiskajiem

priekšmetiem lika mācīt arī jāt, paukot un dejot. Pietists Breithaupts par to rakstīja Speneram, ka Gliks Maskavā nodarbojoties ar visādām pasaulīgām lietām, un “šādā veidā ejot ceļus, kas nav ar Kristu, evaņģēlijs neko nevar iegūt”. Gliks savā 1704. g. 8. marta vēstulē Frankem šos pārmetumus noraidīja: “Visu daiļumu (*Decorum*) kristietībā atcelt man liekas tikpat absurdi, cik bezdievīgi būtu, ja daiļuma vārdā atļautu izvirtību (*Uppigkeit*). Ikviens tēvs, arī visdievbijīgākais teologs, māca savam bērnam jauki un pieklājīgi paklanīties un pret citiem labi izturēties. Tas nav labāks kristietis, kas izturas neaptēsti kā zemnieks... Ja nu ieteikts, ka šī nācija [krievi], kam jāvalkā vācu drēbes, bet kas vēl vienmēr krieviski paklanās, ir pieklājībā mācāma, un ja to dara mūsu deju skolotājs (Ramburgs) ik dienas apmēram vienu stundu, tad esmu pārliecināts, ka ar to neko ļaunu nedaru. Šī lieta nav ļauna, un nav jābažījas par pārmērībām, jo šeit ir skola, kur jaunatnei tur ikšķi uz acīm... Ar paukošanu ir citādi. Šai tautai tā nepatīk, un Dieva žēlastības dēļ visā valstī nav dzirdēts, ka kāds duelētos. Lai tā būtu un paliktu sveša lieta jebkuŗam kristietim. Iemācīties un prast jāt ar labu zirgu ir tikpat nevainīgi kā iepriekš minētās lietas. Šis vingrinājums ir labāks par citām rotaļām, ar ko jaunatne dikajās stundās nodarbojas. Turklāt tā ir derīga nodarbošanās, jo šī bezgrēcīgā perfekcionēšanās ienes dažu labu dālderu. Tās ir manas domas. Ja es maldos, lūdzu mani pamācīt.” Nav zināms, vai Franke Gliku šai lietā pamācīja vai ne. Katrā ziņā, pietistiem nepatīkamās laicīgās nodarbes Glika skolā netika pārtrauktas.

Ja vien pietismu nedefinējam tik plaši, ka tas aptver visus mācītājus un viņu darbību 17. gadsimteņa beigās, gadsimteņu mijā un 18. gadsimteņa sākumā, tad jāatzīst, ka Gliks nekādā ziņā nav pieskaitāms pietistiem. Ja Gliks viņa darbības laikā Latvijā būtu uzskatīts par pietistu vai vismaz par to būtu bijušas aizdomas, tad šāds uzskats neapšaubāmi būtu izpaudies Tērbatas universitātes ortodokso garīdznieku vēstulē ģenerālgubernātoram 1699. g. 2. jūlijā. Šī vēstule ir saglabājusies uzmetumā ar daudziem labojumiem (RA, Liv. II,473), un tā bija atbilde uz Glika iesniegumu ģenerālgubernātoram mājskolotāju lietā, kas mūsu apcerējumā vairākkārt pieminēta. Šī 1699. g. 2. jūlija raksta uzmetumā pret Gliku lietoti ļoti asi vārdi, bet ne ar vārdu nav minēts, ka Gliks būtu pietists. Ja vien viņa pretinieki būtu varējuši viņu šai ziņā apvainot, viņi būtu uzvarējuši, un 1699. gada saspīlētajos apstākļos

Gliks, par spīti saviem nopelniem bībeles tulkojumu un skolu lietās, būtu atcelts no amata. Vai tiešām mēs tagad pēc gadsimteņiem lietas zinātu labāk nekā Glika laikabiedri?

GLIKS STRĀDĀ GAR OTRO LATVIEŠU BĪBELES IZDEVUMU

Pēc ilgstoša miera Latviju gadsimteņa pēdējā gadā atkal ierāva kaŗā. Pret Zviedriju nodibinājās koalīcija, sabiedrojoties Dānijai, Saksijai un Krievijai. Latvijā, sākot ar 1702. gadu, krievu iebrukumi notika vai ik gadus. Gados jaunais Zviedrijas karalis Kārlis XII cīņā pret pārspēku guva vienu uzvaru pēc otras, bet beidzot kaŗu pazaudēja. Kad Kārlis XII devās liktenīgajā avantūrā uz Ukrainu, Vidzemes aizsardzība bija uzvelta latviešu zemessargu bataljoniem kopā ar vājiem bruņniecības spēkiem un nelieliem zviedru garnizoniem pilsētās. Nedz šis kaŗaspēks, nedz latviešu kaŗavīru varonība nebija pietiekams pretsvars milzīgajam krievu iebrucēju skaitam, un, pazaudējot Vidzemi, Zviedrija pazaudēja arī savu lielvalsts stāvokli.

Šis ir vēsturiskais fons, uz kaŗa norisinājās prāvesta Glika darbība, kad viņš ķērās pie latviešu bībeles jauna izdevuma sagatavošanas. Kaŗa notikumi izskaidro, kāpēc par šo Glika darbu ir ļoti trūcīgas ziņas, un kaŗa notikumi arī vainojami, ka darbu viņam neizdevās pabeigt.

Par latviešu bībeles jauna tulkojuma sagatavošanu Gliks, gājām ejot, piemin kādā 1702. gadā rakstītajā vēstulē vēl pirms krievu iebrukuma. Vēstule adresēta konsistorijai Pērnavā. Tieši četrus mēnešus vēlāk Alūksni ieņēma krievi un Gliku ar viņa ģimeni deportēja uz Krieviju. Vēstule grūtajos kaŗa apstākļos raksturo Gliku pirms katastrofas, kad viņam Latvija bija jāatstāj, tādēļ to sniedzu pilnīgā tulkojumā: ³⁸

“Ko cienījamā karaliskā garīgā konsistorija no manis attieksmē uz mācītāja Gerstenmeiera ievēšanu amatā Piebalgas draudzē vēlējās, to pagājušajā *Judica* svētdienā esmu izdarījis. Vēl nav amatā ievests kāds cits, proti, mācītājs Meijs Liezērē. Viņš man to ir lūdzis, bet man nav cienījamās konsistorijas rīkojuma, un tādēļ jautāju: ko šai lietā darīt?

Dienesta pienākumu izpildot, ziņoju, ka 1. aprīlī ir miris Gaujienas mācītājs Reichards Veidmans. Ar Dieva palīdzību viņa aiziešana šai draudzei dos vairāk labuma nekā zaudējuma [par Veidmanu sk. iepriekš 122. lpp.]. Kad draudzi sadalīja, viņš paturēja latviešu daļu. Viņš tomēr vāji prata latviski un vecuma dēļ

nevarēja iemācīties, bez tam slimība viņu ilgāku laiku saistīja pie gultas. Lai palīdzētu draudzei, aizgādāju uz turieni labu skolo-tāju (kalēju) no Ādažiem. Tam gan bija grūti iztikt, un viņš bija nodomājis pārcelties uz Valku, bet pierunāju viņu palikt un mazliet atbalstīju.

Pagaidām noorganizēta šis draudzes apkalpošana pārmaiņus. Tomēr tas rada dažas grūtības. Gaujiena robežojas ar igauņu ze-mi, un tuvākais bija nelaiķa mācītājs Harglā Nisijs, kas ta-gad miris. Reuges mācītājs ir aizvests. Vastselinas mācītāja amats ir brīvs, un tai apgabalā izskatās bēdīgi.

No Alūksnes līdz Gaujienai ir septiņas jūdzes. Man jāapkal-po ne vien pašā draudze, bet arī trīs latviešu zemessargu bataljo-ni, tādēļ nevaru solīt, ka varēšu braukt uz Gaujienu. No mana iecirkņa to varētu darīt Zeltiņu mācītājs, kam līdz turieni būtu jābrauc sešas jūdzes, un Tirzas mācītājs, kam jābrauc astoņas jū-dzes. Citus varētu ņemt no Cēsu rajona, un no tiem tuvākais ir Palsmanes mācītājs, no kuŗa mītnes līdz Gaujienai ir trīs jūdzes, otrs ir Smiltenes mācītājs un trešais Valkas mācītājs, kas dzīvo piecas līdz sešas jūdzes attālumā. Uzdevu Zeltiņu mācītājam Liel-dienās iesākt [dievkalpojumus Gaujienā], un viņam sekos Tirzas mācītājs. Pārējie neietilpst manā rajonā, un būtu labi, ja cienī-jamā garīgā konsistorija sūtītu viņiem norādījumu un rīkojumu, lai, laiku tā sadalot, visi pieci mācītāji šo draudzi saskaņoti ap-kalpotu.

Sava pienākuma apziņā turklāt atgādinu vēl sekojošo. Pēc sa-ņemtās informācijas, naidīgais kaimiņš savēlkot daudz kaŗaspēka, un šiem rajoniem draud bargs negaiss. Tas atkal varētu draudzes tā aizdedzināt, kā notika nesenajos Liezēres nemieros, kad neviens mācītāja aizstājējs zemnieku dēļ vien neuzdrošinājās uz turieni ce-ļot. Tādos draudos (ko Dievs lai žēlīgi novērs) man būtu kāds ierosinājums, jo šeit uz vietas visas lietas un trūkumus varu saska-tīt. Ar šo ierosinājumu nāku nesavtīgos nolūkos un tikai vispārī-bas labuma dēļ, proti, lai no mācītāju kandidātiem, jo ātrāk, jo labāk, kādu ordinētu. Ja arī vokācija sekotu vēlāk, šis mācītājs va-rētu draudzē iedzīvoties. Laiku maiņās tas būtu ieteicams.

Ja cienījamai karaliskajai garīgajai konsistorijai būtu pieņemams, es ieteiktu Steidinga kungu. Viņš trīs gadus pie manis bijis, un viņu patiesi varu ieteikt viņa zināšanu dēļ. Viņš ir uzticams darbā un dievbijīgs. Ar viņu draudze ne vien tiktu labi apgādāta, bet rastos vēl vispārējs labums, jo varētu pabeigt latviešu bībeli, ko ceram ar

Dieva palīgu izdot oktāvā jaunā iespaidumā un ko esam sākuši revidēt pēc pamattekstiem, pie kam revīzija jau pavirzīta krietni tālu. Tāpēc būtu jo ērti, ja viņš paliktu manā tuvumā. Pēc cienījamās garīgās konsistorijas aicinājuma viņš stādīsies priekšā pats, ierodoties personīgi, un pie reizes paņems līdz manu 16 gadus veco dēlu uz karalisko universitāti [Pērnāvā].

Tā nogaidīšu ar minētās Gaujienas draudzes vakances izsludināšanu, kamēr ziņnesis ieradīsies atpakaļ un saņems lūgto cienījamās garīgās konsistorijas rīkojumu Cēsu apriņķa mācītājiem, kā arī rezolūciju sakarā ar manu ierosinājumu. Starplaikā lai augstais Dievs jūs visus žēlastībā pasargā — cienījamās garīgās konsistorijas dienesta pienākumos paklausīgais kalps, prāvests Ernests Gliks. 1702. g. 23. aprīlī.”

Par spīti grūtajiem kara apstākļiem, prāvests Gliks ar parasto enerģiju ne vien apkalpo savu draudzi, bet vizītē apmēram divdesmit pārējās draudzes savā prāvesta iecirknī un ir triju latviešu bataljonu mācītājs. Par pēdējo amatu jāsaka kas vairāk, lai izprastu lielo darba slodzi, ko šie latviešu kara spēka mācītāja pienākumi Glikam uzlika.

Trīs bataljoni, ko Gliks apkalpoja, bija Alūksnes, Tirzas un Kokneses bataljons. Alūksnes bataljonā bija Alūksnes, Gulbenes un Zeltiņu rota; Tirzas bataljonā — Tirzas, Smiltenes un Jaunāsmuižas rota; Kokneses bataljonā bija Kokneses, Aizkraukles, Suntažu, Nītaures, Cesvaines, Bērzaunes, Liezēres, Ērgļu un Piebalgas rota. Visos trijos bataljonus tāpat bija piecpadsmit rotu, kas bija arī novietotas centros, kušu vārdos tās bija nosauktas. Lai veiktu amata pienākumus, prāvestam Glikam visas šīs piecpadsmit vietas bija jāapmeklē.

Ja tādos apstākļos, turklāt kara laikā, viņam vēl palika laiks un enerģija, lai ķertos pie jauna bībeles izdevuma sagatavošanas, tad tas pelnī mūsu vislielāko apbrīnu. Garīgos spēkus, lai veiktu tik lielu fiziski nogurdinošu darbu, kādu prasīja daudzie ceļojumi, nepāšaubāmi deva viņa ticība Dievam, un no šīs nešaubīgās ticības viņš smēlās arī garīgo enerģiju tulkot un atkal no jauna tulkot latviešu bībeli. Atliek tikai nožēlot, ka kara apstākļu dēļ Glikam ne vien neizdevās šo jauno bībeles tulkojumu pabeigt, bet, vēl jaunāk, ka sagatavotais manuskripts ir aizgājis bojā. Būtu liels Dieva brīnums, ja tagad pēc tik daudziem gadsimteņiem, kad pāri Latvijai ir gājušas neskaitāmas kara vētras, šis Glika un Šteidinga manuskripts tomēr vēl atrastos.

Glika literārā darbība vēl joprojām ir pētījama. Kad Reke un Napjerskis 1829. gadā publicēja viņa biogrāfiju, viņi rakstīja: "Glika mazāko rakstu ārkārtējā retuma dēļ mums nebija iespējams minēt to precīzos virsrakstus". Tagad, pēc pusotra gadsimta, stāvoklis ir tāds pats — mēs pārāk maz zinām ne vien par Glika mazajiem rakstiem, bet arī par viņa lielajiem literāriem darbiem.

Par Glika palīgu bībeles jaunā izdevuma tulkošanā — Vendelinu Šteidingu (*Wendelin Steuding*) biogrāfiskās ziņas ir trūcīgas un izkaisītas dažādos avotos.³⁹ Šteidings dzimis Flurštētē, Tiringenā, nav zināms, kad. Studējis Jēnā no 1688. līdz 1692. gadam. Kā redzams pēc Glika vēstules, laikā no 1699. vai 1700. gada līdz 1702. gadam Šteidings dzīvoja Alūksnē pie Glika, laikam kā mācītāja amata kandidāts. Literātūrā minēts, ka Alūksnē Šteidings bijis Glika audzumeitas Martas, vēlākās Krievijas ķeizarienes Katrīnas (I), skolotājs, kas tomēr maz ticams. Ja viņš bija, tad viņa sekmes bija gauzām vājas, jo Marta, resp. Katrīna lāga neiemācījās rakstīt.

No Glika vēstules vēl redzams, ka 1702. gadā četrus mēnešus pirms krievu iebrukuma Gliks bija paredzējis Šteidingu sūtīt uz Pērnavu, lai viņš tur stādītos priekšā konsistorijai sakarā ar Glika ieteikumu viņu iecelt par Gaujienas mācītāju. Tai pašā reizē Šteidingam vajadzēja aizvest Glika dēlu Kristianu Bernhardu uz Pērnavas universitāti (universitāti no Tērbatas pārcēla uz Pērnavu 1699. gadā draudošā kaŗa dēļ ar Krieviju). Pēc Glika 1702. g. 20. jūlija vēstules (ko publicējis Penike; sk.: *op. cit.*, 130. lpp.) redzams, ka Šteidings tiešām ieradās Pērnavā. Tā kā Šteidingu vēlāk sastopam Rīgā un Kristianu Bernhardu Gliku Karaļaučos (kā studentu), tad spriežams, ka sakarā ar krievu iebrukumu un postījumiem viņi vairs nevarēja atgriezties Alūksnē.

Rīgā Šteidings ieradās jau tai pašā 1702. gadā. Tā kā Rīgas liceja (*Schola Carolina*) direktors bija miris, Šteidingu iecēla par šīs skolas direktoru, un šai amatā viņš ir līdz 1713. gadam. Ar 1713. gadu viņš ir Jēkaba baznīcas mācītājs Rīgā, un 1719. gadā viņu izrauga par piesēdētāju virskonsistorijā. Šteidings nomira 1726. g. 11. jūnijā Rīgā.

Gluzī tāpat, kā par Vitena darbību bībeles pirmā izdevuma tulkošanā, arī par Šteidinga līdzdalību Glika veiktajā otrreizējā bībeles tulkošanas darbā ir jāsaka, ka gluzī nekā nezina, cik šī darbība bija patstāvīga un cik tā bija tikai tehniska rakstura. Vienīgais avots par Šteidinga darbu latviešu bībeles tulkošanā ir ie-

priekš citētais teikums Glika vēstulē, ka viņš kopā ar Šteidingu iesācis revidēt bībeli pēc pamatteksta un cer to izdot jaunā iespiedumā. Kamēr nebūs atrasti jauni avoti, pētījumi šai jautājumā ir un paliks neauglīgi.

GLIKS KRIEVIJĀ

Tieši četrus mēnešus pēc tam, kad Glikš bija rakstījis iepriekšējā apakšnodaļā minēto vēstuli — 1702. g. 23. augustā — notika krievu uzbrukums Alūksnei. Šis notikums ir daudzkārt vēsturnieku aprakstīts, pieminot Glika audžumeitu Martu, jo šīs samērā neievērojamās skuķes liktenis viņiem ir licies daudz svarīgāks par latviešu bībeles tulkotāja — prāvesta Ernesta Glika likteni. Tā Voltērs par šo notikumu min savā Krievijas cara Pēterļa biografijā: ⁴⁰

“1702. g. augustā Šeremetjevs dodas uz priekšu, liek visiem maksāt kontribūciju un ieņem Alūksnes pilsētiņu uz Livonijas un Ingrijas robežas. Ziemeļos ir daudz pilsētu ar šādu nosaukumu [vāciski: *Marienburg*], bet šī, kaut arī vairs nepastāv, tomēr ir ievērojamāka par pārējām imperātrises Katrīnas dēļ.

Kad mazā pilsētiņa bija padevusies bez noteikumiem, zviedri, vai nu nevērības dēļ, vai ar nodomu, aizdedzināja noliktavas. Sanniknotie krievi pilsētu izposta un aizved gūstā visus iedzīvotājus, ko vien atrod. Starp gūstekņiem bija kāda jauna livoniete, turienes luterāņu mācītāja Glika audzēkne. Tā ir tā pati, kas vēlāk kļuva par augstāko pavēlnieci saviem sagūstītājiem un valdīja pār krieviem kā imperātrise Katrīna.

Pilsones valdnieka tronī ir redzētas jau agrāk. Krievijā un visās Āzijas valstīs valdnieki bieži apprec savas pavalstnieces, bet gadījums, ka izpostītās pilsētas drupās sagūstīta svešniece kļūst par valdnieci imperijā, kur viņa aizvesta gūstā, pasaules vēsturē ir vienreizējs.”

Glika, viņa ģimenes un sevišķi audžumeitas saņemšana gūstā ir apvīta leģendām. ⁴¹ Plaši ir debatēts par viņa audžumeitas Martas, vēlākās Katrīnas, cilmi un tautību. Par Glika padošanos gūstā stāsta, ka tad, kad nebijis cerības, ka Alūksne spēs aizstāvēties, viņš ar ģimeni un kalpotājiem ieradies krievu nometnē, turot rokās krievu bībeli, un tur padevies. Gliku vispirms deportē uz Maska-

vas vācu priekšpilsētu. Dažus mēnešus vēlāk viņam pēc cara pavēles ierāda dzīvokli mirušā bojārīna Vasilija Fedoroviča Nariškina mājā. Viņa pirmais darbs bija mācīt svešvalodas ārlietu ministrijas (*posolskij prikaz*) darbiniekiem. Pēc tam viņam uzdod organizēt Maskavā ģimnaziju, piešķirot algu 3000 rubļu gadā.⁴² Šo notikumu datē ar 1703. g. 4. martu. Gada beigās cars inspicē jauno skolu. Šai skolā, pēc samērā nedrošām ziņām, esot mācīta Dekarta filozofija, grieķu, ebrēju un sīriešu valoda un citas (skolotājs — Glika dēls Kristians Bernhards), ģeografija, politika, latīņu retorika (Johans Reichmuts), franču valoda (Johans Merls), vācu un latīņu gramatika ar ievadu latīņu valodā (Johans Gustavs Vurms), sākuma kurss latīņu valodā un aritmetikā (Oto Birkāns) un tādas rietumu bruņinieku skolās parastas lietas kā dejas (Stefans Ramburgs) un jāšana (Johans Šturmevels).

Pēc Glika nāves 1705. gadā skola darbojās vēl desmit gadus. Pēc krievu vēsturnieka V. Kļučevska sprieduma: "Glika skolu vēlāk atcerējās kā smieklīgu Alūksnes mācītāja pasākumu, kuŗa nevajadzību beidzot atzina arī Pēteris". Pēc tam Kļučevskis savu spriedumu mīkstina: "Glika ģimnazija pie mums [Krievijā] bija pirmais mēģinājums nodibināt laicīgu vispārējās izglītības skolu vārda tagadējā izpratnē. Šī doma izrādījās pāragra. Nebija vajadzīgi izglītoti ļaudis, bet gan tulki ārlietu ministrijai, un Glika skolas vietā radās ārzemju korespondentu skola. Par Glika skolu palika neskaidras atmiņas kā par dažādu valodu akadēmiju, kur mācīja kavalerijas zināšanas zirgos un ar špagām utt., kā to raksturoja kņazs B. Kurakins."⁴³

Tikpat neskaidras ziņas kā par pašu skolu palikušas arī par skolas direktora Glika literāro darbību. Skolas direktors Gliks pats esot nodarbojies ar grāmatu tulkošanu. Viņš esot tulkojis krievu valodā Lutera katechismu un lūgšanu grāmatu, sagatavojis krievu vārdnīcu, vācu gramatiku, vācu, latīņu un franču valodas mācību, Komenija ievadu valodniecībā un citus darbus. No Glika 1704. g. 8. marta vēstules Frankem uzzinām, ka troņmantnieka vajadzībām viņš pārtulkojis ģeografijas mācībgrāmatu.

Par darbiem, kas nav iespiesti, kritiskā bibliografija maz ko var teikt, turpretim par iespiestajiem darbiem ir noskaidrots, ka Glikam nepareizi piedēvēts, piemēram, Aleksandra Lielā dzīves apraksta izdevums: Quintus Curtius Rufus, *Alexandri Magni*.⁴⁴ Šai ziņā gan kritiska Glika darbības izvērtēšana krievu literatūrā ir tikai sākumā, un rezultāti vēl gaidāmi.

Par mītu, ka Gliks esot Maskavā tulkojis Jauno derību no grieķu valodas krievu valodā, izteiktas šaubas jau pagājušā gadsimtenī. Turklāt ir maz ticams, ka iesniegumā caram Pēterim Gliks minēja, ka viņš būtu ar mieru tulkot bībeli krievu valodā no ebreju un grieķu valodas. Attiecīgo iesniegumu, kur tālāk minēti projekti par skolu iekārtošanu, atrada Nikolajs Bušs Rīgas pilsētas bibliotēkā (Bušs nomira 1933. gadā). Par ierosinājumu tulkot bībeli krievu valodā rakstīts arī 1703. gadā Libekas laikrakstā *Nova Literaria* . . . : “Bībele ir gan slavu valodā, bet krievu valodā līdz šim vēl nav izdota. Tādēļ pazīstamais prāvests Gliks, ne visai sen no Alūksnes ar citiem gūstekņiem uz Maskavu novests, ar Maskavas lielkņazam iesniegto lūgumu bija ierosinājis, lai bībele tiktu no pašiem avotiem pārtulkota krievu valodā . . .” Ja šāds ierosinājums vispār bija, jādomā, ka cars to neakceptēja un projekts par krievu bībeli palika nereālizēts.⁴⁵

Visu Glika deportācijas laiku mācītāja vieta viņa draudzē bija brīva un rezervēta viņam. Tikai, kad pienāca droša ziņa par viņa nāvi, konsistorija ieteica karalim Kārlim XII iecelt Glika vietā citu — toreizējo Zeltiņu mācītāju Kristianu Milleru.⁴⁶ No latviešu baznīcas vēstures viedokļa ir ļoti svarīga vēl pārbaudāmā informācija, ka latviešu zemnieks Andrejs Purveits esot izpildījis Alūksnes draudzes mācītāja vietu, kamēr nebijis oficiāli iecelts mācītājs. 1705. gadā Purveits esot kristījis 30 bērnus un laulājis četrus pārus.⁴⁷ Starp Alūksnes saimniekiem Lielā kadastra laikā gan neviena ar šādu vārdu nav. Arī 1694. gada skolotāju sarakstā⁴⁸ nav šādas personas. Tajā kā Alūksnes skolotājs minēts Johans Skepers (*Scöper*), Zeltiņos — Johans Bārējs (*Baraeus*), Apē — Johans Kreijs (*Krey*), Gulbenē — Johans Prauliņš (*Praulin*). Tā kā visi šie skolotāji bija latvieši, par spīti pieņemtajiem sveškanīgajiem uzvārdiem, viņu priekšvārds jālasa “Jānis”. Varbūt Purveits bija pēc 1688. gada apmeties Tūjas (*Kragenhof*) pamestajās dzirnavās, par ko 1688. gada revīzijas grāmatā rakstīts: “Purfmoisa ett gammalt qwarnstell hwar till är inge åker elr engh” (Purvmuiža, veca dzirnavu vieta, pie kuņas nav nedz tīrumu, nedz pļavu).

Ernests Gliks nomira 1705. g. 5. maijā (pēc vecā stila). Viņa darbība Maskavā tātad bija ilgusi nepilnus trīs gadus. Kādā 19. gadsimteņa publikācijā ir saglabāties Glika kapakmeņa uzraksts:⁴⁹ “Šeit dus nelaiķis augsti cienītais teologs Ernests Gliks, Alūksnes (Vidzemē) prāvests un mācītājs, kas bija apveltīts ar prātu un

varonību — laimē un nelaimē — un laimīgi jau sen Krievijai Dieva nolemts. Viņa darbs izpaudās, iemācoties valodas un pārtulkojot bībeli, cerībā uz labākiem laikiem.

Beidzot 1702. gadā viņš ar piederīgajiem nonāca gūstā, kur, pamatojoties uz augstāka rīkojuma, viņš nodibināja krieviem ģimnaziju un šai darbā aizgāja mierā. Viņš bija dzimis 1655. gadā Vetinā, Saksijā, un nomira Maskavā 1705. gada 5. maijā.

Viņa piemiņa ir svētīga.⁵⁰

Glika pirmais latviešu biografs, mācītājs, vēlākais prāvests Dr. theol. Kārlis Kundziņš, sen., žurnālā *Sēta, daba, pasaule* 1873. gadā raksta: "Maskavas vācu kapos pie Marijas birzes kļuva Ernsts Gliķis ar lielisku brangumu, uz paša ķeizara maksu, no sava lielā drauga, bajāra Golovina paglabāts. Kāds Karaļauču mācītājs, Fabricijs vārdā toreiz Maskavā būdams, runāja viņam uzslavas un kapa vārdus. Lielis pulks ļaužu, augsti, zemi, bagāti, nabagi, arī katoļu mācītājs gāja nelaiķa zārkam uz pēdējo dusas vietu līdz.

Marijas birzes kapi kļuva vēlākos gados pavisam palaisti, tā kā krievu pazīstamais vēsturnieks Karamzins 1812. gadā uz šo kapsētu uzgājis un ilgu laiku pēc Glika kapa vietas apkārt meklējis, to pavisam zālēm apaugušu atrada. Karamzins pats savām rokām ieviesušās nātres un dadžus izravēdams kapa akmens virskatu gaismai atklāja...".⁵¹

Pēc profesora Jāņa Endzelīna ierosinājuma profesors Ludis Bērziņš laikā starp 1932. un 1935. gadu griezās pie Latvijas sūtņa Maskavā Alfrēda Bīlmaņa, ierosinot, lai viņš izprasa padomju iestādēs atļauju pārvest Glika trūdus apglabāšanai Latvijā. Padomju iestādes atbildējušas, ka kapavietu nevarot sameklēt un arī arhīvos par to neesot ziņu. Šo informāciju profesors Bērziņš nobeidz ar vārdiem: "Bet ja nu arī Latvijā nav iespējams glabāt Glika trūdus, lai latviešu tautā glabājas viņa vīrišķīgais un dievticīgais darba gars".⁵²

¹ T. Zeiferts, *op. cit.*, 298. lpp. Šī nekritiskā pieeja pārsteidz, jo jau ģenerālsuperintendents Kārlis Gotlobs Zontāgs (1765 — 1827) bija norādījis, ka šie gadi nozīmē, kad iespēšana sāka.

² A. Johansons, *Latviešu literatūra*, 27. lpp.

³ *Ibid.*

⁴ F. Westling, *op. cit.*, 86. lpp., pēc: Berkholz, "Livl. Erinnerungen vom Jahre 1696", *Mittheilungen und Nachrichten für die evang. Geistlichkeit Russlands* 1861.

⁵ Sk. bībeles otrā izdevuma vāciskos priekšvārdus (*Vorrede*) un L. Adamoviča darbu (*op. cit.*, 317. lpp.).

⁶ Benjamiņš Jēgers, "Verzeichnis der lettischen Drucke...", 579. lpp.

⁷ A. Johansons, *Latviešu literātūra*, 27. lpp.

⁸ A. Johansons, "Lielais Alūksnes prāvests", *Latviešu almanachs 1955* — 102. un sek. lpp.

⁹ L. Bērziņš, "Garīgās rakstniecības uzplaukums", *Latviešu literātūras vēsture* II, 60. un sek. lpp.

¹⁰ *Latvju domas*, 1945. g. 29. novembrī.

¹¹ E. Blese, *op. cit.*, 104 — 105. lpp.

¹² RA, Liv. II, 144 — Skrage u.c. kancelejas padomniekam 21. 2. 1708.

¹³ G. Otto (ed.), Theodor Kallmeyer, *Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands* (Rīga 1910), 209. un sek., 416. un 430. lpp.

¹⁴ A. v. Richter, *Geschichte der ... Ostseeprovinzen* II, 2 (Rīga 1858), 124. lpp. Rīkojuma tekstu sk.: H. Pönicke, *op. cit.*, 116 — 117. lpp.: "Wann man auch daneben ungerne vernimmt, daß viel frembde Studiosi im Lande sich aufhalten sollen, die sich zur privat information der Jugend gebrauchen lassen, welche weder wegen ihrer Herkunft, Vaterlandes, Religion, Studien-Methodi informandi sich legitimiret haben, woraus inconvenientien, Ungelegenheit, auch besorgliche Gefahr bey information der unschuldigen Jugend, welcher solcher Gestalt schädlichen Prinzipia so wol in der Religion, als andern Wissenschaften beygebracht werden können, einschleichen möchten: So wird hiemit von allen und jeden begehret, daß ein jeder, der einen frembden Studiosen vor seine Jugend anzunehmen nötig hat, denselben dahin halten wolle, daß es sich bey der Academie zu Dorpat angeben und dasselbst so wol wegen seiner Herkunft, alß Religion und Erudition legitimiren und darüber gültiges Attestatum beybringen soll, eh er ihm seine Kinder zur würcklichen Information untergebe, worin ein jeder seine und der seinigigen eigene Sicherheit und Nutzen gebührend beobachten wird. Es sollen daher die Pastores im Lande so bald ein frembder Studiosus sich in ihrem Kirchensprengel niederlasse, schuldig seyn dem Consistorio Ecclasiastico in Dorpat solches kund zu thun, bey Vermeydung schwerer Verantwortung, wenn durch Versäumung dessen einige inconvenientien daraus entstehen würden."

¹⁵ RA, Liv. II, 473.

¹⁶ RA, Riksregistraturet 21. 2. 1684.

¹⁷ A. Feldhūns, "Absolūtā datīva konstrukcija Jaunās derības tulkojuma pirmizdevumā" *Latviešu valodas un literātūras problēmas* (Rīgā 1970.) sal. 144. un 150. lpp.

¹⁸ RA, Bibliographica. Böcker. Bibeln; odat. — 1705 (4. sēj.).

¹⁹ G. Elgstierna, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor* (Stockholm 1925), 182. lpp. Penike bez jebkāda pamata Glika un Fišera ceļojumu uz Stokholmu attiecina uz 1684. gadu (H. Pönicke, *op. cit.*, 108. lpp.).

²⁰ RA, Riksråd protokoll — 29. 3. 1694. Sk. arī: E. Dunsdorfs, *Latvijas vēsture 1600 — 1710*, 213. lpp.

²¹ Reinhard Wittram, *Peter I. Czar und Kaiser I* (Göttingen 1964), 131. lpp.

²² E. Dunsdorfs, *Latvijas vēsture 1600 — 1710*, 146. un sek. lpp. Spriežot pēc maršruta, ko izvēlējās lielā ambasāde, ceļa posms Ziemeļlatvijā iezīmēts nepareizi kartē starp 112. un 113. lpp. V. Pāvulāna darbā *Satiksmes ceļi Latvijā...* Sk. arī: A. v. Richter, *op. cit.*, 111. lpp.

²³ P. Pekarskij, *Nauka i literatura v Rossii pri Petre Velikom I* (Sanktpeterburg 1862), 127. lpp.

²⁴ RA, Liv. II, 419 — Gliks virskonsistorijai, nedarīts (rakstīts ap 1689. g.): "Ich hette von dem Jammer des Lettischen volkes und von dem Unfleiß der Herrschaften gegen ihre Seelen gepredigt und hernach gesprochen: weil ich schon etlicher Jahr hero hierob ermahnet und doch noch wie vor also bleibet, so kan nicht anders schließen, als daß sie mußen des Satans seyn..."

²⁵ RA, Liv. II, 406 — Gliks virskonsistorijai; raksts saņemts 21. 7. 1687.

²⁶ Vairāki no šiem dokumentiem ir iespiesti. Sk.: T. Zemzaris, "Ernesta Glikas ziņojumi Vidzemes virskonsistorijai", *Latvijas vēstures institūta žurnāls* (1940); H. Pönicke, *op. cit.*, 127 — 131. lpp.

²⁷ RA, Liv. II, 407 — Gliks virskonsistorijai; saņemts 1. 6. 1689.

²⁸ RA, Liv. II, 399 — Gliks virskonsistorijai 30. 6. 1690.

²⁹ RA, Liv. II, 439 — Glikas un Rēhauzena prāvas aktis.

³⁰ RA, Liv. II, 400 — Gliks virskonsistorijai 3. 6. 1692.

³¹ *Ibid.*; saņemts 23. 6. 1692.

³² RA, Liv. II, 91 — Glikas 19. 8. 1693 raksts.

³³ RA, Liv. II, 410 — Gliks virskonsistorijai 7. 5. 1697.

³⁴ RA, Liv. II, 411 — Gliks virskonsistorijai 12. 6. 1698.

³⁵ RA, Liv. II, 413 — Gliks virskonsistorijai 15. 9. 1699.

³⁶ Christian Gottlieb Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Darinne die Gelehrten aller Stände sowohl männ- als weiblichen Geschlechts, welche vom Anfang der Welt bis auf ietzige Zeit gelebt, und sich der gelehrten Welt bekannt gemacht, Nach ihrer Geburt, Leben, merckwürdigen Geschichten, Absterben und Schrifftten aus den glaubwürdigsten Scribenten in alphabetischer Ordnung beschrieben worden (Leipzig 1750).

³⁷ H. Pönicke, *op. cit.*, *passim*. — Reinhard Vitrams savā lielajā darbā par Pēteri I (Reinhard Wittram, *Peter I, Czar und Kaiser*, Göttingen [1964]) II sējuma 197. lpp. sakarā ar Glikas vēstuli Augustam Hermanim Frankem 1704. g. martā arī nosauc Gliku par pietistu. Šo vēstuli iztirzāšu turpmākajās lappusēs — tā nekādā gadījumā nepierāda, ka Gliks būtu bijis pietists, drīzāk tā pierāda pretējo.

³⁸ RA, Liv. II, 415 — Gliks Pērnavas konsistorijai 23. 4. 1702. 26. pielikums. Šīs vēstules tekstu vācu valodā pilnīgi iespiedis Penike (H. Pönicke, *op. cit.*, 128 — 130. lpp.), bet viņa iespiedumā jāizlabo sekojošās svarīgākās kļūdas un nepilnības:

Iespiests	Jālasa
128. lappusē: Weidemann	Weideman

129.	”	Orßland	Oestland (= Estland)
		Pastor . . .	Pastor Nisius
		Rangsche	Raugsche
		Neuerhausen	Neuenhausen
		Lettische Landt Milice	Lettischer landt milice
		Tirßen	Tirsen
		Calzmarsche	Palzmarsche
		Circular	Circkel
		Hochgnedigst	Hochgeneigt
		5br	5fen
130. lappusē	800		8vo (= Octavo)
	dieser zurücke		dieser Expreße zurücke
	unforgreifflichen Vor-		unvorgreifflichen und dienstlichsten
	schlag		Vorschlag
	Inmittelst		Immittelst
	Marienburg		[Marienburg]

³⁹ W. Lenz (ed.), *Deutschbaltisches biographisches Lexikon*, 770. lpp.; L. Adamovičs, *op. cit.*, 63., 83., 185. un 581. lpp.

Jānis Andrupis (*Latvian Literature*, 1954, 72. lpp.) Šteidingam nepareizi piedēvē līdzdalību (kopā ar Vitenu un Klembchenu) pirmā latviešu bībeles izdevuma tulkošanā. Kā Jēnas universitātes students, kas vēl neprata latviski, būtu varējis tulkot bībeli? Minētais Klembchens ir tas pats Michaels Klembchens (Klembken), kas Glika laikā staigāja no draudzes uz draudzi un bija mācītājs Liezērē, Tīrzā, Lazdonā, Valmierā, Ēvelē un Burtniekos (sk.: RA, Liv. II, 400, 407, 414) un par ko 1748. gada vizitācijā Tīrzas draudzes latviešu pērminderi zemnieku vārdā lūdza, lai viņiem neuzspiež par mācītāju Klembchenu, jo viņš lāga neprotot latviski (sk.: L. Adamovičs, *op. cit.*, 383. lpp.). Kā redzējam iepriekš, Michaels Klembchens kā students lasīja latviešu bībeles korrektūru. Tomēr ir starpība starp prasmi lasīt un prasmi runāt.

Kā kuriōzu var minēt, ka Glika 1702. g. 23. aprīļa vēstulē teikto — ka jauno bībeles iespiedumu paredzēts izdot oktāva formātā (8°) — Penike izlasījis, ka bībeli izdos 800 eksemplāros (H. Pönicke, *op. cit.*, 113. un 130. lpp.).

⁴⁰ *Oeuvres completes de Voltaire* 23 (Paris 1821).

⁴¹ Vairumu literātūrā atrodamo ziņu (avoti ir iznīcināti) par Martu, vēlāko Katrīnu, esmu atreferējis rakstā “Krievijas ķeizarienes Katrīnas tautības problēma”, *Jaunā gaita* 48 (1964), 29 — 31. lpp. Tur teikto var papildināt ar informāciju, ko sniedz N. Ustrjalovs (*Istoriija carstvovanij Petra Velikago* IV, 1, Sanktpeterburg 1863).

1722. gadā cars Pēteris līcis Rīgas gubernātoram sameklēt Kārli Skavronski (Katrīnas brāli?). Tas atrasts kādā ciemā ar nosaukumu “Višķu ezers”, kas piederējis šļachtīčam Moļevskim — 36 jūdzes no Rīgas un 7 jūdzes no Drūjas. Pēc Ustrjalova ziņām, šis ciems atrodoties Latgalē pie Luknas ezera. Kārļa sieva Marija esot atteikusies braukt līdz uz Maskavu. Pēteris līcis meklēt arī Diriķi Skavronski, bet nesekmīgi. Tikai 1727. gadā viņš ieradies Pēterpilī, bet viņa sieva ar asarām acīs lūgusi atļauju palikt

Vidzemē. Katrīna Skavronskus iecēlusi par grāfiem. 1727. gadā no Latgales ieradusies Katrīnas māsa Anna ar savu vīru Miķeli Jukumu (krieviski: Jefimovs). Otrā māsa Kristīna bijusi dzimtniece Rīgas tuvumā. Tā ieradusies ar savu vīru Sīmani, Indriķa dēlu (krieviski: Hendrikovs). Ja visa šī informācija būtu pareiza (ko nekādi nevar pārbaudīt), tad Glika bērnumeita Marta un vēlākā Krievijas ķeizariene Katrīna izrādītos latvietē. Bišings (A. F. Büsching, *Magazin III*, 192. lpp.) sniedz Skavronsku, Hendrikovu un Jefimovu ciltsrakstus.

⁴² G. v. Rauch, *op. cit.*; P. Pekarskij, *op. cit.*, 127. lpp.

⁴³ V. O. Kļučevskij, *Sočinenija IV* (Moskva 1958), 247. lpp.

⁴⁴ T. A. Byjiva & M. M. Gurevič, *Opisanije izdanii graždanskoj pečati 1708 — janvarj 1725* (Moskva 1955), 92. lpp. Šie autori aizrāda, ka nav pierādāms Meklenburgas sūtņa Vēbera apgalvojums (kas minēts 1862. gadā publicētajā Pekarska darbā (sk.: P. Pekarskij, *op. cit.*), ka tulkojums izdarīts Glika vadībā. Tulkojums esot rakstīts ar Iljas Kopjevskā roku. Iespējais teksts tomēr nesaskanot ar manuskriptu. Tulkojumu labojis Nikolajs Semenovs.

⁴⁵ P. Pekarskij, *op. cit.*, II, 56. lpp. — Iesnieguma teksta tulkojumu, kā arī minēto *Nova Literaria*... ziņojuma tulkojumu (šeit nedaudz grozīts) sk.: L. Bērziņš, *Ernsts Gliks*, 35 — 37. lpp.

⁴⁶ RA, Liv. II, 144 — Ingemunds Brems karalim 9. 7. 1706.

⁴⁷ H. Pönicke, *op. cit.*, 118. lpp.

⁴⁸ RA, Kammarkollegium till Kongl. Maj:t, vol. 55 (1694 Oct. — Dec.) — 22. 10. 1694.

⁴⁹ M. A. Obolenski & M. C. Posselt, *op. cit.*, XIV — XV lpp.

⁵⁰ "Hier ruht der Weiland hochehrwürdige Theologus Ernestus Glück. Praepositus und Pastor zu Marienburg in Livland mit Verstand und Muth begabt. Im Glück und Unglück, und glücklich von Gott lange vorher dem Russland zudedacht. Welches sich geäußert In Erlernung der Sprachen und in Uebersetzung der Bibel und Hoffnung besserer Zeiten.

Endlich Anno 1702 in Sein Und der Seinigen Gefangenschaft. In welcher Er auff hohe Verordnung ein Gymnasium unter den Rußen angelegt und bei solcher Arbeit in Ruhe gekommen. Er war gebohren Anno 1655 zu Wettin in Sachsen und starb in Moskau Anno 1705 den 5ten May.

Sein Andenken ist in Segen."

⁵¹ Citāts pēc prof. L. Bērziņa, *Ernsts Gliks*, 38. lpp.

⁵² *Ibid.*, 39. lpp.

PIELIKUMI

1. pielikums

Prāvesta Ernesta Glika autobiografiskā skice. Ernesta Glika 1699. g. 10. maija raksts ģenerālgubernātoram grāfam Ērikam Dālbergam; saņemts Rīgā 19. maijā, Tērbatas universitātē 20. jūnijā. Glika aizstāvēšanās rakstam ir 15 lappuses. Autobiografiskā skice sākas 2. lappusē un beidzas 6. lappusē. Iespiests (ar labotu pareizrakstību): G. Ewers und M. v. Engelhardt (eds.), Beiträge zur Kenntnis Rußlands und seiner Geschichte (Dorpat 1818).

Riksarkivet, Liv. II, 473. Dorpat-Pernau Universitets arkiv. Rättegångshandlingar. Copia.

Zwar Ich bin ein frembder in diesem lande: habe aber meinem Vatterlande außer dem, daß Ich abwesend in dieser frembdlingschaft von deßen wohlergehen zu Gott bete, keinen würcklichen danck abstatten und dienst leisten können, vor die Cultur, womit es mich von meiner Kindheit auf zum dienste Gottes und Sr. Königl. Maytt. in diesem lande zugerichtet hat: denn die selblichen dienste habe Ich von meinem 21sten Jahre an, non Patriae, sed Livoniae, in allermöglichsten treue und redligke[i]t erwiesen.

Der erste mangel, den Ich bey meiner ankunfft in dieses landt, wie wohl mit gar jugentlichen, dennoch zur Ehre Gottes sich neigenden Augen erblickete, war, daß die Lettische Kirche keine Bibel hatte, und daß dahero mit bestellung des Gottesdienstes in selber Sprache es gar jammerlich aussehe. — Man denke nach, wen die Kirche Gottes in Teutschland oder Schweden keine Bibel in eigener Sprache hatte, noch jemahls gehabt hatte, wie es mit den armen Selen würde zustehen: tolle Solem è mundo, & nihil habebis nisi spissas tenebras Cimmeriumq[ue] barathrum. Und war dahero daß Elogium Elect. Mauritii herrlich: Mit meinen willen soll uns die Universität Wittenberg nicht untergehen, den sie hat uns daß liecht der Seelen und daß buch deß lebens gegeben.

Diß trieb mich, dieselbe Sprache mit einem in Gott genommenen festen vorsatze gründtlich zu untersuchen, und mich darin zu

perfectionniren. Darauf that Ich einen blich fürderhin in die Reusi-
sche und Moschewitische grentzen, von welchen landen unser aller-
gnädigster König und Herr auch 2 Provinzien unter seine bot-
mäßigkeit hat, alwo nicht nur ein glechmäßiges, sondern noch viel
größeres elend antraff: denn waß Ingermanland, Carelen, Reuß-
land, und daß gantze Moschevitische Reich vor eine Bibel habe,
ist bekandt, nembl. die Sclavoniske, von welcher die vernacula Rus-
sica so weit discrepirt, daß ein gemeiner Ruße davon keinen ein-
zigen Periodum recht verstehen kan.

Dis nahm Ich auch zu hertzen: und fand durch Gottes füh-
rung gelegenheit diese Sprache auch zu erlernen, ohnegeachtet Ich
nicht begreifen noch absehen kunte wie der högste Gott solche
erhebligkeiten fürder dirigiren und zum herlichen Zweck würde ge-
deyen laßen.

Ich verspürte aber annoch nöhtig zu seyn, die Orientalische
Sprachen, die Ich zwar schon in Altenburg, Wittenberg und Leip-
zig studiret hatte, zu solchen heiligen Vorhaben noch gründlicher
zu excoliren; begab mich deßhalben aus lieffland wieder nach Ham-
burg zu den weitberühmten Ezardo, und da Ich meinte, umb die
Subsidia adminisstrantia mich gnüglich bemühet zu haben, kam Ich
wieder nach Lieffland, und zwar 4 wochen nach meiner wieder-
kunft ins heil. Predigt-amte beruffen.

Da fing Ich nun an, den ersten angriff in den längst vorhin
genommenen vorsatze mit Gott zu thun, und vertirte den großen
lettischen Frage Catechismum nebst denen bey jeder frage und
antwort befindlichen Dictis classicis, so wie denselben noch itzo
die lettischen Kirchen und Schulen Gott lob! in händen haben.

Darauf Communicirte Ich meine Consilia wegen anrichtung
einer Lettischen Bibel mit dem herren General Super Intendentem,
und bot mich an zu dero übersetzung ex fontibus Ebraeo & Graeco;
und Gott gesegnete diesen Vorschlag, daß der Christseligste Kö-
nig Carolus XI glorwürdigster gedächtniß nicht nur Ihn vor ge-
nehm hielt, auch mittel dazu ausreichen ließ, sondern es wurde die
vorhero in polite Sprache bey dieser arbeit von tage zu tage mehr
untersuchet, und geschahe, daß innerhalb 8 Jahren durch tag- und
nachtlichen fleiß (außer waß zu meinen anderen amts-geschäftten
abbrechen muste) mit beyhülffe eines nur einzigen Amanuensis der-
maligen studiosi, izzigen Lenwardischen Pastoris Witten die heilige
Bibel also terse an tag kam, daß die dazu beruffene Herren Theo-
logi und Censores aus Lieff- und Churland, wenn alle tage Ihrer

gantzen Censur durch und durch zusammen gerechnet werden, dabey nicht 14 a 15 wochen Zeit nöhtig hatten, solche arbeit sich von wort zu wort vorlesen zu laßen, welches doch sonst eine Zeit ist, da kaum die Bibel von dem, der nicht censiren darff, mag durchgelesen werden.

Immittelst ward Ich Zeit solcher Versions-arbeit durch göttl. Schickung nach Marienburg beruffen; hier zeigte nun Gott, daß der albereit gefertigte Catechismus nun nicht mehr allein solte in denen Kirchen getrieben werden, sondern auch Schulkindere (die sonst vorher, wenn man in lieffland an bauer-Schulkinder gedachte, ein Ens Chimericum waren, worüber man zu lachen und zu spotten pflegte) in die hende gekommen worden. Und war also Marienburg der erste ort in Lettland, alwo durch Gottes gnade im ersten Jahre meiner dahinkunfft Ao. 1683 drey Schulen zugleich, wielwohl mit kümmerlichen verdrießlichkeiten anhuben. Es gesegnete aber der höchste Gott die arbeit, daß Ich schon Ao. 1684 und 85, von meinen ausgelehrten bauer-Jungen kunte Schulmeister an andere Oerter versenden, und denen Pastoribus überlaßen, welche nach diesen Exempel gleichfals daß Schulwesen anhuben: — wurde also fast der gantze Kokenhusiske disstrict im anfang mit Marienb[urgschen] Schulmeistern bepflantzet: und ob gleich noch keine Schulhäuser anfänglich gebauet waren, nahmen doch die herren Pastores selbe ins hauß, und ließen alda daß werk¹ deß herrn willigst angehen.

Da war es nun nötig als Gott diese seine Gnade so kräfttig ließ hereinbrechen, die gemeinden Gottes ferner mit büchern zu versorgen. Dahero fertigte Ich Ao. 1686 ein Lettisches Gebethbuch, und edirte ferner darauf daß Lettische handbuch. — Revidirte auch nochmals darauf den Lettischen Catechismus, daß alle dicta classica mit der in deßen fertig gewordenen Bibel übereinstimmen möchten. Und also hat die gantze Lettische Kirche dieses landes bißhero auß der gnade Gottes, durch meinen wie wohl armen und geringen dienste, aber doch für Gott und Menschen auffrichtig geschiehet alle die Subsidia empfangen, die zu Ihrer Selpflege dienen, genießet sie auch izzo heilsamlich, und soll noch durch die gnade Gottes weiter empfangen, was nur nötig zu seyn wird ermeßen werden. Dem höchsten sey davor preiß und Ehre in Ewigkeit!

Fürder da diese arbeit nun durch die gnade Gottes allmechtig zum Stande kam, war es Zeit, auch an die benachbarten Nati-

onen, so annoch im dunkel und Schatten des Todes sitzen, ebenfals zu gedenken: — den wie sollen sie gewonnen werden und recht glauben, wenn ein liecht daß andere nicht anzünden will.

Schweden bekam daß liecht des göttl. Erkendtnißes von den Teutschen. Lieffland nicht minder: und so lieget diese Schuldigkeit auch uns ob, mit dem empfangenen Talent noch ferner hinein zu wucheren.

Umb deß willen zog mich der Hr. General Superintendent vor 5 Jahren mit sich nach dem reiche: und ohngeacht der Christeligste König damahls aus denen Nordlendern und folgendes von der Musterung aus Upsala kommend nur 2 à 3 tage in Stockholm war, und gleich wieder nach des wohlsehn. Herren Feldtmarschalks Aschenbergs begräbniß nach Schonen verreisete, geschahe mir doch die Gnade, über dieser materie bey Sr. Königl. Maytt. audience zu haben, und die 2 puncte (1) wegen anrichtung Lateinsker Schulen in denen Praeposituren dieses landes, (2) wegen der Reußischen Nation Roskolscki genandt, unterthänigste vorschlege zu eröffnen.

Ich bezeuge es hochbetheuerlich, daß Ihre Königl. Maytt. von beyden die erheblichen Gründe vernahm, alsofort allergnädigst verwilligte, und (daß Ich nur izzo bey den letzern Punct bleibe) verhies zu verfügen daß an selber Nation, dero Kinder allsämlich innerhalb dieses Reichs grentzen wieder daß Königl. Religions Placat in Ihrer Vätter Ihrthümern erzogen werden, angefangen, und vor informa[ti]on Ihrer Jugend gesorget, auch Schulbücher in dero Sprache angefertigt werden solten, welche anrichtung sich dann fürder hin nach denen anderen Rußischen Provinzien Königl. botmäßigkeit nach Gottes willen erstrecken könte.

Den ob wohl in denen Pacten daß Liberum exercitium Religio- nis Ihnen beyzubehalten nachgeben worden, so lies sich doch der glorwürdigste König allergnäd. bescheiden, daß die pflanzung des göttlichen wortes daselbst (wenn nur die Streitfragen der Religion bey seite bleiben) so wenig wieder Ihre Griegische² als unsere Lutherske Religion weren, und also solche Göttliche bemühhungen nicht könten vor eine übertretung der Pacten angesehen werden.

Die Resolu[ti]on von diesen allen solte S. Excell. der damalige Herr Gen. Gouverneur Hastfer mitbringen. Wie den der H. General Super Intendent hernach in behandlung dieser Sachen mit Sr. Königl. Maytt. nach dero wiederkunft aus Schonen fürder fortgefahren.

Ob nun wohl selbe bißhero gehoffete und erwünschte anstalt weren mancherley zufälle, worunter der Christseligste doch schmerzlichste Hintritt des Gottseligsten Königes der größte ist, noch nicht hat mögen erwartet werden. (Deus enim habet suas horas & moras), so habe Ich darumb doch nicht die hande in Schooß geleet, weniger sinken laßen, sondern die Moschewitische Schulbücher albereit auf hoffnung durch Gottes gnade verfertigt; ja ich halte noch izzo, wiewohl mit vielen Kosten einen Rußischen alten Priester bey mir im hauße, den Ich in übersetzung der Slavonischen Bibel in Vernaculam Russicam als einen Amanuensem brauche, und warhafftig traue, Gott werde auch dieses werk so wie die Lettischen bemühungen zu seinen ehren verherlichen und zu vieler menschenheil gedeyen laßen, gestalt den schon viel in Teutschland wie auch Moscov sind, worunter auch der herr Golovin, mittelster Legatus von der letzteren Czarischen Ambassade, die darumb fleißige schriftliche anfrage thun, und thun laßen.

Alles dieses gnädigster Herr, wie Ich es ohne frembden trieb willigst auch ohne hoffnung schendlichen gewinstes außershalb meinen andern Amtsverrichtungen meistens bey frühe- und nächtlischen stunden verrichte, und doch auch nirgend weder in meinem Kirchspiel noch Districte, wo etwas zu thun ist, vermißet werde, mag ja wol zeuge seyn, daß nichts arges, wiederstrebendes, opiniatres oder untreues in meinen händen oder hertzen sey . . .

2. pielikums

a) *Generälsuperintendents Johans Fißers lūdz karali Kārli XI, lai Ernestu Gliku iecel par mācītāju Alūksnes draudzē (1682. g. 25. oktōbri).*

Riksarkivet, Liv. II, 143.

Durchleuchtigst - Großmächtigster Allergnädigster König und Herr.

Eur Königl. Maytt haben Anno 1681 d. 31 Augusti allergnädigst resolviret, daß wenn in dero Starostejen dieses Landes, woselbst Eu. Königl. das Jus Patronatus haben, Prediger Stellen vacant wurden, der Superintendent Eu. Königl. Maytt. unmaßgebl. vorschlagen solte, welche personen zu Bekleidung der Vacantz am

erbaulichsten befördert werden könnten. Wann dann sowol der Starostey Marienburg alß Adzel Ihre Pastores durch den zeitl. Tod verlohren, und in beyden das jus Patronatus Eu. Königl. Maytt. unstreitig zukommt, alß habe Eu. Königl. allergnädigst Resolution zu allerunterthänigster Folge zu dem Marienburgischen Kirchspiel den H. Ernestum Glück bißherigen Pastoren bey dem Pistohlenkorsischen Regiment; nach Adzel aber H. Joh. Neudahl iezigen Pastoren zu Neuhoff allerunterthänigst recommendiren wollen, weil diese Männer von Christl. Lehre und Leben, der Sprache kundig sind, und von besagten Gemeinen verlangt werden. Eu. Königl. Maytt wollen demnach allergnädigst geruhen, an die recommendirte Pastores, je eher, je lieber die Vocationes mir zuzusenden, damit die Gemeinen nicht lange ohne Prediger bleiben dürffen. Wie nun Eu. Königl. Maytt. durch sothane Actus das wirkliche exercitium und possess dero Juris ergreifen, alß erwarte darauf Eu. Königl. Maytt. allergnädigste resolution. Eu. Königl. Mt. dem Hohen Macht-Schuz des allmächtigen ergebend, alß Eur Königl. Maytt. allerunterthänigste zum Gebet and allen gehorsam Verpflichteter knecht

Joh. Fischer Gen. Sup.

Riga 1682: 25. Octobr.

b) *Karalis Kārlis XI iecē Ernestu Gliku par Alūksnes draudzes mācītāju (1683. g. 18. janvāri).*

Riksarkivet, Riksregistraturet: Januariis 18., 1683. 281 — 282. fol. Vollmacht für Ernest Glück auf das Pastorat zu Marienburg.

Lindschöld. Wir Carl p. Thun kundt hiemit, daß nach dem der bißherige Pastor bey dem Marienburgschen Kirchspiel in Lief-land ohnlängst todes verblichen, und dadurch solche stelle ledig und eröfnet worden, welche Wir der nothturfft erachtet, mit einem andern gottesfürchtigen und redelichen mann hinwieder zu besetzen; So haben wir so wohl in gnädigster Consideration der von dem aldortigen General Superintendenten für den würdigen und Woll-gelahrten Ernest Glück darunter beschehenen unterthänigsten Vorschrift, alß auch seiner bey dem Pistohlkorsischem Regiemente bißhero Verrichteten dienste, und geführten guten wandels halber, in gnaden guthgefunden Ihn hinwiederumb zum Pastore bey ermeltem Marienburgischen Kirchspiel zu Constituiren und zu Verordnen.

Thun auch ein solches hiemit und in Krafft dieses dergestalt und also, daß Er zufoerdest unß, unserer gemahlin, Liebes- [sic!] Erben und dem Reich getrew, holdt und gewertig sein, unsern und derselben nutzen und bestes treulich suchen und befordern, Schaden und unheil aber in Zeiten warnen und zuerkennen geben solle; Insonderheit soll Er Ihm treulich angelegen sein laßen, Gottes Wort auß der Heiligen Schrifft alt und newen Testaments, nach denen drey Haupt Sijmbolis auch rechten und ungeänderten Augsburgischen Confession rein, lauter und unverfälscht zu lehren und zu predigen, die Heyl. Hochwüerdigen Sacramenta nach unsers einigen Heylandes und Seeligmachers Jesu Christi Einsetzung zu administriren, und sonsten die gemeine Gottes in geistl. Sachen fleißig und treulich zu unterweisen auch im übrigen alles daßjenige zu thun und zu leisten, waß einem Pastori und trewen Seelsorger ampts eyds und pflichts wegen eignet und gebühret, Er auch ein solches für Gott, unß und [282] männiglich zu verantworten getreuet;

Wohingegen Er daßjenige zu seinem unterhalt und außkommen zu genießen haben solle, waß seinem Antecessori in ein und anderm gutgethan worden. Wornach sich alle und jede so dieses angehet, insonderheit Unser in dem Hertzogthumb Liefland verordneter General Gouverneur und General Superintendent zu richten, und obgemelten Ernest Glück in obiges pastorat würcklich zu introduciren, auch dabey der gebühr zu maintainiren und zu Vertheidigen.

Uhrkundtlich, p.

Carolus

3. pielikums

Karalis Kārlis XI nosūta ģenerālgubernātoram Krīsteram Hurnam rezolūcijas par superintendenta Johana Fišera iesniegumu. To starpā ir 16. rezolūcija par bībeles iespiešanu nevācu valodā (1681. g. 31. augustā).

Rikssarkivet, Riksregistraturet: 31 Augustus 1681, Kongsöhr — 761. fol.

Til Hr. Christer Horn för Superintendenten Fischer.

Carl p.

H. Höghusen. Wår synnerl. ynnest p. Såsom hoos OB Super-

intendenten Magister Fischer så å sine egna som öfwer Consistory wegnar åthskillige ärender hafwer låtit insinuera, och Wy honom Wåre nådigste resolutioner deröfwer hafwe låtit metdela, ibland hwilke åthskillige äre hwilke Wy godt funnit hafwe til Eder att remittera; altså och på dhe samme forderligen måtte kunna exquerade och wärkstälte blifwa, ty öfwersände Wy Eder här hoos fogat ett transumpt af ben:de. Wåre honom gifne resolutioner, hwilke J Eder lähre hafwe til en Underdånig effterrättelse att ställa, så legandes at dhe fullkomligen werkstellas och efterkommas måtte.

p. Carolus

H. Höghusen Kongl. May:s Nädigste Resolution öfwer dhe ärender hwilke Superintend: i Lyfland Wyrd: och Wäl: Mag: Johan Fischer, så wäl å sine egne som öfwer Consistory wegnar i Underd. hafr insinuera låtit.

Ibid., 766. fol.

16.

Såsom Konigl. Maytt. och nogsam betenker hwadh nytte det med sig skulle hafwa dher bibelen blefwe uplagd uthi det otyske språket, altså will Kongl. Maytt. deß nådige ordres låta til General Gouverneuren afgå, at han någre Medel til bem:s Bibels tryckande uplenter.

---

4. pielikums

Karaļa Kārļa XI rezolūcija: Tā kā budžetā nav uzņemti līdzekļi bībeles izdošanai, tad, lai darbs neapstātos, karalis pavēl, ka šim vajadzībām izlietojama ar Tērbatas hoftiesas lēmumu ģenerālmajoram fon Mengdenam piespriestā sodanauda (1682. g. 1. augustā).

Riksarkivet, Riksregistraturet: August 1. Ao. 1682.: 505. fol.

H. Hogh[usen]. Ihrer Königl. Majt. Gnädigste Resolution so Sie dero im Hertzogthumb Liefeland verordnetem Superintendenten dem Ehrwürdigen und Wolgelahrten Mag. Johann Fischern, auf deßen unterthänigst beschehene Ansuchung in gnädigster Antwort ertheilen wollen. Gegeben Stockholm. p.

Gleich wie Ihre Königl. Majt. bereits vorm Jahr vermöge dero alßdann außgefertigten Resolution gn[ä]d[ig]st gutgefunden, daß die Bibel in unteutscher Sprache übersetzt werde; solches heilsame Werck aber bej des zu der jenigen Unterhalt welche an der Übersetzung arbeiten, als auch derer, so die übersetzte Arbeit revidiren müßen, einige Unkosten erfordert, So würden Ihre Majt. zwar sich nicht entziehen zu solchem nöthigen und diensamen Werck einige gewiße Mittel gleich vor der Handt anschaffen zu laßen; Weiln aber für dieses Jahr im Staat deßentwegen keine Erwehnung geschehen muß solches wol biß zum künftigen Jahr anstandt haben, da als dann einige Mittel zur selbiger Arbeit sollen angeordnet werden, wie Ihre Majt. dero Stats Contori solches zu obserwiren hiebeygehend anbefohlen haben; Immittelst aber und damit dieses Werck noch dieses Jahr einen Anfang gewinnen möge haben Ihre Majt. gnädigst gutgefunden, daß die dem General Major von Mengden beym Hofgericht zu Dorpt aufferlegte Geldtbuße zu fortsetzung mehrerwehnter translation der Bibel ins Unteutsche angewendet werden solle, deßen Bewerckstellung dann Ihr Majt. besagtem Hofgericht durch beygehendes Schreiben anbefohlen haben.

2.

---

5. pielikums

Generālsuperintendenta raksts karalim Kārlim XI (nedatēts iesniegums, kas varētu attiekties uz 1682. gada beigām vai 1683. gada sākumu). Bībeles tulkošana trijās valodās (latviešu valodā un divos igauņu valodas dialektos) maksās 7000 — 8000 vecdālderu. Laba daļa latviešu Jaunās derības ir pārtulkota, un papīrs, kā arī citi materiāli pasūtīnāti. Ja saņems vajadzīgos līdzekļus, Jauno derību iespiedīs vēl šoziem. Materiāli maksās 3000 — 4000 vd., un ar Mengdenam piespriesto sodanaudu — 1500 vd. nepietiek. Generālsuperintendents lūdz uzņemt budžetā 6000 dālderu sudrabnaudā (= 3000 vd.). Raksta malā pierakstīta karaļa rezolūcija: šogad uzņemt budžetā 2000 speciā dālderu.

Rīksarkīvet, Liv. II, 143. Nedatēts.

Durchleuchtigst - Großmächtigster, Allergnädigster König und Herr.

Eur Königl. Maytt. sage ich nochmahlen allerunterthänigsten Danck, daß Eu. Königl. Maytt. jüngsthen aus recht Gottseligen christ Königl. Eyfer nicht allein allergnädigst resolviret, die Bibel sowohl in Lettisch- als Estnischer Sprache übersezen und im Druck verfertigen, sondern auch aus Königl. Milde und Gnade der zu solchem Verlag erforderete Unkosten (welche sich dem gemachten Verschlag nach, weil in Dreyen Sprachen die übersezung gedrucket werden muß, auff 7 à 8000 Rdr belauffen werden) auf den Lifländischen Staat führen und von denen Königl. Licentmitteln verreichen zulassen, allergnädigst versprochen.

Wann dann zu gehorsamster Folge Eu. Königl. Maytt. allergnädigsten Willens ich strax nach meiner Anheimkunfft die ungesäumte anstatt gemacht, daß obgedachte übersetzung vor die Hand genommen worden, (wie denn ein zimliches theil des Neuen Testaments, von welchen man den Anfang gemacht, bereits in die Lettische Sprache übergesezet worden) benebenst deme auch, das nohtwendige Pappier und andere Materialien zu Beförderung des Drucks schon verschrieben, so daß durch die Gnade Gottes das Neue Testament in Lettischer Sprache noch diesen Winter über völlig transferiret werden und im Druck herauskommen könnte, soferne nur die herzu erforderete und von Eur Königl. Maytt. allergnädigst gewidmete Geldmittel ohne Verzögerung bey alhiesiger Königl. Licent gezahlet werden mögten.

Gleichwie nun diejenigen Materialien, Instrumenten, Schrifftten und andere zu diesem Wercke vors erst verschriebene Dinge auff 3 Biß 4000 Rdr. sich betragen werden, zu welcher Bezahlung die vom Gen. Major Mengden erhobene 1500 Rdr Straffgelder nicht zureichen, so bitte Eu. Königl. Maytt. ich allerunterthänigst, Eu. Königl. Maytt. geruhen zu desto schleunigerer Beforderung der Ehre Gottes und wahren seligmachenden Erkänntniß, den allergnädigsten Befehl an des Königl. Staats Contoir daselbst ergehen zulaßen, daß es auff den iezo nechstkünfftigen Zuformirenden Lifländ[isch]en Staat 6000 Dr Smt. aufführen und die Königl. Licent ohne tardirung auszuzahlen anweisen möge. [Malā pie-rakstīts:] ordren till Stats Cont. at dhe skola i åhr opföra 2000 Rd. sp. på Lyflendiske Stad.

Gleichwie nun durch sothane höchstrhümliche Beforderung eines so Gottseligen Werckes Eu. Königl. Maytt. sich bey der

ganzen Welt einen unsterblichen Rhum erwerben werden, maßen denn so lange dieses nach dem Worte Gottes lechzende Lifland gestanden, dergleichen vortreffliches und dem grundgütigen Gott zum höchsten Wohlgefallen gereichendes Werck vorher niemanden einiger hohen Potentaten, alß nun Eu. Königl. Maytt. ans Tages Licht gebracht. Also wird auch des allerhöchsten Barmherzigkeit für diesen ihme so getreuen und rechtschaffenen Dienst, durch welchen sovieler Millionen Seelen Heyl befördert, und auff den Weg zur Seligkeit geleitet werden. Eu. Königl. Maytt. alles überfließenden hohen Königl. Segens an Leib und Seel von oben herab theilhaftig machen, und in Erbauung des in Eu. Königl. Maytt. Reiche und Landen continuirenden Friedens den Königl. Thron mit allen Gnaden beschirmen, mit Herrlichen Gaben beleuchten und biß ans Ende der Welt glücklich und Siegreich erhalten. Wie denn herüber Gott den Allmächtigen unabläßig anflehet

Eur Königl. Maytt. allerunterthänigste zum Gebet und allen gehorsam verpflichteter Knecht

Joh. Fischer, Gen. Super[intendent]

6. pielikums

Karaļa Kārļa XI rīkojums stata kantorim uzņemt 1683. gada budžetā 2000 vecdālderu igauņu un latviešu bībeles izdošanai (1683. g. 18. janvāri). Iespējams, ka rīkojums attiecas uz iepriekšējā dokumenta rezolūciju.

Rīksarkivet, Rīksregistraturet: 18 Januarius 1683 — 282. fol.

Till Stats Contoiret at föra på detta åhrs Liflendske Stat 2000 Rdr. till Bibelens tryckiande på Ehstniske och Lattinske [sic!] språket.

Lindschöld.

CARL. p.

Wår synnerl: ynnerst p. Troo män p. Såßom Wy i nåder hafwe resolverat, at låta på Wår Bekåstnad transferera och tryckia bibeln uth det Estniske och Lattinske [sic!] språket; Så åhr till eder her med Wår nådige willie och Befallning, at J till samma Behoof på innewarande åhrs Liffländske Stat 2000 rdr. Specie opföra

lāten, hwilke Twātusende Rd nār the falla till General Superintendenten Fischer lefwereras skohle, som om samma arbete försorgh drager; och Wy befalle eder för det öfrige. p.

Carolus

7. pielikums

Generālsuperintendenta Johana Fišera raksts karalim Kārlim XI (*nedatēts*, bet attiecināms uz 1683. gada vidu). Raksta IV daļā izteikta pateicība par piešķirtiēm līdzekļiem igauņu un latviešu bībeles izdošanai. Neesot tomēr drošības, ka kasieris līdzekļus varēs izmaksāt. Fišers lūdz stingru karaļa pavēli, lai naudu izmaksātu.

Riksarkivet, Liv. II, 143. Livländska Överkonsistoriet 1627—1693 (*nedatēts*).

Allerunterthänigst demütigste Desideria, worüber Eur. Königl. Maytt. allergnädigste Resolution von mir Endesbenanten [Johan Fischer] gehorsamst gebethen wird.

IV

Eu. Königl. Maytt. gebühret billig unsterblicher Rhum und demütigster Danck für den christmildigsten Zuschub der 4000 Dr. smt. zu dem höchstnötig- und nützlichem Bibelwerck in Estnisch- und Lettischer Sprache, mit welchem es durch die Gnade Gottes bereits dahin gedyen, daß das Neue Testament übersezet, und censuriret worden, und es alsofort noch diesen Sommer zum Druck befördert werden könnte, daferne die auf den Staat geführte 4000 Dr smt. Eu. Königl. Maytt. gottseligem Willen nach noch diesen Sommer ausgezahlet würde. Obwohlen nun zwar 2000 D smt. auf den Verschlag des instehenden July Monats aufgeführt; So bekomme ich doch von dem Casseur eine ganz unsichere Vertröstung zu Empfang derselben, weilen so viele posten auf diesen Monat aufgeführt seyn sollen, daß kaum der halbe Theil derselben entrichtet werden könne, daher ich bey sogestalten Sachen mir nicht getraue, das benötigte Pappier und andere Materialien zuverschreiben. Damit aber durch verzögerung sothanes heilige

und Gottwohlgefällige Werck biß weilen über ein Jahr nicht stuzend bleiben möge: So bitte Eu. Königl. Maytt. umb der Ehre Gottes willen, Eu. Königl. Maytt. geruhen allergnädigst, dem alhiesigen Staat zu Riga ernstl. anzubefehlen, damit mir die 4000 Dlr smt. in diesem lauffenden July, und nechstfolgendem Augusti Monat unfehlbahr ausgezahlet werden. Ich sol sodan an meinem ohrt nach eußerstem Vermögen dieses Gott wohlgefällige Werck pflichtschuldigst beschleunigen. Der ich in unterthänigster Zuversicht allerg[nä]d[ig]ster Erhöhung lebenslang beharre Eur Königl. Maytt. zu Gebeht und Gehorsam allerunterthänigst-verpflichtester Knecht

Joh. Fischer . . .

[Rezolūcija:] Ordre till Staat-Cont. at dhēt i āhr anslār af desse medell 2000 rdr till bibelltryckets wijdare befording i Riga och at dhēt dherjemte befaller wederbörande at om ännu något på dhēt som dhertill i fiohl annordnades felar, dhēt och richtigt och fulkom[blich] betalas.

8. pielikums

Karalim Kārlim XI iesniegto lūgumu kopsavilkums. Ģenerāl-superintendentis Johans Fišers lūdz, lai paredzētos 2000 dālderus sudraba naudā izmaksātu 1683. gada augustā (raksts datēts ar 1683 g. 19. jūniju).

Riksarkivet. Bibliographica, Böcker, Bibeln: odat — 1705. Extract af suppliquer d. 19 Juny 1683.

1. General Superintendenten Fischer berättar i underd. huruledes Version af biblen uthi det Otyska språket så wyda āhr avancerat, at nya testamentet redan āhr absolwerat, och nu blyr reviderat. Tackar och dārijāmpte Kongl. Mtt. på det underdānigste, som till samma Wārck han i nåder behagat destinera 4000 dr. Sölf:t huranpå han har bekommit een assignation på 2000 dr. Sölf:t uthi July månad at betala. Men som till befording af detta wichtige Wārck intet mehr fattas, än at det dārtill nödige papperet och andre materialier än thenne Sommaren blifwa införskrifne, Ty beer han underdānigst om ordres till Stats Contoitet, at dhe widh Liefländske staten den anstalt giöre, at dhe resterande 2000

dr. Sölf:t aldralängst uthi Augusto måge bethalte blifwa och således detta wärck intet blifwa hindrat och komma till at nedläggias.

9. pielikums

Generālsuperintendenta Johana Fišera raksts karālim Kārlim XI (datēts Rīgā 1683. g. 20. septembrī). Fišers cildina karali par līdzekļiem bibeles izdošanai un lūdz arī 1684. gada budžetā paredzēt 2000 vecdālderu.

Riksarkivet, Liv. II, 143.

Durchleuchtigst-Großmächtigster Allergnädigster König und Herr.

Die Freude und tausendfältige Segen-Erbittung, die das arme Volck dieses Landes davor verspüren läbet, daß Eu. Königl. Maytt. demselben daß H. Wort Gottes in ihrer Mutter-Sprache schencken wollen, ist so groß, daß wenn diese Zeilen dieselbe lebendig vorstellen könnten, selbige gewiß erhalten würden, was sie in demuht allerunterthänigst Bitten.

Der Herr unser Gott hat Eu. Königl. Mtt. einen großen Nahmen gemacht, wie der Nahme der Großen auff Erden, und ist die Welt mit dem Ruhm Eu. Königl. Maytt. glorwürdigsten Heldenthaten dergestalt erfüllet, daß die vormahls mä[chtigen] Feinde sich iezo für Eu. Königl. Maytt. Hohen Trohn freundl. neigen. Wie nun dieser zeitliche Seegen Davids (2. Samuel. 7,9) ein Herrl. Kleinod ist in Eu. Königl. Maytt. irrdischen Krohne, alß wird in der unverwelklichen Krohne, die die Himlische Berufung in CHRISTO JESU Eu. Königl. Maytt. vorhält, eine unschätzbare und ewigwährende Zierde seyn; wann Eu. Königl. Maytt. Ruhm damit den Himmel erfüllet, daß Eu. Königl. Maytt. das große Werckzeug der Gnaden Gottes sind, durch welche das Reich Christi merklich erweitert, und insonderheit dieses arme Land mit dem seligmachenden Worte [Got]tes beseliget ist. Ein kleines theil von denen Zeitl[ich]en Güthern, d[ie die] milde Hand Gottes Eu. Königl. Maytt. reichlich zugewandt, ist [...] noch nötig, daß Eu. Königl. Maytt. den völligen Ruhm erhalten, und das angefangene, auch fast zur Helft gebrachte

werck der übersezung der Bibel nicht in der Gebuhrt sterben bleibe.

Ich falle demnach in dem nahmen so vieler Tausend Seelen Eu. Königl. Maytt. allerunterthänigst zu fuße, und Bitte auch dieses Jahr zum Druck der Unteutschen Bibel 2000 Rdr. auff den Estat zu führen, und selbige mir auskehren zulaßen, nicht Zweiflende, der gnadenreiche Gott werde Eu. Königl. Maytt. Herz zu sothaner Königl. Mildigkeit lencken, und dieselbe nachmahlen mit allem Seegen in Geist- und Zeitlichen Gütern ersezzen, wie solches neben dem ganzen Lande steets erbittet

Eur Königl. Maytt. allerunterthänigst zum gebet und gehorsam verpflichtester Knecht Joh. Fischer Gen. Superint. in
Liefland.

Riga 1683 d. 20 Sept.

10. pielikums

Karalis Kārlis XI pavēl stata kantorim uzņemt 1684. gada budžetā 2000 vecdālderu bibeles izdošanai.

Riksarkivet, Riksregistraturet. Datum Kongsöhr Ao. 1684 Februarius 21 — 606. fol.

E. Lindsch: Till Stats Contoiret at anslå 2000 Rdr till Bibelens aftrykiande i Ryga. Carl.

Wår synnerl. ynigst. p. Aldenstund dhe i förledit åhr nådigst förordnade 2000 Rdr. till Bibelens Aftrykiande uthi dhet Estnische och Lettiske tungomåhlet ringa lära förslå till fullbordand af et sådant wydlöftigt och till mehnigens Upbyggelse uthi dheras Christendoms nyttigt wärk; Altså hafwe Wy jembwähl för dhetta innewarande åhr 2000 Rd. till samma Wårks ytterligare befrämiande nådigst bewilliat; och är fördenskull till Eder härmed Wår nådige Willia och befallning, at J icke allenast samma 2000 Rdr. uthaf några säkre och wiße Medel i Riga härtill anslån och assigneren, uthan och därjempte befallen wederböhrande at om ännu något på dhet som därtill i fiohl anordnades fehlrar och återstår, dhetsamma ochså riktigt och fullkombl. måtte erlagdt och betahlt blifwa[...]

Carolus.

11. pielikums

Generālsuperintendenta Johana Fišera raksts karalim Kārlim XI par to, kā paredzēts izlietot bībeles iespiešanai piešķirtos līdzekļus. Divu gadu laikā cer iespiest kā igauņu, tā latviešu bībeli, un Fišers lūdz nākošā gada budžetā paredzēt 2000 vecdālderu (nedatēts raksts, kas attiecas uz 1685. gadu).

Rīksarkivet, Liv. II, 143.

Durchleuchtigster, Großmächtigster, Allernädigster König und Herr.

Eur Königl. Maytt. gereicht zum ewigen Nachruhm, daß Eu. Königl. Maytt. für dero arme Ehstnische und Lettische Untertanhen die Christkönigl. Vorsorge getragen, wie auff Eu. Königl. Maytt. unkosten die H. Bibel in ihrer Mutter-Sprache gelesen werden könnte. Wann nun diese Mittel meiner wenigen disposition anvertrauet, Ich aber ohne Eu. Königl. Maytt. allerg[nä]di[g]ste Ordres dieselbe nicht disponiren mag, alß stelle Eu. Königl. Maytt. allerunterthänigst vor, daß, weil die Bibel in beyden Sprachen von Anfang biß zu ende übersezet werden muß, und ein jeder Arbeiter seines Lohnes wehrt, billig einem jeden Übersezer ein gewißes jährlich gegeben werde.

Dannenhero auff Eu. Königl. Maytt. Ratification ich dieselbe versichert, es würde sowol dem Lettischen alß Ehstnischen Translatori jährlich von denen zum Bibeldruck verordneten Mitteln, gut gethan werden [divi sekojošie vārdi iesprausti ar Fišera roku] einem jeglichen 200 Rdr. sampt freyen unterhalt in Riga, dem Schreiber aber, der das übersezte Exemplar etlichmahl abschreiben muß, jährlich 100 Rdr.

Was denn übersezet worden, muß von mehrern Theologis die der Sprachen kundig sind, collegialiter übersehen, und zu solchem ende dieselben an einem ohrt zusammen beruffen werden, wozu Reise- und Zehrungs Kosten nötig sind, welche ich bißhero auch von denen zur Bibel destinirten Geldern entrichtet. Bitte demnach allerunterth[änig]st, Eu. Königl. Maytt. geruhen allernädigst, umb meiner sicherheit willen, zuverordnen, daß mir freyheit gegeben werde, von obbesagten Geldern vorgedachte und dergleichen nohtwendige Ausgaben zuthun, damit die Befo[r]derung dieses heilsamen werckes nicht gehemmet werde.¹

Mit dem Buchdrucker und Schriftgießer ist aufs genaigste contrahiret, auch das Pappier so wolfeil man es hat haben können, eingekauft worden.

Was Eu. Königl. Maytt. mir, der ich hierin die grösseste Arbeit und reisen thun muß, allergnädigst zuzulegen belieben, stelle in Eu. Königl. Maytt. allergnädigsten Wohlgefallen.² Ich hoffe mit Göttl. Hilfe, daß innerhalb 2 Jahren sowohl die Lettische alß Ehstnische Bibeln sollen gedrucket seyn, wann Eu. Königl. Maytt. nur auch noch künftig Jahr 2000 rdr auff den Estat hiezu allergnädigst aufzuführen belieben, welches auch hiemit allerunterthänigst bitte.³

2.

[Rezolūcijas]

¹ aff[sānde]s

² Königl. Mtt. tillägger honom af samma medell till recompense 300 Rd.

³ aff[sānde]s Breef dherom till Stats Contoitet at observera på tillkom[m]ande åhrs stat.

12. pielikums

Karļa Kārļa XI rezolūcija attieksmē uz ģenerālsuperintendentta Johana Fišera iepriekšējo iesniegumu (sk. 11. pielikumu), datēta ar 1685. gada 11. jūliju. Tai pašā datumā karalis lika uzņemt 1686. gada budžetā 2000 vecdālderu kā pēdējo summu bībeles izdošanas izdevumiem.

Rīksarkivet, Rīksregistraturet — Stockholm datum 11 Julius 1685: 654 — 655. fol.

E. Lindsch:

Kongl. Mt. nådigste Resolution uppå dhet memorial som General Superintendenten uthi Liefland Wyrdig och Wällård Mag: Johan Fischer underdånigst insinuerat hafwer.

1.

Hwad dispositionen af dhe Medell widkommer som General Superintendenten emottagit hafwer till biblens öfwersättiande och trykiande uthi Estniske och Lettiske Språket; Så aggreerar Kongl. M. i nåder hans underdånige gifne förslag, at nembl. dhen Lettiske så wähl som Estniske Translatoren uthaf ber-de Medell hwardehro åhrl. så länge samma arbete påstår måge niuta 200 Rdr. för dheras Omak och där brede * wid fritt underhåld i Riga, så och Skrifwaren hwilken dhe öfwersatte exemplaren reen skrifwer, åhrl. 100 Rdr. Men lykwäl med dhet nådige förbehåld at dhe skola tillhollas [655] med all flyt at arbete och skynda wärket till ändskep.

Sedan och så offta nödigt pröfwat at dhet som translaterat är skall öfwersees på en wiß ohrt af några flehra Theologis som ber-de Språken mächtige ähro, då tillåtes General Superintendenten at taga så mykit reese och underhåld Penningar som där till nogast behöfwat uthaf bibletrykes medlen, så wähl som och annat mehra som till dhetta wärketz skyndesamma slut nödwändigst requireras; och såsom Kongl. Mt. finner at dhet mäste arbetet och omaket därwid på General Superintendenten ankommer hwilken genom sin osparde flyt har befordrat wärket där han at dhet näst gud hielp innan tu åhrs tyd aldeles kan fullgiort blifwa; altså hafwer Kongl. M. till en nåd. Erkientzle och wedergjällning däreöre wehlat skiänke och gifwa honom 300 Rd åhrligen, hwilke han af dhe till bemt. wärk förordnade Medell sig till gode kan afföra och upbära.

Kongl. Mt. låter ochså dheß nådigste ordres afgå till Stats Contoiret at uppå nästkommande 686 åhrs stat 2000 Rd. till wärketz wydare befordring opföras skola.

2.

Riksarkivet, Riksregistraturet — 11 Julius 1685: 659. fol.

Till Stats Contoiret at opföra 2000 Rd. till biblens tryckiande på Estniska och Lettiska språket uthi 686 åhrs Staat.

Carl. p.

---

* Sic! jålasa bord vai börda.

Wår synnerl. ynnest p. dhēt är till Eder härmed Wår nådige Willia och befallning at J på tillkommande 686 åhrs Stat opføre 2000 Rdr. till biblens ofwersättiande och tryckiande uthi Estnische och Lettiske Språket, förmehnandes General Superintendenten Fischer som med dhetta Arbetet hafwer till at beställa at sedan inga flere Medell därtill skola behöfwas. Hwarmed skeer. p. och Wy befalle p.

Carolus.

13. pielikums

Vidzemes gubernātorā (vēlākā Lielvidzemes ģenerālgubernātorā) Jakoba Hastfera raksts karalim Kārlim XI (1686. g. 26. jūnijā). Hastfers, ierodoties Rīgā, iepazīnie ar bībeles tulkošanas gaitu un bijis apmierināts. Kaut viņam uzrādīts karaļa rīkojums uzņemt 1686. gada budžetā bībeles izdošanai 2000 vecdālderu, budžetā šī summa tomēr nav atrodama. Lai darbs neapstātos, Hastfers lūdz atļauju izmaksāt 2000 vd. no licenšu līdzekļiem.

Rīksarkivet, Liv. II, 89 — Rīga 26 Jūnij 1686. Doublett. [Rezolūcija:] Uplāsas Kōping d. 24 Jūlij 1686 approb.

Großmächtigster König allergnädigster Herr

Das gottselige und recht Christliche Werk, so Eu. Königl. Maytt. in übersetzung der Heiligen Bibel in der Lett- und Ehtnische Sprache aus sonderbarem Getriebe dero Hohen Gottseligkeit alhier unter des General Super Intendenten Fischerß sargfältigen Direction, anfangen laßen, habe Ich nach eingezogener nachricht, bey meiner ankunfft in dem stande gefunden, daß an deßen glücklichem fortgange und fernern gutem Success nicht zuzweifeln, wenn nur die dazu nohtwendig erforderte Mittel zureichen werden. Ob Ich nun zwar zur fortsetzung dieses nützlichen werkeß die 2000 rdr. welche Eu. Königl. Maytt. vermöge deroselben mir vorgezeigten allergnädigsten Resolution vom 11 Jūlij 1685, auf dieses gegenwärtigen Jahres Estat führen zulaßen beliebt gerne hette aus zahlen laßen, auch die höchste nohtwendigkeit des werkeß solches wohl erheischet hette. So habe Ich doch selbige nicht auf dem Estat gefunden, und daherō mich nicht unterstehen dürffen,

etwas darin vor mir selbst zuthun, dennoch aber nicht unterlaßen können, mich bey Eu. Königl. Maytt. untertänigst zubefragen, ob nicht diese 2000 rdr, weiln das werk nicht allein bey dem drukker in voller arbeit und dazu die drukker Gesellen recht mühsam und mit schweren kosten zusammen gebracht, sondern auch die übrigen Theologi zur genauen revidirung der Version bereits hieher verschrieben, welches alles ohne Mittel nachbleiben, und das gantze werk zur großen Hinderung der erbauung vor die undeutsche Gemeine, stuzig werden müste, zur fernern fortsetzung dieses heylsamen werkes von hiesiger Licenten [rezolūcija: appr.], weiln Gott dieselbe sonderlich noch zur Zeit gesegnet, entrichtet werden sollen. Eu. Königl. Maytt. befondern hiedurch ein werk welches zur ausbreitung der Ehre Gottes gerichtet ist, und sonder Zweifel eine reiche vergeltung vor dem Höchsten veranlaßen wird, darumb Ich solches bester maßen mit meiner untertänigsten Intercession bey Eu. Königl. Maytt. zusecondiren mit Eu. Königl. Maytt. gnädigsten permission mich nicht entbrechen können der Ich in demütigstem Vertrauen der gnädigsten deferirung gewärtig bin, und stets verharre

Eu. Königl. Maytt. Allervntherhänig vndt Treuehorsahmster
Diener J. J. Hastfer

Riga d. 26 Junii Anno 1686.

14. pielikums

Karalis Kārlis XI atbild gubernātoram Hastferam (1686. g. 24. jūlijā) uz viņa iepriekšējo rakstu (sk. 13. pielikumu). Karalis akceptē, ka līdzekļus 6000 vecdālderu apmērā ņem no licenšu ienākumiem. Tai pašā laikā karalis šai lietā raksta arī stata kantorim (Riksregistraturet, 963. fol.).

Riksarkivet, Riksregistraturet: Köping Ao 1686 24 Julius — 964. fol.

Till Gouverneuren Hastfer
J. Bergenhielm.

Swar angående dhen Est- och Lyfländske Bibelens trykiande.
Carl. p.

Wår ynnest. p. Såsom Wy oss i nöder behaga låte dhen sorgfaldigheet som J uthi Eder underdånige Skrifwelse betyge, till be-

fordran af dhet Christel. wärket med dhen under händer warande Bibelens afsätt- och trykiande uthi dhet Lett- och Estniske Språket: Altså uptage Wy jembwähl med nådigt nöge och byfall dhet underdånige förslag som J därjempte giöre, at dhe twåtusend Rdr. Wy till samma Wärks wydare Vnderstöd för innewarande åhr i nöder bewilliat och förundt hafwa, måtte tagas uthaf dhe där å ohrten fallande Licent Medlen, sedan Staten och anordningarna hafwa nödt dheras fyllnad; helst emeden J förmähle at dhe för dhetta påstående åhret genom Guds Wälsignelse temmelingen ynnigt fallne äro; För hwilken orsak Wy och därein Wår befallning till Stats Contoiret nu tillyka afgå låte; befallandes Eder Gudh Altmächtig nödel. p.

Carolus

15. pielikums

Karļa Kārļa XI raksts Rēveles bīskapam Dr. Johanam Gertsam (1689. g. 7. maijā). Karalim ziņots, ka igauņu un latviešu biblii nav varēts iespiest tādēļ, ka Igaunijas un Lielvidzemes konsistorijai ir domstarpības par tulkojumu. Lai noskaidrotu, kādas šīs domstarpības īsti ir, karalis pavēl abām konsistorijām izrakstīt igauņu, latviešu un vācu valodā vietās, par kurām ir strīdus, ar īsu motivāciju par atšķirīgiem viedokļiem. Šos izrakstus apspriedīs daži teologi Zviedrijā.

Riksarkivet, Riksregistraturet: Stockholm 7 Majus 1689: 266-268. fol.

J. Bergh[ielm]:

Till Biskopen i Refwel Doct: Johan Gerth[zius] om Bibliske versionen i Estniske och Lettiske Språket

mut: mut: till Superintendenten Fischer [267]

Carl. p. Såsom Wy förnimme at den Bibliske versionen uti det Estniske och Lettiske Språket därföre ännu icke har kunnat befordras till Trycket at bägge Consistoria i Est- och Lyfland äre uti differente meeningar om man uti translater- och öfwersättiandet af den helige Skrift uti bem:t Tungemåhl skall föllia grund-språket eller lämpa sig efter Lutheri Tyska version, warandes intet at

förmoda at denne qvaestion bör förstås om hela Bibliske Texten, utan allenast om någre särdeles passager och Skriftenes rum, som Lutherus kan hafwa lämpat efter Tyska Språketz genium, natur och Egenskap, Dock at sielfwe meningen därmed icke alldeles blifwer förwänd eller förändrad, som icke är at praesumera, eftersom Lutheri version af samptel: Evangeliske församlingarne i Tyskland, som bekänna sig till den oförändrade Augsburgiske Confession och holla sig till den rena oförfalskade läran, allmenneligen är gillad och wedertagen och med stort Låford af lärde och orthodoxis Theologis i anseende till deß significante klare och emphatique expressioner och orde-former upphöyes och berömmes; det ock icke utan förargelse och anstöt sig icke skulle göra låta, där af Prästerskapet uti Wåre provincier Lutheri version skulle jäfwas och för orichtig hollas eller däröfwer någon Splyt eller strydigheet dem emellan upkomma, wydare, än at man på den ena eller andra sydan förmenar uti någre wiße rum den Estniske eller Lettiske versionen till grundspråket närmare kunna fogas och därmed conformeras, hwaröfwer dock swårt faller något uthslag at göra, förr än man weet, hwilka sådane passager och rum de egentel. äro, som en sådan skilliachtighet kunde förorsaka.

Hwarföre hafwe Wy godt funnit at af bägge Consistorys måtte specificice upsättias sådane Stycken, hwaröfwer de sig ey kunna förena, så at uti den ena columnen införas sådane [268] Texter på Estniske eller Lettiske, och däremot uti den andra columnen på Tyska, med byfogade rationibus och skähl, hwaruppå den ena eller andras mening sig funderar: dock sådant i all möyelig kortheet, utan någre invectiver eller hwariehanda anstöteligheter emot hwarandra, warandes Wy benägne och sinnade, enär sådane upsatzer inkomma, at låta dem öfwersee af någre Theologis här i Ryket, som wy därtill wele förordna, så at enär Wy deras betänkiande däröfwer inhämtat hafwe, sedan af Oß daruti så myckit bättre kunde göras et wist sluut, och et så Christeligt wärk därmed blifwa befrämiadt, som länder till Guds nampns ähra, sampt Wåre undersåtars uti bem:t provincier upbyggelse uti deras Christendom, och till deras Siälars ewige Sahlighet; åliggiandes Eder fördenskull å Eder Ort hwad af Oß i så måtte nu anbefallt är, efter all görligheet at befordra och därmed at skynda, på det detta hälsosamme wärket ju förr ju heller en äskelig fullborden komma måtte.

Och Wy befalle p.

Carolus

16. pielikums

Generālsuperintendenta Johana Fīsera raksts karalim Kārlim XI (1689. g. 23. jūnijā) — atbilde uz karaļa 1689. g. 9. maija rakstu. Bībeles tulkojums ļoti vajadzīgs. Tulkošanas darbs sākts ar latviešu bibeli. Fīšers vispirms apspriedies ar valodas prātējiem teologiem no Vidzemes un Kurzemes, vai bibeli tulkot no autentiska teksta, vai no vācu tulkojuma. Atzīts, ka jātulko no pamatteksta. Karalis to akceptējis 1689. g. 7. janvārī. Tā kā vācu draudzēs vispārīgi atzīts Lutera tulkojums, tad tulkojuma malās atzīmētas atšķirības, un ortodoksi teologi šīs atšķirības apsprieduši. Latviešu bībele jau gatava un iespiesta, izņemot apokrifus. Latviešu Jaunā derība iespiesta priekš pieciem gadiem, igauņu pirms trim gadiem, un nabaga tauta tās lasa ar lielu prieku. Bībele visās trijās valodās būtu gatava, ja nebūtu radušies iebildumi. Tā kā Zviedrijā būs grūti sameklēt teologus, kas prot igauņiski, Fīšers lūdz, lai karalis groza savu lēmumu un atļauj igauņu Jauno derību apspriest abu konsistoriju pārstāvjiem, kā karalis jau lēmis 1689. g. 7. janvārī.

Riksarkivet, Liv. II, 143: prās. Stockh. d. 26 Sept. 1689, comunicerat med H. Doctore och biskop Gerts d. 21 Octob. 1689.

Durchleuchtigster, Großmächtigster Allergnädigster König und Herr.

Aus Eu. Königl. Maytt. allergnädigstem Schreiben de Dato Stockholm d. 9. May 1689 ersehe allerunterthänigst, daß Eu. Königl. Maytt. angebracht, ob solte die Version der Bibel in die Ehstnische und Lettische Sprachen darumb noch nicht zum Druck können befördert werden, weil beyde Consistorien in Ehst- und Liff-land differenter Meinung, ob man in übersezung der H. Schrift der Grund Sprache folgen, oder sich nach des seel Hrn. Lutheri teutscher Version richten solle. Da denn Eu. Königl. Maytt. nicht vermuthet hätten, daß diese quästion solte verstanden werden von dem ganzen Biblischen Texte, sondern allein von etlichen Passagen der H. Schrift, worin Lutherus etwan mehr auff den genium der deutschen Sprache, alß den Grund Text gesehen. pp.

Weßwegen Eu. Königl. Maytt. allergn. zubefehlen belieben, daß beyde Consistoria specificice aufzeigen sollen solche Stücke, worüber Sie sich nicht vereinigen können, welche sodann Eu. Königl. Maytt. der Decision anderer Theologorum untergeben wollen.

Eu. Königl. Maytt. hierauf in aller unterthänigkeit zuantworten, wil ich nicht weitleuffig anführen die nohtwendigkeit der Translation der Bibel in die Sprachen dieses Landes, da bißero ein jeglicher Pastor die Biblischen Texte nach seinem belieben, Gott weiß oft wie, vertiret, und seiner Gemeine alß Gottes Wort vorgetragen hat. Sondern wie man mit der Version verfahren, allerunterthänigst vorstellen.

Alß auf Eu. Königl. Maytt. allerg[nä]d[ig]sten Befehl ich diß Werck zuerst im Lettischen unternahm, habe ich sofort die Sprachverständigsten Theologos aus Lifland un[d] Cuhrland dazugezogen, und mit ihnen überleget: ob man solte den authent[i]quen text der H. Schrift, oder die deutsche Version derselben übersezen. I[st] dann dahin geschlossen; Weil 1. alle Versionis sich auff die Grund-Sprache beziehen. 2. Die Natur der Sachen es erfordert, daß dasjenige, was vor Gottes Wort sol angenommen werden, mit der Sprache, in welcher das Wort Gottes geschrieben, conform seyn müße. 3. Alle unsere Theologi mit gutem Grunde gegen die Papisten behaupten, daß der Grund Text der Version vorzuziehen sey. Daher 4. bey verschiedenen Nationen der vorigen Versionis (wie solches noch vor etl. Jahren bey der Finnischen geschehen) revidiret, und, soviel möglich, denen Grundsprachen conformiret worden. Welches 5. bey dieser unter handen habenden Version soviel mehr zuobserviren, alß hiesige Nation noch keine Version der H. Schrift gehabt, und man ihnen selbige dem authentiquen Text so conform, alß immer möglich, zugeben, Gewissens wegen verbunden sey. Daß man in ansehung solcher motiven in übersezung der Bibel denen Grund Sprachen mehr alß einiger Version folgen müste. In welcher Meinung durch Eu. Königl. Maytt. allerg[nä]d[ig]sten Beypflichtung de Dato Stockholm 7. Jan: 1689 wir nicht wenig gestärcket sind.

Weil aber Lutheri Version bey allen teutschen Gemeinen alß eine Versio Ecclesiastica angenommen, so hat man diß Expediens erfunden, daß man fast durchgehends dieselbe beybehalten, und in margine notiret, wie es nach der Grundsprache laute. Da aber entweder der Genius dieser Sprachen, oder andere wichtige ursachen es erfordert, dem authentiquen Grund Text genau zu inhäriren, so hat man die Vorsichtigkeit gebrauchet, daß man sich über all der Beystimmung orthodoxorum Theologorum, wie selbige in ihren Schriften zu finden, versichert hat. Nach dieser methode ist, Gott Lob! die ganze Bibel (außer die Libros apocryphos) in

Lettischer Sprache schon fertig und gedruckt: Das neue Testament aber in dieser Sprache vor 5 Jahren, und in der Dörptisch-Ehstnischen vor 3 Jahren schon gedruckt außgegeben, und werden von dem armen Land Volck mit großen Freuden und erbauung gelesen.

Ja es were die ganze Bibel in allen dreyen Sprachen schon fertig, wann nicht ein einziger Mann im Revalischen Consistorio die Hinderniß hierin machte, und ob er gleich weder die Grundsprachen noch Ehstnisch recht verstehet, dennoch nach seinem Kopff alles dirigiren wolte. Man hat mit übersehung des Revalisch Ehstnischen neuen Testaments über 8 Wochen zugebracht, und waren darüber Theologi aus denen Lifländischen, Revalischen und Öselischen Dioecesisibus geordnet, die bey der conference in allem sich vereinigt hatten, wozu die neu revidirte Finnische Version uns wol zustatten kam, welcher man auch in dem meisten folgete, so daß die Version des Neuen Testaments in die Revalisch-Ehstnische Sprache ganz fertig war, da verdroß den guten Mann, ich weiß nicht was, und machet allerley erfindungen, damit diß so heilsame und höchstnötige werck stuzig werde.

Woraus Eu. Königl. Maytt. allergn. geruhen zuersehen, daß Eu. Königl. Maytt. ungleich berichtet sind, ob were in dem Bibeldruck noch nichts geschehen, und hätte man in hiesiger Version den ganzen Biblischen Text geändert, welches der klare augenschein anders belehret. Daß aber in etlichen Passagen zwischen der teutschen und dieser Version eine discrepance ist, rühret aus obangeführten ursachen her, und haben wir die Schwedische und Finnische Versionen hierinnen zu Vorgänger, die gleichfallß nicht überall mit der teutschen von wort zu Wort übereinkommen.

Welche nun die discrepanten passagen sind, die sollen kraft Eu. Königl. Maytt. allerg[nä]d[ig]sten Befehl ehestens übergesandt werden. Weil aber in Schweden schwerlich einige Theologi seyn dürften, die der Ehstnischen Sprache so völlig kündig sind, alß dieses Werckes beschaffenheit erfordert, so habe umb Beschleunigung der Sachen, daran die Beforderung so vieler Seelen heyl hanget, ohne Maßgebung in aller Unterthänigkeit bitten sollen, ob Eu. Königl. Maytt. nicht allergn. geruhen mögten, es bey der resolution de Dato Stockholm 1689, 7. Januar: zulaßen, daß die abermalige revision des Ehstnischen Neuen Testaments durch gewisse Deputirte von beyden Consistorijs hie im Lande geschehen mögte, da man über diese Differentien sich dann leicht vereinigen

wird, daß dadurch keine fernere hinderungen entstehen. Welches ich doch alles Eu. Königl. Maytt. allerg[nä]d[ig]sten Willen in schuldigsten Gehorsam unterwerffe, und in anwünschung alles Königl. Heilß und Wolergehens ersterbe [sic!]

Euer Königl. Maytt. allerunterthänigst trew-Verpflichtester
Knecht Joh. Fischer G. Supt.

Riga 1689. 23. Juny

17. pielikums

Generālsuperintendenta Johana Fišera raksts karalim Kārlim XI (Rīgā 1691. g. 15. oktōbri) — atbilde uz karaļa 1691. g. 19. septembra vēstuli. Fišers noraida pārmetumu, ka viņš nav paklausījis karaļa rīkojumu, un paskaidro, ka viņa iecirknī ir trīs valodas — latviešu un divas igauņu, tādēļ bībele vajadzīga visās valodās. 1685. gadā iespiesta latviešu Jaunā derība, bet 1686. gadā Jaunā derība Tērbatas igauņu valodā, ko pārbaudījuši valodu pratēji teologi. 1685. gadā viņš bijis audiencē pie karaļa Stokholmā un lūdzis atļauju tulkot bibeli Rēveles igauņu valodā pēc tās pašas metodes. Karalis to akceptējis un pavēlējis Rēveles bīskapam izraudzīt teologus, kas veiks tulkojumu. 1686. un 1687. gada konferencē šis tulkojums apspriests. Prāvestam Heidricham bijuši iebildumi, ka tulkojums pārāk atšķiroties no Lutera vāciskā tulkojuma. Igauņu valodas īpatnību dēļ saskaņa ar tulkojumu vācu valodā tomēr nav iespējama. Līdz domstarpību izšķiršanai karalis ar 1689 g. 7. janvāra rīkojumu licis Jaunās derības iespiešanu Rēveles igauņu valodā apturēt. Tas arī izpildīts.

Jaunā derība Tērbatas igauņu valodā izdota, pirms domstarpības sākās, un par to ir labas atsauksmes. Fišers lūdz atļaut, ka tulkojumu Rēveles igauņu valodā vēlreiz pārlūko pārstāvji no visiem igauņiski runājošiem apgabaliem. Tā pati konference varētu arī pārlūkot Jauno derību Tērbatas igauņu valodā, pēc kam to varētu izdot no jauna un apmainīt ar iepriekšējo izdevumu.

Riksarkivet, Liv. II 143. Bergenhielm Pr. d. 15. Nov. 1691.

Durchlechtigst-Großmächtigster König Allergnädigster Herr.

Eur Königl. Maytt. allergnädigstes Schreiben de Dato Stockholm 19. Sept. 1691. habe mit allerunterthänigsten respect empfan-

gen, und mit Bestürzung daraus ersehen, es sey bey Eu. Königl. Maytt. angebracht, ob hätte wider Eu. Königl. Maytt. ausdrücklichen Verboht vom 7. January 1689. ich mich unterstanden, das Ehstnische Neue Testament drücken zulaßen, welches in vielem von Lutheri differire, daher Eu. Königl. Maytt. bewogen worden, zu befehlen, daß mit Außgebung der gedruckten Exemplarien innen gehalten, und was schon ausgegeben, wider eingefo[r]dert werden solte.

Wie nun solch Beginnen, wann ich daran schuldig, freylich eine höchststraffbare Vermeßenheit wäre, die Eur Königl. Maytt. höchstins zu resentiren ursach hätten. Alß preise ich die Güte meines Gottes, der mich auch für den Gedancken solches ungehorsams bißhero gnädiglich bewahret hat; und dancke Eur Königl. Maytt. allerunterthänigst, daß Eu. Königl. Maytt. dennoch hierüber meine Erklärung begehren wollen.

Berichte demnach in tiefster Unterthänigkeit: 1. Es sind in diesem Stift, welches Eur Königl. Maytt. mir aller[nä]d[ig]st anvertrauet haben, drey Sprachen, darin der Gottesdienst gehalten wird, alß die Lettische, Dörptisch-Ehstnische, und Revalisch-Ehstnische. Werden demnach, wann allen sol geholfen werden, die Bibeln in dreyen Sprachen hie erfordert. 2. Da nun Eu. Königl. Maytt. deren übersezung Ao. 1682. mir allergnädigst auftrugen, schritte ich im Nahmen Gottes alsofort zum Werck, welches der Barmherzige Gott auch so gesegnete, daß Ao. 1685. das Lettische Ao. 1686. das Dorptisch-Estnische N. Testament, nachdem jenes sowol von Lifländischen alß Cuhrländischen; dieses aber von denen im Dörptischen District sprachkündigen Theologis fleißig übersehen, zum Druck befo[r]dert wurde. Mittler weile wird in diesen beyden Sprachen die übersezung des Alten Testaments continuiert. Da nun Ao. 1685 Eu. Königl. Maytt. in Stockholm aufzuwarten die Gnade hatte, den Fortgang des anbefohlenen Werckes referirte, mit allerunterth[änig]sten Bitte, daß ich in übersezung der Revalsch-Ehstnischen Bibel nach gleicher methode verfahren mögte; Ließen Eu. Königl. Maytt. sich diesen Vorschlag allerg[nä]d[ig]st gefallen, beorderten auch den H. Bischoff zu Reval einige Theologos aus selbigem Stifte zu der Bibel Arbeit zuverordnen, so auch geschahe.

Nachdem nun Ao. 1686. und 87. unterschiedl[iche]e Conferenzen über das Revalsch Ehstnische N. Testament angestellet,

wobey neben denen aus Ehst- und Lifland auch Theologi von Ösel zugegen, und alles in gutem Verständniß zur richtigkeit gebracht war, erhob sich ein Praepositus im Revalischen, namens Anthonius Heidrich der mit allerley einstreung[en] den fortgang des Werckes hindern wolte. Zu erst fieng er einen Buchstaben Krieg an und wolte die Estnischen wörter nicht nach der Finnischen, davon die Ehstnische herstammet, sondern nach der Deutschen Sprache geschrieben haben. Hernach solte die Ehstnische Sprache sich nach dem deutschen Dialecto richten, und solten die Bauren von ihme ihre Muttersprache erst lernen. Da er nun mit diesen absurditäten nicht fortkommen könte, (wie Ihm denn die von Eu. Königl. Maytt. hierüber verordnete Commission desfalls reprimendirte) fiel er die verfertigte übersezung des N. Testamentes selber an, und beschuldigte die, man wäre darin vom Luthero zu weit abgegangen.

Nun bin ich nicht in Abrede, daß gleichwie Lutherus, umb rein Deutch zureden, mehrmahlen vom Grund Text abgegangen, also man auch umb rein Ehstnisch zureden, mehrmahlen von Luthero hat abgehen, und sich nach der Grund Sprache richten müßen, daß aber daher irrige Meinungen solten eingeführet seyn, ist eine gar zu ungütige und unerweisliche Beschuldigung meiner Feinde. Vielmehr würde zu irrigen Meinungen anlaß gegeben seyn, wann man das Ehstnische nach dem Deutschen zwingen wollen, welche aber, da man dem Grund Text gefolget, Gott Lob verhütet sind. Zugeschweigen daß die Schwedische Bibel selber in einigen öhrtern von Luthero abgethet, wie auch die neu revidirte Finnische, welcher alß einer schon approbirten Version wir meistens gefolget sind.

Da nun Eu. Königl. Maytt. diese erhobene Streitigkeit vorge tragen war, haben Eu. Königl. Maytt. aus höchstrühmlicher Sorgfalt für den Kirchenfrieden Ao. 1689: 7. Jan. allerg[nä]d[ig]st gut gefunden, daß man mit dem Druck dieses Revalisch-Ehstnischen Testamentes, biß man sich weiter darüber vereiniget, und es Eu. Königl. Maytt. verordneten einhalten solte, so auch gehorsamst geschehen, und der Druck des Revalisch-Ehstnischen N. Testamentes noch nicht angefangen worden. Wäre auch verhoffentlich die Vereinigung schon vor sich gegangen, wann d. H. Bischoff zu Reval, wie ich im vorigen Jahre darumb bat, Deputirten nach Dorpat gesandt hette. Und dis ist, allergnädigster König die wahrhafte Erzählung, wie es mit dem Revalisch-Ehstnischem Bibelwerck bißdaher ergangen, so wie ich es für dem Richterstuhl Jesu Christi fürzustellen gedencke.

Aus welcher Eur Königl. Maytt. allergnädigst geruhen zuersehen, wie fälschlich man bey Eu. Königl. Maytt. mich in Verdacht einiges ungehorsams oder vermessenens Unternehmung deßen, was Eur Königl. Maytt. verboten, sezen wollen. Welches Gott meinen Feinden vergeben und sie bekehren, seine Ehre aber, die sie hierin hindern, retten wolle! Wann denn vom Revalisch-Estnischen Neuen Testament bißhero noch nichtes gedrucket, das Dörptisch-Ehstnische aber schon 3 Jahr vor entstandenen Disput mit gedachtem Praeposito ausgegeben, auch darüber weder von Gelehrten noch ungelehrten einiger Scrupel oder Question gemachet worden, sondern jedermäniglich Gott und Eu. Königl., davor gedancket, auch außländische Theologi derselben in ihren Schriften, alß zum Exempel der Berühmte Professor primanus in Kiel D. Kortholt in Tract. de varys Scriptura Editionibus p. 371 und andere rühmlich gadacht. So kan ich nach fleißiger überlegung nicht anders vermuthen, alß daß Eu. Königl. Maytt. intention sey, es solle das Revalische Ehstnische, weil es wider verbot, von Ao 1689. 7. Jan. gedruckt zu seyn, vermeinet war, nicht aber das Dörptisch-Ehstnische, deßen publication nie gehindert worden, wider zurückgefo[r]dert werden. Zumahlen diß leztere ohne große Betrübniß und Anstoß derer, die jezo das reine Wort Gottes darin mit freuden lesen, nicht abgehen würde. Solte aber über Verhoffen Eu. Königl. Maytt. meinung auch auf das Dörptisch-Ehstnische N. Testament gehen, so bitte in fußfälligster Demuht mir zuerlauben diesen Vorschlag zuthun: Weil ich mit dem H. Bischoff zu Reval die Abrede genommen, daß das Revalisch-Ehstnische N. Testament ehstens durch einige Deputirte aus denen Ehstnischen, Liefländischen und Öselschen Ministerys solle revidiret werden, daß man bey solcher conference auch das Dörptisch-Ehstnische wider übersähe, (wie Lutherus bey seinem Leben seine Bibel zweymahlen corrigiret) Eur Königl. Mayt. allerunterth[änig]l[ich] Bericht abstattete, und Eu. Königl. Maytt. verordnung abwartete.

So könnte auf Eu. Königl. Maytt. allerg[nä]d[ig]sten Befehl nicht nur das Revalish-Ehstnische alß denn gedrucket, sondern auch das Dörptisch-Ehstnische (wovon 500 Exemplaria gedrucket waren, welche meistentheils außgegeben sind) wider aufgeleget, und die neuen exemplaria gegen die alten ausgewexelt werden, welches denn ohne allen Anstoß geschehen könnte. Worüber Eu. Königl. Maytt. allerg[nä]d[ig]sten Befehl in unterthänigkeit erwarte, und biß ins Grab verharre

Eur Königl. Maytt. allerunterthänigster, zum gebet und allen gehorsam treu Verpflichtester Knecht Joh. Fischer, G. Sup.

Riga: 1691. 15. octobr.

18. pielikums

Izvilkums no Rīgas kancelejas protokola, pratinot Rīgas karalisko grāmatiespiedēju Johanu Georgu Vilkenu (1691. g. 13. oktōbri).

Rīksarkivet. Bibliographica, Böker, Bibeln; odat — 1705.

Ex Protocollo Cancellariae Regiae Arcis Rigensis d. 13 Octobr. 1691.

Der königl. Buchdrucker Johann Georg Wilken zu Schloße gefordert und befraget, angenden von Ihm gedruckten Ehstnischen Version des Neuen Testamentß wenn selbige (1) gedrukket, (2) wie viell Exemplaria aufgeleget, (3) verkauffet, (4) annoch verhanden, (5) und bey wehm selbige selbige [sic!] seyn möchten.

Die Lettische Bibell sey noch nicht fertig, wären 1500 Exemplaria aufgeleget, und würde noch über die Libros Apocryphos gearbeitet, so daß das gantze Werck innerhalb 3 wochen fertig seyn könnte. Eß wären aber über dem von dem Lettischen Neuen Testament 50 Exemplaria zugeschoßen, und absonderlich aufgeleget, welche bereitß Ao. 89 verfertiget, und in die Schule vertheilet wären, biß das gantze Lettische Bibell werck fertig seyn könte, wovon ein Exemplar 3 Rdr. kosten solte.

Ihm ward verboten kein Exemplar mehr außzugeben, sondern bey Ihm die annoch verhandene, biß zur anderweitigen Verordnung stehen zu laßen, wurde damit dimittiret.

---

19. pielikums

Generālsuperintendenta Fišera iesniegums karalim Kārlim XI (nedatēts, bet attiecināms uz 1694. gada jūliju). Iesniegumā par amatu jautājumiem, otrā daļā Fišers raksta par nevācu bibelēm.

Agrāk katrs mācītājs pēc sava prāta cēlis draudzei priekšā to, ko iedomājies par Dieva vārdu. Lai tas nenotiktu, karalis 1682. gadā licis tuklot bibli nevēcu valodās, un tagad ir iespiesta pilnīga latviešu bībele, kā arī Jaunā derība Tērbatas igauņu valodā. Bībele Rēveles igauņu valodā aizkavējusies. Tā kā pret latviešu bibli nav bijuši nekādi iebildumi, tā būtu jāizplata. Gar to strādājuši kā Kurzemes, tā Vidzemes teologi. Kurzemē jau runājot, ja ar bībeles izplatīšanu vilcināsies ilgāk, tad to iespiedis un izdos tur. Tādēļ Fišers lūdz karali: 1) ļaut izdalīt latviešu bibli, turklāt par velti; 2) likt sanākt jaunai konferencei, kas pārlūkotu bībeles tulkojumu Rēveles igauņu valodā, lai to tad varētu iespiest.

Iesnieguma daļā, kur Fišers raksta par savām privātām lietām, trešajā posmā viņš lūdz karali likt viņam atmaksāt līdzekļus, kas saskaņā ar nolēsumu izdoti par bībeles iespiešanu.

Rikssarkivet, Liv. II, 143.

Durchläuchtigster Groß-Mächtigster König allergnädigster König und Herr.

Es ist nun das siebende mahl, daß in denen 21 Jahren, da Ew. Konigl. Mayst. zu dienen ich die Gnade habe, Ew. Konigl. Mayst. gegenwertig anzutreten, und meine Amts- so wol als privat-Angelegenheit allerunterthänigst vorzutragen die Nothwendigkeit erfordert hat. Wie nun Ew. Konigl. Mayst. allemahl dero treuverpflichtesten Knecht in Konigl. Gnaden anzusehen allergnädigst beliebet, also lebe auch der getrosten Hoffnung, Ew. Konigl. Mayst. werden in hohen Gnaden geruhen, auch diese allerunterthänigste Vorschläge Allergnädigst aufzunehmen, und wie alles zur beförderung Gottl. Ehren und Ew. K. Mayst. diensten abzielet, also Dero gehorsamsten Knecht mit ersprießlicher Resolution zu erfreuen: — In dieser getrosten Hoffnung stelle ich in tieffster unterthanigkeit vor:

II Die Unteutschen Bibeln.

Ew. Konigl. Mayst. habe ich vor diesem mehrmalen in unterthänigkeit vorgestellt das Elend der unteutschen Gemeine, die bis hero ohne Bibel gelebet; dahero zur gründlichen Erkändtnis Gottes, das aus dem geschriebenen Gottl. Worte entspringen muß, nicht gelangen können. Wie ein ieglicher Prediger es gut befunden,

so hat Er das, was Er aus Gottes worte vorzutragen gehabt vertiret, und von Gottes wort oft ausgegeben, was weder denen Worten noch der Meynung des heiligen Geistes gemäß war. Dahero im Erkändtnis Gottes kein Wachsthumb und im Glauben keine gewißheit erfolgen konte.

Diesem Elende abzuhelffen haben Ew. Konigl. Mayst. zwar schon ann: 1682 die heilsamste verordnung gethan, daß die Bibel in die unteutsche Sprachen übersezzet werden solte: welches auch durch Gottes Gnade also von statten gegangen, daß die Lettische Bibel altes und neuen Testamentes, wie auch das Dorpat Ehstnische neue Testament vorlangst fertig und gedrukket worden. Mit dem Revalisch-Ehstnischen aber hat es einige Verzögerung wegen vieles dazwischen kommenden Verhinderungen gehabt.

Wann denn, allergnädigster König, die unteutsche Gemeine nach dem in der Bibel verfaßeten Heil. Worte Gottes ein sehnliches verlangen träget, die arbeit auch durch Gottes Gnade dahin gediegen, daß ihr Verlangen Vergnüget werden kan: über dem die Lettische Bibel, nie eine beschuldigung gehabt; dabeneben man in Cuhrlandt sich vernehmen läßet fals man dißeits mit ausgebung der Lettischen Bibel langer tardirien würde, Sie dieselbe, als an welcher so wol Cuhrländische als Liefländische Theologi gearbeitet, drukken und ausgeben laßen wolten; So habe Ew. Konigl. Mayst. allergnädigsten Befehl über folgende puncten allerunterthän: erbitten sollen:

1. Ob nicht Ew. Konigl. Mayst. beliebe, daß die Lettische Bibel, weil wenig sind, die sie kauffen können, hingegen der Armen der größte Hauffe ist, aus Gottseeligen Königl. Mildigkeit zu Ew. Konigl. Mayst. ewigen Nachruhm verschenket und ausgetheilet werden solle?

2. Ob nicht Ew. Konigl. Mayst. beliebe, daß wegen der Revalisch-Ehstnischen Bibel eine neue Conference, deren die Herren Professores Theologiae samt denen Sprache Kündigsten in Ehst- und Lieflandt beywohnen mochten, angestellet werde, die vorige arbeit von neuen zu übersehen; und so denn dieselbe mit Ew. Konigl. Mayst. allerg[nä]d[ig]sten ratihabirung zum Druk zu befördern.

Meine privat-Angelegenheiten sind folgende:

---

3. Ew. Konigl. Mayst. haben schon ann: 1691, d. 11 Julij allerg[nä]digst resolviret, daß die Mittel, die ich zum Bibel-werkk und sonsten vor[ge]schoßen, mir refundiret werden solten: Wenn ich denn bishero nichts davon erhalten, so bitte allerunterth[änlichst], die Nachdrückliche Anstalt zu machen, daß Ew. Konigl. Mayst. Gnade zu meiner und meines Amtes Sublevation ich noch vor meiner abreise von Stokkholm in effect genießen möge.

Ew. Königl. Mayst. zum gebet und allerunterthänigsten gehorsam trew Verpflichtester Knecht Joh. Fischer, D. Gen. Sup.

20. pielikums

Lielvidzemes ģenerālgubernātorā Jakoba Hastfera karalim Kārlim XI iesniegtā atsauksme (1694. g. 17. septembrī) par ģenerālsuperintendentā Johana Fišera iesniegumu (sk. 19. pielikumu). Tā kā latviešu bībeles tulkojumu pārbaudījuši ortodoksi teologi, nevarētu būt iebildumi, ka to izplata. Hastfers ieteic izsniegt katrai baznīcai un skolai vienu eksemplāru par velti, bet par pārējiem karalim būtu jālemj pašam. Attieksmē uz igauņu bibeli Hastfers atbalsta Fišera ierosinājumu.

Riksarkivet, Liv. II, 143.

Unterthänigstes Bedencken über des Hn. Pastorn und General-Super Intendenten Bey Ihrer Kgl. Maytt. eingegebene und mir durch daß Königl. allergn[ä]d[ig]ste Rescriptum vom 16 Julii: a. c. communicirte Memorial.

---

[13]

II Die unteutsche Bibel

Wie die auff Ewr. Königl. Maytt. hohen Munificenz durch des H. General Super Intendenten rühmlichen fleiß und Beforderung, gemachte version der Bibel in die lettische Sprache und derselben Beforderung zum drucke ein recht Christlich, undt vor die arme Gemeine Höchst nütz- und heylsamliches Werck ist; So kan Ich derselben publication und ausgebung nicht anders alß

hochnötig undt dienlich ansehen, dahero die publication derselben desto eher zu wünschen und zu Beforde[r]n, damit die lettische Gemeine des herrlichen nutzens, so zu derselben besten [14] Erbauung darauß zu hoffen, nicht länger möge entsetzet werden, wo bey Ich desto weniger difficultät finde, weiln an richtigkeit der version, alß an welcher die Lief und Cuhrl:n orthodoxy und beyder Sprachen kündige Theologi gearbeitet haben, nicht zu zweiffeln sein wird.

Wie nun dieses Gottseelige Werck durch Ewr. Königl. Maytt. hohe munificence zur endhaft befördert worden; So werden Ew. Königl. Maytt. dero höchstrühmlichen Eyfer zur Beforderung der Ehre Gottes mercklich illustriren und herrlicher machen, wenn gewisse Exemplaria davon an die armen, absonderl, aber bey einer ieden Kirchen und ieder Schule ein Exemplar ohne Entgeld gegeben würden, weiln Sie dieselbe wegen kundbarer Armuth nicht bezahlen können, welches hernach pro Inventario bey der Kirchen und Schulen bleiben müste.

Ob nun einige Exemplaria der Cuhrl: Priesterschaft, insonderheit denen, so an dem Wercke mit gearbeitet, zugekehret, und wie es mit Ver-[15] äußerung der übrigen Exemplaria gehalten werden soll, wird Ew. K. Mtt. gnädigsten disposition gehorsamst heimgestellt.

2. Weiln nun die Ehstnische version nicht minder alß die Lettische nütz und nötig, dieselbe aber wegen bisheriger Contradictionem ob dialectus varietatem zu keiner völligen richtigkeit gekommen; So kan zur beforderung dieses heylsamen Werckes daß vorgeschlagene Mittel eine neue Conference, mit Zuziehung so wohl der HH. Professoren Theolog. alß der Sprachkündigsten aus beyden Provinzien, anzustellen, die vorige Arbeit zu übersehen, die unterschiedene hauptsächliche dialectus dabey zu observiren und auf Ihrer Kgl. Maytt. allergn. ratihabirung zum druck, mit anmerckung des unterscheidens in den Sprachen [sekojošie trīs vārdi pierakstīti malā:] nicht anders alß vor dienlich und gut halten, die dazu nötige Mittel dependiren von Ihrer Königl. Maytt. Gnade.

Stockholm d. 17. Septbr. Anno 1694

J. J. Hastfer mp.

21. pielikums

Karaļa Kārļa XI lēmums par ģenerālsuperintendenta Johana Fišera 1694. gada iesniegumu (sk. 19. pielikumu) un ģenerālgubernatora Jakoba Hastfera 1694. g. 17. septembra atsauksmi (sk. 20. pielikumu). Latviešu bibli atļaus izplatīt tikai tad, ja Vidzemes un Kurzemes mācītāji, kas gar tulkojumu strādājuši, apliecinās, ka tulkojums ir pareizs. Kad karalis tādu apliecību saņems, viņš dos rīkojumu izdalīt bibli baznīcām un skolām, Kurzemes mācītājiem, kas gar bibli strādājuši, un citiem trūcīgajiem. Ģenerālsuperintendentam ir jāiesniedz attiecīgais saraksts ģenerālgubernatoram. Attieksmē uz igauņu bibli karalis akceptē ģenerālsuperintendentu ierosinājumu.

Rikssarkivet, Riksregistraturet: 30 Sept. 1694: 354 — 356. fol.

---

[354]

II Om den Otyska Biblen

1. För än den Lättiske Biblen kan blifwa publicerat, finner Kongl. Maytt. nödigt, att dhe Prester så lyflendske som Churlendske, som öfwer samma Bibliske version uti det Lättiske Språket hafwe arbetat, måste gifwe en Revers, att dhe wille stå och swara derföre, [355] att versionen uti alt är richtig, och att der uti icke finnes något anstöteligt, warandes Kongl. Maytz. benägen, när sådane attestata och Reverser äre inkomne, att sedan gifwa ordres om samma Lättiske Biblens utdehlande så till Kyrkor och Skolar, hwarest dhe sedan pro Inventario skole förblifwa, som till dhe Churlendske Präster, som med deß afsättiande hafwe haft beswär och omak, samt andre fattige, som oförmögne äre, ett Exemplar deraf för penningar att kiöpa, och det lykwäl ey kunna wara förutan; till den ända är Kongl. Maytz. nådigste willie, att General Superintendenten upsätter en Lista, och den General Gouverneuren tillställer på dhe Kyrkior och Skolar i Lyfland, samt Churlendske Präster och andra persohner, som uti distributionen af samma Lettiske Bibel pröfwes böra wara dehlachtige, och deraf ett Exemplar bekomma; welandes Kongl. Maytt. sedan, när en sådan förteckning och Lista inkommer, om Biblens utdhelände wydare ordres gifwa.

2. Om den Estniske Biblen approberar Kongl. Maytt. General Superintendenten[t]s Förslag, att nembl. deröfwer en ny conference

emellan Professores Theologiae, sampt dhe af Prästerskapet i Est- och Lyflandh, som uti det Estnische Språket bäst [356] förfahrne och kunnige äre, forderrammast må anställas, till att ofwersee och nagelfahra det förra arbete, och när det är öfwersedt, och alt riktigt befunnit, will Kongl. Maytt. till deß tryckiande förordna wiße medell.

22. pielikums

a)

Generālsuperintendenta Fišera sekretāra Emanuela Rēgera 1692. gada nolēsuma kōpija par bībeles iespiēšanas izdevumiem. Latvijas PSR centrālais valsts vēsturiskais arhīvs, 4038. fonds, 2. apraksts, 732. lieta [Stūrainajās iekavās ievietotie paskaidrojumu teksti ņemti no Rēgera nolēsumam pievienotajām kvītīm.]

[1] Copia of Secreteren Ema[n]uel Regers Räkning för 7500 rd till Lettiske Bibelens Tryckiande 1692. Debet (svitrots: Credit)

[2] Anno 1682. Mense Augusto Wurden die von S:r Königl. Maytt. zum undeutschen Bibeldruck allerg[nä]d[ig]st. gewidmete, dem H. General Major Mengden abgesprachene Straffgelder empfangen

Rd. 1500:-

In darauff folgenden dreyen Jahren auf allerg[nä]d[ig]ste Königl. Verordnung successivè von der Königl. Licent alhier zu besagter Bibel Arbeit seynd gehoben worden

6000:-

Summa Rdr. 7500:-

[3] Credit (svitrots: Debet)

Rd. gr.

Vor 6 Centner grob Mettalftractur und andere zur undeutschen Lettischen Bibel nötige Schriften

150.-

Für die Kupfer[ne] Linien, wie auch einige Holzstuhe, Leinöhl, Künrauch und andere Instrumenten und Materialien hiezu gehörig

50.-

Haußheur v. Ao. 82 biß 87 à 120 rd

600.-

Das Lettische N. Testament bestehet v. 64½ Bogen, davon 1500 Exemplar aufgelegt. Zu jedem Bogen seynd kommen mit Zuschuß und die Ohrbücher abgerechnet, 3½ riß seynd 227½ riß gut französ[isches] Cornet Pappier à riß 1½ rd 341.22½

Das Dörptsche N. Testament bestehet in 62 Bogen, davon itzo nur 500 aufgelegt seynd, in allem hie zu gekommen 93 riß a 1½ rd 139.45

Zum Lettischen Alten Testament Bestehend in 153½ Bogen, ist in allem hiezu gekommen 1073 Riß 1609.45

Zu den apocryphis der Lettschen Bibel ist annoch Pappier vorhanden zu 30 Bogen nemblich 109 riß, so Ao. 89 erkauffet und wegen der asse[c]urance aus Holland anhero auff 5 fl. gut geld zustehen komt 181.60

Ao. 81. Mense Aug. pro 4 große Packen obbeldten Pappierß fracht und unkosten, provisie etc. 15.39

Rd 3087.31½

[4] Credit Latus Rdr 3087.31½

Ao. 85. d. 2. Nov. vor 240 riß dito Cornet-Pappier auß Holland kommend, fracht, Sund Zoll und Bodmery 13.70

Ao. 88. & 89. in zweymahlen pro 600 riß dito fr. Cornet Pappier, fracht und andere unkosten, so aus Holland zu waßer, alß zu land von der Libau anhero 21. -

Dem Buchdrücker für 280 Bogen von dem Lettischen alten und neuen Testament, wie auch dem N. Dörptschen Testament à 4½ rd. 1260. -

Von Ao 82. ist d. H:r Pastor Ernestus Glück alß Translator der Lettischen Bibel über Jahr und Tag mit kost und Cammer in Riga versorget worden, dafür 100. -

Ao. eod. den 27. Nov. zweyen Revisoribus auß dem Lifl. Ministz[er]io bey der Lettischen Ver_sion zur reise und zehrung gegeben 12. -

Ao. 83. den 8. Aug. dreyen dergl. Revisoribus hizu	36. -
[26. Juli 1690] Dem Translatori H. Präpos. Glukk pro Translatione L[aut] q[uitanz]	866.42½
[20. Nov. 1689] Dem Ammanuenso bey der Lettischen Version H. Past. Christ. Barthol. Wit- ten L. q.	364. -
[24. März 1689] Dem Lectori [Michael] Klem[c]ken bey der Correctur L. q.	69.58½
Ao. 83. alß das ganze Lettische N. Testament in Curland revidiret worden, hat d. H. Gen. Su- perintend[en]t mit denen bey sich habenden HH. Revisoribus und Ammanuensibus daselbst verzehrt	105. -
[25. Juni 1686] Dem Translatori [Adrian Verginus] des Dörptschen N. Testaments L. q.	103. -
	<hr/>
Rdr	6038.22½

[5] Credit	Latus Rdr	6038.22½
Ao. 85. d. 26. May vor die Curl. HH. Pasto- ris [Magist. Hollenhagen, Adolphi, Hespe und ihren Jungen vom 29. April bis 17. Mai], so der Lettschen Bibel Censur beygewohnet L. q.		26.60
d. 22. Sept. für H. Präpos. Hardung, alß er wegen der Dorptschen Bibel Censur hie gewesen L. q. bezahlet [für 4½ Wochen Speise, Stube etc.]		10. -
Eod. denen Dörptschen Revisoribus ins gesamt zur Rückreise		15. -
[22. Sept. 1685] Eod. H. P. Andr. Vergin und H. P[asto]ri [Marco] Schüzzen wegen dieser Censur L. q.		20. -
1686. d. 9. [sic! pareizi: 19.] febr. H. Pasto- ri Boechern (?), alß derselbe wegen des Revalschen Ministry des Estn. Bibelwercks hier gewesen, de- fray:ret L. q.		16. -
mens. Aug. & 7bris seynd der Revalschen, Dörptschen und Öselschen Deputirten Pastoris wegen der Ehnstnschen Bibel Version auff Linden- hoff 12 personen starck zusammen gewesen, haben bey 6 wochen mit Volck und Pferden verzehrt		180. -

[26. April 1686] Dem Lectori Neubau bey dem Dörptschen N. Testament L. q	7. -
Octobr. 4. [1686] vor einige [3] Estn. Revisores u. Pastores so von Lindenhoff anhero gereist [vom 29. Sept. bis 1. Okt.] L. q.	7.46
1687 d. 10. Aug. zu Defrayirung derer Cur-land. HH. Revisoren [Hofprediger Hollenhagen, mag. Adolphi, mag. Hespe, ihren Jungen vom 20. Juni bis 3. Juli] L. q.	21. -
1688. Mens. Februario für dieselben [Hofprediger Hollenhagen, mag. Adolphi, mag. Hespe, Probst Glück und 3 Jungen vom 25. Jan. bis 11. Febr.] L. q.	32.12
[15. Jan.] 1688 & [16. Jan.] 89. H. [Johann] Hornung collaboratori an der Ehstn. Version L. 2 q.	30. -
1688. Mens. Januar d. H. Gen. Superint[enden]ts mit denen bey sich habenden Revisoribus, damalß alß mit denen Revalschen und Oselschen Deputirten abermal einige Vierwochige	
	Rdr. 6403.50½

[6]	Latus Rdr. 6403 : 50½
Conference gepflogen worden, verzehret	150. -
Ao. 88. Mens. Aug. zu Defrayirung derer Curl. HH:rn Revisoren [Probst Glück, mag. Adolphi vom 4. Juni bis 6. Aug., Hollenhagen vom 13. Juli bis 5. Aug., mag. Hespe vom 20. bis 27. Juli für 2 Jungen und für Wegkosten] L. q	44.30
Ao. 90. d. 11. Aug. für dieselben [Probst Glück mit Jungen 14 — 28. Juli, Hollenhagen, Adolphi, Hespe 21 — 28. Juli und für Wegkost] L. q.	21. -
[11. März 1690] Dem Translatori Vergehn und amanuensi Witten L. q. zu Liecht und Holz d. Ao. 83. biß 90.	22.30
Für den Dörptschen Translators, deßen Lectorn, wie auch den Lettischen amanuensen und deßen Lectorem kostgeld v. Ao. 82 [sic!] biß Ao. 90. inclusivè laut 5 quitantien	

[A. Vergehn (sic! Virginius) 12. 10. 1684. für 1 Jahr 10 Wochen	72½ Rdr	
B. Witten 8. 1. 1685 für 36 Wochen	42½ Rdr	
Neubau 12. 10. 1685 — 26. 4. 1686	28	
Wochen	32½ Rdr	
B. Witten 1. 10. 1686 — 1. 10. 1687	60 Rdr	
Klemcken 23. 8. 1686 — 1. 10. 1687	67 Rdr	
B. Witten und Klemcken Kostgeld Michaeli 1687 — 1688	120 Rdr	
Klemcken ½ Jahr Kostgeld	30 Rdr	
B. Witten 1. 10. 1688 — 1. 10. 1689	60 Rdr	
B. Witten 1. 10. 1689 — 1. 4. 1690	30 Rdr	
A. Vergehn 19. 1 — 24. 6 für 22 Wochen	16½ Rdr]	531. -
An Johan Vogeln wegen vorg. Vergens [vom 1. Dez. 1683 für 34 Wochen] und Witten [vom 19. Nov. 1682 für 38 Wochen, 4 Tage] L. q. kostgeld		72.45
Der Titul Bogen zur ganzen Bibel voriezo ge- setzt und gedruckt, kostet sampt Pappier		9.67½
Noch seynd diesen Winter abzudrukken die apocrypha in Lettischer Bibel, welche sich des Buch- drückers itzigen Außrechn[ung] nach auff 30 Bo- gen belauffen werden, à Bogen 4½ Rdr. die Ma- terialien, Instrumenten und Haußheur unberech- net		135. -
	Su. Rdr.	7389.43

Ihr Königl. Maytt haben Dero allergn. Resolution d. Ao. 85. 11. July dem H:rn [7] General Superintt[enden]ten für seine Arbeit, Mühe und Vorsorge bey dem Bibelwerck 300 Rdr jährl. zugeleget. Wann aber das Werk durch Ziehung solcher Gelde würde stuzig geworden seyn; alß hat d. H. G[eneral]superint[enden]ts S:ner Königl. Maytt. ihme hierin zugelegten Gnade noch nicht genossen, würde sonsten vormöge derselben ihme annoch zukommen von Ao. 82. biß 90 inclusivè 2700 Rdr.

Emanuel Reger mp.

[8] Bekom. d. 14 Aprill Ao: 1692.

In der bey S:r Königl. Maytt. Vorhin unter-
t[äni]gst. übergebenen Rechnung seynd dah-
malß nur 30 bogen zu den Apocryphis angeführt
worden. Es Befindet sich aber anietzo bey der ar-
beit selbst, daß sich dieselben effective auf 38 Bo-
gen erstrecket, wird also zu obge[meldete]r Rech-
nung beyzufygen sey, die übrigen Acht Bogen
Druckerlohn à $4\frac{1}{2}$ rd

Rd 36. -

Hiezu seyn gekommen noch 28 Rieß Pappier
à 5 f.

Rd. 46 $\frac{1}{2}$. -

Deß Correctoris Kostgeld pro $\frac{3}{4}$ Jahr

Rd. 22 $\frac{1}{2}$. -

Auch seynd noch Vergeben 13 Rieß Gut
Franz[ösisch] Schreibpapier doppelt Narren Kapp
daß Rieß à $2\frac{1}{2}$ Rd. Welches zu den Exemplarien
für die hohe Königl. Personen employret worden

Rd. 32 $\frac{1}{2}$. -

Rd. 137 $\frac{1}{2}$. -

Riga d. 1 Octob.

1692

Emanuel Reger mp.

b)

*Karalim Kārlim XI iesniegtā kamerkollēģijas (kamertiesas) at-
sauksme par ģenerālsuperintendenta Johana Fišera izlietotajām sum-
mām bibeles izdošanai (1694. g. 27. septembrī). 1) 4000 vecdāl-
deņu Fišers saņēmis specija dāldeņos, bet izdevis Alberta dāldeņos.
Viņš dod paskaidrojumu un beidzot aizbildinās, ka nav paradis
rikoties ar naudu. 2) Nevar atzīt 150 vd., kas izdoti par burtiem,
50 vd., kas izdoti par instrumentiem un materiāliem, un iespiedējam
izmaksāto nama īri par pieciem gadiem. Fišers paskaidro, ka ar ie-
spiedēju tā bijis nolīgts, un bibeles iespiešana bijusi relatīvi lēta.
Kamertiesa pieaicina kā ekspertu Stokholmas grāmatiespiedēju, kas
dod Fišeram labvēlīgu atsauksmi. 3) Kamertiesai ir iebildumi pret
izdevumiem trijās konferencēs, kur manuskripti pārlūkoti. Fišers
aprāda šo konferenču vajadzību un paskaidro, ka izdevumus sama-
zināt nevarēja.*

Kamertiesa lūdz, lai karalis izlemj šos strīdus jautājumus.

Riksarkivet, Kammarkollegium till Kungl. Maj:t 1694 Juni — Sept., 54. sēj. (sk.: Kammarkollegiet kansliet B I a: 19. Skriv. t. Kongl. Maj:t. Registratur 1694 Juni — Dec.).

Stoormächtigste allernådigste Konungh. Vide annotation på Cammerrättes bref d. 30 Sept. 1694 exped.

Eders Kongl. Maytt. tecktes med Nåder optaga des Cammar Rättz underdånige berättelse angående någre påster in General Superintendenten Doctor Johan Fischers inlefwrerade räkning för opburne 7500 Rd. till den otyske bibelns upläggande hwar öfwer i orten observationer utferdade blifwit bestående af folliande omstendigheter:

1. Beswäres general Superintendenten för oberäknadt lage på 4000 Rd. specie som under en apbördz påst af 6000 Rd. licent och reductions medell skole begrepne wara, efter som hehla utgiften uti Albertz Rd. består, fordrandes Observationen fördenskill behörig attest öfwer lagen den tyden penningarne blifwit emot tagne eller uthgifne; hwaröfwer general Superintendenten med en sådan förklaring är inkommen, att det fuller så kunde wara, det ber:de 4000 Rd. i specie betalte blifwit i men emedan de i åtskillige små påster blifwit lefwrerade och Differencen elliest emillan specie och Albertz skall warit ringa; Så har han den samma wid utgiften icke så noga observerat, utan specie i stället för Albertz utbetalt, helst efter han pennigar åfta föruth måst up negotiera dem han gievna i Albertz emottagit, och sedan med specie refunderat, på det werket genom penninge mangell något hinder och uppehåld icke lyda måtte; förmodandes han derhoos, att de resor och annan omkostnad, som han herwid skall måst göra, men Ey i räkningen opfördt, lærer der emot i consideration komma, och det ene emot det andra compenseradt warda, bylägger der jempte en mäklare attest öfwer lagien eller differencen emillan Rd. Specie och Albertz hwarefter bem:te difference åhr 682, 685 och 686 till $2\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$ och högst $3\frac{3}{4}$ proC:to sig bedragit, och sådant till at wysa, det denne difference icke warit så considerabel, som man elliest skulle kunna tänckia. Desutom har och Gen. Superintendenten wid muntelige förhöret sig utlåtit, att större dehlen af utgift påsterne genom des Zedlar till Licent Cassan blifwit förnöjde, wetandes han således icke, om specie eller albertz blifwit uthlefwrerade; och der något

her wid wore försedt, så skall sådant af okunnighet, och att han med penninge saker icke warit wahn att umgå, tymadt wara.

Nu allernådigste Konung kan fuller Cammar Rätten Gen. Superintendenten för denne oberäknade lagie icke befrya, helst efter des egit allegereede document wid handen gifwer, att någon difference emillan deße Mynte sorter de tyder warit hafwer då uthgiften passerat, men hemsteller der iempte Eders Kongl. Maytz. nådigste gottfinnande i underdånighet, huruwyda de af honom andragne motiver och omstendigheter, i synnerhet att han, såsom med penninge Opbörd och utgift owahn, her wid af förseende och okunnighet lättel. kunnadt fehla, till des befryelse för denne gravationen i Nåder måge ansedde warda.

2. Det graveres iemwähl gen. Superintendenten för 150 Rd. som han affört för grof medell fractur eller tryck till denne bibels opläggande i grundandes observation sig på den i slyke fall merendels öflige praxin eller bruk, att den som något wärk tryckia låter, icke betalar litern särskilt utan boktryckaren, som sådant sig åtager, skaffar sielf litern eller bokstäfwerne som der till brukas måste, warandes och lyka observation giort så wähl öfwer de 50 Rd. som till åthskillige tryckinstrumenters och materialers inkiöp afskrifwes, som och de afförde 600 Rd för 5 åhrs huushyra för boktryckaren efter som i alla orter brukeligit wara skall, att när en skiählig och billig tryckarelöhn betales, booktryckaren för det öfrige, papperet undantagandes, kommer att söria; denne booktryckiare elliest icke är för bibelens tryckande skuld förskrefwen, utan år 671 eller 672 kommen dyt i landet, då man af ingen bibels tryckande wiste, hwilcken tyd han sig och sielf med huus måst försöria i andragandes och observationen för exempel Stads booktryckaren i Ryga, som fuller har fritt huus i Staden, men måste deremot på egen bekostnad tryckia alt hwad Staden behöfwer, såsom statuter, ordningar med mera; hwar emot denne boktryckare, som kallas Kongl. Boktryckare, de 5 åhren öfwer, för hwilka huushyra praetenderas, icke ett ark med egen bekostnad för Eders Kongl. Maytt. har tryckt, utan emot betalning, efter öfwer gifwen räkning i förmehnandes observationen i det öfrige så lång tyd till detta wärk icke warit af nöden, utan att det på ett åhrs tyd till slut och ändskap kunnadt befordras. Och såsom denne boktryckare förutan alt detta för hwart ark af denn bibel $4\frac{1}{2}$ Rd. i tryckare löhn åthniutit hafwer, beläpandes sig tillsamman till 1431 Rd, så är iemwähl der å åtahl giort, emedan andre boktryckare, enär så många exemplar upplägges, som af

denne bibel tryckte äre, nembl. 1500, icke mera än 8 och högst 9 Rd för balen fordra skole, hwar efter 730^{19/20} Rd förmycket i tryckare löhn skole afförde wara.

Heremot andrager Gen: Superintendenten i des förklaring, huruledes wid des anträde af detta Stift inga Scholor der sammastedes inrättade wore i hwarföre, såsom sådant utan nödige Scholeböcker icke kunde i werket stält blifwa, och då warande Stadsboktryckaren Beßemäßer sitt arbete så högt och kostbart hölt, att den fattige sig der af ey kunde betiena; Så är han der af föranlåten worden med egen medell (som till 6000 Rd ungefehr sig belöpa skole) ett booktryckery att uprätta, hwaröfwer han och in aug: 675 Eders Kongl: Maytt. Nådigste privilegium erhållit hafwer. Samma boktryckeri har han öfwerdragit nu warande Kongl. boktrykaren Wilchen, hwilken af Sal. Kongl. Rådet grefwe Tott ifrån Cöln dyt in forskrefwen war; den och fuller åtagit sig för fast billigare prys werken att förferdiga än elliest på den orten brukeligit war, men derhoos sig betingat, att genom materialia, tryck, instrumenter jempte huus hyra bestås måtte, hwilka conditioner och förmåhner denne boktryckare wid alle de förlag, som Gen: Superintendenten på des egen bekostnad giort, ifrån boktryckeryetz första inrättande, skall till godo niutit hafwa; hwarföre har Gen: Superintendenten och på lyka wilkor öfwer bibel werket med honom måst sluta, helst efter Stadzboktryckaren Möller icke skall haft nödig erfarenhet och wetskap ett sådant werk att begynna, mindre att uthföra. Elliest påminner och general Superintendenten angående den afförde huushyran, att åfta be:te boktryckare Wilken icke allenast för bibelns tryckiande skuld dyt i landet är kallat worden, utan att sådant bocktryckery till Scholarnes i landet beständige conservation och underhåld brukas måtte; och hwad den tyden i synnerhet widkommer, som till bibelwärket är användt worden, så påstår Gen: Superintendenten att det förr sin fullkomblighet icke kunnadt ernå, i anseende till den sorgfellige correctur som wid ett så angelägit werk nöwendigt erfordras och I gånger efter hwar andra måst skee; hwariempte när det i consideration tages, att de persohner som versionen censurera och pröfwa skulle, dehls utur Curland, dehls och utur Lyfland alla gånger måst förskrifwas, efter som de för deras publiqve embetes bestellingar skuld icke altyd kunnat wara tillsamman, hwar igenom under tyden en eller flere Månader kommit fruchtlöst att förflyta; Så förmodar gen: Superintendenten

deraf kunna aftagas, hwarföre detta tryckery sig på 5 åhrs tyd utdragit hafwer; och emedan boktryckaren i medler tyd sitt här till antagne folck stedge måst underhålla, sa förmenar han den afförde huushyra honom med skiähl icke kunna difficulteras eller afskiäras.

Betreffande i det öfrige den beswärade tryckare löhnen à $4\frac{1}{2}$ Rd för arket, håller Gen: Superintendenten i underdånighet före till des justification nogwara, att han qvittance till utgiften upwyst hafwer i helst efter han wid des samwere icke annat kan tyckia, än boktryckaren sådant wähl har förtient, i betrachtande af ortens Kostbarhet och wyda aflägenhet, derest Geseller med möda stå att öfwerkomma, och fördenskuld med större omkostnad hållas, och dyrare betalas måste; berättar der iempte att han för Psalmbokens tryckiande, med des eget förlag, har betalt honom $7\frac{1}{2}$ Rd arket, hwarföre han hoppas att $4\frac{1}{2}$ Rd för en bibel på fremmande språk, i stort format och med många marginalier försedt icke lærer för ett obilligt prys ansees i helst efter och i Tyskland, derest trycket minst kostar, försättningen af hwart ark af ett sådant werk som denne bibel är, $1\frac{1}{2}$ Rd at minstone betales, och des utan för hwarie hundrade exemplar, som oplägges, en gylden; i hwilken proportion wid ett förlag af 1500 exemplar (som detta bibel wärk) ett ark $6\frac{1}{2}$ Rd skulle komma att kosta.

Såsom nu denne general Superintendentens berättelse med inge serdeles bewys är stadfäst; Så är Cammar Rätten föranlåten worden, till så mycket större säkerhet och närmare information om sakens egentelige sammanhang bokföaren och boktryckaren här i Staden Burchard att låta förekomma, och des utsagu der öfwer inhemp- ta i hwilken uppå till frågan hwad ett sådant werk skulle komma att kosta, i fall man honom litern eller trycket, sampt tryck instrumenter och materialer iempte huushyra serskilt bestå skulle, då nembl., när des aftryckande icke så prompt och efter handen kunde fort sättias, utan på 5 åhrs tyd utdroges, för censurerandet och correcturen skuld; sig utlath, att på den händelsen wärket så länge traineras skulle, wille han sig det icke åtaga, med mindre honom iempte de öfrige förmåhner 4 Rd för arket betaltes, wähl förståendes, enär 1000 exemplar upplegges; men i fall han 1500 exemplar skulle upläggia, som här skedt är, då wille han hafwa 6 Rd för arket.

I anseende så af denne Burchardz utlåtelse som och att General Superintendenten producerar booktryckaren Wilkens attest

på den undfångne tryckare löhnen så wähl som de andre fördehlachtige wilkor han her wid åthniutit; jempte det att han i kraft af Eders Kongl. Maytts. honom både åhr 675 så wähl som åhr 685 d. 11 Julio meddelte privilegier och resolutioner warit befogadt med Boktryckaren häröfwer att contrahera och sluta; tycker Cammar Rätten i underdånighet General Superintendenten för något i detta måhl icke kunna graveras, ehuruwähl han till hwar påst i synnerhet så formelle och speciale ordres icke bylagt hafwer, som elliest skulle kunna desidereras, hwilket Eders Kongl. Maytt. allernådigste wählbehag Cammar Rätten dock med allerunderdånigste wördnadt hemsteller.

3. I lyka måtto påtales åtskillige wid translationen gjorde omkostnader, som i diverse påster afföres, och tillsamman belöpa sig till en summa af $170\frac{1}{2}$ Rd i sampt 105 Rd för förtäringen wid conferencen i Curland, så wähl som och 180 Rd för 12 persohners förtäring i 6 weckor åhr 686 på Lindenhof, jempte 150 Rd för 4 weckors förtäring åhr 688 till verification hwaraf fordras räkningar och qvittencer förmehnandes Observation i det öfrige, att så lång tyd hwarken till bibelns öfwersättiande på det Estnische och Lettische Språket, icke eller till des öfwerseende och censurerande warit af nöden; hwar öfwer General Superintendenten i des förklaring beropar sig på åfwanhögst be:te Eders Kongl. Maytt. Nådigste resolution af d. 11 Julii 685, förmählandes Gen: Superintendenten der iempte, att han all möjelig sparsamhet herwid brukat, som och der af skall kunna sees, att han icke mehr än ett åhrs Kostpenningar för den Lettiske translatoren har affört, der han lykwähl efter Kongl. resolutionens tydelse till fritt underhåld, så länge arbetet påstådt, berättigat warit. Lyka menage säger han sig och med Skrifwarne brukat, som her uppå arbetat hafwa. Angående de 105 Rd för förtäringen i Curland, berättar General Superintendenten att 10 personer förutan honom sielf bywistadt samma conference, hwilken conference in på femte weckan skall waradt i när nu $2\frac{1}{2}$ Rd på persohnen med dräng och hästar räknas, så belöper summan sig till 108 Rd, hwilken han dock till 105 Rd aftingat. Quittance af wården skall han icke kunnadt begiera efter sådant, som en owahnlig ting, folket der i landet sällsampt hade förekommit i elliest skall hela landet å den orten wara bekandt, att conferencen der sammastädes med så många personer och så lång tyd warit hållen. Beträffande de 180 och 140 Rd säger gen: Superintendenten på Lindenhof 12

personer warit i 6 weckor tillsamman, alla med drängar och hästar, som för mindra än 2½ Rd om weckan på persohnen icke kunnadt underhållas. Äfwen så skole åhr 688 i Estland 12 Pastores warit församblade, med 2 ammanuenses, hwilka tillsamman 150 Rd. skola förtärdt hafwa; hwilket alt Eders Kongl. Maytt. Nådigste resolution af förber:de dato skall lykmatigt wara.

Nu, allernådigste Konung, såsom åfta allegerade Kongl. resolutionen af den 11 Julii 685 gifwer General Superintendenten tillstånd af bibel tryckz medlen så mycket rese- och underhålds penningar att taga, som nogast behöfdes, så åfta nödigt kunde pröfwat att låta öfwersee det som translateradt wore, på en wiß ort af någre flere Theologis, som det Estnische och Lettische språket mechtige wore; man och elliest icke annat kan finna än Gen: Superintendenten her wid all behörig sparsamhet brukat hafwer; Så har Cammar Rätten så wyda i underdånighet tyckt, Observationen wara ett nöye skedt, som General Superintendenten med wederbörlige qvittancer och räkningar uthgiftens richtighet verificera kunde i dem han och wid muntelige förhöret låfwat sig willia anskaffa, så frampt wederbörande ännu wore i lyfwet, lykwähl som her wid lyka omstendigheter som wid nästforegående observations påst infalla, att speciale ordres till hwarin utgiftz påst i synnerhet fehla, och wid tyden elliest någotsynes wara att påtala, helst emedan uti mehr högstbe:te Kongl. Resolution de orden ibland annat införde finnes, att werket genom Gen: Superintendentens osparede flyt der hän redan wore befordrat, att det näst Guds hielp innan 2 åhrs tyd aldeles kunde fullgiort blifwa, hwilket dock längre uthdragitz, för de orsaker som här åfwanföre i underdånighet äre andragen, Så har Cammar Rätten icke eller kunnadt förbygå detta med det öfrige Eders Kongl. Maytt. nådigste gottfinnande i lyka underdånighet att underställa, framherdandes wij in i dödh stunden.

Allernådigst Konungs Eders Kongl. Maytt. allerunderdånigste och Tropolichtigste Undersåtare och Tjänare
Stockholm d. 27 Septemb 694

I. SilwerCrantz [...] Thegner D. Wulffz Av. Grooth
[...] Ehrensroose J. Cronhielm M. Strokirk Yilles
Bossart David Silvius

23. pielikums

Karaļa Kārļa XI atbilde kamerkolleģijai (1694. g. 30. septembrī) par ģenerālsuperintendenta Johana Fišera nolēsumu (sk. 22. pielikumu). Karalis nolēsumu apstiprina, un uzlēsumi nav jāizdara.

Riksarkivet, Riksregistraturet — Stockholm 30 September 1694: 368 — 370. fol.

Till Cammar Collegium swar angående General Superintendentens Doct. Fischers observations Räkning.

[368] C. Piper CARL p.

Wår p. Wy see utur Cammar-Rättens OB tillhanda sändhe underdånige Skrifwelße Daterat d. 27 hujus, hwad dhe underdånigst berätta angående någre observerade poster uti General Superintendentens Doct. Johan Fischers inlewererade Räkning för opburne 7500 Rd till den Ontyska Bibelens upläggande: Och som Wy altsådant hafwe tagit hoos oß uti öfwerwägande, [369] Så hafwe Wy öfwer hwar post sörskilt OB i nåder welat förklahra, som föllier, Nembl. Beträffande för det första lagen på 4000 Rd. Specie hwilka under en opbörds post af 6000 Rd licent och Reductions medell äre begrepne, blifwandes General Superintendenten derföre graverat, medan heela utgifter består i Richsdahl. Albertz; Så wehle Wy i nådigst anseende till dhe af General Superintendenten derwid andragne motiver och omständigheter för bem:te gravation hafwa befryat.

Anbelangande för det andra dhe för grof medell fractur eller Tryck afförde 150 Rd sampt dhe till åtskillige Tryckinstrumeters och materialiers inkiöp afskrefne 50 Rd. jempte 600 Rd. till 5 åhrs huushyra för Boktryckaren sampt 1431 Rd. Tryckarelöhn. Så wehle Wy dem samme yemwål i nåder bestå och gode gjöra, oachtadt General Superintendenten till hwar post i synnerhet icke har bylagdt så formelle och speciale ordres, som elliest skulle kunna desidereras.

För det sidsta wele Wy i lyka måtte uti nåder bestå efterfölliande poster hwarpå i mangell af räkningar och quittencer, observationer äre formerade, Nembl. 1) dhe wid translationen giorde åtskillige omkostnader, som i diverse poster afföhras och [370] tillsammans sig belöpa till en Summa af 170½ Rd. 2) dhe

105 Rd. som äre upgångne i förtähring wed conferencen i Churland
3) dhe för 12 persohners förtähring på Lindenhoff i 6 wekors
tyd åhr 686 opförde 180 Rd. så wäl som 4) dhe för 4 wekors
förtähring åhr 688 afförde 150 Rd. hafwandes J att låta Eder alt
detta wara till hörsam rättelße hwar med. p.

Carolus

24. pielikums

*Generālsuperintendents Johans Fišers pašrocīgā rakstā griežas
pie karaļa Kārļa XI ar lūgumu, lai viņam izmaksā algu par devi-
ņu gadu ilgo darbu gar bībeli — 2700 vecdāļdeņu un atmaksā
citus izdevumus (raksts saņemts 1694. g. 24. oktōbrī). Karalis ar
savu rezolūciju nosaka, ka alga izmaksājama par diviem gadiem
(600 vecdāļdeņu), un izšķir arī pārējos jautājumus.*

Riksarkivet, Liv. II, 144: st. d. 24. Oct. 1694.

Durchleuchtigster Großmächtigster König allergnädigster Kö-
nig und Herr.

Ew. Kön. Mt sage allerunterthänigsten dank Vor die aller-
gnädigste resolution, daß Ew. Kön. Mt zu meiner Zahlung ordres
stellen wollen.

Nun kompt meine forderung hie auß dreyen rechnungen. Die
erste ist wegen deß Bibelwerkß, zu dessen fortsetzung Ew. Kön.
Mt mir jährlich 300 rthl zur besoldung allergnädigst zugeleget,
welcheß in 9 Jahren machte 2700 rthl. Diese summa habe ich,
damit der Bibeldruk nicht stutzen möchte, zu dem werke herge-
schossen. Weil nun daß Königl. Kammergericht findet, daß diese
post die Von Ew. Kön. Mt allergnädigst Verordnete besoldung
betrifft, so berühret eß dieselbe nicht, sondern remittieret mich
damit in unterthänigkeit zu Ew. Kön. Mt allerunterthänigsten re-
solution. Nur daß 266 rthl welche in der Bibelrechnung mir ab-
gezogen werden, davon abgehen. Blieben mir also auß dieser
rechnung noch zu fordern 2434 rthl.

[Malā pierakstīta rezolūcija:] Sābom K. mt. resolution de
Ao. 1685 allenast tillägger honom 2 åhrs besoldigh altså kan ho-
nom inthe mehre bestås.

Die andere rechnung ist wegen der armen gelder, welche daß
Königl. Kammergericht durchgesehen, und findet, daß mir dar-
auß zukomme, so ich zu einrichtung der armen schulen Vorge-
schossen 899 rthl.

[Malā pierakstīta rezolūcija:] Som Liquidations Com: redan heröfwer har innfätt [?] K. Mts resolution, altså förblifwe dhermedt.

Die dritte rechnung ist wegen den bawkosten, so in daß Gouvernements-hauß zu Riga Verwandt, und in Riga liquidieret ist 328 rthl.

[Malā pierakstīta rezolūcija:] deße 328 Rd. bestār K. Mt i nāder.

Mit welcher rechnung daß Königl. Kammer-Collegium mich an Ew. Kön. Mt remittiret, weil Ew. Kön. Mt schon ao 1684 die Zahlung der bawkosten Seel. Hr. Christer Horn anbefohlen. Wann dann die gantze summa meiner fo[r]derung, nach dem alleß liquidiret, noch bleibet 3661 rthl.

So bitte in tiefster unterthänigkeit, Ew. Kön. Mt geruhen allergnädigst die ordres anß Königl. Estats-Contoire abgehen zu lassen, daß jetztgemeldte summa mir ohne Verzug außgezahlet werden möge.

Der grosse Gott wird davon Ew. Kön. Mt mit allem Königl. Segen überschütten, und Ew. Kön. Mt grosser Lohn sein, nach dem unablässigen gebet Ew. Kön. Mt zum gebet und allerunterthänigsten gehorsam trew Verpflichtesten Knechteß Joh. Fischer, D. G. Sup.

25. pielikums (sk. 193. lpp.)

Joachima Kristofa Broces (Brotze) zīmētais Kokneses aprīnka prāvesta tiesas zīmogs ar paskaidrojumiem (krājumā "Livonica"). Agrāk glabājās Rīgas pilsētas bibliotēkā.

26. pielikums

Prāvesta Ernesta Glika vēstule konsistorijai Pērnāvā (1702. g. 23. aprīlī). Gliks aprāda grūtības, kas radušās prāvesta iecirknī, sevišķi Gaujienā, sakarā ar mācītāju nāvi. Viņš ieteic par Gaujienas mācītāju izraudzīt Vendelinu Šteidingu, kas viņam palīdzējis sagatavot latviešu bībeles jaunu izdevumu.

Vēstule iespiesta (diemžēl, ļoti kļūdaini) Penikes darbā (H. Pönicke, op. cit.), 128 — 130. lpp. Šeit sniegts tikai posms, kas attiecas uz Šteidingu.

Riksarkivet, Liv. II, 415. Prod. Pernaviae d. 30 April 1702.

Hochwürdiger, Hoch- und Hochwol Ehrwürdige, Großachtbare und Hochgelahrte Herren Praeses und des Ven: Consistorii Eccl: Assessores.

Hoch zu Ehrende Herren:

Bey solchen besorglichen zustande (welchen doch Gott gnadigst abwenden kan und wolle) were mein d[ien]stlicher Vorschlag, der ich hier in loco alles wesen und unwesen etwas genauer einsehen mag (doch ich thue es unmaaßgeblich und aus bloß redlicher absicht umbs publici willen) daß von denen Candidatis Ministerii je ehe je lieber einer [in Adsel] ordiniret würde, der, ob auch die Vocation hinter her kommen solte, selber Gemeine beständig bey wohnen könnte, so were Ihr verhoffentlich bey allen Zeit-wechsel desto sicherer gerathen: So irgend Einem Königl. Ven: Consistorio Eccl:co der Herr Steiding, welcher 3 jahr bey Mir gewesen, und dem ich mit Warheit ein gutes Zeugnis von Gelehrsamkeit, Treue in der Arbeit, und frömmigkeit geben kan, zu solchen zweck belieben solte, würde selbe Gemeine nicht nur durch Ihn wol versorget werden, sondern das publicum käme noch dabey zu den Nutzen, daß die Lettische Bibel die wir, auf künftigen Gotthelffenden neuen druck in 8vo [= Octavo] nach den Grund-Texten zu revidiren angefangen, und schon ziemlich weit darin fortgefahren, vollends desto beqvemer, so er Mir in der nähe bleibet, könnte vollendet werden: Er wird seine Unterd[änig]ste aufwartung auf Eines Ven: Consistory Eccl:ci hochgeneigten Ruff und Veranlaßung selber machen, und zugleich meinen Sohn, der nun bald 16 jahr alt wird zu der Königl. Academie mit sich nehmen: [svitrots: Mit].

Will also mit ausschreibung derer Terminen zu bedienung besagter Adselschen vacance so lange warten, bis dieser Expreße zurücke komt, und ich ob gebetene Ordre an die Herren Pastores Wendischen Creyses, wie auch Hochgeneigte resolution von E. Ven: Consistorio Eccl:co auf diesen unvorgreiflichen und d[ien]stl[ich]sten vorschlag empfangen werde. Immittelst wolle der Hochste Gott sie sämtlich in Gnaden erhalten und ich verharre

Eines venerandi Consistorii Eccl:ci Dienstschuldigst und willigster Diener Ernestus Gluck Praepositus.

den 23 Apr: 1702

Iespiestās bibeles un tās atsevišķo daļu titullapas

✠✠✠
Ta Swehta

Brahmata

Jeb

Deewa Swehtais Wahrds/

kas

Breekšč un pehz ta Kunga **Jesus**

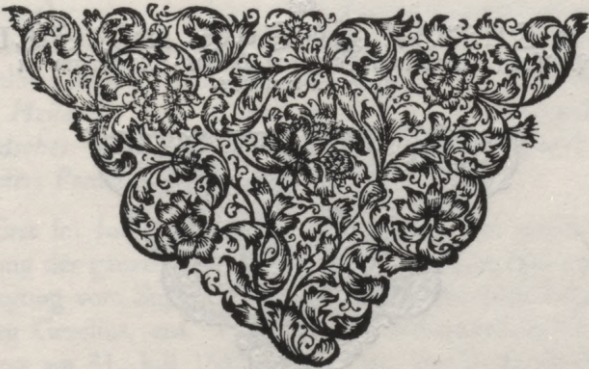
Krišus hvehtas Beedsimšchanas no teem svehteem Deewa:
Zilweleem/ Praweescheem/ Ewangelisteem jeb Preezas/ Mah:
zitajeem un Apustuļteem usrak
sihts/

Lahm latweeschahm Deewa Draudšbahm
par labbu istaisita.

AGBA/ Gedruelt bey Johann Georg Wilcken/
Königl. Buchdrucker/ M DC LXXXIX.

Lee
Braweeschi
wiffi Lacwiski.

R I G A

Gedruckt bey Johann Georg Wilsken/ Königl.
Buchdrucker/ Im Jahr 1689.

^{Las}
Cañns Testaments

Wubfu KUNGA JESUS KRISTUS!

^{Ich}

Deema Wehtais Wahrds!

^{Kas}

Wchz ta KUNGA JESUS KRISTUS
Peechsimchanas no teem Ewehtcem Preezas - Wahytajcem un
Apuhtecem usrahstibts.

Cum Gratia & Privilegio S. R. M. Sueciae.

R I C H A

Gedruckt durch Johann Georg Witten/Königl. Buchdr:
Im Jahr MDCLXXXV

GESCHICHTE DER ERSTEN LETTISCHEN BIBEL

Übersetzungen ins Lettische von Bruchstücken aus der heiligen Schrift stammen in gedruckter Form aus dem 16. Jahrhundert. Abgesehen von dem verschollenen lettischen lutherischen Buche, das im Jahre 1525 vom Lübecker Domdekan Brand in seinem Tagebuch verzeichnet ist, und von den Texten des Vaterunsers in Sebastian Münsters *Cosmographiae uniuersalis* (1550, etc.), erschien im Jahre 1585 eine Übersetzung in lettischer Sprache des katholischen Katechismus von Peter Canisius und 1586 *Enchiridion, Der kleine Catechismus... durch D. Martin Luther...* Ein Gesangbuch (*Vndeutsche Psalmen vnd geistliche Lieder oder Gesenge*) erschien im Jahre 1587, *Euangelia und Episteln, aus dem deutschen in undeutsche Sprache gebracht...* im Jahre 1587 und im selben Jahre *Passio. Von dem Leiden vnd Sterben vnsers Herrn vnd Heilandes Jesu Christi nach den vier Euangelisten. Aus Deutscher Sprache in Vndeutsche gebracht, Durch Godthard Reymers Predi zum Bouschenburg.*

Erst im folgenden siebzehnten Jahrhundert wurde die Übersetzung der ganzen Bibel ins Lettische erwogen, und zwar ging die Anregung vom Superintendenten von Schwedisch-Livland, Johann Georg Gezelius, aus. Der Staatsrat Schwedens nahm diese Anregung am 31. Juli 1662 an, und die königliche Resolution vom 6. Dezember 1662 bestimmte, daß die Bibelübersetzung ins Lettische in Angriff zu nehmen sei. Die Übersetzungsarbeiten wurden aber unterbrochen, als 1664 Gezelius zum Bischof in Finnland berufen wurde und 1665 Livland verließ.

Unabhängig von der Initiative Gezelius wurde 1664 das bislang verschollene Matthäusevangelium von Johannes Reuter übersetzt. Im Jahre 1675 erschien in lettischer Sprache *Eine Übersetzungs Probe, Genommen Aus dem XX. Capitel des andern Buches Moyse, wie auch V. VI. VII. Cap. Matthei, sampt andern schönen aus der heiligen Schrift außerlesenen Sprüchen...* von Johannes Reuter... Dieser Druck wurde erst 1974 neu entdeckt. Wegen Meinungsverschiedenheiten zwischen Gezelius und Reuter, die darin gipfelten, daß Reuter zum katholischen Glauben über-

trat, hatte diese Übersetzung keinen Einfluß auf die folgenden Übersetzungsarbeiten.

Im Jahre 1675 (nicht, wie gewöhnlich angenommen — 1673) traf in Livland Ernst Johann Glück (1654—1705) ein. Er hatte in Wittenberg (immatrikuliert am 21. September 1672) und in Leipzig studiert. Einer im Jahre 1699 verfaßten Verteidigungsschrift von 15 Seiten (davon S. 2 bis 6 in der Beilage 1 dieses Buches, S. 142—146 abgedruckt) verdanken wir eine Schilderung der Tätigkeit Glücks. Wie es scheint, erlernte Glück in sehr kurzer Zeit nicht nur Lettisch, sondern auch Russisch. Nach der Feststellung, daß die Letten keine Bibel hatten, faßte Glück den Beschluß, die Bibel ins Lettische zu übersetzen, und zwar das Alte Testament aus dem Hebräischen und das Neue Testament aus dem Griechischen. Um sich im Hebräischen zu vervollkommen, reiste er nach Hamburg zu Edras Edzard (1629—1708). In der bisherigen Literatur wird angenommen, daß die Initiative zur Bibelübersetzung von dem Superintendenten Johann Fischer (1633—1705) ausgegangen sei. Fischer wurde 1673 als Superintendent nach Livland berufen, hatte aber Schwierigkeiten, das Amt zu besetzen, und trat erst am 23. Juli 1674 sein Amt an. Im Jahre 1675 reiste er nach Schweden, um seine Stellung zu befestigen. Er bat den König Karl XI (1655—1697) um ein Privileg zur Einrichtung einer "königlichen" Druckerei in Riga (dort gab es schon eine städtische Druckerei) und schlug den Nachdruck verschiedener Bücher vor (vgl. Verzeichnis S. 37, Fußnote 8), mit denen die 3000 Kirchen Schwedens versorgt werden sollten. Im Verzeichnis sind nur bekannte Titel aufgezählt, nicht aber eine lettische oder estnische Bibel.

Erst im Jahre 1681 bittet Fischer den König um Erlaubnis, die Bibel ins Lettische und Estnische übersetzen zu dürfen. Man kann also annehmen, daß die Behauptung Glücks, daß er selbst der Urheber der Übersetzungsidee sei, der Wahrheit entspricht.

Nach seiner Rückkehr aus Hamburg wurde Glück zum Garnisonspastor in Dünamünde bei Riga ernannt. Da die Garnison meistens aus Soldaten deutscher Nation bestand, war seine Amtssprache deutsch. Es gab in der Garnison aber auch lettische Soldaten, was Glück eine weitere Gelegenheit gab, seine lettischen Sprachkenntnisse zu vervollständigen. Als Vorarbeit zur Bibelübersetzung übersetzte Glück in Dünamünde den Großen Fragekatechismus Martin Luthers. Nachdem diese Übersetzung beendet war, trat Glück in Verbindung mit Fischer, der inzwischen zum

Generalsuperintendenten erhoben worden war, und Fischer erwirkte daraufhin vom König nicht nur die Erlaubnis zur Angriffnahme der Arbeit, sondern auch eine Bewilligung der nötigen Mittel. Die Tatsache, daß die Bibelübersetzung von Glück ausgeführt werden sollte, wurde von Fischer dem König nicht mitgeteilt. Der Grund dafür, daß Fischer den Vorschlag Glücks annahm, war nicht nur die Einsicht, daß die lettische (und estnische) Bibel nötig war, sondern auch die rein kommerzielle Berechnung, daß der Bibeldruck die Druckerei Fischers auf längere Zeit voll beschäftigen würde.

Der Druck der ersten lettischen Bibel ist also drei Männern zu verdanken. An erster Stelle ist der Übersetzer Glück zu nennen (der aber seinen Zeitgenossen als Bibelübersetzer ganz unbekannt blieb), an zweiter Stelle muß der König Karl XI genannt werden, der die nötigen erheblichen Mittel zum Druck bewilligte, und an dritter Stelle Generalsuperintendent Johann Fischer, der den König zur Bewilligung der immer wieder nötigen Mittel veranlaßte.

Um sich ganz der Übersetzungsarbeit widmen zu können, verließ Glück nach einem Jahre seine Amtstätigkeit in Dünamünde und siedelte Ende 1681 oder Anfang 1682 nach Riga um. Hier lebte er in sehr bescheidenen Umständen. Seine Wohnung und Beköstigung wurde von Fischer bezahlt. Als Amanuensis bei der Bibelübersetzung war Christian Bartholomäus Witten (1652—1723) tätig. Später bei der Drucklegung wurde der Student Michael Klembchen (1657—1741) beschäftigt. In der einschlägigen Literatur ist fälschlicherweise angenommen worden, daß dieses technische Personal zu den Übersetzern gezählt werden sollte. Jede Bibelübersetzung unterliegt einer Prüfung durch sachkundige Theologen. Unbegründeterweise haben einige Forscher auch diese Theologen zu den Übersetzern der lettischen Bibel gezählt.

Fischer wußte die selbstlose, aufopfernde Arbeit Glücks zu schätzen, und, als 1682 das Pfarramt in Marienburg (lettisch: Alūksne) vakant wurde, schlug er dem König für dieses Amt Glück vor. Am 18. Januar 1683 setzte der König Glück als Pastor von Marienburg ein (vgl. Beilage 2, S. 146—148). Damit war Glück materiell sichergestellt, da Marienburg eines der einträglichsten Pastorate Livlands war. Hier setzte Glück nicht nur seine Bibelübersetzung fort, sondern arbeitete auch an einem lettischen Gebetbuch und revidierte das lettische Handbuch, wie auch seine Übersetzung des lettischen Katechismus. Er gründete auch eine Anzahl von Schulen, für die er Lehrer ausbildete. Und das alles

neben der Ausübung seiner üblichen Amtshandlungen als Pastor. Diese Amtshandlungen wurden 1687 bedeutend erweitert, als Glück zum Probst des großen Kokenhusener Bezirks bestellt wurde. Die Übersetzungs- und Revisionsarbeiten an der lettischen Bibel waren 1689 beendet, und die Bibel wurde in einer Auflage von 1500 Exemplaren gedruckt, was bei der damaligen Drucktechnik mehrere Jahre in Anspruch nahm.

Der Amtsbezirk des Generalsuperintendenten Fischer war zweisprachig. Im Süden war der lettische Teil des damaligen Livlands, im Norden aber der estnische Teil Livlands. Weiter nördlich befand sich das schwedische Herzogtum Estland, das in kirchlicher Hinsicht von einem Bischof und einem besonderen Konsistorium geleitet wurde. In diesen beiden getrennten Teilen des modernen Estlands gab es unterschiedliche Dialekte der estnischen Sprache, und zwar laut offizieller Nomenklatur das Dorpatische Estnische und das Revaler Estnische. Zugleich mit der Erlaubnis der lettischen Bibelübersetzung hatte Fischer vom König auch die Erlaubnis erwirkt, die Bibel ins Estnische übertragen zu dürfen.

Als erstes wurde das Neue Testament von Adrian Virginius (1663—1706) in der Dorpatischen Mundart übersetzt und in einer Auflage von 500 Exemplaren schon 1686 gedruckt. Auch die Übersetzung des Neuen Testaments in die Revalsche Mundart wurde von Virginius besorgt. Bei der Revision der Übersetzung entstanden aber Schwierigkeiten. Außer der Feststellung von einigen tatsächlichen Fehlern bei der Übersetzung entstanden Meinungsverschiedenheiten zwischen Fischer und einer Gruppe der deutschsprachigen estnischen Pastoren. Es handelte sich um die Frage, ob die Bibel aus den sogenannten Ursprachen (Hebräisch für das Alte Testament, Griechisch für das Neue Testament) oder mittels der deutschen Übersetzung Martin Luthers ins Estnische übertragen werden sollte. Die erstere Meinung wurde von Fischer vertreten, die letztere von den Pastoren. Diese Meinungsverschiedenheiten wurden dem König unterbreitet.

Der König antwortete in einem Schreiben vom 7. Mai 1689 an den Revaler Bischof Dr. Johann Gerth (mit Zusendung der Abschrift an Johann Fischer), man habe ihm berichtet, daß die estnische und die lettische (sic!) Bibelübersetzung nicht gedruckt werden könnten wegen Unstimmigkeiten zwischen den estnischen und livländischen Konsistorien, ob die Übersetzungen von den Grundsprachen oder von der deutschen Lutherbibel vorgenommen

werden sollten. Luthers Übersetzung sei die einzige, die in Deutschland benutzt werde, da sie mit der Augsburgischen Konfession und der reinen, unverfälschten Lehre übereinstimme. Es sei daher verfehlt, die Luthersche Übersetzung für unrichtig zu halten.

Der König setzt fort, man habe hingewiesen, daß man im Lettischen und im Estnischen gewisse Ausdrücke besser aus den Grundsprachen als aus dem Deutschen übersetzen könne. Um festzustellen, welche Ausdrücke damit gemeint sind, befiehlt der König, daß beide Konsistorien (die livländische und die estnische) die betreffenden Stellen in einer Spalte ins Lettisch und Estnisch zusammenstellen, in der zweiten Spalte aber dieselben Stellen in der deutschen Sprache entgegenstellen sollen. Der König werde dann einige Theologen in Schweden zu Rate ziehen, um den Streit zu schlichten (vgl. Beilage 15, S. 162—163).

In seinem untertänigen Antwortschreiben vom 23. Juni 1689 begründete Fischer den Standpunkt, warum die Bibel aus den Grundsprachen und nicht aus dem Deutschen zu übersetzen sei. Er wies weiter darauf hin, daß die lettische Bibel, mit Ausnahme der Apokryphen, schon gedruckt sei, wie auch das Neue Testament im Dorpatischen Estnischen. Die Meinungsverschiedenheiten bestehen nur über die Version des Neuen Testaments in der Revalischen estnischen Übersetzung. Da es in Schweden schwerlich Theologen gebe, die des Estnischen kundig seien, bittet Fischer um Erlaubnis, die Zensur der Revalischen estnischen Übersetzung durch Deputierte beider Konsistorien zu bewerkstelligen (vgl. Beilage 16, S. 164—167).

Die Meinungsverschiedenheiten dauerten fort und entwickelten sich zu einer Prestigefrage zwischen beiden Konsistorien und deren Leitern. In einem Schreiben vom 19. September 1691 bezieht die König Generalsuperintendent Fischer des Ungehorsams. Dieses Schreiben versetzte Fischer in höchste Aufregung, und in seinem Antwortschreiben vom 15. Oktober 1691 berief er sich auf die bisherige Geschichte der lettischen, sowie der estnischen Bibelübersetzung.

Zugleich mit dem ungnädigen Schreiben an Fischer hatte aber der König dem Gouverneur von Riga, Erik Soop (1643—1700), den Befehl erteilt, den Vertrieb der estnischen Bibel einzustellen und alle schon verteilten Exemplare einzuziehen. Erik Soop for-

derte daraufhin den Buchdrucker Johann Georg Wilken auf, zu ihm aufs Rigaische Schloß zu kommen, und forderte von ihm einen Bericht über das estnische Neue Testament. Der Buchdrucker berichtete nicht nur über das estnische Neue Testament, sondern auch über die lettische Bibel (man arbeite zur Zeit an den Apokryphen, und in drei Wochen werde die lettische Bibel fertig sein). Daraufhin verfügte Erik Soop am 13. Oktober 1691 folgendes: "Ihm [dem Buchdrucker] ward verboten kein Exemplar mehr außzugeben, sondern bey Ihm die annoch verhandene, biß zur anderweitigen Verordnung stehen zu laßen..." (vgl. Beilage 18, S. 171).

Diese Verordnung war sehr unklar gefaßt — ob sie sich nur auf das estnische Neue Testament bezog oder auch auf die lettische Bibel. Um ganz sicher zu gehen, bezog der Buchdrucker das Verbot auch auf die lettische Bibel.

Im Laufe von einundzwanzig Jahren hatte das ursprünglich hohe Ansehen Fischers beim König erheblich an Einbuße gelitten. Im Jahre 1694 suchte Fischer zum siebenten Mal um eine Audienz beim König nach. Unter anderem unterbreitete Fischer dem König wieder die Geschichte der lettischen Bibelübersetzung. Die lettische Bibelübersetzung sei nie beanstandet worden. Im lettischsprechenden Nachbarstaat, dem lutherischen Herzogtum Kurland, denke man daran, die lettische Bibel zu verlegen, falls noch länger die Ausgabe in Livland verzögert werde.

Fischer schlägt daraufhin etwas neues vor — die lettische Bibel kostenlos zu verteilen (vgl. Beilage 19, S. 172—173). Der König überwies diesen Vorschlag (und die übrigen Vorschläge über die estnische Bibel u.a.) zur Begutachtung an den Generalgouverneur Johann Jakob Hastfer (1647—1695), der in hohem Ansehen beim König stand. Hastfers Gutachten unterstützte das Ansuchen Fischers (vgl. Beilage 20, S. 174—175), und daraufhin bestimmte der König, daß die livländischen und kurländischen Pastoren, die die lettische Bibelübersetzung zensieret hatten (der König schreibt — die an der Bibel gearbeitet hatten), ein Gutachten abgeben sollten, daß die Übersetzung richtig sei. Dem Generalsuperintendenten wird vom König befohlen, ein Verzeichnis über Kirchen und Schulen, sowie über Personen, die an der Bibel gearbeitet haben, zusammenzustellen. Auf Grund dieses Verzeichnisses will dann der König anordnen, die Bibel kostenlos zu verteilen (vgl. Beilage 21, S. 176—177).

Dem Verfasser gelang es leider nicht, weder das verlangte Reversal noch das Verzeichnis in den Archiven zu finden. Es ergibt sich aber, daß 1694 die lettische Bibel endlich zur Verteilung und zum Verkauf freigegeben wurde.

Im lettischen Staatsarchiv ist eine vom Schriftführer Fischers, Emanuel Reger, am 1. Oktober 1692 zusammengestellte Abrechnung samt Abschriften von Quittungen aufbewahrt. Aus dieser Abrechnung geht nicht nur hervor, wieviel die lettische Bibelübersetzung und die Übersetzung des Dorpatisch estnischen Neuen Testaments gekostet haben, sondern auch, wer die tatsächliche Übersetzungsarbeit leistete, und teilweise auch, welche Pastoren an der Zensurarbeit beteiligt waren (vgl. Beilage 22a, S. 177—182).

Eine entsprechende Abrechnung wurde von Fischer dem König eingereicht, der sie am 27. September 1694 zur Prüfung an das königliche Kammerkollegium überwies. Mehrere Beträge wurden vom Kammerkollegium beanstandet, und diese Beanstandungen beleuchten schlagartig mehrere Fragen zur Geschichte der lettischen Bibelübersetzung (vgl. Beilage 22b, S. 182—188). Die meisten Beanstandungen wurden vom König zugunsten Fischers entschieden (vgl. Beilage 23, S. 189—190). Nur die übertriebene Forderung Fischers, ihn für seine neunjährige Bibelübersetzungsarbeit mit 2700 Reichstalern zu entschädigen, wurde vom König zurückgewiesen, und Fischer erhielt nur 600 Reichstaler (vgl. Beilage 24, S. 190). Da der tatsächliche Übersetzer Ernst Glück 866 Reichstaler für die Übersetzung und 100 Reichstaler zum Unterhalt während der Rigaer Zeit erhielt, müssen die 600 Reichstaler für Fischer als eine königliche Belohnung bezeichnet werden.

Nach der Ausgabe der ersten lettischen Bibel arbeitete Ernst Glück mit dem Amanuensis Wendelin Steiding († 1726) an einer zweiten revidierten Übersetzung. Er beabsichtigte diese neue Ausgabe im Oktavformat drucken zu lassen, aber der Große Nordische Krieg vereitelte diese Absicht, und das Manuskript ist verlorengegangen. Unter der Aufsicht von Glück arbeitete ein russischer Priester an einer russischen Bibelübersetzung, aber wegen den Kriegshandlungen ist auch dieses Manuskript verlorengegangen.

Propst Ernst Glück selbst geriet in russische Gefangenschaft und wurde vom Zaren Peter (dem Großen) zum Direktor einer neugegründeten Schule in Moskau ernannt.

Seine Kindermagd und Pflgetochter Marta wurde zuerst die Mätresse Peters, der sie nachträglich heiratete. Nach dem Tode Peters wurde sie zur Kaiserin als Katharina (I) ausgerufen. Falls man den Angaben des russischen Historikers Nikolaj Ustrjalov (1805—1870) Glauben schenken kann, war Marta Skavronski lettischer Nationalität. Es gibt sprachliche Gründe, aus denen man schließen kann, daß der lettische Familienname der Skavronski, die zu hohen Würden während der zweijährigen Regierungszeit Katharinas kamen, eigentlich Krauklis war.

Die Tätigkeit Glücks in Moskau dauerte nur kurze Zeit, da er am 5. Mai 1705 (alten Stils) starb und im Marienfriedhof beigesetzt wurde. Während der Jahre 1932—1935 bemühte man sich lettischerseits um die Überführung der Gebeine Glücks nach Lettland. Die sowjetische Regierung antwortete jedoch, daß der Ort der Bestattung Glücks unbekannt sei und in den Archiven keine Aufschlüsse darüber aufzufinden seien.

Glücks Andenken lebt aber im lettischen Volke fort, und da es nicht möglich ist, ihm für seine Verdienste ein entsprechendes Denkmal an seinem Bestattungsort zu errichten, bleibt sein Denkmal die erste lettische Bibel, die im Faksimiledruck erneut von der lettischen evangelisch-lutherischen Kirche in Amerika im Jahre 1974 herausgegeben wurde.

RĀDĪTĀJI

PERSONAS

- Ja kāda persona tekstā minēta tikai ar amata apzīmējumu vai līdzīgi, attiecīgā lappuse ievietota iekavās.
- Adamovičs, Ludvigs (1884—?) — teologs, Latvijas universitātes profesors; ministrs 64, 100, 138, 140
- Adolfijs, Heinrichs (Heinrich Adolphi 1622—1686) — mācītājs Dobeļē, pēc tam Jelgavā; superintendents; Kurzemes dziesmugrāmatas autors; 106, 108
- Adolfijs, Heinrichs (Heinrich Adolphi) — teologs Kurzemē 1690: 92, 106, 180
- Adolphi — sk.: Adolfijs
- Agricola — sk.: Agrikola
- Agrikola, Mikaela (Michael Olav Agricola ap 1508—1557) — reformātors Somijā, somu Jaunās derības tulkotājs 1548; pirmais somu autors un rakstuvalodas nodibinātājs 15
- Albedils, Gustavs (Gustav Ernst Albedyl, arī: Albedyll, 1655—1721) — zviedru pulkvedis, ģenerālmajors, Daugavgrīvas komandants 1710 un Rīgas vicegubernātoru vietnieks 39
- Albedyll — sk.: Albedils
- Aleksandrs (III) Lielais (356—323 pr. Kr.) — Macedonijas karalis no 336, Grieķijas apvienotājs un Mazāzijas, Sirijas, Ēģiptes, Persijas uc. zemju iekārotājs 21, 135
- Aleksejs Michailovičs (1629—1676) — Krievijas cars no 1645: 26
- Andrups (Andriņš), Jānis (1914) — literāts 140
- Ārends, Pēteris (Peter Arendt, miris 1663) — mācītājs Siguldā ap 1660—1663: 14
- Arfwidsson — sk.: Arvidsons
- Aristotels (384—322 pr. Kr.) — grieķu filozofs, Aleksandra Lielā skolotājs 21
- Arvidsons (Arfwidsson), V.F. — zviedru vēsturnieks 63
- Ascheberg — sk.: Ašenberg
- Ašenberg (arī: Ašebergs), Rutgers fon (Rutger von Ascheberg 1621 Kurzemē —1693) — virsnieks, zviedru feldmaršals 1678, ģenerālgubernātors Skōnē uc. 114, 115, 145
- Aurogals (Aurogallus), īstā vārdā: Matejs Goldhāns (Matthäus Goldhahn, ap 1490—1543) — ebrēju valodas profesors un rektors Vitenbergā, Mārtiņa Lutera palīgs bībeles tulkošanā vācu valodā 108
- Baldewin — sk.: Balduīns
- Balduīns, Frīdrihs (Friedrich Baltuinus 1575—1627) — teoloģijas profesors Vitenbergā 37

- Balduīns, Johans (Johann Heinrich Baldwin, ap 1635—1700) — mācītājs
Liepupē 1658—1699: 14
- Balduīns, Lorencs (Laurentius Baldwin, miris 1658?) — mācītājs Liepupē
1633—1658: 14
- Baltuīnus — sk.: Balduīns
- Bārējs, Jānis (Johan Baraeus) — skolotājs Zeltiņos 124, 136
- Beise — sk.: Beize
- Beiters (Beiter) — prāvests Igaunijā 68
- Beize, Teodors (Theodor Heinrich Beise 1818—1878) — jurists, kolekcionārs, bibliografs 37
- Benders (Bender) — prāvests Igaunijā 68
- Berglefs, Lenarts (Lennart Berglöf, dz. 1878) — zviedru jurists un vēsturnieks 65
- Bergmans, Olufs, arī: Ulufs (Oluf Berghman, 17. gs.) — zviedru mērnieks 39, 63
- Berjenjēlms (Bergenhjelm), J. — zviedru ierēdnis 162
- Berkholcs, Kristians (Christian August Berkholtz 1805—1889) — garīdznieks, baznīcas vēsturnieks 137
- Bērziņš, Ludis (1870—1965) — teologs, literātūrvēsturnieks, profesors Latvijas universitātē 29, 37, 38, 64, 103, 104, 108, 110, 137, 138, 141
- Besemesers, Heinrichs (Heinrich Bessemesser, miris 1683. g. oktobrī) — Rīgas pilsētas grāmatiespiedējs 1660—1683: 20, 25, 26, 37, 87, (184), 185
- Betulīns, arī: Betulins, Toms (Thomas Betulinus, miris 1681) — mācītājs Daugavgrīvā 1681: 40, 41, 119
- Bielefeld — sk.: Bilefelds
- Bijīva (Byjiva), T. A. — krievu bibliografs 141
- Bilefelds, Francis (Franz Bielefeld) — mācītājs Lielvārdē 1663—1683: 14
- Bilmanis, Alfrēds (1887—1948) — vēsturnieks, diplomāts 137
- Birkāns, Oto (Otto Birkhahn) — skolotājs Glikas skolā Maskavā 135
- Bišings, Antons (Anton Friedrich Büsching 1724—1793) — ģeografs un vēsturnieks 141
- Blese, Ernests (1892—1964) — filologs, profesors Latvijas universitātē 32—34, 38, 40, 63, 107, 138
- Blūms, Kristofers (Christoffer Blum) — igauņu bībeles tulkotājs 82
- Bosarts, Illess (Yilles Bossart) — Zviedrijas kamerkolleģijas loceklis 188
- Brachmans (Brachmann) — darba *Systema Theol.* autors 37
- Breithaupt, Joachims (Joachim Justus Breithaupt 1658—1732) — profesors Halles universitātē 1691: 128, 129
- Bremss, Ingemunds (Ingemund Bröms 1669—1722) — teologs, profesors Pērnavas universitātē 1705, Turkū 1709, superintendents Karlstatē 1717: 14
- Broce, Johans, arī: Joachims (Johann Christoph Brotze 1742—1822) — Rīgas liceja konrektors, vēsturisku materiālu krājējs 122, 123, 191
- Brotze — sk.: Broce
- Buchholtz — sk.: Bucholcs

- Bucholcs, Ārends (Arend Buchholtz 1857—1938) — Rīgas grāmatpiestuvju vēstures autors 37
- Budbergs, Leonards (Leonhard Gustaf von Budberg 1640—1708) — landrāts 116
- Bukstorfs, Johans (Johann Buxtorf 1564—1629) — ebrēju valodas speciālists Bāzelē, profesors no 1591: 36
- Burhards (Burhard) — Stokholmas grāmatiespiedējs 88, 186
- Burmeisters, Georgs (Georg Burmeister, miris 1680 vai 1686?) — prāvests 1671(?), darbojies Lēdurgā 1664—1680: 14
- Busch — sk.: Bušs
- Büsching — sk.: Bišings
- Bušs, Nikolajs (Nikolai Busch 1864—1933) vēsturnieks, archīvērs, bibliotēkārs 136
- Buxtorf — sk.: Bukstorfs
- Campe — sk.: Kampe
- Carl — sk.: Kārlis
- Carlstadt — sk.: Karlštats
- Celaks, Dāvids (David Celack, arī: Zelack, miris 1683) — mācītājs Alūksnē 1661—1680: 14
- Chersons, Klauss (Claus Chersonius, arī: Gersonius, miris 1683?) — mācītājs Daugavgrīvas (Skanstes baznīcas) draudzē 1644—1683, Rīgas apakškonsistorijas piesēdētājs no 1667: 14, 40
- Cicero (Cicerons), Markus Tullijs (106—43 pr. Kr.) — romiešu filozofs 21
- Comenius — sk.: Komenijs
- Cronhielm — sk.: Krūnjelms
- Cronstierna — sk.: Krūnšerna
- Dahl — sk.: Dāls
- Dālbergs, Ēriks (Erik Jenson Dahlbergh 1625—1703) — inženieris, virsnieks, feldmaršals; Lielvidzemes ģenerālgubernātors 1695—1702: (28, 30), 109, 123, 142
- Dāls (Dahl), T. — zviedru biografs 36
- Dekarts, Renē (René Descartes 1596—1650) — franču filozofs 135
- Delagardijs, Magnus (Magnus Gabriel De la Gardie, 1622—1686) — Zviedrijas valsts padomes loceklis, Lielvidzemes ģenerālgubernātors 1649—1652, 1655—1658: 16, 23
- Derfelds (Derfeld) — Vidzemes muižnieks, kapteinis 119
- Douglas — sk.: Duglass
- Dresels, Georgs (Georg Dreßel 1654—1698) — mācītājs Bābitē 64, 101
- Duglass, Roberts (Robert Patrickson Douglas) — skotu cilmes zviedru virsnieks, feldmaršals 1657; Vidzemes ģenerālgubernātors 1658—1660: 41
- Dunsdorfa (dz. Kļaviņa), Lilija (1906) — agronome, autora līdzstrādniece 7
- Dunsdorfs, Edgars (1904) — autors 7, 20, 21, 36, 37, 63, 64, 96, 138, 139
- Ecando — sk.: Edcards

- Edcards, Edrass (Edras Edzard, arī: Edzardus, Ezardo jeb Ecando, 1629—1708) — teoloģijas licenciāts 1656, ebrēju valodas speciālists Hamburgā 31, 35, 36, 38, 127, 143
- Edcards, Sebastians (Sebastian Edzard 1673—1736) — Edrasa Ecarda dēls 35, 38
- Edēns, Nilss (Nils Edén 1871—1945) — zviedru vēsturnieks un politiķis 65
- Ehrenroose — sk.: Ērenrōse
- Elgstierna — sk.: Elgšerna
- Elgšerna (Elgstierna), G. — zviedru vēsturnieks 138
- Endzelins, Jānis (1873—1961) — valodnieks, profesors 137
- Engelharts, Morics fon (Moritz von Engelhardt 1800—1870) — vācu vēsturnieks 110, 142
- Erasmus, Desiderijs (Desiderius Erasmus, ap 1466—1536) — holandiešu autors, zinātnieks, teologs un humānists 15
- Ērenrōse (Ehrenroose) — Zviedrijas kamerkolleģijas loceklis 188
- Eskils, Petri (Petreus Eskil) — somu bībeles izdevēju komitejas vadītājs 15
- Everss, Gustavs (Gustav Ewers 1779—1830) — vācu jurists un publicists 110, 142
- Ewers — sk.: Everss
- Ezardo — sk.: Edcards
- Fabricijs (Fabricius) — Karaļauču mācītājs, Glika izvadītājs pēdējā gaitā 137
- Feldhūns, A. — valodnieks (113), 138
- Ferzens, Fabians fon (Fabian von Fersen 1626—1677) — virsnieks, Vidzemes gubernators 1663, ģenerālgubernatora vietnieks 1671—1675; 18, 22, 34
- Figrelius — sk.: Gripenjēlms
- Firekers, Kristofors (Christophor Fürecker, ap 1615—ap 1685) — vācu tautības latviešu dziesminieks un valodnieks 103, 104, 106, 108
- Fischer — sk.: Fišere, Fišers
- Fišere, Regīna, arī: Rozīna (Rosina Elisabeth Fischer), dz. Marktālere (Marchtaler, 1645—1696) — Johana Fišera sieva 18, 79
- Fišers, Jakobs (Jakob Benjamin Fischer 1684—1744) — Johana Fišera dēls, prāvests 1734—1736, ģenerālsuperintendents 1736—1744; publicējis latviešu bībeles otro izdevumu (1739): 100, 111—113
- Fišers, Johans (Johann Fischer 1633—1705) — teoloģijas maģistrs 1666, doktors; Zulbachas mācītājs un superintendents, ģenerālsuperintendents Lielvidzemē no 1673: 15, 17—19, 22, 25—30, 32—34, 37—39, 41—45, 48—52, 54—61, 63—69, 72—79, 82—92, 94, 95, 98—102, 104—112, (114), 115, 116, 128, 138, (143, 145), 146, 148, 149, (150), 152—158, (159), 160, 162, 164, 167, 171, 174, 176, 177, (180, 181), 182, 183, (184—188), 189, 190
- Fitinghofa, Margrieta (Margareta Vietinghoff, dz. Glück) — Ernesta Glika meita, princeses Elizabetes galmadāma 49
- Fitinghofs, arī Fitinghofs (Vietinghoff) — Krievijas armijas virsnieks, Ernesta Glika znots 49

- Fitinghofs, Oto fon (Otto Friedrich von Vietinghoff) — landrāts 116
- Florins, Henriks — prāvests Somijā 15
- Fogels, Johans (Johan Vogel) — skolotājs Rīgā, Vitena un Virgina dzīvokļa saimnieks 105, 181
- Folchers, Johans (Johan Folcher 1664?—1729) — teoloģijas profesors Pērnāvā 1707, izslēgts no garīgiem amatiem 1710: 127
- Forsels, Bengts (Bengt Gottfried Forselius, ap 1660—1688) — izglītības darbinieks, jurists, skolotāju semināra dibinātājs pie Tērbatas 1684, igauņu bībeles tulkotājs 63, 65, 72, 82, 83, 100
- Franke, Augusts (August Hermann Francke 1663—1727) — pietistu darbinieks, Halles bāriņnama dibinātājs 127—129, 135, 139
- Freizings, Johans (Johann Reinhold Freising, miris 1699) — mācītājs Zaubē 1662—1689: 14
- Fürecker — sk.: Firekers
- Gadebušs, Frīdrihs (Friedrich Konrad Gadebusch 1719—1788) — jurists un vēsturnieks, Tērbatas birģermeistars 118
- Gecels, Johans (Johann Georg Gezelius 1615—1690) — teoloģijas maģistrs un doktors, superintendents Vidzemē un Tērbatas universitātes kanclera palīgs 1660—1664, pēc tam bīskaps Turkū, Somijā; somu bībeles tulkotājs; darbu pabeidza viņa dēls, arī Johans Georgs (1647—1718) 9—13, 15, 20, 34, 41, 43, 48, 95
- Gerdz — sk.: Gerts
- Gerhards, Johans (Johann Gerhard 1582—1637) — vācu teologs, profesors Jēnas universitātē 1616: 37
- Gersonius — sk.: Chersons
- Gerstenmeiers, Kristofs (Christoph Gerstenmeyer, arī Gerstmajr, Gerstmeijer, 1655—1727) — mācītājs Allažos un varbūt arī Carnikavā 1688—1695, Piebalgā 1702—1727; krievu gūstā 1704, bet 1705 viņu izpērk par 200 vecdālejiem 130
- Gerts, Johans (Johann Gerth, arī: Gerdz, Gerthius jeb Gerthy, miris 1696) — Zviedrijas karalienes galma mācītājs no 1671, Igaunijas bīskaps 1685—1693, bet uzturējies Igaunijā tikai 1690: 17, 18, 66—69, (74), 76, 162, 164
- Gēzekens, Heinrichs (Heinrich Göseken, ap 1647—1705) — mācītājs Sv. Miķeļa (St. Michaelis) draudzē Igaunijā 1685—1702, igauņu bībeles tulkotājs 82
- Gezelius — sk.: Gecels
- Gigings, Heinrichs (Heinrich Gieging 1632—1692) — mācītājs Siguldā 1664—1692, prāvests no 1682: 14
- Glika, Doroteja (Dorothea Glück, dz. Tritthandri, mirusi 1675) — Ernesta Glika māte 30
- Glika, Kristīne (Christine Emerentia Glück, dz. Reuter, arī: Reutern, mirusi 1740) — Ernesta Glika sieva 49, (119)
- Gliks, Ernests (Ernst Johann Glück, arī Glökk, 1654—1706) — studējis teoloģiju Vitenbergā 1672, pēc tam Leipcigā; Latvijā no 1675; latviešu bībeles tulkotājs (7), 15, biogrāfija 28, *passim*.

- Gliks, Ernests Gotlībs (Ernst Gottlieb Glück, ap 1698—1757) — Ernesta Glika dēls, Krievijas valstspadomnieks 49
- Gliks, Kristians (Christian Glück 1612—1683) — Ernesta Glika tēvs, Vētnas mācītājs un Deitlēbenas prāvests 30, (38)
- Gliks, Kristians Bernhards (Christian Bernhard Glück, ap 1686—1735) — Ernesta Glika dēls, Krievijas kamerpadomnieks 49, (132), 133, 135, (192)
- Glück — sk.: Glika, Gliks
- Golovins (Golovin), Fedors Aleksejevičs (1650—1706) — krievu grāfs, ģenerālfeldmaršals un diplomāts, otrais sūtnis cara Pēterļa lielajā ambasādē 1697: 115, 117, 118, 137, 146
- Gordons, Patriks (Patrick Gordon 1635—1699) — skotu ģenerālis Krievijas dienestā 37
- Göseken — sk.: Gēzekens
- Grajs, Hinrihs (Heinrich Grajus, arī: Gray, miris 1684) — mācītājs Kalnavā 1662—1684: 14
- Grajs, Jakobs (Jakob Grajus, arī: Gray, 1607—1686) — mācītājs Bērzaunē 1635—1686, prāvests Kokneses apriņķī 1642—1686: 14
- Granka, Agnete (Agnete Gran(k), dz. Glück) — Ernesta Glika meita 49
- Gray — sk.: Grajs
- Grīners, arī: Gruners, Ludeks (Luderus Grüner 1635—1710) — mācītājs Suntažos no 1663, 1708 bēg uz Rīgu, kur mirst mērī 14
- Gripenjēlms, Edmunds (Edmund Gripenhielm, pirms dižciltības iegūšanas 1660 — Figrelīus, 1622—1675) — Kārļa XI skolotājs, valstspadomnieks, karaliskais bibliotēkārs 23
- Grōts, A. (Av. Groot) — Zviedrijas kamerkollēģijas loceklis 188
- Gruels, Johans (Johann Wilhelm Gruelīus, miris 1682) — mācītājs Cesvainē 1656—1682: 14
- Grūner — sk.: Grīners
- Gurevičs, M. (M. M. Gurevič) — krievu bibliogrāfs 141
- Gustavs (I) Vāza (1497—1560) — Zviedrijas karalis no 1523: 14
- Gustavs II (Ādolfs, 1594—1632) — Zviedrijas karalis no 1611: 15
- Gutslefs, Johans (Johann Christoph Gutsloff, arī: Gutsleff, 1685 — 1767) — mācītājs, igauņu bībeles tulkotājs 82
- Gyldenstolpe — sk.: Jildenstolpe
- Hāns, Adrians fon (Adrian von Hahn, miris 1693) — mācītājs Gulbenē 1659—1693: 14
- Hardungs (Hardung) — prāvests Igaunijā 179
- Hastfers, Johans (Johan Jakob Hastfer 1647—1695), feldmaršals, grāfs, Vidzemes gubernātors 1686, Lielvidzemes ģenerālgubernātors 1687—1695: 60—63, 78—80, 84, 115, (119), 145, 160, 161, 174—176
- Hēdviga Eleonora (Hedwig Eleonore 1636—1715) — Kārļa XI māte, Holšteinas-Gotropas hercoga Fridriha III meita, Kārļa X sieva no 1654: 23, (24)
- Heghusens (Höghusen), H. — Zviedrijas kamerieris 148
- Heidrihs, Antonijs (Anthonius Heidrich) — prāvests Rēvelē 68, (71), 72, 74, 82, (166), 169, (170)

- Helšers, Johans (Johann Hoel(s)cher, miris 1694) — mācītājs Alojā 1640—1694: 14
 Hendrikovs — sk.: Šimānis
 Hefnfers, Dāvids (David Höpfner, miris 1693) — mācītājs Zaubē 1656 un Piebalgā no 1658: 14
 Hercbergers (Herzberger), Menno — antikvārs Amsterdamā 102
 Hermans, Kristians (Christian Hermann, miris 1690) — mācītājs Dolē 1662—1681: 14
 Herzberger — sk.: Hercbergers
 Hespe Nikolajs (Nikolaj Friedrich Hespe, miris 1699) — mācītājs Džūkstē un Irlavā 1683—1696, Bauskā 1696—1699: 92, 106, 179, 180
 Hiārnfeld — sk.: Jernfelds
 Hildebrands (Hildebrand), S. — zviedru vēsturnieks 36, 83
 Hilners, Gothilfs (Gotthilf Hillner 1862—1925) — garīdznieks, Glika biogrāfs (1918) 38
 Hofmans, Johans (Johann Hofmann) — mācītājs Vecsalacā 1671: 14
 Höghusen — sk.: Heghusens
 Hollenhāgens, Johans (Johann Adolf Hollenhagen, miris 1710) — filozofijas maģistrs 1670, mācītājs Kalnamuižā 1675, prāvests Bauskā 1689, Kurzemes superintendents un galma mācītājs līdz 1698: 92, 106, 179, 180
 Höpfner — sk.: Hefnfers
 Hornungs, Johans (Johann Hornung) — mācītājs Igaunijā 180
 Hurns, Kristers (Kristers, arī: Christer, Svantesson Horn 1622—1692) — Lielvidzemes ģenerālgubernātors 1675—1686: (28), 34, (37), 50, 60, 64, 148, 149, 191
 Isbergs, Alvins (Alvin Isberg) — zviedru vēsturnieks 16, 19—22, 36, 37, 63, 65, 83
 Janichs, Johans (Johann Christoph Janichius, miris 1679) — mācītājs Mazsalacā 1661—1679: 14
 Jantke, Fricis (Fritz Jantke) — vācu vēsturnieks 38
 Jechers, Kristians (Christian Gottlieb Jöcher 1694—1758) — pirmais Glika biogrāfs (1750) 126, 139
 Jefimova — sk.: Jukuma
 Jefimovs — sk.: Jukums
 Jēgers, Benjamiņš (1915) — bibliogrāfs, profesors Dekalba universitātē ASV 20, 21, 34, 38, 96, 138
 Jernfelds, Krispins (Crispin Jernfeld, arī: Hiārnfeld, 1660—1695) — teoloģijas profesors Tērbatas universitātē no 1690, virsmācītājs Sv. Jāņa draudzē Tērbatā 1695: 78
 Jildenstolpe, Nilss (Nils Gyldenstolpe 1642—1709) — zviedru diplomāts, Zviedrijas karaliskais padomnieks 1690, viens no Kārļa XII aizbildņiem, kancelejas prezidents 1705: 116
 Jöcher — sk.: Jechers
 Johansons, Andrejs (1922) — kultūrvēsturnieks 21, 38, (103), 137, 138
 Jukuma (krieviski: Jefimova, arī: Jefimovska), Anna, Zāmuēla meita, Katrīnas I māsa, Miķeļa Jukuma sieva; bērni: Jāzeps, Ivans, Jēkabs, Andrejs (ģenerālleitnants) 141

- Jukums (krieviski: Jefimovs, arī: Jefimovskis), Miķelis — Katrīnas I svainis 141
- Kadeģis, Andris (1933) — ārsts, latviešu bībeles pirmā izdevuma īpašnieks 102
- Kaibels, Joachims (Joachim Kaibelius, miris 1674) — mācītājs Lugažos līdz 1646, Valkā no 1654, krievu invāzijas laikā bēgļu gaitās 1656—1661: 14
- Kalmeiers, Teodors (Theodor Kallmeyer 1809—1859) — garīdznieks, vēsturnieks 138
- Kampe (Campe), Pauls (1885—1960) — arhitekts, profesors 64
- Karamzins (Karamzin), Nikolajs Michailovičs (1766—1826) — krievu rakstnieks un vēsturnieks 137
- Kārlis X Gustavs (Karl, arī: Carl, Gustav, 1622—1660) — Zviedrijas karalis no 1654: 9, 23
- Kārlis XI (Karl, arī: Carl, 1655—1697) — Zviedrijas karalis no 1660, patstāvīgs valdnieks no 1672; pirms tam bija pavadoņu valdība 9, (10—13, 15, 18), 19, 20, (21—22), 23, 24, (25), 27, (28, 30, 31), 32, (33); 34, (35), 36, (37, 41, 44), 45, 46, (48, 50—52, 54—60), 61, (62), 65, (66—75), 76, 77, (78—80, 83, 84, 86—90, 95, 97—99, 105, 107, 108), 110, 111, (112, 115), 116, 128, 143, (145), 146—149, (150, 151), 152—164, (165), 167, (170), 171, (172, 173), 174, (175), 176, (181), 182, (183, 184), 189, 190
- Kārlis XII (Karl, arī: Carl, 1682—1718) — Zviedrijas karalis no 1697: 15, 24, (31, 109, 117), 130, 136, (142)
- Karlštats, Joachims (Joachim Carlstadt, arī: Carolstadius, miris 1684) — palīgmācītājs Rubenē 1661—1671, mācītājs Nītaurē 1672—1684; apsūdzēts par Patkula aizkaršanu 1671, sodīts par skandāliem 1679 un dzeršanu 1683: 14
- Katrīna I (1684—1727) — Ernesta Glika audzumeita, Krievijas ķeizariene 1725—1727; īstais vārds: Marta Kraukle, saukta par Martu Skavronsku 49, 64, 133, 134, 140, 141
- Kleinšmits, Kristofs (Christoph Kleinschmidt, arī: Serarius, miris 1669) — mācītājs Burtņiekos 1623—1625, prāvests Rūjienā 1627—1669: 14
- Klembchens, Michaels (Michael Klembchen, arī: Klembken jeb Klemkē, 1657—1741) — latviešu bībeles tulkojuma korektors, mācītājs Vidzemē (mācītāja palīgs Cesvainē 1688—1689, mācītājs Liezērē 1689—1698, Lazdonā 1698—1704, arī Valmierā 1704, krievu gūstā 1701, mācītājs Ēvelē 1722—1736, Burtņiekos 1736—1741); Rīgas apriņķa prāvests no 1722: 44, 94, 103, 122, 140, 179, 181
- Kļučevskis (Ključevskij), Vasilij Osipovičs (1841—1911) — krievu vēsturnieks, profesors 135, 141
- Komenijs, arī: Komenskis, Johans (Johann Amos Comenius, čehiski: Komensky, 1592—1670) — teologs un pedagogs 135
- Komensky — sk.: Komenijs
- Kopjevskis, Ilja — krievu tulkotājs 141
- Kortholts, Kristians (Christian Kortholt 1633—1694) — teoloģijas profesors Ķīles universitātē 1675: 170
- Koskull — sk.: Koškula, Koškuls

- Koškula, Kristīne (Christine Koschkull, arī: Koskull, dz. Glück) — Ernesta Glika meita 49
- Koškuls (Koschkull, arī: Koskull) — kapteinleitnants, uzbrucis Glikam par viņa svētrunu; Kolberģa īpašnieks (?) 119
- Koškuls, fon (von Koschkull, arī: Koskull) — Glika znots, pulkvedis 49
- Kraukle, Marta — sk.: Katrīna I
- Kreijš, Jānis (Johan Krey) — skolotājs Apē 124, 136
- Krēslīņš — Glika izlūks Latgalē 121
- Krīgers, Johans (Johannes Krüger 1622—1685) — mācītājs Biķerniekos 1654—1657, Doma baznīcas diakons 1657—1658, mācītājs 1671—1681: 127
- Kronšterns — sk.: Krūnšerna
- Krüger — sk.: Krīgers
- Krūnželms, Gustavs (Gustav Cronhielm 1664—1737) — Zviedrijas kamer-kollēģijas loceklis 188
- Krūnšerna, arī: Kronšterns, Heinrichs (Heinrich Cronstierna, arī: Cronstern) — landrāts 116
- Krūze, Anna (Anna Maria Kruse) — zviedru grāfiene, Nītaures nomniece 111
- Kundziņš, Kārlis, sen. (1851—1937) — teologs no 1875, mācītāja amata kandidāts 1876, mājskolotājs 1875—1879, adjunkts Puzē 1879—1880, mācītājs Smiltēnē 1880—1934, prāvests 1920, Baznīcas virsvaldes loceklis no 1928; Glika pirmais latviešu biogrāfs 137
- Kupferšmits, Kaspars (Caspar Kupfferschmidt, miris 1681?) — mācītājs Straupē 1664, 1667, 1671(?) 14
- Kurakins (Kurakin), Boriss Ivanovičs (1676—1727) — krievu kņazs, slepenpadomnieks, ģenerālmajors, diplomāts 135
- Kvists, Olufs, arī: Ulufs (Oluf Quist, miris 1708) — zviedru mērnieks 39, 63
- Ķepars, Jānis (Johan Köper) — skolotājs Alūksnē 124
- Ķiploks, Edgars (1907) — teologs, Latviešu ev. lut. baznīcas Amerikā apgāda vadītājs 96
- Lademachers, Heinrichs (Heinrich Lademacher 1634—1697) — Jēnas universitātē maģistrs 1658, mācītājs Piņķos 1659, Ikšķilē un Salaspilī 1662—1672, Sv. Juŗa baznīcā Rīgā 1671—1697: 14
- Lauenšteins — sk.: Štreifs fon Lauenšteins
- Laurencs (Laurentius), Petri (1499—1573) — Zviedrijas pirmais luterāņu archibīskaps 15
- Lehtonens (Lehtonen), A. — somu vēsturnieks 20
- Leforts, Francis (Francois, arī: Franz, Lefort, 1656—1699) — valstsvīrs Krievijas dienestā 118
- Lencs, Vilhelms (Wilhelm Lenz 1906—1976) — vēsturnieks 64, 140
- Lindšelds, Ēriks (Erik Lindschöld 1634—1690) — dižciltīgais Lindenshelds (Lindenschöld) no 1669, Zviedrijas valstsvīrs, valstspadomnieks no 1687: 45, 147
- Lotichs, Dāvids (David Lotichius, arī: Lottich, 1623—1693) — mācītājs .Bātē, Kurzemē 1656, ģenerālgubernātoru Duglasa galma mācītājs 1658,

- mācītājs Cēsis no 1658, atcelts no amata 1663—1664, Rīgas garnizona mācītājs 1666, bez amata 1690, Slokas mācītājs 1693: 14, 41
- Luijs XIV (Louis 1638—1715) — „le Roi Soleil”, Francijas karalis no 1643, bet līdz 1661 aizbildnībā 24
- Luters, Mārtiņš (Martin Luther 1483—1543) — vācu reformātors un bībeles tulkotājs 12, 15, 41, 42, 44, 48, 64, 66, 67, 69—74, 77, 83, 106, 108, 127, 135, 162, 164, 169, 170
- Magirs, Levins (Lewin Magirus, miris 1668) — mācītājs Madlienā 1661—1668: 14
- Mancelis, Georgs (Georg Mancelius 1593—1654) — profesors Tērbatas universitātē; Kurzemes galma mācītājs 42, 101, 193, 104
- Marchtaler — sk.: Fišere
- Mazjāne, Ella — latviešu bībeles pirmā izdevuma īpašnice 102
- Mazjānis, Roberts — skolotājs, latviešu bībeles pirmā izdevuma īpašnieks 102
- Meijs, Pauls (Paul Mey 1676—1739) — adjunkts Cēsainē 1700—1701, mācītājs Liezērē 1701—1707, krievu gūstā 1707—1711: 130
- Melanchtons, Filips (Philipp Melancton 1497—1560) — vācu humānists un teologs, Mārtiņa Lutera palīgs vācu bībeles tulkošanas darbā 108
- Mellers, Arvīds (Arvid Mollerus) — kartografs 119
- Mellers, Georgs (Georg Matthias Möller, istā vārdā: Nöller, miris 1712) — Rīgas pilsētas grāmatiespiedējs, Besemesera pēctecis no 1684: 87, 185
- Mencers, Baltazars (Balthasar Mentzer, arī: Menzerus, 1565—1627) — teologs, profesors 37
- Mengdens, Albrechts fon (Albrecht Johann von Mengden 1663—1720) — ģenerālmajors, landmaršals, bruņniecības deputācijas loceklis Stokholmā 1692; par valsts nodevību notiesāts ar nāvi 1694, apzēlots; pēc krievu okupācijas valstspadomnieks; Kusas uc. muižu īpašnieks 116
- Mengdens, Gustavs fon (Gustav von Mengden 1625—1688) — ģenerālmajors 50—52, 65, 85, 149—151, 177
- Mentens, Erasmus (Erasmus Mentheni, miris 1685) — mācītājs Skujenē 1641—1685: 14
- Mentzer — sk.: Mencers
- Menzerus — sk.: Mencers
- Merķelis, Garlībs (Garlieb Helwig Merkel 1769—1850) — humānists, redaktors 110
- Merls, Johans (Johann Merl) — skolotājs Glikas skolā Maskavā 135
- Mertenss, Kaspars (Caspar Mertens, arī: Martens jeb Martini, miris 1686) — mācītājs Gramzdā, Kurzemē 1659, Koknesē 1661—1669
- Mey — sk.: Meijs
- Millers, Johans — mācītāja amata kandidāts Zeltiņos, varbūt identisks ar Kristianu Milleru? 127
- Millers, Kristians (Christian Müller 1669—1732) — mācītājs Zeltiņos 1696—1702, bēglis 1702—1704, mācītājs Alūksnē 1707—1708, Zaubē 1723—1732, arī Cēsu apriņķa prāvests 127, 136
- Misiņš, Jānis (1862—1945) — bibliofils 42, 48, 64
- Moberg — sk.: Mübergs

- Möller — sk.: Mellers
Mollerus — sk.: Mellers
Moļevskis — šļachtīcis Latgalē, Kārļa Skavronska dzimtkungs 141
Müberg, Olavs (Olav Moberg 1653—1705) — teoloģijas profesors Tērbatas universitātē no 1689, rektors no 1693, Pērnavas universitātē 1699
Dr. theol. 78
Müller — sk.: Millers
Napjerskis, Kārlis (Carl Eduard Napiersky 1793—1864) — garīdznieks, vēsturnieks, bibliografs 21, 35, 37, 38, 41, 42, 48, 63, 64, 82, 133
Nariškins (Naryškin), Vasilijš Feodorovičs (miris 1702) — krievu dižcilītais (bojāris) 126, 135
Nauthal — sk.: Neidāls
Neibaus (Neubau) — igauņu (Tērbatas dialekta) Jaunās derības korektors 180, 181
Neidāls, Johans (Johann Neudahl, arī: Nauthal, miris 1708 krievu gūstā) — mācītājs Igaunijā 1669—1677, Jaunpiebalgā 1678—1683, Cēsvainē, Gaujienā un Liezērē 1683—1707: 44, 45, 147
Neihauzens, Johans (Johann Neuhausen 1645—1694) — Cēsu apriņķa prāvests 1687—1693, Rīgas apriņķa prāvests 1693—1694: 48
Nellers (Nöller), Georgs — sk.: Mellers. Kamertiesas 1694. g. 27. dec. aktī ir nepareizi ierakstīts “Möller” (sk. 185. lpp.) (87)
Neubau — sk.: Neibaus
Neudahl — sk.: Neidāls
Neuhausen — sk.: Neihauzens
Nisijs, Kristofs (Christoph Nisius, miris 1702) — adjunkts Gaujienā, kapellāns Harglā, Igaunijā 1693—1702: 131, 140
Nöller — sk.: Nellers
Obolenski (Obolenskij), Michails Aleksandrovičs (1805—1873) — krievu kņazs, arhαιografs, vēsturnieks, Maskavas ārlietu ministrijas archīva direktors 37, 141
Ogstons (Ogstoun), Jānis — skolotājs Lazdonā 125
Ordins-Naščokins, Afanasijš Laurentovičs (ap 1605—1681) — krievu vairs un diplomāts 26
Ostermans (Ostermān), Andrejs Ivanovičs (1686—1747) — krievu grafs, diplomāts, ministrs 37
Oto, Gustavs (Gustav Adolf Friedrich Otto 1843—1917) — ārsts un baznīcas vēsturnieks 138
Otoniss, Johans (Johann Gustav Ottonis, miris 1711) — mācītājs Cēsis 1678—1687, Valmierā 1688—1694, Ādažos no 1707, krievu gūstā 1709
14
Otoniss, Justs (Justus Johann Ottonis, miris 1698) — mācītājs Aizkrauklē 1650—1660, Smiltēnē 1660—1698: 14
Otto — sk.: Oto
Oxenstierna — sk.: Uksensērna
Patkuls, Johans (Johann Reinhold Patkul 1660—1707) — politiķis 116
Pāvulāns, Vilnis (1938) — vēsturnieks 63, 139

- Pekarskis (Pekarskij), Pjotrs Pjotrovičs (1828—1872) — krievu akadēmiķis, arhivārs, vēsturnieks, valstspadomnieks 118, 139, 141
- Penike, Herberts (Herbert Pönicke) — vācu baznīcas vēsturnieks 37, 38, 126, 128, 138—141, 191
- Pēteris (1672—1725) — Krievijas cars no 1689: (118), 126, 134—136, (137), 139
- Pinckius — sk.: Pinkēns
- Pinkēns, Gotfrīds (Gottfried Pinckehn, arī: Pinckius, miris 1696) — mācītājs Vestienā 1664—1674, Koknesē un Krapē 1674—1696? 14
- Pistolkorss, Ēriks (Erik Pistohtkors) — pulkvedis zviedru armijā 39, 40, 44—46, 147
- Plāmans, Dāvids ((David Plahman, arī: Plagemann) — studējis Rostokā 1640—1645, mācītājs Ērgemē 14
- Platbārzdis, Aleksandrs (1899—1975) — numizmats 65
- Platons (428—347 pr. Kr.) — Atēnu filozofs 21
- Pönicke — sk.: Penike
- Poselts (Posselt), M. C. — vācu vēsturnieks 37, 141
- Praulīņš (Prauln), Jānis — skolotājs Gulbenē 136
- Prebstings, Hermans (Hermann Pröbsting, miris 1681) — mācītājs Limbažos 1653—1681: 14
- Preiss, Adrians (Adrian Preiss, miris ap 1701) — Rīgas liceja rektors 128
- Preiss, Georgs (Georg Preuss, arī: Preussius, miris 1675) — mācībspēks Tērbatas universitātē 1655—1656, Dr. theol. 1658; Sāmsalas superintendents 1662—1665, Vidzemes superintendents no 1665: 15—18, 22, 27, 33
- Pröbsting — sk.: Prebstings
- Purveits, Andrejs — latviešu zemnieks, Alūksnes mācītāja aizstājējs 136
- Quist — sk.: Kvists
- Ramburgs (Rambourg), Stefans — skolotājs Glikā skolā Maskavā 129, 135
- Rauchs, Georgs fon (Georg von Rauch 1904) — vācu tautības igauņu vēsturnieks 37, 38, 141
- Raulins, Gothards Kristians — skolotājs Gulbenē 124
- Raulins, Jakobs (Jakob Raulinius, miris 1692) — mācītāja vietnieks (nav studējis teoloģiju) Krimuldā mēģa laikā, kamēr brālis Johans bija aizbēdzis 14
- Raulins, Johans (Johann Raulinius 1610—1677) — mācītājs Krimuldā 1641—1667, prāvests 1654, Rīgas apriņķī 1662, kaŗa konsistorijā no 1671: 14
- Rēģers, Emanuels (Emanuel Reger) — Fišera sekretārs 7, 42, 55, 65, 75, 76, 82—84, 91, 92, 105, 107, 124, 177, 182
- Rēhauzens, Johans (Johann Georg Reeh(a)usen, arī: Rehehusen) — mācītājs Aizkrauklē 1635(?)—1649(?); 1630 sarakstījis latviešu valodas gramatiku, kas publicēta 1644! — *Manuductio ad linguam Lettonicam facilis et certa...* (R. G. Schröder 1644), 431 lpp. 14
- Rēhauzens, Kristians (Christian Reeh(a)usen, miris 1694) — mācītājs Laudonā un Lubānā (1662—1694) 121, 139
- Rehehusen — sk.: Rēhauzens

- Reichmuts, Johans (Johann Reichmuth) — skolotājs Glika skolā Maskavā 135
- Reics, Georgs (Georg Friedrich Reutz) — bruņniecības sekretārs 116
- Reinekens, Dāvids (David Reinken, arī: Renichen jeb Reiniccus, miris 1687) — mācītājs Valmierā 1657—1687: 14
- Reisners, Michaels (Michael Reusner 1590—1674) — adjunkts Dikļos 1644—1656(?), mācītājs Burtņiekos 1656(?)—1674: 14
- Reiss, Godeberts M. — retu grāmatu ūtrupnieks 102
- Reitere (Reiter, arī: Reutern, dz. von Patkul) — Ernesta Glika sievasmāte 49
- Reiters, Bernhards (Bernhard Reiter, arī: Reutern) — zviedru komandants Alūksnē, Ernesta Glika sievastēvs 49
- Reiters, Jānis (?) (Johann Reuter 1632(?)—1697(?) — tēvs Jātņieks (?), māte Mellerā (Möller), sieva Anna, dz. Mesekova (Mesekow); studējis Tērbatas universitātē 1650, mācītājs Raunā 1656—1664, Jelgavā pārgājis katoļticībā, pēc tam uzturējies Braunsbergā, Brombergā un Vinē; audiencē pie pāvesta Romā 1666, civiltiesību profesors Viļņā 1667; luterāņu mācītājs garnizonā Maskavā, ap 1670 Rīgā nesekmīgi lūdzis atjaunot luterāņu mācītāja tiesības; Rīgā apprecas otrreiz; immatrikulēts Rostokas universitātē, saucas par ārstu; Kārlis XI atjauno viņa luterāņu mācītāja tiesības; garnizona mācītājs Koknesē; aizdomu dēļ Rīgā apcietināts 1677; mācītājs Unandicā, Ingrijā 1681—1682, pēc tam Tūtaros 1686—1695. Ziņas par Ingrijas posmu ir nedrošas. 12, 13, 20, 21, 32, 34, 35, 38
- Reiters, Johans (Johann Daniel Reuter, no 1691: von Reutern, dz. 1635) — namnieks un labības tirgotājs Rīgā, Burtņieku, Valmieras uc. muižu nomnieks 59
- Reke, Johans (Johann Friedrich Reck(e) 1764—1846) — bibliografs, kopā ar Napjerski darba *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon* (1827—1832) autors 35, 38, 41, 42, 48, 64, 82, 133
- Renichen — sk.: Reinekens
- Reusner — sk.: Reisners
- Reuter, Reutern — sk.: Reitere, Reiters
- Reutz — sk.: Reics
- Richters, Aleksandrs fon (Christoph Melchior Alexander von Richter 1803—1864) — vācu jurists un vēsturnieks 138, 139
- Rīvijs, Johans (Johann Rivius, miris ap 1585) — Dobeles mācītājs, katechisma tulkotājs 42
- Rufus, Kvints Kurcijs (Quintus Curtius Rufus) — Aleksandra Lielā biografs 135
- Ruhendorfs, Johans (Johann Ruhendorf, miris 1686) — mācītājs Trikātā 1654—1686, Cēsu bīskapijas prāvests 1662: 14
- Salu, Herberts (Herbert Salu) — igauņu vēsturnieks 82, 83
- Schalling — sk.: Šalings
- Scharschmidt — sk.: Šaršmits
- Schilling — sk.: Šilings
- Schippentau — sk.: Šipentavs
- Schirren — sk.: Širrens

- Schlippenbach — sk.: Šlipenbachs
 Schmidt — sk.: Šmits
 Schnee — sk.: Šnē
 Schüring — sk.: Širings
 Schütz — sk.: Šics
 Schwengeln — sk.: Švengels
 Sehlmann — sk.: Zēlmans
 Semenovs (Semenov), Nikolajs — krievu rakstvedis 141
 Serarius — sk.: Kleinšmits
 Silverkrancs (Silwercrantz), L. — Zviedrijas kamerkollēģijas loceklis 188
 Silvījs, Dāvids (David Silvius 1663—1732) — zviedru politiķis, komercpa-
 domnieks 188
 Simanis (krieviski: Hendrikovs), Indriķa dēls, Katrīnas I svainis (viņas
 māšas Kristīnes vīrs); dēli: Andrejs (ministra Valīnska meitasvīrs),
 Ivans (kambarkunga Buturlina meitasvīrs); meitas: Marija (kambarkun-
 ga Čoglokova, pēc tam ģenerālprokurora Gļebovā sieva), Marfa (kam-
 barkunga Safonova sieva) 141
 Skaar — sk.: Skors
 Skavronska, Marija — Katrīnas I svaine 140
 Skavronska, Marta — sk.: Katrīna I
 Skavronskis (Skawronski), Dirīķis — Katrīnas I brālis 140
 Skavronskis, Kārlis (Carl Skawronski) — Katrīnas I brālis, iecelts par grā-
 fu; dēli: Antons, Martins (ģenerālis, senātors), Ivans; meitas: Sofija
 (grāfa Pēterā Sapiehas sieva), Katrīna (barona ģenerāļa Korfa sieva),
 Anna (lielkanclera grāfa Michaela Voroncova sieva) 140
 Skepers (Scöper), Johans — skolotājs Alūksnē 136
 Skors, Johaness (Johannes Nilsson Skaar 1828—1904) — norvēģu garīdz-
 nieks, lapu bībeles tulkotājs (publicēta 1895) 15
 Skrage, Gabriels (Gabriel Skragge 1660—1710) — Tērbatas 1698 un Pēr-
 navas 1699—1701 universitātes teoloģijas profesors, Vidzemes ģenerāl-
 superintendents 1706—1710: 78, 138
 Skrodēlis, Vilis — latviešu bībeles pirmā izdevuma agrākais īpašnieks 102
 Snekenšelds, Jakobs (Jakob Sneckensköld) — Lielvidzemes domēņu priekš-
 nieks 60
 Sonntag — sk.: Zontāgs
 Sōps, Ēriks (Erik Soop 1643—1700) — gubernātors Rīgā 1687: 75—77,
 84, 85, 98, (99), 108
 Speke (Spekke), Arnolds (1887—1972) — filologs, profesors Latvijas uni-
 versitātē; diplomāts 63
 Speners, Filips (Philipp Jakob Spener 1635—1705) — garīdznieks, pietisma
 kustības dibinātājs 126—128
 Stēls (Stael von Holstein) — ģenerālis, duēlējies ar ģenerālmajoru Meng-
 denu 52
 Steuding — sk.: Šteidings
 Straubergs, Jānis (1886—1952) — matemātiķis, publicists 103, 104, 107,
 108
 Strauch — sk.: Štrauchs

- Strokirks, Michaels fon (Michael von Strokirck, arī: Strokirch, 1649—1728) — Lielvidzemes domēņu priekšnieks 78, 188
- Strokirks, Pauls fon (Paul von Strokirck, arī: Strokirch) — kamerieris 84, 85, 94, 124
- Stübner — sk.: Štibners
- Šalings (Schalling), E. — zviedru vēsturnieks 65
- Šaršmits (Scharschmidt), I. — Franķes līdzstrādnieks, pietists, apmeklēja Gliku 1696. gadā 127
- Šeremetjevs (Šeremetjev), Boriss Petrovičs (1652—1719) — krievu ģenerālfeldmaršals 134
- Šics, Marks (Marko Schütz) — mācītājs Igaunijā 179
- Šilings, Johans (Johann Georg Schilling, dz. 1673) — Pērnavas mācītāja vietnieks 1701(?)—1705, atcelts un izraidīts 1705: 127, 128
- Šipentavs, Kristofers (Christoffer Schippentau) — skolotājs Siguldā 125
- Širings, Andrejs (Andreas Schüring, arī: Schurinck) — mācītājs Allažos 1661—1670: 14
- Širrens, Kārlis (Carl Christian Gerhard Schirren 1826—1910) — vācu vēsturnieks 65
- Šlipenbachs, Antons (Anton Wolmar Schlippenbach, ap 1650—1739) — landrāts, ģenerālmajors 116
- Šmits (Schmidt) — vācu skolas vadītājs Daugavgrīvā 43
- Šnē, Verners (Werner Schnee, krievu pakārts, miris 1703?) — mācītājs Ērgļos un Rūjienā 1675—1703 (?), prāvests no 1694: 14
- Šteidings, Vendelins (Wendelin Steuding, dz. Fluršetē, Tīringenā, miris 1726) — studējis Jēnā 1688—1692, mācītāja amata kandidāts Alūksnē, Glika palīgs bībeles tulkošanā, Rīgas liceja direktors 1702—1713, Jēkaba baznīcas mācītājs 1713, piesēdētājs virskonsistorijā 1719: 131—134, 140, 191, 192
- Štibners, Bartolomejs (Bartholomäus Stübner 1632—1696) — Gaujienas mācītājs 1661—1667, Rīgas apriņķa prāvests 1671—1673), mācītājs Krimuldā 13, 48
- Štrauchs (Strauch), Johans — skolotājs Bukultos 125
- Štreifs fon Lauenšteins, Johans (Johann Heinrich Streiff von Lauenstein) — landmaršals 116
- Šturmevels, Johans — skolotājs Glika skolā Maskavā 135
- Švengels, Georgs fon (Georg von Schwengeln, arī: Schwengell, 17. gs.) — fortifikācijas virsnieks, ģenerālkvartirmeistars, kartografs 39
- Taube, Meta (1914) — vēsturniece 37
- Tegners, Olufs (Olof Arvidsson Thegner 1615—1689) — brīvkungs 188
- Tengstrēms, Johans (Johan Jakob Tengström 1787—1858) — somu vēsturnieks un filozofs, Gecela, sen. un jun., biografs 13, 20, 21, 64, 96
- Tomazijs, arī: Tornarijs, Klemenss (Clemens Tomasius, arī: Tornarius, miris 1668?) — mācītājs Tīrzā 1663—1668(?) 14
- Tots, Klaudijs (Klaes Åkeson Tott 1630—1674) — Zviedrijas valstspadomnieks 1653, feldmaršals 1665, Lielvidzemes ģenerālgubernātors 1665—1672, sūtnis Parīzē 1661—1662, 1672—1674: 16—18, 87
- Tranjelms (Tranhielm) — Zviedrijas kambarkungs 91

- Trautfeters, Hermans fon (Hermann Georg von Trautvetter) — zemes-
tiesnesis; muižkungs Piebalgā 125
- Tritthandri — sk.: Doroteja Glika
- Uksenserna, Bengts (Bengt Gabrielson Oxenstierna 1623—1702) — zviedru
diplomāts un valstsvīrs, Vidzemes ģenerālgubernātors 1662—1666, kara-
liskās kancelejas prezidents 1671, 1680: (10), 11, (20), 24, 116, 117
- Ulrichs, Johans (Johann Lorenz Ulrich) — Ozolmuižas mācītājs 1680, ap-
cietināts 1701: 122
- Ulrika Eleonora (Ulrike Eleonore 1656—1693) — Dānijas karaļa Fredrika
III meita, Kārļa XI sieva, Zviedrijas karaliene no 1680: 24, (45)
- Ustrjalovs (Ustrjalov), Nikolajs Gerasimovičs (1805—1870) — krievu vēs-
turnieks, profesors Pēterpils universitātē, akadēmiķis 140
- Uters, Nikolajs (Nikolai Utter 1632?—1668) — mācītājs Umurgā 1658(?)
—1668: 14
- Vāgners, Martins (Martin Wagner, arī: Carpentarius, miris ap 1679) —
mācītājs Mālpilī 1662—1676(?) 14
- Vēbers, Frīdrihs (Friedrich Christian Weber) — Meklenburgas sūtnis
Krievijā 141
- Veidmans, Reichards (Reichard Weid(e)mann, miris 1702) — Gaujienas
mācītājs 1683—1702: 122, 130, 139
- Vellers, Jānis (Johan Weller) — latviešu skolotājs Cēsīs 125
- Vestlings, Fredriks (Gustav Oskar Fredrik Westling 1850—1926) — vēs-
turnieks un teologs 11, 12, 19, 20, 22, 37, 77, 83, 137
- Vestrens-Dolls, Augusts (August Oswald Westrén-Doll 1882—1961) —
garīdznieks, vācu baznīcas vēsturnieks 82
- Vestrings, Johans (Johann Westring, miris 1681?) — mācītājs Pērnavā
1661—1680, dibinājis igauņu skolu 1666: 127
- Vietinghoff — sk.: Fitinghofa, Fitinghofs
- Vilboa, Elizabete (Elisabeth Villebois, dz. Glück) — Ernesta Glika meita,
Katrīnas I galmadāma 49
- Vilboa, Fransuā (Francois de Villebois-Guillemot, krievu vārds: Njita) —
Bretaņas cilmes krievu viceadmirālis, Ernesta Glika znots, muižu īpaš-
nieks Tērbatas apriņķī — Achjas (Ahja) uc. 49
- Vilkens, Johans (Johann Georg Wilken) — “karaliskais” grāmatiespiedējs
Rīgā no 1671 vai 1672: 26, 37, 42, (58, 62), 75—77, (86, 87), 94, 97,
98, 108, (158, 161), 171, (178, 184), 185, 186, (187, 189)
- Virgins, Adrians (Adrian Virginius, arī: Virgin, Vergin jeb Vergehn, 1663
—1706) — mācītājs Puchjā no 1686, pēc tam Otepejā 1694—1706;
igauņu bībeles tulkotājs 66, 72, 82, (159), 179—181
- Viselgrena, Greta (Greta Wieselgren) — zviedru vēsturniece 22, 37, 65,
82, 83
- Vitens, Kristians (Christian Bartholomäus Witten 1652—1723) — Glika
palīgs (*amanuens*) bībeles tulkošanā, mācītājs Lielvārdē (1689—1710),
Bauskā 1710, Codē 1714: 32, 42, 43, (89, 90), 92, 102, 103, 105, 107,
110, 111, 113, 125, 133, 140, 143, (159), 179—181, (182, 187)
- Vitings, Zāmuels (Samuel Witting, miris 1667) — mācītājs Kandavā 1657
—1661 un Dikļos 1662(?)—1667: 14

- Vitrams, Reinhards (Reinhard Wittram 1902—1973) — vācu vēsturnieks 139
- Vogel — sk.: Fogels
- Voltērs, Žans (Jean Francois Marie Arouet de Voltaire 1694—1778) — franču rakstnieks 134, 140
- Vrēde, Fabians (Fabian Wrede 1641—1712) — Zviedrijas karaļa padomnieks, statakantoņa un kamerkollēģijas prezidents 116
- Vurms, Johans (Johann Gustav Wurm) — skolotājs Glikā skolā Maskavā 135
- Vurms, Nikolajs (Nikolai Wurm) — mācītājs Dzērbenē un Raunā 1671—1703: 14
- Wagner — sk.: Vāgners
- Weber — sk.: Vēbers
- Weid(e)mann — sk.: Veidmans
- Weller — sk.: Vellers
- Westling — sk.: Vestlings
- Westrén — sk.: Vestrens
- Westring — sk.: Vestrings
- Wieselgren — sk.: Viselgrena
- Wilchen — sk.: Vilkens
- Witten — sk.: Vitens
- Witting — sk.: Vitings
- Wittram — sk.: Vitrams
- Wrede — sk.: Vrēde
- Wurm — sk.: Vurms
- Zeiferts, Teodors (1865—1929) — literātūrvēsturnieks 35, 37, 137
- Zelack — sk.: Celaks
- Zēlmans, Heinrichs (Heinrich Sehlmann 1632—1683) — mācītājs Nītaurē 1661—1670, Ikšķilē un Salaspilī 1671—1682, Rīgas doma diakons 1682—1683: 14
- Zemzaris, Tālivaldis (1902) — vēsturnieks 139
- Zontāgs, Kārlis (Karl Gottlob Sonntag 1765—1827) — Jēkaba baznīcas diakons Rīgā 1789—1791, virsmācītājs 1791—1811, ģenerālsuperintendents 1803—1827, Dr. theol. h. c. 1805: 20, 64, 110, 113, 137

VIETAS

Vietvārdiem vispirms minēts latviskais nosaukums. Seko vāciskais vai citas attiecīgās svešvalodas nosaukums. Vairumam vietvārdu ar saīsinājumu parādīts, kādā zemē vieta atrodas: B — Baltkrievija (agrāk Polija), Weißrussland (vormals Polen); I — Igaunija, Eesti, Estland; L — Latvija, Lettland; V — Vācija, Deutschland; Z — Zviedrija, Sverige, Schweden.

- Ādaži (Aahof) L 118, 131
- Aizkraukle (Ascheraden) L 14, 132
- Allaži (Allasch) L 14
- Aloja (Allendorf) L 14

- Altdorfa (Altdorf) V 18
 Altenburga (Altenburg) V 29, 31, 38, 143
 Alūksne (Marienburg) L 14, 39, 40, 44—47, 49 102, 116, 118—120,
 122—125, 127, 130—136, 138, 140, 141, 144, 146, 147
 Alžīra (Algérie, Algerien) 113
 Amerika (America) 117
 Amsterdama (Amsterdam) 102
 Ape (Hoppenhof) L 120, 122, 124, 136
 Austrālija (Australia) 7
 Āzija (Asien) 134
 Bauska (Bausk) L 92
 Bāzele (Basel, Bäle) 36
 Bērzaune (Bersohn) L 14, 120, 132
 Bukulti (Neuermühlen) L 125
 Burtnieki (Burtneck) L 14, 85, 86, 125, 140
 Cēsis (Wenden), Cēsu apriņķis (Kreis Wenden) L 11, 14, 28, 36, 48,
 118, 125, 131, 132, 192
 Cēsvaine (Seßwegen) L 14, 120, 125, 132
 Čepinga (Köping) Z 62, 160
 Daibe (Daiben) L 61
 Danciga (Danzig, Gdańsk) 9
 Dānija (Danmark, Dänemark) 24, 130
 Daugava (Düna) L 39, 63
 Daugavgrīva (Dünamünde) L 14, 39—43, 46, 49, 63, 124
 Deitlebene (Deitleben) V 30
 Dikļi (Dickeln) L 14
 Dole (Dahlen) L 14
 Drūja (Druja) B 140
 Dzērbene (Serben) L 14, 125
 Džūkste (Siuxt) L 92
 Ērgļi (Erlaa) L 14, 120, 132
 Ērgeme (Ermes) L 14
 Ēvele (Wohlfahrt) L 140
 Flurštete (Flurstedt) Tīringenā V 133
 Francija (France, Frankreich), franči 18, 24, 57, 112, 113, 182.
 Frankfurte pie Mainas (Frankfurt a. Main) V 21
 Frankfurte pie Oderas (Frankfurt a. Oder) V 42, 64
 Gauja (Livländische Aa) L 118
 Gaujiena (Adsel) L 13, 44, 45, 118, 120, 122, 125, 130—133, 147, 191,
 192
 Gulbene (Schwanenburg, vēsturiskā rakstībā arī: Schwaneborg) L 14,
 120, 122, 124, 132, 136
 Halle V 79, 127, 128
 Hamburga (Hamburg) V 31, 35, 36, 143
 Hargla (Harjel) I 131
 Holande 24, 113, 178
 Holšteina (Holstein) V 94

- Holšteina-Gotorpa (Holstein-Gottorp) V 23
 Igaunija (Eesti, Estland) 40, 47, 68, 81, 83
 Ikšķile (Uexküill) L 14
 Ingrija (Ingermanland) 31, 34, 134, 143
 Irlava (Irmelau) L 92
 Jaunāmuiža (Neuhof) L 44, 132
 Jaunpiebalga (Neu-Pebalg) L 120
 Jēna (Jena) V 92, 133, 140
 Kalnamuiža (Hofzumberge) L 92
 Kalsnava (Kalzenau) L 14, 120
 Kambja (Kambja, Kamby) I 66
 Karaļauči (Königsberg) 49, 101, 133, 137
 Karelīja (Karjala, Karelen, Carelen) 31, 34, 143
 Koknese (Kokenhusen), Kokneses rajons, Kokneses apriņķis (Kreis Kokenhusen) L 14, 36, 47, 48, 119, 120, 122, 123, 125, 132, 144
 Krievija (Rossija, Russland) 31, 103, 110, 115, 117, 118, 130, 134, 135, 137, 141, 143
 Krīma (Krim) 118
 Krimulda (Kremon) L 13, 14, 123, 125
 Kuldīga (Goldingen) L 92
 Kungsēre (Kongsör, Kongsöhr) Vestmanlandē Z 24, 57, 156
 Kurzemes un Zemgales hercogiste (Herzogtum Kurland und Semgallen) 9, 14, 32, 38, 80, 88, 99, 100, 112, 172, 185
 Ķelne (Köln) V 85, 87, 185
 Ķīle (Kiel) V 66
 Latgale (Lettgallen) 9, 14, 120, 121, 140
 Latvija (Lettland) 9, 47, 79, 106, 110, 130, 137, 177
 Lazdona (Lasdohn) L 120, 122, 125, 140
 Lēdurga (Loddiger) L 14
 Leidena (Leyden) 18
 Leipcīga (Leipzig) V 29—31, 35, 38, 127, 143
 Lejasciems (Aahof) L 120
 Lībeka (Lübeck) V 18, 28, 79, 136
 Lielupe (Kurische Aa) L 39
 Lielvārde (Lennewarden) L 14, 32, 125, 143
 Liepāja (Libau) L 93, 178
 Liepmuiža (Lindenhof) L 88, 89, 125, 179, 180, 187, 190
 Liepupe (Pernigel) L 14
 Lietuvas un Polijas kopvalsts (Rzeczypospolite, Union Litauen und Polen) 27
 Liezēre (Lösern) L 120, 122, 125, 130—132, 140
 Limbaži (Lemsäl) L 14
 Lubāna (Lubahn) L 120, 121
 Luknas ezers (Lukna See) L 140
 Ļaudona (Laudon) L 120—122
 Madliena (Sissegal) L 14
 Magdeburga (Magdeburg) V 37, 79

- Mainca (Mainz) V 102
 Mālpils (Lemburg) L 14, 125
 Maskava (Moskva, Moskau) 7, 118, 127, 128, 134—137
 Maskavija = Krievija (Russland) 31, 143
 Mazsalaca (Salisburg) L 14
 Melburna (Melbourne) 7
 Meņģele (Altenwoga) L 125
 Narva (Narva) I 126
 Nirnberga (Nürnberg) V 18
 Nītaure (Nitau) L 14, 111, 125, 132
 Nymynde Skantz (vāciski: Neumünde) — Daugavgrīva L 39
 Olīva (Oliva) 9
 Otepeja (Otepää, Odenpäh) I 66
 Ozolmuiža (Eckhof) L 122, 123, 125
 Palsmane (Palzmar) L 131, 140
 Peltsamā (Pöltsamaa, Oberpahlen) I 39
 Pērnava (Pärnu, Pernau) I 17, 37, 52, 64, 130, 132, 133, 139, 191
 Pēterpils (St. Petersburg) 49, 141
 Pēteri (Petschur) I 118
 Piebalga = Vecpiebalga (Alt-Pebalg) L 14, 120, 125, 130, 132
 Piltene (Pilten) L 14
 Puhja (Puhja, Kawelecht) I 66
 Raiskums (Raiskum) L 61, 125
 Rauna (Ronneburg) L 12, 20, 120
 Rēgensburga (Regensburg) V 18
 Rēnga (Röngu, Ringen) I 66, 131, 140
 Rēvele = Tallina (Tallinn, Reval) I 66, 68, 71—74, 80, 82, 94, 99, 166,
 167, 169, 170, 179
 Rīga (Riga) L 7, 9, 11, 13, 18, 20, 21, 25, 27—29, 32, 36, 37, 42, 46,
 50—52, 55, 57—59, 69, 72, 76—78, 85, 87, 88, 91, 93, 97, 100, 112,
 113, 118, 124, 133, 140, 156, 157, 159, 160, 171, 178, 191
 Rīgas apriņķis (Kreis Riga) L 48
 Ropaži (Rodenpois) L 125
 Rostoka (Rostock) 18, 36
 Rubene (Papendorf) L 14
 Rūjiēna (Rujen) L 14
 Saksija (Sachsen) 130, 137, 141
 Salaspils (Kirchholm) L 14
 Sāmsala (Saaremaa, Ösel) I 15, 68, 71, 74, 82, 166, 169, 170, 179
 Sigulda (Segewold) L 14, 125
 Skanstnieki (mājas Daugavgrīvā) 39, 63
 Skone (Skāne) Z 114, 115, 145
 Skujene (Schujen) L 14, 120, 125
 Smiltene (Smilten) L 14, 118, 131, 132
 Somija (Suomi, Finland), somi 9, 12, 15, 40, 74
 Spānija (España, Spanien), spānieši 102, 117
 Stokholma (Stockholm) Z 7, 17, 19, 21, 24, 25, 35, 60, 68, 69, 71, 72,
 74, 84, 85, 88, 100, 103, 111, 114—116, 138, 162, 165—168, 182

- Straupe (Roop) L 14, 61, 123
 Suntaži (Sunzel) L 14, 125, 132
 Štutgarte (Stuttgart) V 18
 Tērbata (Tartu, Dorpat) I 9, 17, 27, 37, 50, 51, 59, 66, 68, 71—74,
 76—80, 82, 91, 94, 99, 109, 110, 112, 129, 133, 138, 142, 149, 150,
 167—170, 179
 Tirza (Tirsen) L 14, 120, 131, 132, 140
 Trikāta (Trikatēn) L 14, 46
 Tūja (Kragenhof) L 136
 Turcija (Türkiye, Türki), turki 118
 Turku, agrāk: Obu (Åbo) Somijā 12
 Ukraina (Ukraine) 130
 Umurga (Ubbenorm) L 14
 Upsala (Uppsala) Z 9, 23, 34, 77, 114, 145
 Vācija (Deutschland) 21, 24, 30, 31, 35, 66, 69, 79, 88, 115, 118, 126
 127, 142, 186
 Valka (Valga, Walk) L I 14, 125, 131
 Valmiera (Wolmar) L 14, 46, 125, 140
 Valtenberģis (Schloß Salisburg) L 125
 Vastselīna (Vastseliina, Neuhausen) I 118, 131
 Vecsalaca (Alt-Salis) L 14
 Vestiena (Festen) L 14, 120, 122
 Vestmanlande (Västmanland) Z 9, 24
 Vetina (Wettin) Halles tuvumā V 30, 38, 137, 141
 Vidzeme (Livland) *passim*.
 Vietalva (Fehkeln) L 122
 Višķu ezers (Wischken See) L 140
 Vitenberga (Wittenberg) V 29—31, 36, 38, 64, 127, 142, 143
 Zaube (Jürgensburg) L 14, 125
 Zeltiņi (Selting) L 120, 122, 124, 127, 131, 132, 136
 Zulbacha (Sulzbach) V 17, 18
 Zunds (Der Sund) 93, 178
 Zviedrija (Sverige, Schweden) *passim*.

LIETAS

Lietu rādītājā uzņemti tikai šķirkļi, kas attiecas uz garīgiem rakstiem un radnieciskiem jautājumiem. Rādītājā ievietoti arī paskaidrojumi par dažiem tehniskiem nosaukumiem.

- Ābeces 105, 124, 125
 Aģendas 125
 Arkls = kadastrāla vienība
 Apakškonsistorija — sk.: konsistorija
 Apokrifi 71, 75, 93, 97, 98, 106, 164, 165, 171, 178, 181, 182
 Augsburgas konfesija (1530) — Melanchtona sacerējums 12, 21, 25, 37,
 45, 69, 117, 148, 163

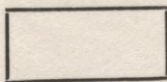
- Baznīcas nolikums (likums) 10, 11, 19, 24, 28, 77, 78, 115, 117
 Baznīcu stāvoklis 9, 10, 16, 25, 31, 78, 79, 119, 121, 122, 142
 Baznīcas virspārzinis 16
 Baznīcgrāmatas 123
Beiträge zur Kenntnis Rußlands und seiner Geschichte (1818) 110
Bērnū mācība, svētā, tā Dieva kalpa Luterus 41, 42, 48
 Bībeles grāmatas 93
 Bībeles iespiešanas un publicēšanas gads 98, 99
 Bībeles pirmā izdevuma faksimilizdevums 102
 Bībeles pirmā izdevuma saglabāto eksemplāru atrašanās vietas ārpus Latvijas
 101, 102
 Bībeles tulkojuma pārbaude (cenzēšana) 32, 44, 50, 54, 55, 58, 59, 62, 68,
 74, 76, 80—82, 87—89, 91, 92, 99, 102, 105—108, 110—112, 143, 144,
 157, 161, 166, 168, 170, 172, 173, 175, 176, 178—180, 185, 187, 188, 190
 Daugavas apgāds (Stokholmā) 7, 21, 34
 Daugavgrīvas draudzes baznīca (Skanstes baznīca, Baltā baznīca, Vecbaz-
 nīca) 14, 40, 46, 63
 Dītricha katechisms (*Catechesis Dietrici*) 25, 37
 Dziesmugrāmatas (vācu, latviešu) 26, 33, 125
 Ebrēju bībele 25, 33, 37, 48, 136
 Grieķu bībele 14, 25, 33, 37, 48, 103, 136
 Igaunju bībele 10—13, 19, 20, 32, 33, 51, 54, 57—63, 66—76, 79—81, 94,
 95, 99, 105, 112, 127, 152, 153, 156, 157, 159, 160, 162—167, 169, 170,
 172, 173, 176, 178
 Igaunijas konsistorija 67—70, 73, 76
 Jāņa evaņģēlijs 21
 Jaunā derība 35, 43, 45, 51, 54—56, 74—76, 79, 80, 91, 93—95, 97—99,
 103—105, 107, 108, 112, 150, 151, 153, 165, 167, 168, 171, 173, 178
 Jēkaba baznīca Rīgā 11, 35, 133
 Kalvinisti 28
 Katoļticība ("pāvesta ticība") 10, 12, 26, 27, 35, 37, 63, 70, 121, 165
 Konsistorija, apakškonsistorija, virskonsistorija 11—13, 16, 18, 19, 21, 41,
 53, 57, 63, 64, 66—73, 76—78, 83, 103—105, 109, 120—123, 130—133,
 139
 Krievijas bībeles biedrības Rīgas nodaļa 20
 Krievu bībele 115, 118, 126, 127, 134, 136, 146
 Kurzemes dziesmugrāmata (1685) 108
 Lapu bībele (1895) 15
 Latviešu lūgšanu grāmata, Glika sarakstīta (1686) 47, 48, 114, 144
 Latviešu zemessargi 47, 130—132
 Licejs Rīgā (*Schola Carolina*) 89, 133
 Licente = muiža
 Lielais latviešu jautājumu katechisms, daļēji Glika tulkots, iespiests 1682.(?)
 gadā 31, 41, 47—49, 105, 127, 143, 144
 Lielais ziemeļu karš (1700—1721) 47, 82, 100, 130, 132
 Lūkas evaņģēlijs 103
 Lutera vācu bībeles tulkojums — sk. arī šķirkli: Luters, Mārtiņš 15, 35,
 162, 163—165, 168—170

- Mājskolotāji 38, 109, 110, 128, 129, 138
 Mateja evaņģēlijs 12, 13, 21, 34, 35
 Mazais Luterā katehisms (*Schriftmäßige Erklärung des kleinen Catechismi D. Mart. Luther . . .*) 42, 48, 64, 114, 125, 135
 Mozus otrā grāmata 12, 20
 Mozus pirmā grāmata 73
 Musulmaņi (muhamedāņi) 118
Nova Literaria maris Baltici et Septentrionis (Lībekā publicēts laikraksts) 28, 136, 141
 Pāvila pirmā un otrā vēstule korintiešiem 72, 83, 104
 Pēteris pirmā vēstule 113, 114
 Pietisms, pietisti 79, 110, 126—129, 139
 Pirmais ziemeļu kašs (1654—1660) 9, 14, 17, 41, 48
 Portorijs = muiža
 Psalmi 11, 20, 88, 186
 Purvuižas dzirnavas 136
 Rēveles dziesmugrāmata 68
 Rīgas vācu dziesmugrāmata 33
 Rokasgrāmata (publicēta 1690—1703) 42, 100, 114, 144
 Samuela otrā grāmata 56, 57
 Senslavu bībele (*Sclavonische Bibel*) 31, 115, 118, 136, 143, 146
Sēta, daba, pasaule, zinātnisku rakstu krājums — 3 grāmatas izdeva J. Alunāns (Tērbatā 1860), 4. grāmatu A. Kronvalds (1873), 5—8. grāmatu Letonija (1889—1893) 137
 Sinode 11, 20
 Skanstes baznīca (Daugavgrīvā) 14, 40, 46, 63
 Skolas 25—28, 31, 36, 41, 43, 47, 48, 50, 53, 59, 62, 63, 65, 75, 78, 81, 87, 89, 90, 98—100, 105, 108, 114, 116, 117, 120, 122—126, 128—130, 135, 136, 141, 144—146, 171, 174—176, 185
 Somu bībele (Jaunā derība) 15, 43, 71, 95, 165, 166, 169
 Staciņš = zemnieku nodoklis kaņaspēka uzturēšanai
 Stūra Skedvi (Stora Skedvi) draudze Dalarnā 9
Swehta Behrnu Mahziba ta deewakalpa Luterus — sk.: *Bērnu mācība . . .*
 Tēvrižu krājums 12, 34
 Ticības plakāts (1667., 1675., 1686. g. likums) 114, 117, 145
 Vecā derība 15, 35, 36, 45, 57, 74, 80, 93, 99, 103, 106—108, 112, 173, 178
 Vecdālderis (vāciski: *Reichstaler*) — naudas vienība: apmēram divi dāļdeji sudraba naudā jeb seši dāļdeji vara naudā 85
 Vecticībnieki (raskolņiki) 114, 117, 145
 Vidzemes baznīcas nolikums 28
 Virskonsistorija — sk.: konsistorija
 Vizitācija 121—123, 132
Zeitschrift für Literatur und Kunst (1811) 110
 Zviedru baznīcas nolikums (no 1686), attiecas uz Vidzemi no 1690: 24, 77, 78, 115, 117
 Zviedru bībele 14, 15, 35, 44, 71, 74, 169

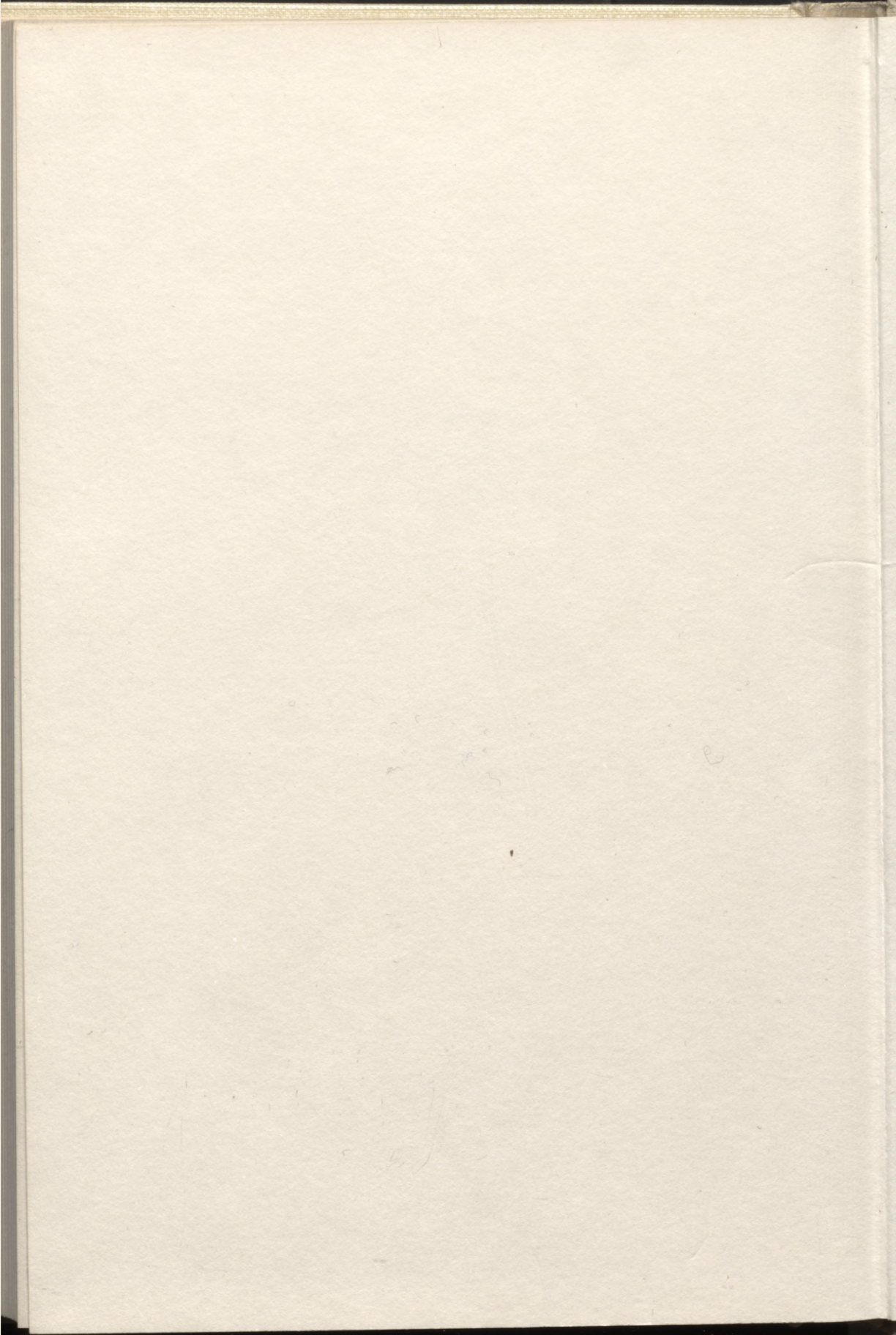

*Visi šīs grāmatas
eksemplāri ir numurēti.*

*Šim eksemplāram
ir*

numurs.

2,50

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304061371

99-5
L45